

**BİLGİ VE İKTİDAR İLİŞKİSİNDE YÖNETİMSELLİĞİN BİR
ARACI OLARAK KOMPLO TEORİLERİ:
2013'TEN 2017'YE
GAZETE KÖŞE YAZILARI ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Yağız Alp TANGÜN

Haziran 2018

DENİZLİ

**BİLGİ VE İKTİDAR İLİŞKİSİNDE YÖNETİMSELLİĞİN BİR
ARACI OLARAK KOMPLO TEORİLERİ: 2013'TEN 2017'YE
GAZETE KÖŞE YAZILARI ÜZERİNE BİR İNCELEME**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi Programı**

Yağız Alp TANGÜN

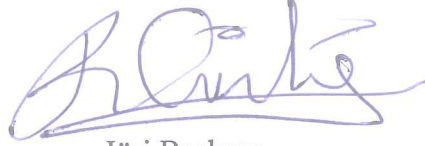
Danışman: Prof. Dr. İsmet PARLAK

Haziran 2018

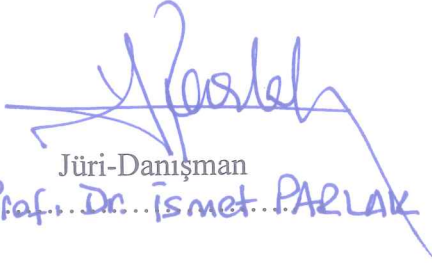
DENİZLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Siyaset Bilimi ve İktisat Ana Bilim Dalı Siyaset Bilim Dalı
öğrencisi D. Ali Turgun.. tarafından İsmet Parlak yönetiminde hazırlanan
"Bilgi ve İletişim Teknolojilerinde İnternetin Bir Aracı Olarak Kullanılması" başlıklı tez
2018.07.2018 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı
bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı
Doç. Dr. Ramazan GÜNLÜ

Jüri-Danışman
Prof. Dr. İsmet PARLAK

Jüri
Doç. Dr. Nigar DEĞİRMENCİ

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun
25/07/2018 tarih ve ...31/06... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Mehmet Vefa NALBANT
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Bu çalışma fikrinin ortaya çıkışı, Türkiye siyasi gündeminde yaygın bir dolaşım ağına sahip olan komplo teorilerinin kullanım motivasyonunu anlama çabamdan doğmuştur. Naçizane çabam doğrultusunda komplo teorileri aracılığıyla sunulan gerçekliklerin hakikat olarak neye tekabül ettiğini sorgulamak yerine komplo teorilerinin bir form olarak kavranmasının idari/pratik kullanımlardaki analitik mantığın çözümlenmesine yardımcı olacağını düşündüm. Böylelikle komplo teorisinin siyasal algılamaya dair akıl yürütme ve hissetme pratiği mesafesinde okunabileceğini göstermeye çalıştım.

Araştırmanın birinci bölümünü tarih, ikinci bölümü teori, üçüncü bölümü uygulama olarak okunabilir. Fakat bölümler arasında kurulan tarihsel bir zemin bulunmaktadır. Bununla birlikte komplo teorileri üzerinden küresel siyasetin ve Türkiye siyasetinin yönetim mantığı, teknikleri ve söylem teçhizatı bakımından ortaklaşan gündemleri üzerinde durulmuştur. Ancak bu araştırma kapsamında tespit edilen sorunlar ve değişim için duyulan çözüm üretme kaygısı, toplumsal ve siyasal yapısı her gün biraz daha kırılganlaşan Türkiye içindir.

Akademik yaşamın dehlizlerinde benden rehberliğini esirgemeyen, kendi yolumu çizerken beni cesaretlendiren Gediz Akdeniz'in üzerimdeki emeği çok büyük, bu bakımdan kendimi hep şanslı gördüm. Tez konusu fikrinin oluşturulmasından metnin geliştirilmesine kadar her aşamada benden desteklerini esirgemeyip titiz biçimde mesai harcayan ve akademik gelişimime katkı sağlayan danışmanım Prof. Dr. İsmet Parlak'a bu uzun yolu çekilir hale getiren kılavuzluğu ve dostluğu için en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Zihin açıcı çalışmaları ve bilgiyi paylaşmaktan çekinmeyen tavırlarıyla Dr. Öğr. Ü. Barış Başaran'a, Dr. Başak Ertür'e ve Adem Yeşilyurt'a; bilginin dolaşımına katkı sağlayan Büşra Kaya, Arş Gör. Taylan Seyirci, Doç. Dr. Bora Erdağı ve Süreyya Evren'e teşekkürü borç bilirim. Eleştirileri ve değerli katkıları için Doç. Dr. Nigâr Değirmenci, Prof. Dr. Ramazan Günlü ve Dr. Öğr. Ü. Mustafa Koçancı'ya ayrıca teşekkür ederim.

Çalışma hakkında çeşitli yayınlara erişmemi kolaylaştıran, fikirlerine danıştığım, anlattıklarımı ve yazdıklarımı geliştirmeme katkı sağlayan vefakâr dostum Mehmet Parlak'a minnettarım. Aldığım her kararda bana destek olan, hayatı paylaştığım can yoldaşım Ebru Başgül'e varlığı için ne kadar teşekkür etsem azdır. Tez yazım sürecinde yoğun çalıştığım dönemlerin bir nihayete ermesinde ve hayatımın her evresinde annem Meral Tangün'ün hakkını ödeyemem. Son bir teşekkür de siyaset hakkında hoşbeş ettiğim babam M. Kemal Tangün ve kardeşim Ali Başgül'ün sonsuz hatırasına, saygıyla.

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

İmza

Yağız Alp TANGÜN

ÖZET

BİLGİ VE İKTİDAR İLİŞKİSİNDE YÖNETİMSELLİĞİN BİR ARACI OLARAK KOMPLO TEORİLERİ: 2013'TEN 2017'YE GAZETE KÖŞE YAZILARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Tangün, Yağız Alp
Yüksek Lisans Tezi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi Programı
Tez Yöneticisi: Prof. Dr. İsmet Parlak
Haziran 2018, vii+172

Bu çalışma modern siyasal hayatta bir söylem pratiği olarak komplo teorilerinin, *yönetme sanatı* içindeki tarihsel rolünü incelemektedir. Bu kapsamda komplo teorilerinin bilgi-iktidar ilişkisi bağlamında siyasal algılamaya dönük bir akıl yürütme ve söylem pratiği olarak kavranabileceğinden söz edilmektedir. Söz konusu kavrayış, komplo teorilerinin sahip olduğu formun neoliberal bağlamda tartışılabilirliğini öne sürmektedir.

11 Eylül 2001 sonrasında tüm dünyayı saran küresel güvenlik kompleksiyle birlikte yönetim anlayışı da güvenlik endeksinde güncellenmiştir. Ulus-devlet olarak tanımlanan yapının kurgusu ve işlevleri, yaşadığımız çağın neoliberal koşullarına göre güncellenmektedir. Bugün Türkiye’de toplumsal olan, çağımızın güvenlik-kimlik-sadakat kompleksine uygun biçimde ve coğrafyanın getirdiği ekonomik, siyasal, sosyo-kültürel dinamikler ölçüsünde söz konusu dönüşümü geçirmektedir. Bu araştırma, tüm bu dönüşüm eksenini gözeterik yaşanan kriz anlarında ya da uzun vadeli dönüşüm süreçlerinin sürdürülmesinde komplo teorilerinin bir iktidar stratejisi olarak kullanımını gündeme getirmektedir. Bu kapsamda söz konusu gündem, çağın ekonomi-politik koşullarıyla dönüşen medya-sermaye-iktidar ilişkisi ve Michel Foucault’nun yönetimsellik kavramı odağında tartışılmaktadır. Teorik tartışmadan hareketle, bilgi ve iktidar ilişkisi bağlamında komplo teorilerinin yönetimselliğin bir aracı olarak kullanıldığı önerilmektedir.

Çalışmanın analiz kısmında; komplo teorisi söylem düzeninin kriz ve toplumsalın yeniden kurgulanması anlarında/süreçlerinde sistematik biçimde kullanıldığı, Türkiye’de 2013-2017 yılları aralığında oluşturulan vakıa seti (Gezi Parkı Protestoları, 17-25 Aralık Operasyonları, MİT Tırları Operasyonları, 15 Temmuz Darbe Girişimi, Adalet Yürüyüşü) çerçevesinde kanaat teknisyeni köşe yazarlarının gazete köşe yazıları üzerinden eleştirel söylem analizi (ESA) yöntemiyle araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Komplo Teorisi, Yönetimsellik, Kanaat Teknisyeni, Neoliberalizm, Kendilik Tekniği, Doxa

ABSTRACT**THE CONSPIRACY THEORIES AS A TOOL OF GOVERNMENTALITY IN
KNOWLEDGE AND POWER RELATIONSHIP: A REVIEW ON THE
NEWSPAPER COLUMNS OF TECHNICIANS OF OPINION FROM 2013 TO
2017**

Tangun, Yagiz Alp

Master Thesis

Department of Political Science and Public Administration

Master Programme in Political Science

Adviser of Thesis: Prof. Dr. Ismet Parlak

June 2018, vii+172 pages

This study examines the historical role of conspiracy theories as a discourse practice in modern political life, in the *art of government*. In this context, it is mentioned that conspiracy theories can be understood as the practice of reasoning and discourse towards political perception in the context of knowledge-power relation. This conception suggests that the form that conspiracy theories possess can be discussed in the neoliberal context.

Following the global security complex surrounding the whole world on 9/11 attacks, governmentality has also been updated in the security index. The constructions and functions of the structure defined as the nation-state are updated according to the neoliberal conditions of the age we live. Today the society in Turkey has transformed afformentioned transformation both according to security-identity-loyalty complex of our era and under the geography which has got economic, political, socio-cultural dynamics. This research, based on all these transformation processes, brings to light the use of conspiracy theories as a strategy of power in the moments of crisis or in the continuation of long-term transformation processes. In this context, the agenda is discussed in the context of the media-capital-power relationship, which is transformed by the economic-political conditions of the era and Michel Foucault's concept of governmentality. By the theoretical discussion, it is proposed that conspiracy theories are used as a tool of governmentality in the context of knowledge-power relations.

In the analysis part of the study; the claimed that conspiracy theory rhetoric was systematically used in the crisis and social reconstructing of moments/process, has been investigated through the newspaper columns of technician of opinion columnist about the fact samples which were created in the range of 2013-2017 years in Turkey (The Gezi Park Protests, The Corruption Scandal December 17-25, The Scandal of the NIO Rigs, The Coup Attempt July 15, The Walking for Justice) by the method of CDA.

Keywords: Conspiracy Theory, Governmentality, Technician of Opinion, Neoliberalism, Technologies of Self, Doxa

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR DİZİNİ.....	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BİLGİ-İKTİDAR İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA KOMPLO TEORİLERİ

1.1. Komplo Teorisi: Kavramın Kullanımına Dair Tarihsel Bir Giriş.....	4
1.1.1. Komplo ve Komplo Teorisi Hakkında Bir Başlangıç	4
1.1.2. Komplocu Motivasyonun Kavramsal Araçları.....	7
1.1.3. Komplo Teorilerinin Dini Referansları	12
1.1.4. Değişen Siyasal İktidar ve Yeni Komplo Algısı	18
1.1.5. Komplocu Motivasyonun Devrimci Referansları	23
1.1.6. Komplocu Teçhizatın Türkiye Belleği	26
1.2. Siyasal Bilginin Üretilmesinde Komplo Teorisi Formu	34
1.2.1. Komplo Teorisinin Kullanımına İlişkin Analitik Hatlar	35
1.2.2. Komplo Teorisinin Duygulanımı	42

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNETİMSELLİK VE KOMPLO TEORİLERİ

2.1. Komplo Teorileri ve Güvenlik Politikası Arasındaki Neoliberal Bağlam	48
2.1.1. Güvenlikçi Çağın Güvensiz Ortamı	50
2.1.2. Medya-Sermaye-İktidar İlişkisinin Bir Fonksiyonu Olarak Komplo.....	58
2.2. Yönetimsellik: Kavramsal Kullanıma Dair Teorik Bir Giriş.....	65
2.3. Yönetimselliğin Bir Aracı Olarak Komplo Teorileri	70
2.3.1. Yönetimsellik ve Komplo Teorileri	71

2.3.2. İktidar Stratejisi Olarak Komplo Teorilerinin Kullanımı.....	78
2.4. Medyada Hakikatin Üretilmesi: Kanaat Teknisyenlerinin Komplo Teorileri.....	87
2.4.1. Doxa, Komplo Teorileri ve Yönetimsellik.....	88
2.4.2. Kanaat Teknisyenlerinin Söylemi ve Sembolik Şiddeti.....	91

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÖŞE YAZILARININ SÖYLEM ANALİZİ

3.1. Araştırmanın Metodolojisi Hakkında.....	96
3.1.1. Araştırmanın Sorunsalı	96
3.1.2. Kavram Seti	98
3.1.2.1. İdeoloji, Söylem ve Kanaat Teknisyeni	98
3.1.2.2. Köşe Yazarı ve Köşe Yazısı.....	103
3.1.3. Yöntem	106
3.1.4. Vakıa Seti	112
3.2. Türkiye’de Yönetimselliğin İcrası: Komplo Teorilerinin Söylem Analizi.....	116
3.2.1. Düşman İmalı: Cui Bono?	116
3.2.1.1. Dış Güçler ve İçerideki İşbirlikçileri.....	116
3.2.1.2. Düşmanın Tekleştirilmesi.....	122
3.2.1.3. Görünenin Ardındaki Gerçek	127
3.2.2. Mazlum-Mağdur ve Güvenlik Rasyonalitesi	132
3.2.2.1. İmajlar, Tutumlar, Tarihsel Referanslar	132
3.2.2.2. Liderlik Odağı	137
3.2.2.3. Yapboz Tahtası.....	142
3.3. Komplo Teorileri Güncelleniyor: Eski Türkiye’den Yeni Türkiye’ye	146
SONUÇ	151
KAYNAKÇA	158
ÖZ GEÇMİŞ	172

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
ASALA	Hayastani Azatagrut'yan Hay Gaghtni Banak
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
BOP	Büyük Ortadoğu Projesi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CIA	Central Intelligence Agency
ESA	Eleştirel Söylem Analizi
FBI	Federal Bureau of Investigation
FETÖ	Fethullahçı Terör Örgütü
IMF	International Monetary Fund
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	Milli İstihbarat Teşkilatı
PKK	Partiya Karkerên Kurdistan
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri

GİRİŞ

Bu çalışma *komplo teorisi* kavramından hareketle, ‘iktidar ilişkilerinin *nasıl okunması gerektiğini*’ sorgulayarak komplo teorisi kullanımlarının *yönetme sanatı* içindeki tarihsel rolünü incelemeyi önermektedir. Araştırmanın sunduğu öneri doğrultusunda komplo teorisi her şeyden önce *şeylerin düzenine dair verili* bir kurgu olarak değerlendirilebilir. İster yazılı ister sözlü biçimde ifade edilsin komplo teorileri iktidar ilişkilerine içkin şeylerin düzenini verili biçimde sunan söylem yapılarıdır. Dolayısıyla komplo teorisi, bilgi-iktidar ilişkisi yoluyla kurulan tahakküm ilişkisine de içkindir. Bu sebeple komplo teorilerinin nasıl okunacağına dair bir sorgulayıcı perspektif geliştirmek, yapının çözümlenmesini ve iktidar ilişkilerinin sökülmesini de beraberinde getirmektedir. O halde komplo teorisi sadece anlatı oluşturan bir kurgudan ibaret değildir, komplo teorileri aynı zamanda iktidarı düşleyen bir akıl yürütme pratiği ve hissiyat mesafesine de içkindir. Komplo teorilerinin nasıl okunacağı, tam olarak bu mesafenin kurulmasıyla mümkün olacaktır.

Türkiye’de akademik tez düzeyinde pek az çalışılmış olmasına rağmen siyasal hayatın demirbaş unsurlarından biri haline gelmiş *komplo teorileri* hakkında çalışma yapmanın, güncel siyaseti üreten aktörlerin motivasyonlarını anlama çabasına yardımcı olacağı düşünülmüştür. Araştırmanın peşine düştüğü söz konusu okuma mesafesinin kurulmasıyla Türkiye’de bilgi-iktidar ilişkisi bağlamında komplo teorilerinin iktidar stratejilerini okuma imkânı sunduğu üzerinde durulacaktır.

Birinci bölümde komplo teorilerinin Fransız Devrimi’nden 11 Eylül 2001 (9/11) sonrasına kadarki serüveni modern düşüncenin çizdiği sınırlar kapsamında ele alınmaktadır. Komplo teorilerinin modern siyasal hayatta ne kadar yer tuttuğu, siyasal iktidarın tahayyülünün şekillenmesinde hangi referanslarla katkı sağladığı, iktidar ilişkilerinin kurulmasında ne tür idari fonksiyonlar üstlendiği tarihsel bir bağlamda tartışılmaktadır. Burada komplo teorilerinin, iktidara dair bir akıl yürütme ve söylem pratiği olması onun sahip olduğu form ile ilişkilendirilmektedir. Buna göre komplo teorileri söylem düzeni kuran metinsel bir yapıdır ve iktidarın tahayyülü bu yapıya içkindir. Söylem düzeni, hem komplo teorilerinin epistemik yörüngesini çizen analitik hatlar hem de onun sosyolojisiindeki duygulanımsal boyutlarla kurulmaktadır. Komplo teorisine bir form olarak yaklaşma önerisi doğrultusunda söylem düzeninin üç niteliği üzerinde durulmaktadır: Gizlilik, Belirsizlik, Basitlik. Bu nitelikler sayesinde komplo

teorilerinin günümüze dek zaman-mekân bazında her daim güncellenebildiği ve bunun sağladığı esnek kullanım vurgulanmaktadır. Bölüm sonunda komplo teorilerinin temel idari fonksiyonu ortaya konulmaktadır: komplo teorileri bilgi-iktidar ilişkisi üreten bir söylem düzenine sahiptir ve kurmuş olduğu bu tahakküm ilişkisi sayesinde onun temel idari fonksiyonu, statükoyu krize sokacak tehditlerin önünü alma ve onları bastırma aracı olarak kullanılmasıdır. Böylelikle iktidar stratejilerinin ifade edilmesi ve uygulanmasında komplo teorilerinin nasıl bir rol oynadığı okunaklı hale getirilmektedir.

İkinci bölümde komplo teorilerinin neoliberal bir bağlamda tartışılması, 1980 sonrası tarihsel süreçle ilişkilendirilmiştir. Bu süreçte 9/11 sonrasında giderek artan güvensizlik kültürü ve güvenlik endüstrisi değişen ulus-devlet kurgusunu da yeniden düzenlemektedir. Bu düzenleme süreci çeşitli krizlere gebe ve bu krizlerin aşılması bağlamında toplumsal olan da yeniden düzenlenmektedir. Tüm dünyada ve Türkiye’de coğrafi dinamikler ölçüsünde söz konusu ekonomik, siyasal, sosyo-kültürel dönüşüm sürmekte ve çağın güvenlik-kimlik-sadakat kompleksine uygun biçimde toplumsal da güncellenmektedir. Bu bölümde neoliberal paradigmanın güvenlik-kimlik-sadakat kompleksinin yeniden düzenlediği toplumsalı ve bir boyutuyla da devlet-yurttaş ilişkisini anlamak için komplo teorilerinin üstlendiği idari fonksiyon tartışılacaktır.

Komplo teorisi formunun bugünkü tarihsel koşullar nezdinde nasıl güncellenmekte olduğunu ortaya çıkarmak için, komplo teorilerinin esnek kullanımı ile neoliberal koşulların esnekliği arasında bir ilişki kurulmaktadır. Öncelikle çalışma kapsamında neoliberalizm kavramının hangi kapsamda kullanıldığına dair bir açılım yapılmaktadır. Terimin siyasal iktisattaki kullanımı ve Foucaultgil yönetim tekniği kapsamı gözetilerek çağın güvenlik endeksli yönetim rasyonalitesi açıklanmaktadır. Siyasal iktisat bağlamında neoliberal müdahaleler ile medya-sermaye-iktidar ilişkisi, medya sektöründeki yeniden yapılanma sebebiyle güvencesiz çalışma koşulları, üretilen bilginin kamusal faydadan arındırılması, köşe yazarlarının sembolik seçkin haline gelişi, medyadaki güvenlik entelektüellerinin ortaya çıkışı bilgi-iktidar ilişkisinin günümüz koşullarında tartışılmasını sağlamaktadır. Bu tartışma Pierre Bourdieu’nün *kanaat teknisyeni* (doxazof) nitelemesinden yola çıkarak bölüm sonunda derinleştirilmektedir. Bu sayede köşe yazılarının hakikat rejimi tesis ederek sembolik iktidarın yeniden üretimine sunduğu katkı okunaklı hale getirilmektedir. Bu noktada komplo teorilerinin kullanımı ile çağın yönetim rasyonalitesi arasındaki uyum da vurgulanmaktadır. Komplo teorilerine epistemik boyutuyla atfedilen irrasyonelite -ya da kapalı sistem

tahayyülü üzerinden tartışılan rasyonalite- güvenlik söz konusu olduğunda aslında iktidar stratejisi üretmek bakımından devlet akli ile ortak bir rasyonalitede buluşmaktadır. Komplo teorileri ve devlet akli arasındaki bu yakınlık Michel Foucault'nun öne sürdüğü yönetimsellik kavramı çerçevesinde tartışılmıştır. Buna göre Foucault'nun 1977-1978 Collège de France derslerinde yönetimsellik bağlamında sözünü ettiği güvenlik mekanizması anlayışı, özne-hakikat bağlamında bilgi-iktidar ilişkisi üreterek yönetme tasarrufudur. Bölüm, araştırmanın varsayımı olan bilgi-iktidar ilişkisi üreterek tahakküm kuran komplo teorisinin söylem düzeni ile Foucault'nun öne sürdüğü yönetimsellik anlayışını yan yana getirerek aslında komplo teorilerinin yönetimselliğin bir aracı olarak kullanılabilirliğini göstermeyi denemiştir. Sosyal sistemlerin karmaşık bilgisinin üretilmediği, mistifiye edildiği ya da çarpıtıldığı toplumsal mücadele alanında komplo teorileri ile bilme yakınlıktır. Doxic düzene içkin bu yakınlığın -belki de habitusun- komplo teorileri üretilerek manipüle edilmesi, sembolik iktidarın/şiddetin yeniden üretiminde iddia edildiği üzere yönetimsellik pratiğine dönüşmektedir.

Üçüncü bölüm, tüm bu tarihsel ve teorik tartışmanın bir uygulaması olarak hazırlanmıştır. Buradaki uygulamanın amacı, 2013-2017 aralığında Türkiye'deki beş krizden (Gezi Parkı Protestoları, 17-25 Aralık Operasyonları, MİT Tırları Operasyonları, 15 Temmuz Darbe Girişimi, Adalet Yürüyüşü) oluşan vakıa setinin öne sürülen varsayım ve sorunsal bağlamında tartışmaktır. Her bir olay hakkında Türk medyasında kanaat teknisyenlerinin kaleme aldığı gazete köşe yazılarında söylem düzeni itibarıyla komplo teorisi üretildiği tespit edilecektir; ve bu sayede krizlerin nasıl yönetildiğinin ve güvenlik-kimlik-sadakat temelinde toplumsalın nasıl kurgulandığının ortaya çıkartılması amaçlanmaktadır. Metinsel yapılar çözümleneceği için, köşe yazıları incelenirken Teun A. van Dijk'in eleştirel söylem analizi (ESA) yöntemi kullanılmıştır.

Böylelikle komplo teorilerinin tarihte modern siyasi hayatta ilk ortaya çıkışı ve tarihsel kullanımı gözetilerek komplo teorilerinin bilgi-iktidar ilişkisi bağlamında iktidar stratejileri üretmenin bir pratiği olarak okunabileceği gündeme getirilmektedir. Bu bakımdan çalışma, 21. yüzyılın neoliberal gereklerini yerine getirmek üzere sisteme entegrasyon çabasına girişmiş bir Türkiye'nin idare edilmesinde komplo teorilerinin ne kadar yer tuttuğunu görebilmek için bir okuma mesafesi tanımlanabileceğini öne sürmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİLGİ VE İKTİDAR İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA KOMPLO TEORİLERİ

1.1. Komplo teorisi: kavramın kullanımına dair tarihsel bir giriş

1.1.1. Komplo ve komplo teorisi hakkında bir başlangıç

Sözcükler, kullanıldığı çağın düşünce ve eylemleri ile doludurlar. Bu yüzden onlar tarihin belli dönemlerinde ortaya çıkmış ve tarihin akışını yönlendirmeye talip olanlar tarafından yeniden anlamlandırılmıştır. Şüphesiz anlamın bir sözcük içerisinde biriktirilmesi, gündelik hayatta olduğu kadar yazılı kaynaklarda sıklıkla tekrarlanmayı ve geniş bir kullanım ağına yayılmayı da gerektirmiştir.

Siyasi tarihte hatırı sayılır bir yer tutmuş olan ve Batı düşünce tarihine bakıldığında antik dönemden günümüze kadar böylesi bir serüveni sürdürdüğü bilinen ifadelerden birisi de komplo sözcüğüdür. Çalışmanın üzerinde duracağı asıl odak komplo teorisi olmakla birlikte, komplo ile komplo teorisi sözcüklerinin doğuş ve kullanımları bakımından tarihin farklı dönemlerini içermekte olduğu belirtilmelidir. Bu tür soybilimsel araştırmaları gerçekleştirmiş çalışmalarda da görüleceği üzere öncelik bu iki farklı sözcüğün zaman-mekân farkını ortaya koyarak ilerlemektir.

Esas itibarıyla komplo (conspiracy), Batı dillerine Latince'den geçmiş “con” (birlikte, beraber) ve “spiratio” (ruh, nefes)’nun birleşimi olan “conspiratio” sözcüğüne dayanmakta olup “nefeslerin birleştirilmesi” anlamına gelmektedir (Partridge'den Aktaran Başaran, 2012: 3). Sözcük 12. yüzyıla kadar henüz olumsuz bir anlam çağrışımı taşımamaktadır ve “ortak bir amaç için birlikte harekete geçme” bağlamında kullanılmaktadır; sözcüğün bu anlamıyla Hıristiyan ayin ritüellerinde de yer tuttuğu, “tensel temas, öpücük, kucaklaşma, el sıkışma” pratiklerine referans verdiği de bilinmektedir (Pipes'dan aktaran Başaran, 2012: 6). Kullanım itibarıyla sözcüğün buradaki dini referansı önem arz etmektedir. Çünkü hem komplo hem de komplo teorisi sözcükleri için dini referanslar ve kullanımlar tarihin ileri aşamalarında önemli roller oynamaya devam edecektir.

Sözcüğün bahsedilen olumlu çağrışımlara sahip kullanımı geç ortaçağ döneminde değişmiştir, M.S. 13.-14. yüzyıllarda sözcük “kumpas, entrika, fesat; yasadışı ya da şeytani bir iş gerçekleştirmek için yapılan gizli plan” gibi anlamlarla

dolmuştur (Başaran, 2012: 5). Belirtilen anlam dolgusu, bu çalışmanın üzerinde duracağı güncel kullanımı da işaret etmektedir.

Yaklaşık dokuz asırlık kullanıma paralel anlam, bugün Türkçe sözlükte de kaydedilmiştir. Türk Dil Kurumu sözlüğünün 2009 tarihli baskısında yer alan kompo sözcüğünün ilk anlamı, “bir kimseye, bir kuruluşa karşı toplu olarak alınan gizli karar, gizli düzen”; ikinci anlamı, “topluya ve gizlice yürütülen herhangi bir plan”; üçüncü anlamı, “tuzak” olarak verilmiştir. Aslında bu üç anlam bir arada ifade edildiğinde, *biri(leri)ne karşı toplu olarak gizli biçimde planlanan tuzak* biçiminde bir anlam örgüsü ortaya çıkmaktadır. Komplonun Türkçe’deki kullanımına ilişkin iki farklı eylemi işaret ettiği söylenebilir, 1) planlı bir cinayet, suikast ve 2) olayla ilgisi olmayan birinin üstüne suç atma¹. Ayrıca “kompo kurbanı olmak/komploya kurban gitmek” deyimleri de “tuzağa düşmek, komplodan zarar görmek” anlamlarını kapsamaktadır.

Kompo teorisi için 20. yüzyıl, yoğun bir kullanımı gündeme getirdiği gibi akademik çevrelerde de üstünde durulmaya ve tartışılmaya başlanmış bir kavram olarak sahnedir. Kompo teorisi kavramı ele alınırken bir şerh düşülerek başlanır. Bu birleşik sözcük için tanımlama evresinde yapılan tartışmalarda kompo teorisi’ndeki *teori* ifadesinin bir paradoks oluşturduğuna yer verilir. Kuşkusuz buradaki *teori* ifadesi kavramın epistemik düzeyine gönderme yapmamaktadır (Coady, 2006: 2). Daha ziyade, bir açıklama işlevi gören varsayımdan bahis söz konusudur. Ancak kompo teorisinin bilgi işlevi görmesi de bu tartışmanın uzlaştığı noktalardandır.

“Conspiracy Theory” birleşik sözcüğünün yazılı kaynaklardaki bilinen ilk kullanımı 19. yüzyılın son çeyreğine² denk düşerken akademideki yaygın kullanımı Karl Popper’in 1945 yılında yayımlanan *Açık Toplum ve Düşmanları* eseri ile başlamış, 1960’lı yıllarla birlikte gündelik kullanıma dahil olmuştur (Başaran, 2012: 5). Karl Popper’in eserinin de yayımlandığı 1945 ve sonrası, kompo teorilerinin kullanımına ilişkin önemli tarihsel varyantlardan birisidir.

Savaş sonrası yeni dünya düzeninin siyasetine ilişkin kompo senaryolarının yayılmasında ABD’nin merkezi bir konumu olduğu ifade edilmektedir (Hepkon, 2007:

¹ İkinci durum 20. yüzyılın başında Rusya’daki muhalif siyasette Çarlık tarafından o kadar yaygın bir araç olarak kullanılmaktadır ki muhalif örgütlerin pratik siyasetlerinde bu komplolardan sıyrılmak öncelikli bir sıyrılmaya sanatına dönüşmüştür, ayrıca bkz. Konspirasiya: L.T. Lih, Lenin Farklı Bir Yol, İstanbul, 2017, s 76-95.

²1876, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/conspiracy%20theory>

127). Bu komplolara şekil veren unsurların başında antisemitik ve antikomünist motivasyon gelmektedir ve komplo teorilerini kurgulayan bu tutum Soğuk Savaş yıllarının bitimine dek yoğun biçimde sürecektir.

ABD için antikomünist mücadelenin tarihi 1945 öncesi ve sonrası olmak üzere ikiye ayrılabilir. Antikomünist mücadelenin devlet politikası olarak kabul edilerek komünistlere karşı başlatılan *cadı avı* şiddeti, 1945 sonrasında Wisconsin Senatörü Joseph R. McCarthy'ye referansla McCarthycilik olarak ifade edilmektedir. ABD'nin antikomünist politikasını ilan etmesiyle diğer devletleri bu savaşta kendi yanına çekmek için onlara teşvikler dağıtması da komplo teorisi imalâtı ve dağıtımı bakımından ABD'yi önemli bir merkez haline getirmiştir.

Soğuk Savaş'a kadar devam edegelen tarihsel süreçte yaşanan birtakım olaylar aracılığıyla komplo teorileri yaygın popülerlik kazanmıştır. Bu dönemde yaşanan Kennedy, Indra Gandhi gibi siyasal kişiliklere dönük suikast vakıaları, Watergate Krizi, İran-Kontra ilişkisi gibi skandallarda, hükümet yetkililerinin açıklama olarak komplo teorisine başvurdukları öne çıkan örnekler arasındadır. Bu olayların arkasında, gizli servislerin faaliyetlerinin ya da SSCB müdahalelerinin olup olmadığı hakkındaki bağlantılar söz konusu komplo teorilerine sirayet etmiş durumdaydı (Moskovici, 1996; Başaran, 2014). Soğuk Savaş süresince komplo teorileri popüler kültürde kendisine geniş bir yer edinmiş; edebiyat ve sinema alanlarındaki üretimlerde ise bir tür yabancı imgesi olarak “uzaylı” figürü ortaya çıkmıştır (Hepkon, 2007: 222-227).

Soğuk Savaş döneminin sona erdiği ve tek kutuplu dünya tahayyülünün *Tarihin Sonu* tezleriyle desteklendiği dönemde ise küresel depolitizasyon stratejisine uygun bir kültürün üretilmesi için komplo teorileri hayli elverişli olmuştur. 1990'lı yıllarda ABD'de kanal FOX'ta yayımlanan *Government Denies Knowledge* altbaşlığıyla sunulan *The X-Files* dizisi de siyasal hayattaki gelişmelerin komplo teorisi perspektifiyle açıklanmasının yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur (Bali, 2004a: 31). Sorunların, toplumsal ve siyasal yapılardan ziyade gizli eller tarafından yönetildiği bir dünya betimlemesiyle sunulması ve mistifiye edilebilmesi bakımından komplo teorileri önem kazanmıştır.

2000'li yıllarda ise hem 11 Eylül saldırıları hem de 11 Eylül (9/11) sonrasında Amerika'nın Irak ve Afganistan'a karşı açtığı savaş, komplo teorilerine konu olan başlıca tarihi olaylar olmakla birlikte 21. yüzyılın siyasal hayatında bilme ve anlama

isteğini yönlendiren komplo teorisi motivasyonunu benimseten öncü olaylar olarak görülmektedir. Çağın iletişim koşulları düşünüldüğünde Baudrillard'a atıfla³ imajın her şey olduğu bu dünyanın siyasal söyleminde komplo teorileri nasıl bir tüketici kitlesine hitap etmektedir ve giderek paranoyak bir güdünün içselleştirildiği bu ortamda siyasal söylem pratiklerinde hangi suretler tüketilmektedir? Bu bakımdan komplo teorileri, tehdit içeren bir olasılığın öngörü çerçevesinde ifade edilmesinin naif bir sunumundan çok daha fazlasıdır; çünkü komplo teorileri toplumsalı kurgulayan birçok kodlamayı tarihsel serüvenine katmış durumdadır. Komplo teorileri, toplumsal önyargıların içselleştirilmiş bir anlatısını kendi kalkış noktası haline getirerek bir imajı siyasi tüketime sunmaktadır. Komplo teorisi tüketicisi de tüketimini bu verili siyasi kültür algısını sindirerek başlamak durumundadır. Dolayısıyla komplo teorileri, mevcut hassasiyetlerin duyarlılaştırılarak nefrete dönüşmesinde ve o nefretin bir şiddet olarak ortaya çıkmasında manipülatif bir rol oynamaktadır.

Komplo teorileri bir meta olarak tüketildiği ölçüde belli bir raf ömrü içermekle birlikte, bu metayı üretmeyi sağlayan komplocu motivasyon ise politika üretme yöntemi olarak çalışmaya ve komplo teorilerini güncellemeye devam etmektedir. Siyasi bir tüketim davranışına hizmet eden komplocu motivasyonun nasıl çalıştığını anlamak için bu aşamada bazı kavramsal açılımlar yapmak önem arz etmektedir.

1.1.2. Komplocu motivasyonun kavramsal araçları

18. yüzyıldan bu yana komplocu motivasyonun siyasal hayatta algılama ve strateji geliştirme kılavuzu olarak aktif biçimde kullanılması, onun zaman-mekâna bağlı güncellenmesi sayesinde. Komplo teorisini çalıştıran mekanizmanın birkaç önemli çarkı bulunmaktadır. Bu başlık altında, yardımcı araçların hangi kavramlar olduğu ve komplo teorisi anlatısının oluşumuyla ne tür rabitalar kurduğu hakkında bir giriş yapılacaktır.

Komplo ile birlikte çalışan birtakım kavramların ortaya çıkmasına alan açan esas nokta bilginin kavranışıyla ilgilidir. Modernite, bilimdeki -özellikle fizikteki- gelişmelerle birlikte, kapalı bir sistemin tahayyülünü hayata geçirmeyi sağlayan bilgiyi *mutlak düzen* olarak kodlamıştır (Prigogine ve Stengers, 1996: 91-113). Bunun anlamı, evrenin işleyişini hesaplayabildiğini ortaya koyan Newton'un *Prensipler*'i gibi araştırılanın veri haline getirilebilmesi başka bir ifadeyle ölçülebilmesi ve kesinlik arz

³ Jean Baudrillard, *Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir eleştiri*, İstanbul, 2009.

etmesidir (Moles, 2012: 23-58; Ruelle, 2006: 71-77). Modern dünyanın doğuşuyla *düzen* mitinin normalleştirilmesi, *düzensiz* olanın da tanımlanabilmesi sayesinde mümkün kılınmıştır. *Düzensiz olan nedir?* sorusunun yanıtı *düzenli olmayan* referans noktasından başlamaktadır. Buradaki esas, düzenin tanımını yapmaktan geçmektedir ve bilimsel bilginin bir kültür olarak kavranması noktasında bu tanım ayırt edicidir (Kuhn, 2017). Elbette bu tanımları şekillendiren, evrensel niteliği olduğu iddia edilen bilginin inşasıdır (Gleick, 1997: 31-67).

Düzen ve düzensizlik ya da kozmos ve kaos arasındaki ayırım salt hesaplama araçlarının hesaplanabilir kıldığı bilgiye erişmek değildir. Bu düallite, iki cephenin birbirine olan zıtlığını içermektedir. Bu zıtlığın seyri Kartezyen tutumla ilerlemektedir. Kartezyendir, çünkü kozmos yoksa onun yerini kaos alır varsayımı yapılmaktadır (Bauman, 2014: 16) ve aslında bu komple söylemindeki eskatolojik mite referans vermektedir. Kozmos periyodik tekrarların olacağını ve buna dayalı istikrar söylemini içerir ve *sonu* görür. Eğer sürecin sekteye uğraması söz konusu ise bu sistemin yapısından değil, sistemin içerisinde düzensizlik yaratan unsurlardan kaynaklanmaktadır. Çünkü düzen, inşa edilmiş verili olan değiştirilemez kudrete sahiptir. Ve yaşamın yegâne formu olarak kabul gören bu tasavvur, kozmos işleyişine zarar verecek çok küçük bir düzensizliği ihmal etmeyi meşrulaştırmaktadır⁴. Dolayısıyla kozmos karşısında kaos'a yüklenen değer negatiftir, hatta *uğursuz, belalı, şeytani* bir çağrışımla kodlandığı söylenebilir. Kozmos ve kaos'un arasına çizilen sınır dolayımında ise *öteki* pozisyonunun doğduğu söylenebilir. Bu bağlamda *öteki*'nin bir ilişki biçimi olarak görülmesi gerektiği hatırlanmalıdır (Ünsaldı, 2016).

Bilim tarihine bakıldığında *öteki*'nin, bir tür hesaplama biçiminin getirdiği -aynı zamanda mevcut hesaplama araçlarının ölçümleyebildiği kadarı ile de ilişkili olarak- ve dışarıda bırakılması muhtemel olanın tanımlandığı bilgi olduğu görülmektedir. Kozmos genel geçer, çoğunluk; kaos ise azınlık, kusurattır. Tıpkı kapalı sistemler üzerinden hesaplamalar yapan Galileo'nun Pisa Kulesi'nde sallanan şamdan deneyinde sürtünme katsayısını ihmal etmesinde ya da Newton'un *küçükleri ihmal etmek* üzere indirgemesinde olduğu gibi, duyarsız hareketler –basit sarkaç gibi- kapalı sistem tahayyülü biçiminde algılanabilir ve doğru öngörüler sunabilir. Ancak düzenli sistem olarak tanımlanan sistemlerde dahi zaman zaman duyarlı davranışlar gözlemlenebilir ve

⁴ <http://www.gedizakdeniz.com/tr/dosya/bilim-tarihi-ve-felsefesi-01-haziran-2017.pdf>

o zaman kapalı sistem tahayyülü ile sağlanan öngörüler gerçekleşmeyebilir. Bu noktada sosyal sistemlerin sayılamayacak kadar fazla, tanımlanamayacak kadar çeşitli unsuru içermesi böylesi karmaşık bir yapının kapalı sistem tahayyülü ile kavranmasını imkânsızlaştırmaktadır (Lee, 2005: 151; Scott, 2008: 174). Fakat modernite, modern siyasal iktidarın ihtiyacına içkin olan bu sorunu çözmeye dönük görme biçimlerini icat etmiş ve bazı güncellemeler yaparak sistemin düzensizliklerini budayan bir *bahçıvan* (Bauman, 2012: 65-84) gibi müdahalelerle duyarsızlaştırıcı etkiler yaratmıştır.

Bu boyutuyla modern çağ ile birlikte, yönetici pozisyonunda olanların yönetilenler hakkında artık daha fazla bilgiye sahip olması gereken bir dönem başlamıştır. Nüfus kayıt sistemlerine hizmet edecek birtakım şecere kayıtlarının detaylandırılmasından kadastro sicillerine kadar toplum denen muğlaklık hakkındaki her bilgi, onu *okunaklı*⁵ hale getirecek toplum mühendisliği faaliyetine dönüşmüştür (Scott, 2008: 149-153). Kontrol alanını inşa etmek için gerekli olan ayrımları üretmek ve toplumsal ilişkileri bu perspektifle düzenlemek *biz* ve *onlar* ayrımını yeniden kurgulamış, beraberinde sistematik bir arşiv faaliyetini getirmiştir. Burada *biz* kozmosu, *onlar* ise potansiyel kaosu temsil eden bir kodlamayı içermektedir.

Komple teorilerindeki çatışmayı kuran esas unsur *düşman* imgesinin varlığıdır. İmgenin sınırları içinde tanımlanan *azınlık* dini, etnik, ideolojik veya cinsel kimlikler siyasal kültürün sahip olduğu zaman-mekânsallığı içermektedir. Düalitenin *biz* ve *düşman* kurgusu, moral değerler bakımından bir zıtlığı esas almaktadır. Komple hazırlığı içinde olan daima *kötülük* peşindeki azınlıklardır ve aslında zaten kötü oldukları için sapkınlaşmış ve *onlar* pozisyonuna sürüklenmişlerdir. Bu durum onların özlerinden kaynaklanmaktadır. Zira komple teorilerinde öteki'ne dair sıkça işaret edilen özelliklerin başında gelen melezlik, “ne idiği belirsiz”lik⁶ üzerinden anlamlandırılmaktadır. Bu yargıya göre o artık homojenliğini ve orijinalliğini kaybetmiştir, dolayısıyla özünü kaybettiği için de potansiyel bir *öteki* olmuştur.

Ötekilik, arşivlerdeki kayıtlarla sınırlı değildir. Onun sosyalizasyonu olduğu ve ötekinin kendisini *öteki* olarak görmesini sağlayan tüm ilişkiler, işaretler üretildiği sürece canlı tutulur. Toplumsal uzamda düşmanı görünür kılmak ve kamusal alanda onu

⁵ James Scott'ın *Devlet Gibi Görmek* çalışmasında kullandığı bağlamıyla *legibility*, soyutlayarak basitleştirme ve bu boyutuyla indirgeme bağlamında kullanılmaktadır.

⁶ TDK, “Ne olduğu, soyu sopyu belirsiz olmak.”

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=ne%20idi%C4%9Fi%20belirsiz&cesit=34&guid=TDK.GTS.56ae1eda06bc72.87426102 (11.06.2018)

takip etmek işaretler aracılığıyla mümkündür. Bu anlamda *damga*, verili hale gelmiş toplumsal kimliklerin bir şablona refere ettiği işaretlerdir (Goffman, 2014: 17-74). Bu işaretlerin oluşturulabilmesi, kayıt altında tutulması ve ilişkilendirilmesi, toplumun ölçülebilir bir nesne haline getirilmesine yardımcı olmaktadır. Goffman, damganın üç temel tipinden söz etmektedir. Bunlardan ilki bedensel bir takım niteliklerin (hastalık, sakatlık, kısırlık, kellik ya da bedensel eksiklik gibi) görünümüne ilişkindir. İkincisi alkolik, uyuşturucu bağımlısı, eşcinsel ya da işsiz gibi bazı kişilik özellikleri olarak görülen durumlar hakkındadır. Komploculuk ile bağlantısı üzerinde özellikle durulması gereken üçüncü tip ise, etnik/dini/inançsal/sınıfsal aidiyetler gibi durumlarla ilişkilidir. Damga, hayal edilen öteki kimliğini maddi yaşam boyutunda somutlaştırmaktadır. Bu sebeple damga, komplo teorisyenlerinin anlatılarında söylem örüntüsünü dokurken sık sık başvurduğu etiketlemeyi ifade etmeye yardımcı sosyolojik bir ifadedir.

Yabancı kavramı da öteki gibi belli bir işareti üzerinde taşıma halidir. Yabancı ve öteki pek çok zaman iç içe geçmişse de yabancı imgesi ile bire bir örtüşmediği, birtakım işaretleri de taşıdığı söylenebilir. Her şeyden önce yabancı imgesinde gerek yakın gerekse uzak bir mesafe çağrışımı vardır: “Yabancı, bir grubun nazarında dışarıda olan ancak bizatihi varlığıyla ve grupla ilişkisiyle grubu yapılandırır; yani aslında içeride de olandır” (Ünsaldı, 2016: 8). Bu bağlamda Simmel (2016: 27) yabancıya, gelme ve gitme özgürlüğünden de tam olarak kurtulamamış bir gezgin olarak değerlendirilebileceğini öne sürer. Ona göre yabancı, gruba inorganik bir şekilde eklenmesine rağmen yine de grubun organik bir üyesidir. Yani bir bakıma yabancı sadece anlık bir mekân değiştirme olmayabilir, yabancılar gittikleri mekânda kalıcı da olabilirler. Tarihsel olarak bakıldığında yabancı imgesinin oluşmasına etki eden iki önemli davranış dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi ticaret yapmak, ikincisi göç etmek olarak sıralanabilir. Her iki davranış için evrensel bir örnek olarak Yahudilik gösterilebilir. Yabancıya ticaret ilişkilerinde bir aracı olmasıyla birlikte mülk edinmesi, vergi avantajı sağlaması ya da kültürel birtakım avantajları elde etmesi, söz konusu coğrafyanın yerlileri tarafından yabancıyı hedef tahtasına oturtan nefretin nedenlerinden olmuştur. Komplo teorileri için yabancı kavramının kullanımı düşman imgesinde ittifakı da koşullandırmıştır (Moskovici, 1996: 45-47).

Günah keçisi ise, potansiyel düşman olan *onlar*'ın infazına ilişkin tarihsel bir olgudur. Bu yönüyle komplocu motivasyonun öncül uygulaması olarak anılabilir. Komplo teorilerindeki düşman imgesinin oluşturulmasında deneyimlendiği gibi damga

aracılığıyla her şeyin sorumlusu olarak atanan bir günahkâr öteki söz konusudur. Fakat günah keçisi ilân edilen şey *biz* imgesi içerisinde yer almamaktadır, dışarıdan gelmiştir. Günah keçisi ifadesi ilk defa, William Tyndale tarafından yapılan 1530 tarihli bir İncil çevirisinde geçmektedir ve Yahudilerin Kefaret Günü ritüeli olarak kurban edilen iki keçi hakkındadır (Campbell, 2013: 29-30). Kültürlere göre keçiden insana kadar seçilen kurban ve gerçekleştirilen ritüeller farklılaşsa da uygulamalardaki mantığın aynı kalmasına neden olan esas, suçlama eylemidir. Günümüz dünyasında ise günah keçisi oluşturma ve kurban gösterme medya aracılığıyla ritüelleşmiştir. Komplo teorisyenleri verili siyasi kültürün tanımladığı damgalar yoluyla şiddeti günah keçilerine doğrultur ve olası bir infaza meşruiyet kazandırır. Günah keçisi yönteminde olduğu gibi her şey aslında hissetmeye ilişkindir. Söz konusu topluluk ifade edemediği ve günahkâr hissetmesine neden olan yükü bir başkasının üstüne yükleyerek ifade etmektedir ki, bu bir tür arınma ritüelidir. Fakat mekanizma suçlama motivasyonunu belli motifler üzerinden işletmektedir. Eğer yoksa bu motifler, icat edilir ya da yeterince güncel değilse çağa ve koşullar uyarınca mutlaka güncellenir. Bu basit mekanizma sayesinde hafifleme hissedilir ancak sorunların gerçek boyutlarını anlama ve yüzleşmekten de kaçınılmış olur.

Buraya kadar olan satırlarda komplo anlatısının dayandığı gerçekliğin nasıl bir düşünsel zeminde kurgulandığını anlamak için farklı olanın nasıl tanımlandığı ve işaretlemenin niçin önemsendiği üzerinde duruldu. Ayrıca bunu sağlayan birtakım kavramsal araçlar eşliğinde bir algılama biçiminin de inşa edildiği vurgulandı. Bu bağlamda komplocu söylem örüntüsü söz konusu kavramsal araçlar sayesinde hem saldırı hem de savunma yapabilmek için bir kontrol alanı tasarlayabilir ve bu alan bir iktidar stratejisini de besleyebilir. Komplocu söylemin siyasal kullanımı ve buna bağlı ritüelleri başta çok pratik bir ihtiyacı karşılayarak şiddeti düşmana boşaltıp beraberliği sağlasa da bir süre sonra söylem sahipleri, yol açılan yıkımı kendi beraberliği içinde duyduğu güvensizlik üzerinden kavramak zorunda kalma ve bu şüphenin ne kadar derin yaralar açtığını deneyimleme gibi olasılıklarla karşı karşıyadır.

Komplo teorileri söylem sahibine şüphesiz bir manevra alanı açmaktadır ancak her ne kadar anlık rahatlatıcı bir etki yaratsa da kolektif belleğe kümülatif bir inkâr yükü ve giderek tabulaşan meseleleri miras bırakması muhtemeldir. Bu durum öne sürülen komplo teorilerindeki düşman imgesinin de zaman zaman kümülatif bir eğilimle oluşturulmasına neden olmaktadır.

Komple teorilerindeki motiflerin neye göre güncellendiği, kullanımına dair birtakım farklılıkların nasıl doğduğunu takip etmek için siyasal iktidarın kullanımındaki değişimi gözetmek iz sürmeyi kolaylaştıracaktır.

1.1.3. Komple teorilerinin dini referansları: şeytanla ortaklık

Komple teorilerinde kullanılan motifler ile şeytanlaştırma⁷ pratikleri arasında derinlemesine bir tahayyül ve uygulama birliği bulunmaktadır. Komple teorilerin dini referanslara uygun biçimde söylem haline getirilmesi, siyasal iktidarın nereden kurgulandığına dair başlangıç noktası tarif etmektedir. Buna bağlı olarak komple teorileri mevcut düzenin egemen unsurları tarafından, toplumsal dönüşüm evrelerinde bir karşı çıkış stratejisi olarak kullanılmaya gelmiştir.

Fransız Devrimi sonrası Avrupalı Yahudilerin eşit haklara kavuşması, 1848 devrimi sonrası işçilerin bir siyasal özne olarak sahneye çıkması gibi toplumsal ve siyasal yapının uğradığı dönüşümler komple teorilerine her dönem bir öncekiyle tarihsel bağlantılar kurmasına ve düşman imgesinin güncellenerek zaman zaman kümülatif biçimde genişlemesine neden olmuştur. Bu kümülatif ilerleyiş iddiasına uygun biçimde oluşturulan komple teorileri, komplocunun asla vazgeçmeyeceği ve her dönem her fırsatta kılık değiştirerek, yeni işbirlikçiler devşirerek *düşman uyumaz* teyakkuzunu canlı tutmaktadır.

Komple teorilerinin en önemli dini referansı şeytanla yapıldığı iddia edilen işbirliği ilişkisidir, bu ilişki kurulduğunda söz konusu figürler de şeytanlaştırılır ve itibarsızlaştırılır (Parlak, 2015a: 82). Dolayısıyla bu referans düşmana meşruiyet kaybettiren ve ona dönük düşmanlığın anlaşılmasında kolaylık sunan önemli bir teolojik semboldür. Eski Ahit'te geçen şeytan figürü küçük ve etkisiz bir temsile sahiptir (Chambell, 2013: 58; Neocleous, 2016: 127-139). Günah keçisi, şeytanın somutlaştırılması sürecinde rol oynamıştır, Yeni Ahit'te kötülük günah keçisi işlevi gören şeytan figürüne aktarılmıştır. Böylelikle moral düzlemin iyi-kötü şeklinde yarılması ve iyi olanın kendi varlığını tesis etmeye yardımcı olacak kötü'yü inşa etmesi

⁷ Öteki kimliğinin oluşturulmasında, şeytanlaştırma ve Avrupa dillerindeki kullanımıyla diyabolizasyon birtakım teolojik farklılıklar içermekle birlikte sıklıkla kullanılmaktadır. Şeytanlaştırma pratiğinden bir önceki evrede ya da zaman zaman şeytanlaştırma ile birlikte kullanılan *insandışılaştırma* (dehumanization) kavramı ise öteki'ye karşı şiddetin kullanımını meşrulaştıran seküler sınırların oluşturulmasında da rol oynamaktadır. Çalışma kapsamında genel çerçeve itibarıyla bu kavramsal kullanım detayı ihmal edilmiş, yapılan analizlerde yüzeysel tutumu ifade etmek üzere *şeytanlaştırma* kavramı kullanılmıştır.

şeytan figüründe sabitlenmiştir. Katolik Kilisesi kontrolündeki Hıristiyanlık 11. ve 16. yüzyıllar arasında şeytan ve şeytanlaştırmayı kullanarak Müslümanlık, Yahudilik gibi rakip dinlere nefretin yöneltmesini sağlamıştır (Champbell, 2013: 71). Aynı yöntemin farklı dinler ya da siyasi ideolojiler tarafından kullanılması sadece egemen öznelerin değiştiğini göstermekle birlikte komplo teorilerinin geniş bir ağ içinde politik bir araç olarak elden ele dolaşımını işaret etmektedir.

18. yüzyıl Fransasına bakıldığında Aydınlanma düşüncesini destekleyen pek çok figür komplo söyleminin içine dahil edilmiştir. Örneğin kilise iktidarına yakın komplo argümanları, olası bir devrimin statükoyu sarsacağı endişesiyle şekillenmiştir. Devrim sonrası gelişen sekülerizm, siyasi iktidarın ve sosyal yapının nasıl örgütleneceğine dair radikal dönüşümlere sebep olmuştur. Ulusal kimliklerin oluşmasıyla birlikte Avrupa’da dini inanç ve mezhepler geriye doğru çekilmiştir ve bu sayede liberal ekonomik düzenin inşa edilmesiyle burjuvazi etkin bir siyasi aktöre dönüşmüştür. Bu bağlamda bireyin algılanması, özel mülkiyetin ve birtakım hakların -örneğin Yahudilere- eşitlik ölçüsünde yeniden tanımlanması eski düzen taraftarlarını huzursuz etmiştir.

Dönüşen siyasi ve toplumsal yapının esas temeli; gizli cemiyetler, aydınlanmacı düşünce ya da Yahudiler ile burjuvazinin kurduğu *kötü niyetli* ilişkilerden ziyade üretim ilişkilerindeki değişimde ve yeniden organize olan sosyal düzenin siyasi aktörlerinde barınmaktadır. Meydana gelen değişimi bu tür analitik bir derinlikle yerine getiren yapı ya da sistem analizleri, olayları günah keçisi belirleme odağında açıklamaz, komplo teorileriyle arasındaki mesafeyi de bu odaktan ne kadar uzak durduğu belirler. Dini referanslı komplo teorilerinde, analitik analizleri mümkün kılacak tartışma alanı zaten bulunmamaktadır. Günah keçisi, dini metinlerde ya da din adamlarının söylemlerindeki damgalar etrafında şekillenmektedir.

Komplo teorisyenliği için önemli referans metinler Aydınlanma Çağı’nda statükoya yakın duran din adamları ve entelektüeller tarafından kaleme alınmıştır (Çakır, 2004). Komplo teorisyenliğine ilişkin bilginin bu iktidar dengesi içinde şekillenmesinin temel nedeni Aydınlanma düşüncesinin ortaçağın feodal rejimiyle bütünleşmiş kiliseyi hedef alan eleştirilerde bulunmasıdır. Katolik Kilisesi komplo teorisyenliğini, Aydınlanma karşıtı bir propaganda söylemi olarak dini bir eksene oturtmuştur. Komplo teorisinin mucidi olduğu öne sürülen ve eski bir Cizvit papazı olan peder Augustin Barruel, yazılarında Jakobenzim ve Aydınlanma’ya karşı savaşıyan bir dil

kullanmıştır. Devrimi tanrının kurduğu düzeni yıkmakla itham etmiştir. Barruel'in kurmuş olduğu komplo teorilerine göre, kendisini filozof olarak tanıtan devrimcilerin üç derdi vardı. Barruel, 1) filozofların inançsızlığı sebebiyle tüm Hıristiyanlığın tehdit altında olduğunu, 2) inançsız filozofların kendileri gibi kurdukları örgütlerin de tüm krallara ve tahta karşı olduğunu, 3) ve tüm yönetim ve mülkiyet biçimlerini ortadan kaldırmak üzerine kurulmuş bir komplonun hayata geçirildiğini ifade ediyordu (Reinalter'den aktaran Hepkon: 2007). Mason Locaları, İlluminati ve Tapınak Şövalyeleri gibi komplo teorileri için vazgeçilmez olduğu söylenebilecek bazı motifler 18. yüzyıl Fransasında güncel siyasi koşullara müdahil olmuş aktörlerdir. Komplo anlatılarında nakşedilen düşman imajlarına bakıldığında eski rejimin asli unsurları ile çatışma halinde oldukları ve bu sebeple şeytanlaştırıldıkları görülmektedir.

Örneğin Mason Locası, Fransa'da aydınlanma siyaseti ile kurmuş olduğu ilişki sebebiyle kilisenin mesafeli durduğu bir örgüttür. Fransız Devrimi'ne gelene kadarki süreçte Masonluk karşıtı pek çok metin Katolik Kilisesi hizmetindeki din adamları tarafından kaleme alınmış ve çeşitli dillere çevrilerek yaygınlaştırılmıştır. Bu metinlerde Masonlar, dolandırıcılık yapımlarından İsa'nın çarmıha gerilmesinden sorumlu olmalarına kadar uzanan çeşitli suçlamalarla itham edilmişlerdir (Chambell, 2013: 72). Mason Locaları ya da o dönemde aydınlanma düşüncesine yakın pek çok cemiyet burjuvazi ile temas halindeydi ve tasavvur edilen yeni rejimde, kilisenin de önemli yer tuttuğu feodal unsurların olmayacağı belliydi. O yüzden Aydınlanma düşüncesinin yayılmasını sağlayacak her türlü toplanma, örgütlenme ve sosyal alan kısıtlanmaktaydı (Melton, 2011: 76-90).

Tapınak Şövalyeleri'nin ortaya çıkışı, Haçlı Seferleri sırasında orduların Avrupa dışında daha uzun süreli ve güvenli koşullarda kalmalarını sağlamayı amaçlıyordu. Ancak süreç içerisinde Tapınakçılar güç kazanıp tarikat mülklerinde artış sağladıklarında diğer askeri tarikatlardan eleştiriler yükselmeye başlamıştır (Hepkon, 2007: 61-73). Tapınak Şövalyeleri'ni günah keçisi konumuna iten gelişmeler, büyük ölçüde elde ettiği iktisadi ve siyasi iktidarla ilişkilidir. Papalık, diğer askeri tarikatlar, yerel idari otoriteler bu gelişmelerden rahatsızlık duyduğu için Tapınakçıların faaliyetlerini sınırlayacak müdahaleler hayata geçirilmiştir.

Yahudilik vazgeçilmez bir motif olarak komplo teorilerinde her daim işlenegelmiştir. Bu bağlamda Yahudi motifinin zaman zaman bir üst başlık ve

kapsayıcılık potansiyeliyle kullanılabilmesi onu diğer motiflerden ayıran bir konuma yerleştirmektedir. Hıristiyanlık ve Yahudilik arasındaki tarihsel çatışma imgesi komplo teorilerinde Yahudi motifinin düşmanlaştırılmasının bir reflekse dönüşmesinde önemli role sahiptir. “Yahudiler, başarıları ve eğitimleri yüzünden kin toplamış ve Hıristiyanların gözünde hâlâ Mesih’e yapılan zulmün sorumlusu sayılmışlardır” (Campbell, 2013: 72). Devrimle birlikte kurulmakta olan toplumsal ve siyasal yapıya hızlı adapte olabilecek okuryazar olma, ticaretle uğraşma gibi nitelikleri sayesinde Yahudiler artık saygın bir konum elde etmişlerdir.

18. yüzyılın ardından 19. yüzyıl da köklü dönüşümlerin ve dolayısıyla siyasal alana dahil olan yeni öznelerin ortaya çıktığı tarihsel bir evredir. Avrupa’da 1830 ve 1848 devrimleri sonrasında gelişen işçi sınıfı siyasal bir aktöre dönüşerek sistem içinde yerini almıştır. Bu evre, komplo teorileri bazında bir önceki yüzyılın devrimci figürleri ile yeni yüzyılın devrimcileri arasında *işbirliği* bulunduğu iddiasını işlerken antisemitizm ile antikomünizmi de yan yana getirmiştir. Komünistler sık sık İllüminati, Masonluk, Yahudilik -bunda Marx’ın Yahudi bir aileden geliyor olması da önemli bir ayrıntıdır- ile ilişkilendirilmiş ve gizli bir iş birliği yaptıklarına dair komplo teorileri öne sürülmüştür. İki kutuplu dünya sisteminin başlatıcısı olarak görülen Rusya’da meydana gelen devrimci hareketler ve Bolşevik hükümetin de bir tür Yahudi kalkışması olduğu kurgusuna sıkça yer verildiği görülmektedir. Bu tarihsel aralıkta ciddi anlamda düşünce ve ifade özgürlüğü hak olarak tanınmadığı, dolayısıyla örgütlenme koşulları da oluşmadığı için gizli cemiyetler aracılığıyla birtakım faaliyetler gerçekleştirilmiştir. “Bu yüzden siyasete ilgi duyan işçiler ve kalfalar daha örtülü bir tarz benimseyerek lonca geleneğinden gelen meslek derneklerinde örgütlenmeyi tercih ediyordu” (Hepkon, 2007: 110). Komplo teorilerinde de bu gizli cemiyetlerle olan ilişkiler *gizli emeller* motifiyle sunulagelmiştir.

19. yüzyıl, çağın muhalif siyasi kültüründe suikastlerin etkin bir eylemlilik olarak tercih edildiği dönemdi. Komplo sözcüğünün suikast göndermesi hatırlanacak olursa dönemin siyasal hayatına damga vuran birtakım suikastlerin arkasından da komünist/sosyalist/anarşistlerin çıkması Osmanlı İmparatorluğu da dahil olmak üzere küresel güvenlik politikası içerisinde bir devrimci motifi yaratmıştır (Yılmaz, 2014: 40-90). Üstelik bu durum yeni de değildir, Fransız Devrimi sürecinde öne sürülen komplo

teorilerinde iddia edilen Tapınak Şövalyeleri-Haşhaşı bağlantısı da devrimci hareketlenmeyi sağlayacak suikastlerin⁸ işlenmesi üzerinden kodlanmıştır.

Düşman imgesinin bu yönde genişlemesi Soğuk Savaş dönemindeki antikomünist propagandanın da bir anlamda öncülü sayılabilir. ABD için antikomünist mücadelenin 1945'e kadar olan kısmı, başkan Roosevelt'in uyguladığı politikalarla başlamıştır. 1945'te Truman başkan olduktan sonra *Truman Doktrini* ile birlikte SSCB karşıtlığı devlet politikasında temel ilke haline gelmiş ve komünizmle olan mücadele en sıcak evreye girmiştir. Komünistlerin cadı ya da şeytan ilan edilmesi, komünizmin ise sapkınlık ve şeytanın yoluna girme ile ilişkilendirilmesi cezaların infazını yine dini bir referansla meşrulaştırmaktadır.

II. Dünya Savaşı sırasında Sovyet karşıtı odak küllenmiş, ABD olası Nazi tehdidine odaklanmışken 1949 yılında Çin'in komünistleşmesi ve SSCB'nin başarılı atom bombası denemesi sonrasında Joseph McCarthy'nin antikomünist mücadeleyi ilan edişi, komünistlerin günah keçisi ilan edilmesi bakımından kritik bir dönemi başlatmıştır. Komplo teorileri yoluyla yaratılan düşman imgesi, hem iki kutuplu dünya tasavvurunun içinin doldurulmasında hem 1945 *Truman Doktrini* ile birlikte ABD'nin antikomünist mücadeleyi devlet politikası haline getirmesinde hem de komünizmle bağlantısı olanlara uygulanan şiddetin meşrulaştırılmasında oldukça kritik bir araç olarak kullanılmıştır. Tüm dünyaya yayılan popüler bir *kızıl korku* bu şekilde işlenmiştir. Hollywood'da yönetmen, oyuncu, yapımcılar -özellikle sinemaya dönük böylesi bir baskının sebebi propaganda gücü yüksek bir alan olmasıyla yakından ilişkili olmasıydı- komünizm sempatisi ile sorgulanmış, idam edilen Rosenbergler gibi pek çok trajedi yaşanmış ve dahası bu gerilim dünya siyasetinin işleyişine müdahil olmuştur. Komünist damganın doğrudan SSCB sempatisi ile örtüştürülmesi kavramın, artık bir siyasal düşünce ya da kimlik çağrışımından çok daha geniş bir iktidar referansına büründüğünü göstermektedir.

Antikomünist damganın komplo teorileri tepsisindeki sunumu salt dışa dönük bir iktidar çatışmasını içermemektedir. Komplo teorileriyle yürütülen siyasetin önünde sonunda egemen yapı içerisinde de yıpranmaya yol açacağını göstermesi bakımından ABD'nin yürüttüğü cadı avı önemli bir örnektir. McCarthy, dönemin Amerikan Başkanı Eisenhower tarafından FBI içinde komünizm soruşturması yapmak üzere

⁸ <https://www.merriam-webster.com/dictionary/assassin> (11.06.2018)

görevlendirilir, dönemin ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles'in salt komplo suçlamalarından hareketle yapılan politikanın boyutlarından çekinmekte olduğu ifade edilmektedir: "(...) Dulles bile açıkça, McCarthy'nin saldırılarının bir gün kendisine de yönelebileceğinden korkmuştur" (Tuchman'den aktaran Campbell, 2013: 123).

Öteki kimliğinin damgalarından birisi de toplumsal cinsiyetin kurgusunda yatmaktadır. Bu kurguyu çoğunlukla şekillendiren, ister kadın özelinde cinsel kimlik üzerinden olsun isterse cinsel yönelimler üzerinden olsun günah keçisi olarak potansiyel bir eril suçlama motivasyonudur. Doğal felaketlerden, hastalıklardan eşcinsellerin sorumlu tutulduğu mitlere yaslanan komplo teorilerinin yanı sıra McCarthy döneminde komünistlerin Hıristiyanlığı baltalamak için eşcinselliği kullandığı odağında komplo teorileri de mevcuttur (Byford, 2011: 76). Bu tutum tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de antikomünist propaganda dönemi boyunca eşcinselleri ve kadınları hedef alan cinsiyetçi metaforlarla işlenegelmiştir (Özman ve Yakın, 2016: 125-132). *Cennetten Kovulma* mitine atıfla kadın ve şeytan arasındaki *yakınlık* inancı, kadının antik çağlardan bugüne kadar eril suçlamanın günah keçisi ilan edilmesine neden olmuştur (Değirmenci, 2015: 221-224). Buna dair süreğenlik bakımından önde gelen ritüellerden birisi de cadı avı olmuştur.

Cadı imgesi ile yapılan gönderme de yine dinde referans bulmaktadır. Erkekler tarafından yönetilen bir yapı olarak kilise kadını daha aşağı bir konuma yerleştirmiştir. Yahudi ve İslam gelenekleri de kutsal metinlerin yorumlanması bağlamında aynı geleneği sürdürmüşlerdir. Ancak cadı imgesinde büyücülük gibi birtakım şeytani işlerle meşgul olmak kadın cinsiyeti ile özdeşleştirilmiştir. Avrupa'da veba salgınlarının yaşanmasıyla birlikte günah keçileri Yahudiler, Müslümanlar, cüzzamlılara doğru genişlerken bunlara büyücülük faaliyeti de eklenmiştir (Campbell, 2013: 85). Sadece kadına atfedilen birtakım beden kusurları olarak tanımlanan fonksiyonlar cadılığın işareti olarak yorumlanmış, cadı olduğundan şüphelenilen kadınların vücutlarında birtakım işaretler aranmış, eğer bu yeterli olmazsa "suda yüzdürme" gibi çeşitli işkence pratiklerine başvurulmuştur (Aksan, 2013). İlksel birikim sürecinin kadın bedeni üzerinden kurulması, bu anlamda cadı avına maruz kalanların tarihsel öncülünün de kadınlar olduğu gerçeğini tarihe not düşer (Federici, 2012).

Üstelik her ne kadar suçla özdeşleştirilen kadın da olsa şüpheli kadının eşi ya da erkek çocukları da bu yargılamanın kapsamına dahil olmuşlardır. Cadı avının ortaya

çıkışı işlerin siyasi, ekonomik, kültürel, gündelik vb. sebeplerle yolunda gitmediği kriz dönemleriyle yakından ilişkilidir. Bu anlamda Campbell (2013: 102) Arthur Miller'ın *Cadı Kazanı* oyununu hatırlatır: “Oyun notlarında Miller, bazılarının cadı avını aslında ‘kendi günahlarını ve suçlarını başkalarının üzerine atarak söyleme fırsatı’ olarak gördüğünü yazmıştır.” Miller'ın oyunu cadı avının tarihsel bir göndermesi olarak 1950'lerin Amerika'sına önemli bir eleştiri sunmaktadır. Birkaç yüz yıl sonra komünist/sosyalist/anarşistlerin maruz kaldığı söz konusu cadı avları ise ironik biçimde suçlamanın işareti sayılan büyücülükten uzaklaşmış halde bir cadı imgesine bırakmıştır. Çağın cadıları politikayla ilgilenmektedir ve avlanmalarını meşrulaştıran gerekçe de tam olarak budur.

Meydana gelen radikal dönüşüm toplumsal iktidar kurgusuna paralel biçimde komplo teorilerini üretmektedir. İdeolojik güzergâh gözetildiğinde liberal, muhafazakâr, yeni sağ ve faşist siyasal düşünce geleneklerinin reel söylem pratikleri, komplo teorilerinde dini referanslara uygun bir şeytanlaştırma kullanmaktadır. Buna göre, mevcut siyasal sistemde siyasal iktidara içkin sorumlulukların yerine getirilmesiyle ilgili hiçbir eksiklik yoktur ya da toplumsal dönüşüm ve buna uygun yeni bir toplumsal iktidar kurgusu söz konusu olamaz, düzen zaten Tanrı tarafından belirlenmiştir. Dolayısıyla düzen ve unsurları sabittir ve değiştirilmesi doğrudan Tanrı tarafından belirlenmiş düzenin yıkımı ile eş tutulmaktadır. Komplo teorilerinde kullanılan şeytanlaştırma tam da bu noktada söylemin inşası bakımından egemenin iktidara dair nasıl bir tahayyülü olduğunu ortaya koymaktadır.

1.1.4. Değişen siyasal iktidar ve yeni komplo algısı

Erken modern dönemden itibaren komplo kavramı siyasal düşünce ve eylemliliğe etki etmiştir ancak kavramın üretilmesi ve kullanımı bakımından radikal değişimler yaşanmasının Fransız Devrimi ile gerçekleşmiş olduğu söylenebilir. Günümüzdeki siyasal yapı ve kültürün temellerinin atıldığı 1789 Fransız Devrimi ile komplo kavramı devrimci siyasal tahayyüle angaje olmuştur.

Devrim arifesinde ve devrim boyunca krallar, aristokratlar ve kilise komplo şüphesini devrimle ilişkilendirilen her bir unsur üzerinden hayal ederken Fransız Devrimi ile yeni düzenin sosyal yapısına uygun bir yayılım göstermiş ve devrimciler tarafından karşı-devrimcilere duyulan bir şüpheye dönüşmüştür. Bu durumun ortaya

çıkması toplumsal ve siyasal hayatın yapılanmasındaki dönüşümden kaynaklanmaktadır.

16. yüzyılda Machiavelli'in kaleme aldığı *Prens*'te sunduğu tavsiyeler arasında komplo olasılığı da gündemdedir. Düşünür, dönemin İtalya'sına şahit olarak irili ufaklı prenslikler, yıkılıp kurulan devletler arasında istikrarlı bir siyasal iktidarın nasıl ayakta kalabileceği konusunda analiz yapmıştır. Bu çerçevede Machiavelli, sınırlar içinde prensin duyması gereken iki temel kaygıdan söz etmektedir. Bu kaygılardan ilki halkın durumu ve gelişme seyri nedeniyle oluşabilecek iç kaygılar, diğeri ise etrafındaki diğer güçlerin gizli amaçlarından doğabilecek dış kaygılardır (Machiavelli, 2004: 96). Dikkatli bakıldığında güvenliği sarsacak esas fesadın yani komplonun yönü, dışarıdan içe doğrudur. Machiavelli'in (2004: 96) komplo kurgusundan bahsederken ifade ettiği çoğul karakter dikkat çekicidir, "Tek başına kimse fesat hazırlayamaz, mutlaka yandaşlarının olması gerekir." Machiavelli komplo ihtimalinden söz ederken potansiyel komplocuları prene olan düşmanlıklar odağında tariflemektedir. Çünkü hem siyasal iktidarın talipleri mevcut yapılar gereği ancak hükümdar karşıtı sınır içinde tanımlanıyordu -yani mutlakiyetçi rejimler egemendi-, hem de sonraki yüzyıllarda kullanımı yaygınlaşacak ulusal kimlik temelli damgaların siyasal hayatta henüz kullanılmadığı bir dönem söz konusuydu. Fransız Devrimi ile komplo kavramının kullanım tahayyülünün değişimi de bu bağlamda okunabilir.

Komplonun devrim içinde nasıl bir rol oynadığı hakkında tarih alanında yapılmış tartışmalar mevcuttur. François Furet (2013: 61) Fransız Devrimi tarihyazımında, komploculuğun devrim düşüncesinde işgal ettiği yer bakımından "devrimci bir yenilik" arz ettiğini ve bunda Rousseaucu *genel irade* yaklaşımının kalkış noktası olarak kabul edilmesi gerektiğini öne sürmektedir. Öte yandan bu yorumun tersine komployu eski rejime ilişkin "mutlakiyetçi mahremiyet" ilkesinin devrim sürecinde yeniden gündeme gelmesi olarak okuyan yorumların da bulunduğu belirtilmelidir (Başaran, 2012: 139). Ancak kavramın, devrimci bir yeniliği mi yoksa devrimci bir kullanımı mı gündeme getirdiği, siyasal iktidarın nasıl algılandığına dair derinliği artırması bakımından dikkate değer bir tartışmadır.

Aydınlanma düşüncesi zemininde zayıflayan kilise otoritesi ve din odaklı düşüncenin giderek etkisini yitirmesi, yeni bir sosyal birliğin hangi temeller üzerinden kurulacağı sorunsalını doğurmuştur. Fransız Devrimi ile birlikte kolektif kimliğin

yeniden kavranışına ilişkin ulus-devlet ve yurttaşlık bilincinin oluşmasında Rousseau'nun *Toplum Sözleşmesi* ile ortaya koyduğu genel irade yaklaşımının çağın siyasetini etkileyen bir role sahip olduğu bilinmektedir. Modern dünyanın siyasal hayatında genel irade yaklaşımı ve komplo anlayışını net biçimde ilişkilendiren düşünür olarak Rousseau'nun *İtirafı* eseri dikkat çekmektedir (Akay, 2014a: 6-7). Rousseau'nun çizdiği düşünce hatlarında genel irade yaklaşımı tipik biçimde biz/onlar ilişkisini içermektedir ve bu ilişkinin canlı kalmasına hizmet eden motivasyon komplo düşüncesi aracılığıyla sağlanmaktadır. Dikkate alınması gereken esas, Rousseau tarafından egemenlik ilişkisinin genel irade etrafında yeniden kurgulanmasıdır. Çünkü siyasal iktidarın kullanımına dair bu talep ve ideal, komplo kavramının kullanımında da kendini göstermektedir. Kuşku yok ki komplo düşüncesinin yeni olduğu söylenemez ve muhafazakâr çağrışımlara sahip olduğu yinelenebilir ancak kullanımına ilişkin yeniliği keşfetmek, siyasal iktidarın tahayyülüne ilişkin analizi yorumlamakla elde edilebilir. Bahsedilen perspektifle ilişkili Fransız Devrimi yorumu ise *revizyonist* ekol içinde yer alan isimlere aittir.

Fransız Devrimi hakkındaki toplumsal yorumun eleştirisi üzerine kurulu olan revizyonist ekolden Furet, toplumsal yorum ekolünün “feodal aristokrasiye karşı burjuva saldırısı” analizine muadil olarak devrimin “komplocu” köken argümanını ortaya koymuştur ve komplo argümanını devrimci motivasyonun kökündeki siyasal düşüncede bulmaktadır, buna göre: Devrimciler, kraliyet mutlakiyetçiliğine karşı Rousseau'dan ilham alan demokratik egemenliği inşa etmek üzere siyasal iktidarı ele geçirmişlerdir (Başaran, 2012: 146). Ancak Başaran'ın bu açıklamanın devamında not düşüğü üzere Furet'nin yorumu çerçevesinde hareket eden devrimciler, siyasal iktidarın ellerinden kayıp gideceği korkusuyla -daha önce iktidara hiç bu kadar yaklaşmadıkları ve iktidar ile olan mesafelerini içselleştirdikleri için- karşı-devrimcilerin potansiyel saldırısı üstünden komplo teorileri üretmeye başlamışlardır ve bu tahayyül 1793-1794 yıllarını kapsayan terör dönemini doğurmuştur.

Furet (2013: 90) *Fransız Devrimini Yorumlamak* başlıklı eserinde, siyaseti anlamlandırma tahayyülü ve siyasi bir hareketliliği motive eden bir araç olarak komploculuğu işaret etmektedir: “Büyük Korku döneminde köylüler, haydutların komplosuna karşı silahlanırlar; Parisliler, peşpeşe Bastille ve Versailles Şatosu'nu, Saray erkânının komplosuna karşı ele geçirirler; mebuslar ise ayaklanmayı, engellediği komplolar yoluyla haklı gösterirler.”

Furet'ye (2013: 93-94) göre komplolar bu yüzden bitmek tükenmek bilmeyen bir iktidar kaygısından ileri gelmektedir:

“Komplo saplantısı böylelikle iktidar çevresindeki iki tarafın da genel söylemi olup çıkar. Onu, iktidarın dışladıkları iktidarı ele geçirmek için, iktidardakiler ise, o kendilerinininkinden daha dayanıklı diğer iktidarın oluşturduğu sürekli ve müthiş tehdidi halka ihbar etmek için kullanırlar.”

Rousseau'nun genel irade yaklaşımı ile ifade ettiği gibi, devrimci düşüncenin türdeş *biz* (devrimciler), *onlar* (karşı-devrimciler) ayrımı komploya uğrama hissini beslemektedir. Genel irade birtakım engeller tarafından gerçekleştirilememektedir, *genel iradeyi meydana getirmek isteyenler doğru yolda ilerleyenlerdir, genel iradenin gerçekleşmesini istemeyenlerse kötücül, yozlaşmış, nifak sokmak için fırsat kollayan hainlerdir*. Düşman imgesi Kartezyen bir karşıtlıkla devrim damgası üzerinden inşa edilmektedir. Özcü yaklaşımda olduğu gibi iyi ve kötü şeklinde yorumlanan moral değerler eksenine oturtulduğunda devrim ve karşı-devrimci imajlar da iyi ve kötünün çatışmasına gönderme yapmaktadır. Bu dolayında iyi olanın kötüye uyguladığı *şiddetin meşruluğu sağlanmaktadır* ve artık farklı bir işlev yürütmektedir: “İşlevi artık halkla hükümet arasında hayali bir iletişim sağlamak değil, Devrim olaylarından yetişmiş bir yönetici sınıfın davranışlarını haklı göstermektir” (Furet, 2013: 96).

Komplonun devinimi, yeni bir kolektif kimlik arayışındakiler için entegre edicidir; bunu da sahip olduğu basitlik ile sağlamaktadır. Birdenbire yaşamın merkezine çekilen devrim deneyimi, bir gün birilerince yerinden edileceği kaygısıyla kuşatılarak potansiyel düşmanları beraberinde yaratmıştır. Bu haliyle komplo düşüncesi devrimci deneyimin getirisiyle beraber düşmanın verili olarak kabul edilmesini sağlamaktadır, bu sorgulanamaz çünkü varsayımına göre siyasal iktidarın talipleri bellidir ve devrimin karşısındadırlar. Edinilen kolektif kimlikle birlikte ortak düşman da yanında gelmiştir. Furet (2013: 109) buna uygun devrimci söylemin nasıl şekillendiğini Robespierre'in söylevlerinden aktarır:

“Hayır; Saray ve yordakçıları size hiçbir zaman basit ve bayağı biçimde ihanet etmezler; [...] size incelikle, ılımlılıkla ve vatanseverlikle ihanet edecekler; size, şimdiye kadar olduğu gibi, ağır ağır ve anayasal yollardan ihanet edecekler; hatta daha başarılı bir ihanet tezgâhlayabilmek için, gerekirse savaşı bile kazanırlar.”

Burada devrimci söylemin odağındaki ihanet, seçim değil karşıt pozisyonundakinin doğal bir davranışı olarak göze çarpmaktadır, “ihanet karşıtlarla eşzatludur; onların

varoluş biçimini oluşturur ve, hem göze daha az görüldüğü, hem de vatanseverlik söylemine katıldığı için, daha da tehlikelidir” (Furet, 2013: 109).

Fransız Devrimi itibarıyla önem arz eden bir başka kullanım, komplonun yeni bağlama adapte bir görünümüne bürünebilmesiyle ilgilidir. Furet bu bakımdan devrimci ideolojide komplo fikrinin kullanımına dair farklılığa işaret etmektedir. Artık kötülüğü her zaman saklı güçlerin bir işi olarak gören dini olarak yönlendirilmiş bir ahlaki duyarlılığa hitap etmekle kalmaz aynı zamanda *genel irade* ya da *milli iradeye* özel çıkarlarca açıkça karşı çıkılmayacağı şeklindeki yeni demokratik konvansiyona da uygundur:

“Komplo fikri, hem kötülüğü gizli güçlerin bir ürünü olarak görmeye alışık, kökeni dine dayalı ahlâki bir duyarlılık açısından, hem de özel çıkarların genel ya da ulusal iradeye açık bir biçimde karşı çıkamayacağı ilkesini taşıyan yeni demokratik görüş açısından, son derece çekicidir. Ama asıl önemli olan, devrim bilincinin belirtilerine tıpa tıp uymasındır” (Furet, 2013: 91).

Dolayısıyla komplonun sınırları, bir hayali cemaat üzerinden tesis edilebilecek soyut sınırlara doğru genişlemiştir. *Komplocular* milli iradenin ifadesine engel olan düşmanların *tamamı* olarak kodlanabilmektedir. Burada Rousseaucu perspektifle devam edildiğinde modern siyasi tarihe not düşülen bir soru bugün de günceldir, her türlü hizipsel siyaset komplo ile eş anlamlı mıdır?⁹

Bir kısım Fransız Devrimi tarihçisinin de takip ettiği ekol nezdinde Furet’ye referansla edinilen analizlerden yola çıkarak, tarihin bu evresinde siyasal düşüncede yer edinen komplo ve komplocu şüphenin siyasal iktidarın dağılımına paralel biçimde yeniden üretilebildiği sonucunu çıkarmanın mümkün olduğu söylenebilir. Devrimle birlikte kartlar yeniden dağıtılmış, komplonun üreticileri ve muhatapları değişmiş ve damgalar yenilenmiştir. Komplo teorileri, hükümdarın düşmanlarından *genel iradeye* karşı olanların düşmanlığı formunda yeni çağın siyasal algısına göre güncellenmiştir. Genel/milli iradeye karşı olmak devrime karşı olanları, diğer bir ifadeyle *karşı-devrimci* damgayı üretmiştir.

⁹ Bu soru, Türkiye Cumhuriyeti’nin çok partili siyasal hayata geçiş denemelerinde de sık sık gündeme gelen bir tartışmayı içermektedir öncül vakıalardan bir analiz için ayrıca bakınız, Mustafa Ekincikli, “Türk Demokrasi Kültürünün Gelişim Sürecinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın Kuruluşu”, *Akademik Bakış*, 6/11, Kırgızistan 2012, s. 151-163.

1.1.5. Komplocu motivasyonun devrimci referansları: karşı-devrimci planlar

Fransız Devrimi gibi Amerikan ve İngiliz Devrimleri'nin de modern siyasal yaşamın inşasında önemli roller oynadığı bilinmektedir. Ancak Furet'nin de belirttiği gibi devrimci söylem, ulusal kimliğin oluşması, egemenliğin yeniden kavranışı bakımından Fransız Devrimi devrimci ve karşı-devrimci ayrımının komplocu tahayyül ile birlikte şekillenmesi bakımından siyasi tarihte farklı bir yer işgal etmektedir. Bunun en önemli sebebi, gizlilikle bilimsel öngörünün yer değiştirmiş olmasıdır.

Aydınlanma düşüncesi ve Fransız Devrimi arasındaki sıkı bağ düşünüldüğünde Newtoncu fiziğin pek çok alanda olduğu gibi siyasal hayattaki görme biçimlerini de etkilediği daha iyi anlaşılacaktır. Devrim imajının öncü pratiği bilimsel bilginin üretilmesiyle sağlanmıştı, kilisenin bilgi iktidarı Aydınlanma düşüncesi karşısında düşmüştü. Karşı karşıya gelen iki cepheden modern bilim galip çıkmıştı. Bu bağlamda devrim ve karşı-devrim konuşlandırılması da Newton'un *Prensipler* eserinde belirtilen eylemsizlik yasasına atıfla düşünülebilir. Aslında -Furet'nin gündeme getirdiği- devrim esnasındaki komplocu motivasyon düşünüldüğünde, bir devrimci kendisini ancak bu biçimde görebildiği ölçüde bir *kuvvet* olarak algılayabilir. Çünkü kabaca ifade edilecek olursa, doğrusal düşünce içinde Newton'un hareket yasalarına atıfla kuvvet *etki-tepki* ilişkisiyle var olabilmektedir. Bu yüzden devrimciler, karşı-devrimci tepki olmayan bir siyaseti tahayyül edememektedir aksi halde kendilerini konumlandıkları zemin altlarından kayacaktır. Dolayısıyla zemini sabitlemek için devrimci söylemin tabanına komplo teorileri serilmiştir. Bu strateji belki bir anlamda devrimci teyakkuz olarak nitelenebilir, fakat yöntem olarak dinci ya da milliyetçi muadillerinden farkı yoktur. Böylelikle kuvvetin dağılması engellenmiş ve süreğen bir hedef belirlenerek devrimci kuvvet muhafaza edilmiştir.

Fransız Devrimi gerçekleşikten sonra Cizvit damgası da Aydınlanmacı çevrelerde böyle bir karşı iktidar kuvvetine işaret etmektedir (Hepkon, 2007: 56-57). Ancak devrimin gerçekleşmiş olması, devrimci söylemdeki komplocu motivasyonun azalmasına değil *Terör Dönemi*'nin beraberinde getirdiği şiddetli bir artışa yol açmıştır (Furet, 2013). Üstelik komplo ithamı artık kralcı, aristokrat, eski düzenci komplocu saiklere değil bizzat devrimin sembolü olan Hébert, Danton ve Robespierre gibi isimlere doğrultulmuştur (Başaran, 2012: 141).

Fransız Devrimi'nden 1917 Rus Devrimi'ne kadar olan süreçte komplocu motivasyon siyaset üretmeye dair bir tetikleyici olarak kullanılmıştır: “1820’ler boyunca ortaya çıkan devrimci örgütler çoğunlukla küçük, sınırlı bir yapıya sahipti ve temelde komplo ya da darbe yoluyla iktidarın değişimini esas alıyordu” (Uslu, 2014: 16). Ancak devrimci gruplar arasında komplocu motivasyonu kabul edip etmemeye dair ayrımlar da söz konusu olmuştur. Aralarında Lenin’in de olduğu Sosyal Demokratlar, Rus devrimci profili için önem arz eden *Narodnaya volya*’nın komplocu stratejileri ile keskin biçimde ayrılmaktadırlar (Lih, 2017: 89).

Komplonun devrimci referanslarla kullanımı SSCB varlığı süresince gündem unsuru olmaya devam etmiştir (Sustam, 2014: 113). 1917’de devrimin gerçekleşmesi ve Bolşeviklerin iktidarı ele alışı sonrasında yola birlikte çıkılan devrimci unsurlar siyasal alandan tasfiye edilmişlerdir. Oluşturulan karşı-devrimci imge içerisinde dış güçlerle işbirliği yapma imajı sabittir ve muhalif kesimden yükselen hemen her eleştiri bu kisvede değerlendirilmiştir¹⁰. Karşı-devrimci damga, bilimsel sosyalizmin kaidelerine paralel biçimde uygulanmıştır. Bu anlamda komplo teorileri, SSCB resmî tarihinin oluşturulmasında önemli katkılar sunmuştur.

Rus Devrimi’nde modernist bir lider portresi çizen V. İ. Lenin, bilimsel idareye duyduğu inanç ve bunu devrim pratiğine yansıtması bakımından oldukça önemlidir. Onun 1902 tarihli *Ne Yapmalı?* başlıklı metni, bilimsel olarak yetiştirilmiş profesyonel devrimci kadroların devrimlerin gerçekleştirilebilmesi için gerekli olduğuna dikkat çekiyordu, bu sayede devrimin sonrasındaki metinlerinde öncü partinin “bir aşçıya bile devlet idare etmeyi” öğretebileceğini iddia etmişti. Elbette bu ideal, devrim sonrası yerini pratik ihtiyaçlara bırakarak unutulmuştur ancak sosyal alanda bilimsel metodun nasıl benimsendiği ve siyaset tahayyülünde nasıl bir rol oynadığının anlaşılması bakımından önemini korumaktadır (Scott, 2008: 231-244). Lenin’in profesyonel devrimcilerin yetiştirilmesi için önemsendiği bilimsel yöntem, devrimin sürdürülebilmesi için de gereklidir. Bu sebeple karşı-devrimcilerin neden ve nasıl ayıklanması gerektiği yine bu bilimsel yöntem ile gerçekleştirilebilirdi. Newtoncu fiziğe paralel biçimde sistemin düzenli hale getirilebilmesi için düzensizliğe neden olacak unsurlar

¹⁰ Bu bağlamda henüz SSCB’nin kuruluş evresinde Kronstadt ve Mahnovşçina örnekleri çarpıcıdır. Bolşevik Parti ve Lenin tarafından şiddetin dozunu ve kullanımını meşrulaştırmak için komplo teorileri öne sürülmüş ve bu muhalif unsurların ihtilaf devletlerinin gizli servisleri, Beyaz Ordu, mülteciler ve burjuvazi ile bir kalkışma teşebbüsünde oldukları iddia edilmiştir. Ayrıca bkz: İda Mett, *Kronştad 1921*, İstanbul, 1998; Paul Avrich, *Rus Devrimlerinde Anarşistler*, İstanbul, 2006.

indirgenmeli ya da yok edilmeli ve böylelikle sistemin duyarlı davranacak koşulları da duyarsız hale getirilmeli ve denge konumuna erişilmelidir.

Bunun yanı sıra Bolşevik Parti kendi içerisinde de bu ayıklamayı mümkün kılacak damgalamayı ve iktidar çatışmasını sürdürmüştür, bu çatışmanın parçası olan komplo teorileri resmi tarihyazımında önemli rol oynamıştır (Dentith, 2014: 87-104). Bilindiği üzere Stalin ve Trotsky arasındaki çatışma bu durumun SSCB tarihindeki klişe örneği haline gelmiştir: “Moskova, 1930’ların sonunda, bir yandan Stalin’e karşı doğabilecek her türlü muhalefeti silerken diğer yandan tüm bu toplumsal geriye dönüşü de tasarlayacak davalar yaşadı” (Campbell, 2013: 120). Devrimlerin doğası gereği karşı-devrimcileri yaratması, 1917 Rus Devrimi sonrası Bolşevik hükümetin icraatlarını eleştiren Trotsky (Aktaran Moskovici, 1996: 46) tarafından not düşülmüştür: “Tüm devrimlerin ve tüm savaşların tarihi, değişmez bir şekilde, tehdit altında olan veya yıkılan bir sınıfın kendi talihsizliklerinin nedenlerini kendilerinde değil, yabancıların ajan veya kuryelerinde görmeye eğilimli olduklarını kanıtlar.”

Popper 1945 tarihli eserinde komplo teorisi ifadesine dönük eleştirel bir bakış geliştirmiş, bunları *toplumun komplo teorisi* ve *cehaletin komplo teorisi* başlıkları altında açıklamıştır. 1948 yılında bir felsefe kongresinde yaptığı *Toplum Bilimlerinde Öngörü ve Kehanet* başlıklı konuşmada Popper, toplum bilimlerine sirayet eden ve onun *tarihsicilik* adını verdiği komplo teorisi bağlamında kehanetlerde bulunmanın eleştirisini yapmıştır. Karl Popper’in (2014) yapmış olduğu Marxizm¹¹ eleştirisi, tekelci kapitalizm ve şeytani kapitalist söylemin komplocu söylem bağlamına oturtulduğuna dikkat çekmiştir. Ona göre komplo teorilerinin sosyal bilimlerde bir perspektif haline gelmesi, sosyal bilimlerin amacını saptırmaktadır. Çünkü sosyal bilimler öngörülme-ye ya da olması istenmeyen savaş ya da iktisadi kriz gibi olayların da niçin olduğunu anlamak için yapılmaktadır. Komplo teorileri ise bir günah keçisi ya da öteki damgası kullanarak bilgiyi statikleştirmekte ve sorumluluğun dağılımında bir imgeyi hedef alarak yüzeysel bir okuma sunmaktadır.

Modern bilimin doğuşu ve gelişimiyle birlikte hakikat artık tanrısal düzlemden dünyaya indirilmiştir. Hakikatin üretimi bilimdir, kilisenin yerine bilim geçmiştir

¹¹ Popper bu eleştiriden Marx’ı muaf tutmaktadır, Marx’ın kapitalisti şeytani bir tekelci olarak algılamadığını ve onun yapmış olduğu ekonomipolitiğin eleştirisinin de böylesi bir algıyı içermediğini vurgular. Bu bağlamda Marx ve Engels’in 1843 yılında Haklılar Birliği ile kurduğu ilişki komplocu motivasyona olan mesafelerini göstermesi bakımından önem arz etmektedir, bkz.: Haluk Hepkon, *Komplo Teorileri Tarihi*, İstanbul, 2007, s. 111.

(Feyerabend, 1996) ve komplo teorilerindeki sekularizasyon da bu duruma paralellik arz eder. İdari aklın oluşturulmasında ve buna bağlı şiddetin meşrulaştırılmasında bilim öngöründen ziyade kehanetvari bir fonksiyon görmeye başlamıştır. Komplo teorilerinin eskatolojik erekselliğine atıfla şiddet, devrimin bilimsel tarifine uygun biçimde hazırlanmıştır. Ancak bir farkla artık düşman gizli değildir; bilimin sayesinde düşmanın nedenselliği gizlilikten çıkmış bilimsel gerekçeler üzerinde tekrar inşa edilmiştir.

1.1.6. Komplocu teçhizatın Türkiye belleği

Komplo teorilerinin tarihsel biçimde ortaya çıkışı, etimolojisi ve süreç içerisinde değiştirdiği anlamları gözeten araştırmalarda Batı düşünce tarihi kaynak olarak görülmektedir. Batı menşeli coğrafi yayılımın, Fransız Devrimi sonrasında matbaa ve çeviri eserler yoluyla Ortadoğu'ya kadar uzandığı bilinmektedir. Ortadoğu toplumlarının antisemitizm ve komplo ile tanışmasının 1869 ve 1889'daki, mason karşıtlığıyla tanışmasının ise 1872 tarihli çeviri eserlerle¹² sağlandığı ifade edilmektedir (Lewis, 2004: 142). Komplo ve komplo teorisi ifadelerinin modern siyasal hayata koşut biçimde 19. yüzyılın sonlarına doğru daha gündemde olduğu periyodun, Osmanlı İmparatorluğu'nun çözülmeye başladığı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu siyasal iktidarın nasıl inşa edileceği bakımından en kritik virajların alındığı dönem olduğu unutulmamalıdır.

II. Abdülhamit'in hükümdar olduğu dönemde komplocu faaliyet, başkent İstanbul için önemli bir asayiş gündemi olmuştur. Komplo faaliyetinin siyasal iktidarın kurgusuna olan paralelliği hatırlandığında Machiavelli'nin *Prens* eserinde ifade edildiği gibi hükümdara karşı düzenlenmiş bir komplo algısı söz konusudur. Bu dönemde "fesâd" ifadesi siyasi çağrışıma sahiptir ve genellikle Jön Türk muhalifleri ve Ermeni devrimcileri başta olmak üzere rejimi karşısına alanları işaret eder; "erbâbı fesâd, cemiyet-i fesad" ifadeleri resmi yazışmalarda kullanılan komplo girişimlerini güvenlikçi söylem düzeyinde tanımlayan sözcüklerdir (Levy-Aksu, 2017: 69). Fesâd tanımlaması kamu düzeninin sağlanması ve siyasi düzenin istikrarını sürdürmenin kesişiminde yer alan, bu sebeple toplumsal denetimin icra edilmesinde rol oynayan damgaya dönüşmüştür.

¹² Avrupa kaynaklı anti-semitik eserler Fransızca'dan Arapça'ya çevrilmiştir. İlk eser *Nafitüs, al- Sahafa al-Dadiyya al-lama 'iyya fi indiham al-diyana al-ibriyya* 1869 yılında Beyrut'ta yayımlanan Moldovalı bir hahamın itirafları hakkındadır. İkinci çeviri eser *Fi'l-zawaye khabaya, aw kashf asrar al-Yahud* ise 1889 yılında Paris'te yayımlanan Georges Corneilhan'ın Suriye ve Mısır'daki Yahudiler hakkındaki kitabının çevirisidir. Ayrıca bkz: Bernard Lewis, *Semitizm ve Anti-Semitizm*, İstanbul, 2004, s. 317.

Geç Osmanlı'da Avrupa iktisadi yayılımının etkisi imparatorluk coğrafyasında köklü dönüşümlere yol açmış ve bu dönüşüm siyasal aktörlerin rollerinin, hareket alanlarının ve ilişkilerinin yeniden tanımlanmasına neden olmuştur. Bu süreçte meydana gelen protestolar ile üretimin yeniden organize edilmesi bazında emek örgütlenmelerinin dönüşüme uğraması, emek-sermaye ayrımının belirginleşmesi siyasal iktidar açısından komplo teyakkuzunu canlı tutmuştur. 1908 Jöntürk Devrimi öncesi ve sonrası protestolarla birlikte ortaya çıkan siyasetin yeni özneleriyle kurulan çok güçlü bağlar mevcuttur (Quataert, 2017: 225-235). Çünkü bu protestoların, hükümeti düşürme hazırlığı olan komplo girişimleri olarak algılanması söz konusudur. Suikast girişimlerinden sonra komplo algısının neden olduğu sıkı güvenlik tedbirleri, başkent İstanbul'un belli semtlerinde asayişin özellikle önemsendiğini göstermektedir. Ayrıca göçmenlerin takip edilmesi, belli semtlerdeki Ermeni esnafların kolluk kuvvet tarafından gözetim altında tutulması ya da taşradan İstanbul'a gelen işsiz Ermenilerin geri gönderilmesi söz konusu asayiş uygulamaları içinde sayılmaktadır (Levy-Aksu, 2017: 372-375).

19. yüzyıldan gelen antisemitizm ve komplo tanışıklığı, bir bakıma Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne dek uzanan komplo teorilerinin kullanımı için de ortak bir referans teşkil etmektedir. Hepkon (2007: 135) Yahudi düşmanlığının Avrupa kültürüne has bir düşmanlık alışkanlığı olduğunu, Doğulu toplumlarda aynı dönemdeki Yahudi imgesinin bu düşmanlığı içermediğini ifade ederken önemli bir çatışmaya işaret etmektedir: "İngiltere'nin Ortadoğu'da ve İslam dünyasında İttihat ve Terakki'ye karşı giriştiği propaganda atağı." 1908 Devrimi sonrasında İttihat ve Terakki'nin Yahudi ve Mason¹³ kalkışması bir örgüt olduğu iddiasıyla komplo teorileri gündeme gelmiştir. Bu düşman imgesi, Türkiye Cumhuriyeti boyunca özellikle İslamcı çevrelerin söylemlerinde kullanılmaya devam etmiştir. Türk milliyetçiliğinde Yahudi komplosu temasının İslamcı ve milliyetçi çevrelerde neredeyse sabit bir söylem pratiği haline gelmesinde Türkiye'de İslamcı siyasal düşüncenin gelişmesine katkı sağlayan ve dönemin Nazi hükümetiyle yakın ilişkileri bulunan Cevat Rifat Atilhan'ın antisemitist söylemlerinin etkin bir rol oynadığı bilinmektedir (Karaca, 2008). Antisemitist temadaki komplo teorilerinin Türkiye'de politik ve toplumsal hayatta her dönem itibar gösteriliyor olmasının nedeni hem *biz* kimliği odağının nasıl inşa edildiğinde hem de

¹³ Bu dönemde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin İtalyan Mason Locası ile irtibat kurduğu bilinmektedir; ancak komplo teorilerindeki sunum ile farklı bir bağlam söz konusudur: Angelo Iacovella, *Gönye ve Hilal İttihad-Terakki ve Masonluk*, İstanbul, 1999.

Yahudi imgesinin arkaplanda sürekli İsrail devleti hizmetindeki ajanlar gibi algılanmasında aranabilir: “Yahudilerin ‘aslında’ ve ‘gizlice’ İsraili oldukları, dolayısıyla Türkiye’de ve buldukları her yerde aslen yabancı oldukları memleketimizde hemen hemen herkesin paylaştığı bir inançtır” (Meseri ve Kuryel, 2017: 116-117).

Osmanlı İmparatorluğu için toplumsal yapının 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren hayata geçirilen reformlarla güncellendiği ve hem artan ulusalcı hareketlerin meydana geldiği hem de imparatorluğun nasıl ayakta kalacağına dair pek çok formülün ortaya çıktığı bu dönem, ihtida (Müslümanlığı kabul etme) ve irtidat (Müslümanlıktan dönmek, başka dini seçmek) kullanımları bakımından yoğunluğa ve geniş bir toplumsal kesimin katılımına aracı olmuştur. 19. yüzyıl aynı zamanda Balkanlar ve Anadolu coğrafyasında uluslaşma sürecinde etnik aidiyetin dini kimlikler aracılığıyla kurgulandığı bir dönemdir (Anscombe, 2017). Bu bakımdan din değiştirmiş olmak yeni bir kimliği beraberinde getirmiş ve Osmanlı örneğinde de görüleceği gibi İslam’ın terk edilmesi olumlu çağrışımlarla anılmamıştır. Türkiye popüler kültüründe komplo teorilerinde bu tür ithamlara sıklıkla yer verildiği görülmektedir¹⁴.

Osmanlı İmparatorluğu hükümrانlığı süresince kullanımının söz konusu olduğu, ihtida ve irtidat olguları dikkat çekicidir. İrtidat için olumsuz bir çağrışım söz konusudur: “İslamiyet’i terk edene Arapça *murtadd*, Türkçe mürted denirdi, işlediği suç *ridde*, yani ‘İslam’dan dönmek idi’” (Heffening’den aktaran Deringil, 2017: 47). Suç olarak tanımlanması dışında ölüm ile cezalandırılması ise tartışılan bir konu olmuştur (Deringil, 2017: 47-48). Komplocu motivasyon dolayımında mürted, biz’e ihanet eden pozisyonundaki bir cadıdır (Mayer’den aktaran Deringil, 2017: 50). Diğer yandan da Sabetay Sevi¹⁵ örneğinde olduğu gibi devletle arası iyi olan dönmeler avantajlar elde etmiş fakat bu sefer de Yahudi cemaati tarafından hoş görülmemişlerdir.

İktidar odağının merkezileşme sürecinde iktidar, dinsel alanda ortodoksiyi inşa ederken, tarikat, komün, lonca gibi yerel iktidar odaklarına dönük komplocu mitlerin de

¹⁴ Soner Yalçın, Beyaz Müslümanlar, *Beyaz Müslümanların Büyük Sırrı*, İstanbul, 2008.

¹⁵ Yerli komplo teorilerinin üretimi bakımından tarihsel bir zemini de bulunan dönme olgusu Osmanlı İmparatorluğu’na bakıldığında 17. yüzyılda Sabetay Sevi’nin mesihliğini ilan etmesine dek uzanmaktadır. Sabetay Sevi’ye olan ilginin Osmanlı İmparatorluğu sınırlarının dışına taşması karşısında Saray müdahale edip onu tutuklamıştır. Dönemin Padişahı IV. Mehmed karşısına çıkan Sabetay Sevi’ye, Müslüman olmadığı takdirde öldürüleceği söylenmiştir; bunun üzerine Müslüman olduğunu ilan edip takipçilerine de aynısını yapmalarını öğütleyerek kitlesel bir ihtida hareketine sebep olmuştur. Ayrıca bkz: Haluk Hepkon, *Komplo Teorileri Tarihi*, İstanbul, 2007, s. 191.

öncüllerini üretmiştir (Başaran, 2012: 128). 15. ve 17. yüzyıllarda Osmanlı toplumsal yapısındaki Aleviler ve bazı sufi gruplar, resmi ideolojiyle olan çatışmaları üstünden dini referanslarla *zındık* ve *mülhid* olarak damgalanmış ve hatta ölümle cezalandırıldıkları bile olmuştur. İslam inancına sahip olmasına rağmen bu gruba uygulanan şiddetin gerekçesi iktidara yani Saray'a muhalif olmalarıdır (Ocak, 2013). Göçebe ve yarı-göçebe nüfuslar ile merkezi iktidar arasında yerleştirme politikası odağında ortaya çıkan ekonomik ve güvenlik kaygılı çatışma ortamı, "Kızılbaş" olarak damgalanan Alevilerin yanında Melâmeti ve Râfîzî gibi cemaatlerin dinsel öteki olarak konumlandırılmasına yol açmıştır (Eğilmez, 2017: 99-100).

Komplo teorilerindeki kurgu siyasal birliğin yani *biz*'in ve siyasal iktidarın nasıl organize edildiğine paralel biçimde gelişmiştir. Osmanlı'da uluslaşma ve modern Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması sürecinde özellikle Ermeni, Kürt ve Rum kimliklerinin kodlaması da günümüz komplo teorilerinde sıkça anılmakta olup, bunlar neredeyse sabit motifler haline gelmiştir. 20. yüzyılın ilk çeyreğine bakıldığında Türk kimliğinin inşa evresi için Türklüğün bu kimliklerle yaşadığı sancılı çatışmanın kurucu katkısı önem arz etmektedir (Bora, 1996). Osmanlı'dan kalan dini referanslarla birlikte modernleşme sürecindeki modern devleti de kuran devrimci referanslar iç içe geçerek bir sarmal oluşturmuştur. 19. yüzyılda Balkanlar ve Anadolu uluslaşmasının dini saikleri düşünüldüğünde bu durum sürpriz değildir. Devletin nüfusunu oluşturacak ideal kitlenin Sünni ve Türk kimliklere sahip olması gerektiği düşüncesi pratiğe geçtiğinde komplo teorilerindeki potansiyel motiflerin de nasıl şekillendiği kabaca ortaya çıkmaktadır. Ancak belirlenen dini referansa rağmen erken cumhuriyet döneminden itibaren, Türkiye Cumhuriyeti'nin hemen her döneminde dile getirilen irtica korkusu da uzun ömürlü bir komplo teorisi olarak varlığını sürdürmüştür. Modern Türkiye Cumhuriyeti'nin laik ilkelere uygun idari yapılanması düşünüldüğünde irtica korkusunun nereden temellendiğine açıklık getirilebilir (Aktay, 2011: 68-69).

Komplo teorileri, hem küresel gündemlere paralel biçimde hem de devletin iç siyasetine uyumlu olarak da çalıştırılmıştır. 1917 Rus Devrimi sonrası Ziya Gökalp'in *İki Tehlike* yazısıyla erken örneğini veren antikomünist teyakkuz, 1950'lilerde Amerikan rüzgârı ile antikomünist mücadele bağlamında komplo teorilerinin Türkiye'deki yayılımını harlamıştır. Kullanılan analogiler, hatırlatılan referanslar komünist damgasını *yabancı* ve *işbirlikçi* ithamlarıyla komplo teorilerinde kurgulamıştır. Milli kimliğin bir arada tutulması için antikomünist söylemde din ve

milliyetçi referanslardan yararlanmıştı (Yıldırım, 2016: 64) Bu dönem Amerika’da olduğu gibi Türkiye’de de cadı avının¹⁶, devlet politikası olarak uygulanmasına neden olmuştur. Bunun yanında sol düşünceye karşı eleştiri yaparken antientelektüelizmin Türk sağ siyaset geleneğinde bir siyasi tutuma dönüşmesiyle birlikte Bora (2016: 16-18), “aydın” sözcüğünün bu sebeple mimlendiğini belirtir ve hatta Türk sağında antientelektüelizmin antikomünizmle örtüştürüldüğü bir bağlamı işaret eder.

Tüm dünyada 1968’in etkileri deneyimlenirken antikomünist mücadelenin söylem pratiği olarak komplo teorileri de dindar ve milliyetçi çevrelerde yayılmaya devam etmiştir ve bu dönemde Osmanlı’dan miras *Moskof* imgesi üzerinden bir şiddet çağrısına dönüşmüştür (Özta, 2016: 78). Türkiye’de sağ geleneğin komplocu motivasyonu içselleştirmesi ve meşru bir siyasal strateji olarak kullanır hale gelmesi bakımından bu süreç önemli bir propaganda deneyimi olmuştur. Komplocu motivasyona paralel derneklerin ortaya çıkması, yayınların artmasının yanında sağ kanatta Necmettin Erbakan gibi siyasi bir figürün söylemini komplocu motivasyon üzerine kurması bir bilgilendirme, ikna ve mobilizasyon yöntemi olarak yerleşmiştir. 1967’den itibaren, İsrail’in Filistin’e dönük şiddet ve savaş politikasının yoğunlaşmasının da etkisiyle dindar ve milliyetçi çevrelerin kullandığı antiemperyalist referanslar geçmişten gelen antisemitist nefret söylemine eklenmiştir.

’68 sonrası, tüm dünyada toplumsal hareketlerin yükselişe geçtiği evre Türkiye için de kritik bir dönem olmuştur. Bu dönemde sendikal faaliyetin ve sınıf temelli politizasyonun artışı, antikomünizme yaslanan *yabancı parmağı* imgesini canlı tutmuştur. Alevi kimliğinin sol siyasi düşünceyle politize oluşu, kentleşme ile birlikte görünürlüğünün artması ve dönemin toplumsal hareketlerinde temsil edilmesi Türk sağ için tarihsel bir damga olarak *Kızılbaş* kullanımını güncellemiştir. Bu anlamda ve 1960-1980 periyodu İslami referanslar dolayısıyla Aleviliği solculukla ilişkilendirerek antikomünist damga etrafında İslamcı ve milliyetçi çevrelerin bir araya geldiği bir süreç olmuştur (Ertan, 2016: 213-217).

1980’den itibaren antikomünizm artık bürokratik devlet geleneğinin ve Türk sağının yapıtaşdır, 12 Eylül darbesinden sonra serbest piyasa ve tüketim toplumu üzerinden hegemonyanın inşasında sosyalizm tarihinin “günahlar silsilesi ve

¹⁶ Cadı avının Osmanlı İmparatorluğu döneminde uygulanışına dair ayrıntı için bakınız, Zeynep Aycibin “Osmanlı Devleti’nde Cadılar Üzerine Bir Değerlendirme”, *OTAM*, S:24, Ankara 2008, s. 55-69.

manzumesine” dönüştüğü görülmektedir (Yaşlı, 2015: 212). 1980 sonrası kimlik odaklı siyasal düşüncenin yaygınlaşmasına paralel olarak İslamcılığın siyasal alanda yeniden tanımlandığı bu yıllarda Türk sağında bir önceki periyoddaki *Kızılbaş* algısından Aleviliğe geçildiği, buna bağlı olarak Aleviliğin ortodoks İslam’a uygunluğu ve Türk kimliği misyonu çerçevesinde kaldığı sürece İslam’ın bir parçası olduğu yaklaşımı ortaya çıkmıştır (Ertan, 2016: 225-236). Ertan (2016: 234), bu periyotta Türk sağının Aleviliğe yakınlaşması ile Alevi kimliğinin sol siyasetten ve Kürt kimliğinden uzaklaştırılmasının altını çizmektedir. Çünkü 1980 ve 2000 periyodunda ASALA, PKK eylemlerinin şiddetiyle birlikte düşman imgesinin komplo teorilerindeki Ermeni ve Kürt motifleri daha da sık örülmüştür. Hatta bu iki motif “PKK lideri Abdullah Öcalan’ın Ermeni asıllı olduğu” söylemiyle milliyetçi çevrelerde bütünleştirilmiştir (Bali, 2004b). 1990’lara kadar devlet tarafından Kürt kimliğini yok sayan resmi bir söylem benimsenmesi, 1990 sonrası uygulanan yoğun militarist politika, Kürt kimliğini erken cumhuriyet dönemindeki isyanlarla bütünleştiren komplocu teyakkuzu canlandırmıştır. Diğer yandan 15 Şubat 1999 yılında Abdullah Öcalan’ın yakalanması da Kürt siyaseti çevrelerince Kürt halkını tutsak etmeyi amaçlayan “uluslararası komplo” şeklinde okunmuştur (Sustam, 2014: 107).

2000’li yıllarla birlikte, ABD’nin tek kutuplu yeni dünya düzeninin bir uzantısı olarak açıklanan BOP (Büyük Ortadoğu Projesi), AB ve Çin odaklı komplo teorileri Türkiye’de Avrasyacı bir eğilimle birlikte sunulmuştur (Öztan, 2016: 98). Bu tema ile kurulan komplo teorisi versiyonları aşağı yukarı benzer şeyleri farklı aktörler üzerine yükleyerek açıklamakla birlikte bütünsel bir emperyalizm, kapitalizm sistemini kavramaktan uzaktır (Hepkon, 2007: 205). Bu dönemde yine Masonluk, dönmelik (Sabetayizm), Yahudilik vurgusu komplo teorilerinde işlenen motifler arasındadır¹⁷ ayrıca gizli servisler de işin ucundan tutmaktadır. Özellikle Masonluk milliyetçi-muhafazakâr cenahın söyleminde mağdurluğun müsebbibi olarak yeniden popülerleşmiştir (Özman ve Dede, 2016: 197).

1970 sonrası giderek dönüşen medya yapısının ve buna bağlı olarak üretilen bilginin metalaşmasının sonuçlarından biri olarak komplo teorileri geniş bir tüketici profiline sunulmuştur. Komplo teorilerinin anlaşılamayan, bilinmeyen her şeyi açıklığa kavuşturan etkisi çağın popülist anlayışına uyum sağlamıştır. Ciddi bilgi birikimi ve

¹⁷ Yalçın Küçük, *İsyân*, İthaki Yayınları, İstanbul 2005, C.1.

emek isteyen konular, yüzeysel bir seviyede birtakım *uzman* kanaat önderleri aracılığıyla herkes tarafından bilinebilir kılınmıştır. Bu bakımdan New Age akımla anılan “uzaylı, ufo” gibi unsurların yer aldığı komplo teorilerinin 1980’li yıllardaki depolitizasyon sürecinde görülmeye başlanması şaşırtıcı değildir (Hepkon, 2007: 222-227). Komplo teorilerindeki New Age etkisi, özcü ve aynı zamanda yüzeysel gören popülist siyasi söylemin yayılımına katkı sağlamıştır (Karaosmanoğlu, 2009). Kültürün şekillendirilmesini siyasal iktidarın yeniden üretilmesi için bir çatışma alanı olarak kavrayan Frankfurt Okulu ile birlikte anılan *kültür endüstrileri* ya da Antonio Gramsci’den hareketle *hegemonya* kavramı etrafında üretilen çalışmalar otoriter-popülist iktidarların söylem pratiklerini analiz etmek için genel hatları çizmeye yardımcı olmuştur. Bu teorik hat yakın geçmişe dair, 9/11 sonrası tüm dünyada ve Türkiye’de çok satılan komplo teorilerinin bir popüler kültür ürünü olarak ortaya çıkmasını ve onun toplumsal yapının şekillendirilmesine yön veren milliyetçilikle de uyumlu çalışabileceğini gösteren bir analiz yapmaya imkân vermektedir (Tunçer, 2011: 194-199).

2000’li yıllarda şüphesiz en çarpıcı komplo teorisi gündemi Ergenekon davası olmuştur. Hem davanın gerekçesi olan komplo hem de komploculukla itham edilenlerin arasında komplo teorisi yazınından kalemler olması medyanın da etkisiyle meseleyi kamuoyunda daha ilgi çekici hale getirmiştir. Türkiye’nin siyasal hayatında derin izler bırakmış fakat bir türlü açıklığa kavuşturulamadığı öne sürülen, yapısal olduğu için çözümsüz kalmış sorunlar Ergenekon davası süreciyle çözüleceği vaadiyle birbirine eklemlenmiştir. Türkiye’de popüler kültürün komplo teorisi örnekleri denildiğinde akla ilk gelen Doğu Perinçek, Yalçın Küçük, Soner Yalçın gibi isimler komploculukla itham edilmişlerdir. Medyanın yarattığı düşünce ikliminde davanın vaadine inanmış çevreler ve yazarlar ile davanın sanıkları arasındaki düşünsel yatkınlıklar Ergenekon davasına dair ironik durumu üretmiştir (Baykan, 2008: 46). Ergenekon adlı örgütün, geçmişten bugüne devletin resmi makamlarına *sızdığı* ve sağladığı imkânlarla bir tür terör faaliyeti yürüttüğü iddia edilmiş ve hükümete karşı demokratik olmayan yollarla, zor kullanmak üzere birtakım hazırlıkların içerisinde oldukları öne sürülmüştür. Dava sürecinde yargı merciinde sıkça ortaya çıkan tutarsızlıklar sebebiyle komplocuların önünü almak için açılan davanın bizatihi kendisi bir “komplo makinesi”ne dönüşmüş dolayısıyla devletin iktidar stratejisi olarak neden komplo teorilerine başvurduğunu göstermiştir (Ertür, 2011: 38). Ergenekon davasının bir komplo makinesine dönüşmesinin bariz

örneklerinden birisi de PKK içine sızdığı iddia edilen derin devlet gibi Ergenekon denen örgütle bağlantılı “derin PKK” tartışmaları olmuştur (Çubukçu, 2009: 166)

Araştırmanın son kısımdaki vakıa analizinde de yer alan 30 Mayıs 2013’teki Gezi Parkı Protesto Eylemleri ve takip eden süreçte siyasal söylemin kurulmasında komplo teorilerine daha sık rastlandığı söylenebilir. Eylemler sırasında “faiz lobisi”, “Yahudiler” ve “Siyonist” motiflerinin refleksif kullanımı Türkiye’de komplo teorileri için antisemitizmin ne kadar kemikleşmiş bir pratik olduğunu hatırlatmaktadır (Yazmacı, 2013). Aleviler, Kürtler, emperyalistler, protestolarda gözaltına alınan Erasmus programıyla Türkiye’ye gelen öğrencilerle kastedilen *yabancı parmağı* gibi pek çok komplocu motif yeniden gündeme gelmiştir. Toplumsal hareketlerin bir siyasal katılım biçimi olarak algılanmaktansa komplo teorileri bağlamında *terör*, *anarşi*, *bölücülük* gibi damgalar eşliğinde –tıpkı 2009 yılındaki Tekel direnişinde olduğu üzere – değerlendiriliyor oluşu, toplumsal muhalefetin sessize alınma pratiğinin “milli güvenlik devleti” söylem geleneğiyle bastırıldığına da işaret etmektedir (Yıldırım, 2015: 505).

Gezi eylemlerinin ardından 17-25 Aralık Operasyonları ile AKP-Gülen Cemaati arasındaki gerilim, iktidarın söyleminde, ABD’de yaşayan Fetullah Gülen işaret edilerek kökü dışarıda devlete *sızmış* iç düşman damgası kullanımını gündeme getirmiştir. Söz konusu operasyonların yolsuzluk gerekçesiyle yapılması hükümet kanadında darbe girişimi olarak değerlendirilmiştir. Hem Gezi eylemleri hem de 17-25 Aralık’taki operasyonlar 2014 sonrası hükümet söylemlerindeki *Yeni Türkiye* metaforu için kurucu birer korku kaynağı olacak komplo teorilerinin üretiminde kullanılmıştır. 30 Mart 2014 yerel seçim sürecinde, milliyetçi ve İslamcı siyasi geleneğin antikomünist söylem kondüsyonuna paralel biçimde anticemaatçi söyleme uyarlandığı, *Moskof*’dan *Pennsylvania*’ya değişen adresin yanında stratejinin değişmediği gözlenmektedir (Parlak ve Öztürk, 2015: 210). İncelenecek olan vakıa setindeki MİT Tırları Operasyonları, 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Adalet Yürüyüşü olmak üzere diğer olayların söylem örüntüsünde yan yana getirilmeleri ve aralarında -gizli bir- bağ olduğu iddiaları geçmişe dönük komplolar zinciri oluşturmuştur. *Yeni Türkiye*’nin karşısına çıkan her kriz yeni bir korku kaynağı olarak komplo teorisine dönüştürülmüştür.

Tarihte çok büyük etkiye sahip yapısal altüst oluşlarda gündeme geldiği gibi daha sınırlı kapsamda gerçekleşen kriz vakıalarında da statükonun komplocu

motivasyonu istemli/istemli biçimde kullandığı görülmüştür. Belirtildiği gibi hem savunma güdüsüyle hem de suçlama ihtiyacıyla her şey oldukça sezgisel kavranabilir ya da uygulanabilir. Komplocu öznelere özdeşleştirilen gizli örgütlenmelerin mevcudiyeti, şüphesiz kamusal alanda muhalif seslerin ifade ve hareket alanı bulamamasıyla yakından ilişkilidir. Ancak *gizlilik*, *belirsizlik* gibi koşullara içkin özgünlüklerin bilinçli olarak kurgulanması ve söylem düzeni haline getirilmesi sorunu başka bir boyuta taşımaktadır:

“Komplo elbette yok değil, vardır. Komplo teşebbüsleri, evet, vardır. Komplo zihniyeti dediğimizde, somut komplo vakalarının veya teşebbüslerinin berisinde, her sosyal olayı, her siyasi tutumu, her beşeri kıpırtıyı komploların nizam verdiği bir format içinde anlayan ve anlamlandıran ve araçsallaştıran bir zihniyeti anlıyoruz”¹⁸

Bora'nın da ifade ettiği gibi olasılığın yerini alan ve eskatolojiye varan kesinlik, komplo teorisinin/teorisyenliğinin bir iktidar stratejisine dönüşmesini ve arkasında güvenlik ihtiyacı endeksli militarist bir tahayyülün de çalıştığını göstermektedir (Parlak ve Kaftan, 2016).

Komplo teorilerinin dünya siyasal hayatı içerisindeki salınımına bakıldığında Aydınlanma süreci, Fransız Devrimi, Rus Devrimleri ardından SSCB deneyimi, Soğuk Savaş süreci ve bitiminden bugüne kadar siyasal iktidarın nasıl algılandığına, toplumsalın nasıl kurgulandığına ve konjonktüre göre güncellenebilen esnekliğe sahip olduğu görülmektedir. Komplo teorileri hangi zaman-mekânda, ne tür bir söylemle şekillendiğine bağlı olarak başarı sağlamıştır ya da mesnetsiz iddialar olarak algılanmıştır. Bununla birlikte komplocu düşünce ve davranışın, tarihe yön veren motivasyon ve kalkışmalara ihtiyaç duyulduğu sürece siyasal tüketim alışkanlıkları gereği gündeme geleceği açıkça görülmektedir. Bugün *Yeni Türkiye* için gerek düşman imgesi gerekse komplo teorilerindeki motifler güncel damgaları içermektedir ve şüphesiz bu damgalar yeniden kategorize edilerek siyasal iktidarın dağılımına paralel bir güncelleme eşliğinde kullanıma sokulmuştur.

1.2. Siyasal bilginin üretilmesinde komplo teorisi formu

Önceki kısımda komplo teorilerinin tarihsel serüveni, bilginin ve siyasal iktidarın nasıl algılandığı ve üretildiği hakkındaki dönüşümün ilişkiselliği önemsendi. Komplo teorilerinin tarihsel izleğine dair okunaklılık yaratmak üzere gerek imajların

¹⁸ <http://www.edebiyathaber.net/komplo-teorisi-her-seyi-aciklayan-maymuncuk-islevi-gorur-genelde/> (11.06.2018)

oluşturulması gerekse bu imajlara birtakım moral değerler atfedilmesinin dini ve devrimci paydalarda referans bulduğuna işaret edildi. Kabaca iki başlık altında sunulan referanslardaki değişim her çağın geçirdiği dönüşüme paralel yeni sembollerin, dolayısıyla yeni damgaların ortaya çıkmasına ve kaçınılmaz biçimde yeni günah keçilerinin de ilanına dek uzanmıştır. Böylesi bir ayrımı yapmak, Aydınlanmacı düşüncenin hem komplocu motivasyonu devraldığını hem de onu nasıl ve hangi esaslar üzerinde güncellediğini kavramak bakımından önemsenmekle birlikte bu araştırmanın *komple teorisi formu* yaklaşımını açıklamaya zemin oluşturmaktadır.

Söz konusu şeytanlaştırma, ötekileştirme pratiklerini bir kenara bırakıp formu bütünsel olarak okumaya çalıştığımızda komple teorilerinin bazı analitik hatları olduğu görülmektedir. Aslında bu analitik hatlardan söz edilmesi, bir bakıma komple teorilerinin bir form olarak nasıl evrensel bir kullanıma yayıldığına ve her çağda neden kendine yer tuttuğuna açıklama getirilmesi adına önem arz etmektedir. Böylelikle siyasal bilginin üretilmesinde komple teorisi formunun hareket ettiği epistemik yörünge anlaşılır kılınabilir. Ancak mesele, sadece komplocu bilginin evrensel geçerliliğe ulaşmış fonksiyon, kategori ya da tiplerden meydana geldiği açıklamasıyla sonlandırılmaz; çünkü komple teorisinin ikna gücü, onun tüketilebileceği bir habitatu da oluşturmayı gerekli kılmaktadır. Bu dolayım hayal edildiğinde, analitik hatların sunduğu izlekten de destek alarak, komple teorisi formuna bağlı siyasi tüketim alışkanlıklarının sahip olduğu duygulanımın nasıl üretildiği de siyasal bilgiye içkin biçimde kavranacaktır.

1.2.1. Komple teorisinin kullanımına ilişkin analitik hatlar

Hangi dönemde ya da coğrafyada olursa olsun siyasal hayata dahil olmuş komple teorileri, sorumluluk almama ve sorumluluğu başka unsurlara atfederek suçlama prensibi ile çalışmıştır. Esasında bu başlık altında da bahsedilecek olanlar, bir tür sorumluluk almama ve suçlama pratiği dizisinin komple teorisi formuna içkin olması hakkındadır. Komple teorisi, formu gereği kendine referans vererek içinden çıkılmaz bir kapan gibi çalışmaktadır.

Burada, komple teorilerini bir form olarak kavrarken ve onun hareket ettiği epistemik yörüngeyi açılımı üzerinde dururken mekanist yaklaşımın kullanımına devam edilecektir. Bunun anlamı, komple teorilerinin bir önceki bölümde yapılan

kavramsal araçlar açılımında olduğu gibi, komplo teorilerinin hangi fonksiyonlara sahip olduğu, hangi ilkeler uyarınca çalıştığı ve nasıl kategorize edildiği çalışmanın ilgi alanı dahilinde okunaklı hale getirilecektir.

Komplo teorilerinin tarihsel serüveninde de kısmen değinildiği gibi icad edildiğinden beri modern siyasal hayatın vazgeçilmez araçlarından biri olması şüphesiz onun birtakım fonksiyonları yerine getirmesiyle açıklanabilir. Pek çok alandaki sorunların tahayyülünden onların nasıl çözüleceğine kadar uzun menzilli bir öngörü sunma iddiası onun işlevlerini yerine getirmesini sağlayan temel inancı oluşturur. Armin Pfahl Traugberger (Aktaran Hepkon, 2007: 24), komplo teorilerini işlevleri üzerinden tasnif etmiştir:

- a) Kimlik işlevi: Komplo teorisine inanan kişi kötü'nün farkına varan iyi tarafa geçer. Siyasal bir düşünce ya da ideolojiden ziyade söz konusu sembolik ayırım moral bazdadır.
- b) Bilgilendirme işlevi: Anlaşılması entelektüel bilgi birikimi isteyen birçok konu basit bir düzlem halinde sunularak anlaşılır hale getirilir.
- c) Yönlendirme işlevi: Komplo teorisini ifade eden özne kanaat önderi pozisyonuna geçip belli amaçlar için kitleleri mobilize etme gibi bir işlevin yerine getirilmesinde kullanılabilir. Bu sayede yapılan hataların meşrulaştırılması ya da üstünün örtülmesi mümkün kılınabilir.

Aslında bu üç işlev içinde, bilgilendirme işlevi diğer ikisine neden olan esas işlevdir ve komplo teorilerinin açıklama vaadini yerine getirir. Bilgilendirme yapılırken zaten belli bir düalitenin ve Kartezyen ilişkinin varlığına yaslanarak hem moral değerler üretilmekte hem saflar belirlenmekte hem de hareket alanının sınırları çizilmektedir. Pekala siyasal hayatta bu fonksiyonları yerine getiren başka araçlar da bulunabilir. Peki niçin komplo teorileri daha sık başvurulan ve yaygın kullanım ağına erişmiş bir formdur?

Bu sorunun yanıtını tartışmak için komplo teorilerine özgü bir vurgu ile başlamak uygun olabilir. Bir mekanizma gibi komplo teorisini çalıştıran o başlangıç sorusu bir hedeften söz eder: *Cui Bono?*¹⁹. Latince “kimin yararına” ya da “kimin çıkarına” anlamına gelen (Karaosmanoğlu, 2009: 104) bu soru, sosyal bir vakianın tüm karmaşık ilişkilerini, temaslarını, etkileşimlerini tek bir doğrusal arayışa indirgemektedir. Bu bağlamda Taylan'ın (2011: 14) *kim?* sorusunun *nedir?* sorusundan üstün olduğunu hatırlatması önemlidir: “Komplo algısının başvurduğu ‘kişileştirme’

¹⁹ <https://www.merriam-webster.com/dictionary/cui%20bono>

mekanizması, yani daha karmaşık yapı ve ilişkileri kişilere indirgeme operasyonunun olumlu bir versiyonu, değerlerin ve güçlerin izlerini belli toplumsal tiplerde sürme amacını taşıyan soybilimsel projede bulunabilir.” Dolayısıyla *cui bono* sorusunun yanıtı olabilecek günah keçileri, zaten damgaların işaretlediği moral değerlere paralel biçimde şekillenir ve izlerin takibini kolaylaştırır.

Komplo teorisi formu bilginin bir sunumu, kurgusu ve anlatımı itibarıyla hikâyesi olarak bilgi-iktidar ilişkisine içkindir. İçerdiği indirgeme ve basit kurgusu sayesinde, verili olan eğilimlere hitap ederek en yaygın alımlayıcı kesimine ulaşma hedefini sahip olduğu “söylem düzeni” ile yerine getirmektedir (Karaosmanoğlu, 2009: 99). Böylelikle komplo teorisi, bilgiyi üreten öznenin nesnesini tanımlayan iktidarı da kurması bakımından bir perspektif sunmaktadır. Michel Foucault bilgiyi tanımlarken esasen bilginin, bilgiye içkin söylem öğelerinin birtakım sınırlarıyla birlikte geliştiğini öne sürmüştür. Bilgiyi üreten özne yarattığı hakikat rejimiyle, nesnesini de tanımlar. Böylece “iktidar ilişkileri, toplumsal ağlar bütününde kök salar” (Foucault, 2011: 79). Komplo teorisi formu, toplumsal iktidar ilişkilerine içkin birtakım damgalardan komplocu motifleri belli bir kurguda sunarak siyasal bilginin üretilmesinde, hayal edilmesinde ve dolaşıma sokulmasında bir görevi yerine getirmektedir. Sosyal bilim pratiğinin göz ardı edilerek, toplumsal ilişkilerin karmaşık organizasyonunu özneye indirgenmesi noktasında, komplo teorilerinin aslında sosyolojisini yapmak üzere şöyle bir yaklaşımla ele alınması fayda sağlayacaktır: “Komplo teorilerini bir paradigma değil de araştırma konusu olarak ele aldığımızda, sorun bu teorilerin ‘hakikat payına’ sahip olup olmadıkları değil, kimin, niçin ve nasıl bu teorileri ürettiği şeklinde formüle edilebilmektedir” (Bozarlan, 2004: 24).

Bu sosyolojik kavrayışa bir katkı sağlamak üzere formun içerdiği basitlik de sorunsallaştırılmalıdır. Komplo teorilerinin daha sık başvurulan ve yaygın kullanım ağına erişmiş bir form olmasının sebebi tam olarak bu *kişiye indirgeme* tutumundaki *basitlik*dir. Bu sayede kompleks bütünlüğü olan bir vakıa, artık takip edilebilir izlere indirgenmiş kişilerin, öngörülebilir davranışları haline getirilmiştir. Siyasalın kurgusu izleri yakalama, büyük resmi görme edimine indirgenmektedir (Bora, 2018a: 125-130). Dolayısıyla basitleştirici etkiyi sağlayan, komplo teorisi formunun nasıl çalıştığıyla yakından ilgilidir. Barkun (2003: 3-4), *komplo inancı* (conspiracy belief) ile ifade ettiği tasarımcı tahayyülü açıklarken başlıca üç çalışma ilkesinden söz etmektedir:

a) *Hiçbir şey rastlantısal olmaz*: Komplo, kaza ve rastlantının ortadan kaldırıldığı gayeye dayalı bir dünyayı işaret eder. Olan her şey istendiği için olur. Gelinen uç nokta, gerçek dünyadan daha mantıklı bir fantezi [dünya] sonucudur.

b) *Hiçbir şey görüldüğü gibi değildir*: Görünümler yanıltıcıdır çünkü komplocular, kimliklerini ya da faaliyetlerini gizlemek için karşısındakini kandırma eğilimindedirler. Bu nedenle masum görünüm, kişi ya da grupların tehlikesiz olduğu güvencesini sağlamaktan uzaktır.

c) *Her şey birbiriyle bağlantılıdır*: Komplocuların dünyasında rastlantıya yer olmadığı için tasarlanmış düzenin, her ne kadar gizlenmiş olsa da her yerde olduğuna inanılmaktadır. Dolayısıyla komplo teorisyeni, gizlenmiş ilişkileri haritalamak için daimi bir ekleme ve ilintilendirme sürecinde mesai harcamalıdır.

Komplo inancının bu üç çalışma ilkesi şu şekilde özetlenebilir: *Rastlantının tamamen göz ardı edildiği, hiçbir boşluk bırakılmaksızın bir planın görüldükleri gibi iyi niyetli olmayan kişi ya da gruplar tarafından hayata geçirilmesi faaliyetini ortaya çıkaran anlatı*. Görüldüğü gibi komplo teorilerinin dünya okuması o kadar katı sınırlara sahip bir düşünme şablonu sunar ki ancak o *kapalı sistem* içinde yaşadığına inanan biri için anlamlı bir okumaya dönüşür. Sunulan basitlik sayesinde her eleştirinin bir açıklaması icad edilebilir:

“Alternatif gerçeklik kavramlarını savunanların en azından bazıları, inanç sistemlerini kapalı bir şekilde inşa ettiler, böylece inançlarını sorgulayan herhangi bir kanıtı göz ardı etmek, dışlamak ya da reddetmek için halihazırda var olan epistemolojik tartışmaya girdiler” (Barkun, 2003: 186).

Aynı ilişkilendirme ve sorumluluğun dışlanması bir tür tekrarını Michael Barkun’un tasnif ettiği komplo teorisi tiplerinde de görmek mümkündür. Barkun (2003: 6) komplo teorilerine dair üç tipten söz etmektedir:

a) *Olay Komploları*: Burada komplo, sınırlı, ayrık bir olay veya olaylar dizisinden sorumlu tutulmaktadır. Yakın geçmişte en iyi bilinen örnek, Kennedy suikastıyla ilgili komplo literatürü olmasına rağmen benzer malzemeler TWA 800 uçuş kazası, AIDS’in siyahiler içinde yayılması ve 1990’larda siyahi kiliselerin yakılması olaylarında da mevcuttur. Bütün bu durumlarda, komplocu güçlerin enerjilerini sınırlı, iyi tanımlanmış bir hedefe odakladıkları iddia edilmektedir.

b) *Sistemik Komplo*: Bu seviyede komplonun, genellikle bir ülke, bir bölge, hatta tüm dünya üzerinde kontrol sağlamak olarak algılanan geniş hedeflere yönelik olduğuna inanılmaktadır. Hedefleri süpürürken, komplocu makineler genellikle basittir: kötü bir örgüt, mevcut kurumlara sızmak ve bunları yok etmek için bir plan uygular. Bu komplo teorileri, Yahudiler, Masonlar ve Katolik Kilisesi’nin iddia edilen işleyişlerine ve komünizme ya da uluslararası kapitalistlere odaklanan ortak bir senaryodur.

c) *Süper Komplolar*: Bu terim, çoklu komploların hiyerarşik olarak birbirine bağlı olduğuna inanılan komplo yapılarına atıfta bulunur. Olay ve sistemik komplolar karmaşık yollarla birleştirilir, böylece komplolar iç içe girer. Komplocu hiyerarşinin zirvesinde, daha az komplocu aktörleri manipüle eden uzak ama tümüyle güçlü bir

şeytani güç vardır. Bu ana komplocular neredeyse her zaman Tip I çeşitliliğe sahiptir - hem görünmez hem de gizlilik içinde çalışan gruplar.

Ancak burada kritik bir sorunun hatırlanması gerekir: Komplo teorilerine atfedilen gizli eller, gizli ilişkiler, gizli amaçlar basitlikten sıyrılmış, bilim marifetiyle ortaya çıkartılmış, sistematik hale getirilmişse komplo teorisi formu eksilmiş midir? Bu noktada komplo teorilerinin –bir önceki bölümde genel bir açılımla bahsedilen– bilimsel bilginin tahayyülü bazında kapalı sistem anlayışı oluşlarının üzerinde biraz daha durulması gerekmektedir. Komplo teorilerinin epistemik bakımdan bir teori olmadığını hatırlatıp, şu sorunun peşine düşmek mümkün müdür: Bilimsel bilginin desteğini alan komplo teorileri hangi konumda hayal edilmelidir?

Karl Popper'in 1945'te "tarihsicilik" tartışmasını başlatmasıyla gündeme getirdiği eleştiri, toplum bilimlerin görevinin tarihsel kehanetler ileri sürmek sanılması ve siyaseti rasyonel bir biçimde icra etmenin tarihsel kehanetlerle mümkün olabileceği öğretisi hakkındaydı (Popper, 2014: 31). Popper'in yaptığı eleştiri, bilimsel bilginin meşruluğuna dayanarak üretilen öngörülerin kehanet haline gelmesi sorunsalıdır. Bilimsel bilgi üretiminin fonksiyonlarından birisi, şüphesiz analizlerin yapılmasına ve öngörü sunulmasına hizmet etmesidir. Fakat bilimsel bilginin üretimi önünde sonunda metodoloji problemi olarak sorunsallaştırıldığında, hangi ölçüm araçlarının seçildiği ve nasıl kullanıldığı tartışmanın temelini oluşturmaktadır. Bilimi *kesinlikler ideolojisi* olarak tanımlayıp, bilgiyi hesaplanabilir olana endeksleyen bir bilgi tahayyülünden söz ediliyorsa bu noktada beklenmeyen hiçbir sonucun ortaya çıkmadığı, her şeyin önceden bilinir olduğu verili bir yaşamdan ya da diğer bir ifadeyle bir önceki kısımda da tartışılan *kapalı sistem* tahayyülüyle elde edilmiş bir soyutlamadan bahsedilmektedir. Fizikten hareketle kapalı sistem tahayyülü diye kastedilen tanımın örneği, Newton'ın ortaya koyduğu ilkeler ile evrene dair bir bilme, hesaplanabilir kılma anlayışıdır. Newtoncu fizik bir teori sunar, her şeyi açıklayamaz ama hesaplarken bazı ihmaller yaparak birçok sorun hakkında çözüm üretmeye dair hesaplanabilir bir güzergâh sunar. Bugün kuantum teorisi, kaos teorisi, karmaşıklık bilimi çalışmaları Newton'ın sunduğu klasik fizik anlayışının eleştirilerini yapmaktadır ancak bu, Newton'ın ilkelerinin bugün geçersiz ya da yararsız olduğu anlamına gelmemektedir. Burada kapalı sistem dolayımında komplo teorisi odağında tartışılan şey bilimin kilisenin yerini, bilimcinin tanrının yerini alışına dair eleştirilerin de kastettiği üzere evrensel bilgi iddiasına yaslanarak yaratılan tahakküm ilişkileridir.

Kapalı sistem tahayyülü, hem belirsizliği öngörülür kılarak hem de teorinin uygulanmasını mümkün kılarak evrensellik ve meşruluk kazanmaktadır. Suyun deniz seviyesi yüksekliğinde yüz santigrat derecede kaynadığı bilgisi çok pratiktir, kimse deniz seviyesinden kaç metre yüksekte olduğuna bakmadan bu bilgiyi kabul edebilir ve ondan faydalanabilir. Ancak kapalı sistem tahayyülü ile oluşturulan yasalar, hesaplamalarda küçüklerin ihmal edilmesiyle mümkün olabilir. Küçüklerin ihmal edilmesi sayesinde sonuca dair bir öngörü oluşturulur. Buradan hareketle kehanetlerin, olasılıkların ya da öngörülerin ötesinde bir maddi zorunluluğu ve ontolojiyi belirtmektedir. Sosyal sistemlere dair böylesi bir kehanet ile çizgisel ve statik koşullar inşa edilerek mutlak son odak alınmaktadır ve sorumluluk da bu odak etrafında tespit edilen günah keçilerine yüklenerek sistemin asıl işleyişi görünmez hale getirilmektedir. Sözü edilen eleştirel kalkış noktası, yani ister bilimsel bilgi üzerinden sunulan kesinlikle üretilen kehanetvari komplo teorileri ister gizlilik menşesinde hakikatin üstünü örten komplo teorileri olsun gelecek zamana dönük potansiyel bir eylem ya da duruma atıf yapmaktadır.

Bu geleceğe hazırlık ise şimdinin, söz konusu eskatolojiye uygun biçimdeki ortam yaratımıyla mümkün olabilir. Ortam (milieu), Foucault'nun (2016: 22) da *güvenlik ve yönetim* tartışmasında vurguladığı gibi fizik alanında Newton ve destekçileri tarafından tartışılan bir kavramdı. Fizik özelinde doğa bilimlerinin diğer bilim disiplinleri üzerindeki büyüleyici etkisi, Auguste Comte'un sosyoloji tahayyülü ve pozitivist geleneğin ortaya çıkışında belirleyici olmuştur. Bu kaynaktan gelen özenme belli bir siyasal eğilimi de doğurmuştur ulus-devletlerin kuruluşu, ulus kimliklerinin inşa edilmesi süreçlerinde de uygulandığı gibi sosyal sistemlerde ortam yaratımı bir toplum mühendisliği pratiğine dönüşmüştür (Bauman, 1997: 95-102). Bauman'ın (2012: 65) *bahçıvan* metaforu ile kurmak istediği modern iktidara içkin tasarım ve nezaret niteliği, sınırları belli ve kontrol altındaki bir alanı tasvir eder:

“Her bahçede güvenlikten yoksun bir yapaylık duygusu vardır; bahçe bahçıvanın sürekli dikkatini gerektirir, çünkü bir anlık ihmal ya da dalgınlık onu başlangıçtaki durumuna (kendi varlığını ortaya koymak için yok etmek, temizlemek ya da denetim altına almak zorunda kaldığı duruma) döndürebilir.”

Güvenliğin tehdit altında olduğu miti iktidar edimini meşru ve bu dolayında istikrarlı kılmaktadır. Oysa güvenlik tehdidi savı, komplo teorisi formunun ontolojisine içkin *belirsizlik* durumundan başka bir şey içermemektedir. Tehdidin ne zaman meydana geleceğine dair sabit olan belirsizliktir. Bu sayede her daim; hesaplanabilir

olan üzerinden tanımlanan ve idealize edilen geometrik dokunuşlarla şekillendirilmiş, periyodik olarak budanmış, yabancı otlardan arındırılmış bu habitat, bir tasarımı hayata geçirirken aslında toplum mühendisliği pratiğine katkı sağlanmaktadır (Scott, 2008: 152). Komplo teorisi de böyle bir tasarım hayalinin söylem pratiği olarak değerlendirilebilir. Komplo inancının tasarım gücü, ancak bu şekilde bir kapalı sistem içerisinde yaşadığına inanan öznelere duygu ve estetik kabulleriyle yeniden üretilebilir:

“Sonuç, sadece geniş bir kötülük yelpazesinin yaratılmasından sorumlu olmadığına inanılan bir alan hakkındaki kapalı bir fikir sistemidir, ancak izleyicileri tarafından kuşatılmış kanıtları üretebilmeleri için izlerini de bu kadar akıllıca tutmaktadır. Sonuçta, teori yanlış olmaz, çünkü her tahrifat girişimi bir kötülük olarak reddedilir” (Barkun, 2003: 7).

Barkun’un komplo teorilerinin işleyişi için bahsettiği düşünceye dair kapalılık, dogmatik ve kendi iç işleyişinin de bu dogmatiklikten beslendiği bir niteliği işaret etmektedir. Komplo teorisi, tartışma ihtimallerini kısıtlayan bir kapandır. Komplo tasarımı ile kurulan bilinebilir olan *bilme* her türlü eleştiriyi, yanlışlamayı reddederken temas ettiği her fikri ‘aslında onlar da senin böyle düşünmeni/davranmanı istiyorlar’ yargısıyla kapana kısırmaktadır. Her şeyin mükemmel biçimde hesaplandığı ve her şeyin planlar dahilinde gerçekleştiği inancı, duruma/olaya dair dinamiklerin, parametrelerin, değişkenlerin ihmal edilmesi önyargısını dayatmaktadır. Tam olarak bu dayatma özne olma durumunu ortadan kaldırmaktadır. Komplo teorilerinin geldiği bu noktada aslında komplo teorisyeni hariç kimse kendi iradesiyle davranmamaktadır, *birileri piyon ve maşaları aracılığıyla her şeyi yönetmektedir* duygusu eleştirel tutum üretmenin önünü tıkamakta ve fail olma potansiyelini de bir anlamda kontrol etme imkânı doğurmaktadır. Komplo teorilerini idari bir araç olarak kullanma fikri tam olarak burada devreye girmektedir. Eğer fail olma kapasitesi olan bir özne söz konusuysa onu yönetilmeye razı edecek *ortam* inşa edilir. Bahçeyi budayan, *zararlı* otları temizleyen bahçıvan kültürü, dili, belleği de tasarlar ve hatta özneyi de bu işin faili olmaya ikna eder. Özne bu işin faili olmayı içselleştirir ve kendi inisiyatifiyle bahçeler oluşturmaya kalkışır. Bunu yerine getirmesinin sebebi onun iyi-kötü moral düzleminde yer aldığı konum değil öyle düşünmekten, davranmaktan, yaşamaktan almış olduğu hazdır, gördüğünü hissettiği faydadır. Özetle komplo teorilerine beslediği hakikat inancı ve yönelimidir. Sosyal sistemler için kapalı sistem tahayyülünün uygulanmasına dair bu çalışmada kastedilen de tam olarak budur. Bu yüzden komplo teorilerinin rasyonel ya da irrasyonel

gerekçelerle sunulması yönetim anlayışındaki yöntem bakımından bir fark yaratmamaktadır.

Komplo teorileri formunun rasyonel ya da irrasyonel referanslarla doldurulabileceği tartışmasının kıymeti, formun her halükârda ikinci bölümde tartışılacak olan Foucault'nun (2016) yönetim rasyonalitesine uyum sağlamasını kavramak için tahayyül sınırlarını genişletmesindedir. Çünkü komplo teorilerinin gelecek miti eskatolojiktir ve aslında formun içerdiği ontoloji tam olarak bu noktada doğmaktadır. Söylem bazında, henüz gerçekleşmemiş ancak gerçekleşmesi beklenen/iddia edilen son senaryosu bir beklentiye icat ederek, komplo teorilerinin olmayanı var hale getiren performatif bir edim olmasını sağlar: “Bu tanımı biraz açacak olursak; komplo, her şeyden evvel, olmayanı var hale getiren kurucu ve sınır çizici bir söylem olarak, kendine özgü bir iktidar pratiğidir” (Baştürk, 2014: 118). Komplo teorisi formunun bir iktidar pratiği olarak çalışmasının en önemli niteliği gelecek kurgusu ile yönetim stratejisi oluşturmasıdır. Bir anlamda geleceği ipotek altına alarak bugünü kontrol etmektedir ve olası tehditlere karşı uygulanan yaptırımları meşruiyetini sağlayacak rıza ilişkisini kurmaktadır. Söyleme dönüştüğü ve dolaşıma girdiği andan itibaren komplo teorisinde sunulan artık bir hakikattir ve komplo şüphesine ikna olunduktan sonra ontoloji itibarıyla duygusal ve düşünsel olarak hayata geçmiştir. Komplo teorisinin tüm bunları yapabilmesini sağlayan kaynak ise korku üzerinden üretilen siyasetin söylem örüntüsünün oluşturulmasına elverişli bir form olmasından kaynaklanmaktadır.

1.2.2. Komplo teorisinin duygulanımı

İnsanlık tarihi boyunca korku duygusu, yönetim faaliyeti için vazgeçilmez bir güdüleme olarak farklı bağlamlarda kullanılmıştır. Bazen içerideki siyasi birliği sağlamak için dışsallaştırılmış, bazen iktidarın edimlerini meşrulaştırmak için kullanılmıştır. Ancak korkunun odak olduğu siyasal kültür için daimi gündem güvenlik meselesi olmuştur. Komplo inancının oluşması ve sürdürülebilir olması tehdit altında olma hissiyatının toplumsallaşması ile mümkün kılınabilir. Böylesi koşulların inşa edilebildiği bir *bahçede* yaşama duygusu tam olarak ne hissettirmektedir, bu koşullarda politika nasıl üretilir?

Komplo teorilerinde kullanılan referansların irrasyonel ya da rasyonel olması önemli değildir, önemli olan komplo teorisi formuyla sunulan *bahçede* yaşıyor

olduğuna ikna olacak algıya sahip olunup olunmadığıdır. Üç boyutlu geometrik şekillerde tasarlanmış bir *bahçede* yaşamak Çetin'in (2012: 23) belirttiği gibi korku ile kuşatılmış olmayı gerektirmektedir: “Korku olmaksızın siyasal iktidarın toplumu ‘kapatma’ işlevi gerçekleştirilemez. Kapatma işlevi sadece siyasal bir güç gösterisi değil kültürel ve ideolojik bir kuşatma ile de gerçekleştirilir.” Özetle *düzen* olarak tanımlanan kurgunun bozulması ya da tehdit altında olması hissini yarattığı korku ve ona bağlı duygulanımdır. Komplo teorilerinin siyasal bağlamda kullanımı, duyguların yönetimi ve ilgili estetik değerlerin kullanımından bağımsız değildir. Korku otokontrol oluşturan sinik, sessiz, mazlum pasifizmi yaratmasının yanında öfkeli, teyakkuz halinde hınç almaya niyetli saldırganlığı da aktif kılmaktadır.

Komplo teorisi formu korkunun neden olduğu duygulanım ve davranış bütününe harekete geçirecek söylem pratiğidir:

“Komplo teorileri korku ve ümit ikilisine dayalı eskatolojik-metafizik bir gramere sahiptirler. Bu teorilerin ikna etme kapasitesi, hem kumpasın derinliğini ve ne kadar ürpertici olduğunu, hem de, buna rağmen, onikiye beş kalsa bile, kumpasın üstesinden gelinebileceğini gösterebilmelerine bağlıdır” (Bozarlan, 2004: 21).

Baykan'ın (2008: 44) komplo teorilerini Hayden White'ın *Metatarih* eserindeki tarihyazımının edebi bir metinmiş gibi okuma yönteminden esinlenerek yaptığı “komplo teorisi edebiyatı” yakıştırması, tam da komplo teorilerinin okuyucuda uyandırdığı duyguları ve zihniyet dünyasını Bozarlan'ın sözünü ettiği gramer yapısıyla buluşturmaktadır. Akay (2014b: 93) ise 19. yüzyıl sonunda ulus-devletin oluşumuyla birlikte toplumsal gerçekliğin inşa edilmesi evresinde polisiye romanlar ve casusluk romanlarının ortaya çıktığını ve bu tür metinlerdeki merak motivasyonunun komplo temasından beslendiğine dikkat çekmektedir. Komplo teorileri üzerinden kurulan anolojiler, hatırlatılan tarihi referanslar, kullanılan damgalar şüphesiz okuyucuyu belli bir psikoloji ve duyguyu tatması için yönlendirmektedir. Söz konusu yönlendirme vasıtasıyla okuyucunun duygulanımı yönetilebilir kılınmaktadır.

Düzen'in dolayısıyla kaos ve öteki'nin nasıl inşa edildiği, siyasal sistemin hakikat rejimindeki korku motivasyonuna bağlılık göstermektedir. Komplo teorisinin çalışabilmesi paranoya üretecek bir biz/onlar ayrımının inşa edilmesini elzem kılar:

“Bir grubun üyeleri kendi gruplarını idealize ederek başka gruplara kendi kötü yanlarını yansıtabilirler; bu şekilde diğer gruplara kendi zarar verme dürtülerini yansıttıktan sonra, onların kendilerine saldıracadığından/komplo kuracıadığından korkmaya başlar” (Tepeli ve Demirok, 2014: 52).

Aydınlanmacı düşünceden etkilenmiş bir kurucu lider olarak Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren Osmanlı İmparatorluğu ile hesaplaşmayı önceleyen ve “Oedipus kompleksi”ni çağrıştıran çabasını yeni devletin harcına katmıştır (Çetin, 2012: 266-267). Modern bir devlet kurmak için ilericiliğe karşı irticanın *gericilik* olarak kodlanması, söylem bazında kurulan Kartezyen ikiliği göstermektedir. Cumhuriyet tarihi boyunca dile getirilen dini talepler meclisteki muhalif gruplar, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası deneyimi, Menemen olayı, Şeyh Sait isyanı gibi vakıalar irtica kalkışması olarak siyasetin korku kodlarına dönüştürülmüştür. İrtica gibi başka bir potansiyel korku kaynağı da olası karşı-devrimci kalkışmalardır. Ordu bu bağlamda modern Türkiye'nin sigortası olarak kodlanmış olup, bu tip kalkışmalarda birçok kez başrolde müdahale etmiştir. Ordunun *irtica* uyarısı ile “postmodern darbe” olarak anılan 28 Şubat süreci bu nedenle İslamcı hareketin belleğinde kritik bir olaydır. Hatta milliyetçi-muhafazakâr çevrelerde ve özellikle 2002 sonrası AKP'nin söylemlerinde başvurulan bir *mazlum-mağdur* imgesi üreticisidir.

Komplo teorileri ve siyasal iktidar ilişkisini Türkiye örneği üstünden kurarken psikolojik saikleri baz alan tartışmalar için şüphesiz Fethi Açıkel'in (1996: 184) Türk sağında gelenekselleşmiş milliyetçi ve İslamcı-muhafazakâr mağdurluk-mazlumluk algısının ürettiği haklılık ve saldırganlık potansiyelini gündeme getiren çalışması genel hatları çizmeye yardımcı olmaktadır:

“Mazlum ideolojisinin –bireysel ya da ulusal-kollektif ölçekte olduğuna bakmaksızın– şekillendirdiği komplo teorilerinin genel özelliği, işaret edilen ‘kötülüğün- olumsuzluğun’ nesnel bir olumsuzluk değil, fakat özellikle kendi şahsına karşı girişilmiş bir eylem olduğu düşüncesinin baskın olmasıdır.”

Bütün kötülüğün bir araya gelip ona karşı kumpas kurduğu ve çıkarlarını baltalamak için pusuda beklediği iddiasında bulunan bir özne söz konusudur. Açıkel'e (1996: 183) göre, “Mazlumların *komplo teorilerine* bu denli fazla başvurmalarının bir nedeni de, önü alınmaz ben-merkezli oluşlarıdır.” Daha önce de bahsedildiği gibi tüm sorunu *cui bono*'ya indirgeyen özne saptaması mazlumların tüm hikâyeyi kendi etrafında kurma eğilimine paraleldir. Ancak ezik öznenin ben-merkezli söyleminde mazlumluk salt bir edilgenlik üretmez aynı zamanda öteki'nden iktidar talebi ve *hınç* alma yönelimi de vardır (Açıkel, 1996: 164). Moskovici (1996: 51) “komplo psikolojisi hınç psikolojisidir” derken özellikle mazlumun komplo teorisi ile siyasal iktidara dönük talebi arasındaki duyguya işaret etmektedir. Böylelikle komploya uğramış mazlum öznenin geri dönüşü söz konusudur: “Özne, kendisini mağdur kılabilirdiği ve öteki'ne

kendisini mağdur ve mazlum gösterebildiği ölçüde, iktidarı hak ettiğini ve yine iktidarın öteki'nden alınması gerektiğini iddia edebilecektir” (Baştürk, 2014: 127). Cumhuriyet tarihi boyunca irtica referansı, karşıdevrim üzerinden Kemalizm ile anılan komplo teorileri, Türk sağ içerisinde özellikle İslamcı-muhafazakâr kesimlerce eleştirilmiştir (Aktay, 2011: 63-75). Ancak 2013'te Gezi Parkı ve sonrasında 17-25 Aralık Operasyonları süreci hem milliyetçi ve İslamcı-muhafazakâr çevrelerde hem de AKP söylemlerinde keskin bir manevraya neden olmuştur. Bu süreçte komplo teorilerinin neredeyse anaakım söylem haline gelmesini Altun ve Erensu (2014: 86) vurgular:

“... komplo teorilerinin Türkiye siyasetinde bu denli yer tutmasının sebebi sadece içeriklerinin (antisemitizm, kaba emperyalizm, zenofobik vs.) ikna ediciliği ve yaygınlığından değil, bu teorilerin ürettiği *hem mağdur hem muktedir* olma halinin önemli bir iktidar formülü olarak görülmesinden kaynaklandığını da söyleyebiliriz.”

Komplo teorilerindeki mazlum-mağdur estetiğinin postkolonyal milliyetçilik bağlamında da tartışılması mümkün gözükmektedir: “Neredeyse ülkedeki tüm siyasi akımları yatay olarak kesen ve aslında bizdeki haliyle bir milliyetçilik biçimi olan kaba emperyalizm okumasını bu noktada uzun soluklu bir örnek olarak bir kenara yazabiliriz” (Altun ve Erensu, 2014: 88). 2010 sonrasında *Yeni Türkiye* mottosuyla başlayan süreçte “büyük resmi görmek, üst akıl, algı operasyonu” (Bora, 2018a) gibi siyasi dilin gündelik kullanımında sıkça karşılaşılan ifadeler İslamcı-muhafazakâr iktidarın *Batı* ile hesaplaşmasına atıf yapmaktadır. Bu referanslar sömürgeci komplo girişimlerine karşı teyakkuzu postkolonyal milliyetçi bir söyleme yerleştirerek devletin dönüşümü ve toplumun yeniden inşa edilmesine kadar da takip edilebilir (Aktoprak, 2016: 300).

Komplo teorisi formunun sahip olduğu gizlilik, belirsizlik, basitlik gibi nitelikler komplo teorilerini, hiç kimsenin kendisini güvende hissetmediği korku odaklı ve güvenlikçi politikaların uygulandığı koşullar için uygun bir araç haline getirmektedir. Herkesin *terörist*, *hain*, *işbirlikçi* olarak damgalanma tehdidini yaşadığı bu dönemlerde güvenlikçi politikalar baskın hale gelir: “Güvenlik sendromunu yaratma işlevi gören korku aynı zamanda da toplumu şekillendirme ve dönüştürme misyonunu da üstlenmiştir” (Çetin, 2012: 37). Siyasal olanın komplo teorisine indirgenmesi, bir yandan siyasalın algılanmasına dair paranoyak bir güdüyü istikrarlı hale getirmekte ve toplumsal denetimin yeniden üretilmesine katkı sağlamakta öte yandan toplumsal ilişkilerde güven duygusunun zayıflamasına ve politikanın üretilmesine dair duygulanımsal kapasitenin zayıflamasına yol açmaktadır (Taşkale, 2015: 24-25).

Komple teorilerinin gerek analitik hatları gerekse duygulanımı ile yapılan tartışma idari strateji içeren bir söylem pratiği olarak komple teorilerinin kullanımını kavramak için yardımcı olacaktır.

Komple teorilerini ortaya çıkaran komplocu zihniyet ya da komplocu tasarımın bilme ve anlama amacıyla üretilmesi ile komplocu motivasyona dönüşmüş idari amaçlı kullanımı birbirinden ayrılmaktadır. Bir olay hakkında komple teorisi üretiliyorsa o koşullarda bilgi üretimine ve dolaşımına dair sınırlılıklar söz konusudur. Bahsedilen sınırlılık, bilginin kıtlığından gelen bir azlık olabileceği gibi bu kıtlık koşullarının yapay biçimde var edilmesini de kapsamaktadır. Komple teorisinin militarist çağrışımla bir iktidar stratejisi olarak kullanımı bu ortamda krizi fırsata dönüştürmektedir. Bu fırsat bilginin yönetimini işaret etmektedir ancak komple teorisi formunda sunulan bilgi salt veri değildir, aynı zamanda yaşamın bütünselliğine hitap eden duygulardır, arzulardır, bellektir. Bunlar bir bütün olarak komple teorisi formunun mekanik işleyişiyle sunulur. Öne sürülen olasılıkların bağlandığı eskatolojik mit bu sayede bir iktidar stratejisine dönüşür. Tam olarak bahsedilen iktidar stratejilerinin idari fonksiyonları aslında tarihseldir. Ve komple teorileri aslında bu idari fonksiyonları yerine getiren kullanışlı bir araç olduğu için tarihin her döneminde koşullara göre güncellenerek, yeni imkânlar dahilinde tekrar tekrar gündeme gelmektedir.

Komple teorilerinin tarihsel kullanımı hatırlandığında, iktidar stratejisi olarak kullanımına izin veren en önemli fonksiyonu *önünü alma ve bastırma* aracı olarak kullanılabilmesidir. Machiavelli'in prene verdiği tavsiyelerden Fransız Devrimi'ne, ulus-devletlerin kurulması ve ulusal kimliğin inşasından Soğuk Savaş yıllarındaki antikomünist mücadeleye kadar bu güncellenmiş hatta 9/11 sonrası neoliberal güvenlik endeksli yönetim anlayışına kadar sürmüştür.

Fransız Devrimi sürecinde komple teorileri, mevcut düzenin egemen unsurları tarafından, toplumsal dönüşüm evrelerinde bir önünü alma ve bastırma stratejisi olarak kullanılmıştır. Augustin Barruel, yazılarında Jakobenzim ve Aydınlanma'ya karşı savaşı bir dil kullanmıştır. Ancak devrim sonrası komple siyasetin yeni ilişkilerine adapte olmuştur: komple hükümdara, prene dönük suikast girişimi olmaktan, milli iradeye karşı bir darbe planı olarak kurgulanmaya başlamıştır. Ayrıca devrim sonrası Aydınlanmacı çevrelerin birbirlerini komploculukla suçlarken kralcı, aristokrat, eski düzendeki komplocu motiflere değil de devrimin sembolü olan lider isimlere yönelmesi

modern siyasal hayatın adeta evrensel yöntemlerinden olmuştur. Rousseau'dan hareketle sorulan 'her türlü hizipsel siyaset komplo ile eş anlamlı mıdır?' sorusu bugün hâlâ günceldir.

Meydana gelen toplumsal dönüşümü analiz edecek bilginin üretilmemesi siyasal olanın komplo teorilerine yönelmesine neden olabilir, ancak komplo teorilerinin sistematik biçimde üretilmesi ve eskatolojik mitle arasına mesafe koymaması daha önce de ifade edildiği gibi, oluşturulmak istenen hakikat rejiminin idari mantığına denk düşmektedir. Bu hakikat rejiminin işletilmesi sayesinde mistifikasyon etkisi yaratılmaktadır. ABD bunu önünü alma ve bastırma aracı olarak küresel politika haline getirmiştir. Soğuk Savaş sürecinde ABD komplo teorilerinin kullanımını küresel bir idari pratiğe dönüştürürken kapitalizmle rekabet halindeki komünist ekonomik sistemin yayılmasını önleme stratejisini komplo teorileri bağlamındaki antikomünist mücadeleyle mistifiye etmiştir. Üstelik bu hakikatin üstünü başka bir gerçeklik üreterek örtmekten de öte şiddeti -örneğin cadı avı- meşrulaştırıcı bir etki yaratır. Böylelikle komplo teorilerinin hem doğrudan bastırma aracı olarak hem de sindirme aracı olarak kullanılmasının önü açılır. Böylelikle komplo teorileri aslında uygulanan iktidar stratejilerinin idari mantık çerçevesinde rasyonelleştirilmesini mümkün kılan akıl yürütme ve söylem oluşturma pratiği olarak kavranabilir.

Komplo teorilerinin bir iktidar stratejisi olarak idari fonksiyonu bugün hâlâ geçerlidir ve her zaman olduğu gibi güncellenmiştir. 9/11 sonrası, komplo teorileri kullanımının çarpıcı biçimde kendini hatırlattığı görülmektedir. Komplo teorilerinin idari pratikler bakımından bugün hangi dolayımarda kullanıldığını kavramak için neoliberal çağın koşullarına daha yakından bakmak gerekmektedir.

Komplo teorileri önünü alma ve bastırma aracı olarak bugün neyi mistifiye etmektedir, hangi şiddetin meşrulaştırılmasında rol oynamaktadır, hangi koşulları rasyonelleştirerek yönetimin sürekliliğini ve kontrollü bir dönüşüm sürecinin yürütülmesine katkı sağlamaktadır? Bu soruların yanıtlarını aramak; neoliberal çağın güvenlik endeksli yönetim rasyonalitesi ve komplo teorisi formunun sahip olduğu mekanik gözetildiğinde *gizlilik*, *belirsizlik*, *basitlik* özellikleri arasında *esnek* ilişkiler kurulduğunun okuma imkânını önümüze koymaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNETİMSELLİK VE KOMPLO TEORİLERİ

Birinci bölümde komplo teorilerinin siyasal şiddetin üretilmesinde ve meşrulaştırılmasında politik bir söylem olarak çalıştırıldığı üzerinde duruldu. Ancak bu çalışmanın açığa çıkarmak istediği birinci bölümün son kısmında da öne sürüldüğü üzere daha derinlikli bir iktidar ilişkisi analizi üzerinden komplo teorilerini gündeme getirmek ve bunu bilgi-iktidar ilişkisi bağlamında Michel Foucault'nun ortaya attığı yönetimsellik kavramı ile birlikte tartışmaktır.

Bu tartışma güzergâhının ilk durağı bilgi-iktidar ilişkisi bağlamında komplo teorilerinin neoliberal ekonomi-politik dönüşüm içerisinde nasıl idari bir araç olarak kullanılabilirdiğini güvenlik odağında ele alacaktır. Bu giriş, güzergâhın ikinci durağında tartışılacak olan Michel Foucault'nun öne sürdüğü yönetimsellik kavramının güvenlikçi boyutuna bağlanacaktır. Üçüncü durakta ise yönetimsellik ve komplo teorileri ilişkisinin neoliberal güvenlik politikaları bağlamında ele alınarak komplo teorilerinin yönetimselliğin bir aracı olarak kullanılmasına izin veren teorik zemin oluşturulacaktır. Bu teorik zeminde, neoliberalizmin güvenlik-kimlik-sadakat kompleksinde inşa edilen yeni vatandaşlık profiline vurgu yapılarak, siyasal olanın komplo teorileri boyutuna indirgenmesinin neoliberal paradigmaya sağladığı katkı açıklanacaktır. Ve son durakta, yönetimsellik kavramına içkin sembolik iktidarın yeniden üretimi *doxa* ve *doxazof* kavramları etrafında tartışılarak komplo teorilerinin bir hakikat rejimi inşasında oynadığı rol üzerinde durulacaktır.

2.1. Komplo teorileri ve güvenlikçi politikalar arasındaki neoliberal bağlam

Güvenlik, ihtiyaç sıralamasındaki konumu nedeniyle hayatta kalmak için öncelik arz eder ve bu yüzden diğer ihtiyaçların ertelenebildiği, başka arzuların düşünülmediği bir sürecin koşullarının inşa edilmesine ortam hazırlar. Bu noktada siyasal iktisat olarak neoliberalizm ile yönetim tekniği olarak neoliberalizmin belli bir tarihsel evredeki siyasal projelerinde güvenlik gündeminin oldukça önemli bir yer tuttuğunun belirtilmesi gerekmektedir. Tüm yaşamın güvenlik odağında yeniden merkezileştirildiği koşulları yaratmayı mümkün kılacak en güçlü araçlardan bir tanesi bilgi ve iktidar ilişkisi bağlamında medyadır. Bu bölümde yapılacak olan tartışma, komplo teorilerinin bu tarihsel periyodun maddi koşullarına uygun bir idari kullanım için niçin elverişli

olduğunu güvenlik politikaları ve medya ilişkiselliğine açıklık getirmeyi amaçlamaktadır.

Öncelikle *neoliberal* kavramının literatürdeki kullanımının farklı bağlamlarda, farklı referanslar içermesinden dolayı çalışma kapsamındaki kullanıma dair bir açılım yapılmasının analitik bir eksen sunacağı düşünülmüştür. Neoliberalizm sosyal bilimler literatüründe kapıları açan sihirli bir anahtar ya da tüm olanların sorumlusu bir günah keçisi midir? Berna Yazıcı'nın (2013: 8-12) kavramın kullanımını sorunsallaştıran çalışmasında çizdiği güzergâha bakıldığında öne çıkan uğraklar bu araştırmanın bağlamı itibarıyla dikkat çekmektedir; birincisi coğrafya ve kent teorisi literatüründen bakılan siyasal iktisat yaklaşımı, ikincisi Michel Foucault'nun eserlerinden hareketle belirtilen neoliberalizm ve son olarak antropoloji disiplini içinden eleştirel perspektif sunan çalışmaların neoliberalizm analizleridir.

Siyasal iktisat çağrışımına dair neoliberalizm; 1970 krizi sonrasında akademide, devlet politikalarında ve Dünya Bankası, IMF gibi 1980'lerin en etkin uluslararası örgütlerinde egemenliğini kabul ettirmiş, ekonomide devlet müdahalesinin ve dolayısıyla Keynesyen iktisat politikalarının eleştirisini gözeten bu sebeple bireysel ve toplumsal özgürlüklerin sağlanması için sermaye dolaşımının serbest bırakılması ve piyasanın kendi işleyişini düzenleyen mekanizmaya müdahale edilmemesi gerektiğini yeniden hatırlatan doktrin olarak ortaya çıkmıştır (Emiroğlu vd., 2006: 630-631). Küresel kapitalist ağ içerisinde merkez ile çevrenin artık daha farklı ilişkiler kurduğu ve bu ölçekte ulus-devlet gibi bölgesel birimlerin mali sermayenin denetim rolünde etkisizleştiği bir dönem başlamıştır. Ancak söz konusu “küreselleşme ve liberalizasyon süreçleri ulus-devletin ortadan kalkmasından ziyade yapısının ve işlevinin değişmesi demektir” (Mutman, 2015: 60).

Yazıcı (2013: 18-21), neoliberalizmi Foucault'ya atıfla “yönetim tarzı/zihniyeti” olarak kavrayan literatürde, kavramın belli politik özneleri oluşturacak “neoliberal benliği” inşa etme vurgusuyla ele alındığını belirtmektedir. Keynesyen iktisat politikalarının terk edilmesiyle sağlıktan eğitime pek çok kamusal hizmetin özelleştirildiği bu süreçte kendine yetebilen, girişimci, kendi başının çaresine bakabilecek öznelerin yaratılmasını beraberinde getirmiştir. Bu özneler kendi kendine kalkınmayı sağlayacak, kendi güvenliğini temine yönelik sorumluluk alıp inisiyatif kullanabilecek yetkinlik alanları içerisinde devlete *yük* olmayacak biçimde yeniden

düzenlenmişlerdir. Bu duruma koşt toplumsal ilişkilerin kurgusunun yeniden organize edildiği ve dolayısıyla toplumsal iktidarın kurgusunun güncellenmesinin de söz konusu olduğu gündemi tartışmak, Foucault'dan hareketle uygun bir zemin bulmaktadır. Literatürde yönetimsellik (governmentality) kavramıyla ifade edilen neoliberal yönetim tekniği, bu bölümün sonraki başlıkları altında ayrıntılı biçimde tartışılacaktır.

Bu kısımda *neoliberal* terimi ile yukarıda açıklanan ilk iki odağa gönderme yapılmaktadır. Neoliberal dönüşümün yol açtığı pek çok etkiden çalışmanın odağı ve kapsamı ölçüsünde sadece medya, güvenlik ve bunların komplo teorileri ile ne tür bir idari araca dönüşebildiği tartışılacaktır.

2.1.1. Güvenlikçi çağın güvensiz ortamı

Neoliberalleşme ve buna bağlı müdahaleler ekseninde şekillenen kamu yönetimi anlayışının, refah devleti uygulamalarının üstünden atlayıp kamusal zenginlikleri daralttığı uygulamalardan birisi de güvenlik gündemidir. Bahsedilen neoliberalleşme ile birlikte devletin yurttaşa sağladığı asli kamu hizmeti olan güvenlik hem özel bir hizmet olarak sunulmaya başlanmıştır hem de güvenlik hizmetlerinin organizasyonundan güvenlik algısına kadar köklü bir dönüşüm yaşanmıştır.

Soğuk Savaş'ın ve ona bağlı antikomünizm politikasının küresel gündem olmaktan çıkması sonrası yeni küresel gündemler aranmıştır, ayrıca yeni savaş yöntemleri ve formları ortaya çıkmıştır. Körfez Savaşı yeni askeri teknolojilerin kullanılmaya başlandığı ilk savaş olmanın yanı sıra, aynı zamanda medyanın kurgulanmasında ve yürütülmesinde etkin bir rol oynadığı ilk “naklen yayımlanan” savaş olma özelliğini de taşımaktadır (Baudrillard, 1995). Böylece savaşı kurgulayan görüntülerin savaş yöntemi olarak kullanılması militarist bir stratejiye dönüşmüştür (Münkler, 2010: 52-53). Bu dönüşümü takip eden süreçte, 11 Eylül 2001 ABD'de İkiz Kuleler'e saldırı sonrası tüm dünyaya yayılan terör odaklı güvenlik politikası, şiddetin ve savaşların nasıl organize edileceği konusunda yeni bir anlayışı yürürlüğe sokmuştur. Terörizme karşı açılan yeni savaş mantığının en önemli farkı, devletlerin güvenlik örgütlenmesinin caydırıcılıktan, önleyici savaşa kayması olmuştur (Jervis'ten aktaran Balta Parker, 2017: 43). Önleyici savaş uygulamasının getirisi olarak 9/11 sonrasında yeni güvenlik anlayışının, küresel bir etki alanına kavuşabilmesi ve ulusal güvenlik politikalarının da söz konusu küresel güvenlik politikasına entegre edilebilmesi için meşru koşulları sağlamak adına güvensizlik kültürü oluşturulmuştur (Neocleous, 2014:

204-223). Önleyici mantığın çalışması için de potansiyel suçlu olarak tanımlanan damgaların aktif biçimde kullanılması, güncellenmesi ve toplumsal denetim sağlanması gerekmekte bu sayede güvensizlik kültürünün yeniden üretimi mümkün kılınmaktadır.

Tüm dünya çapında devletlerin güvenlik kalemine ayrılan bütçelerini artırmış olmasına, özel güvenlik şirketlerinin kurulmasına, özel güvenli siterin kurulmasına, caddelerden apartmanlara kadar her yere güvenlik kameraları yerleştirilmesine özetle alınan tüm güvenlik önlemlerine rağmen bir türlü güvenlik hissinin var olmaması çağın paradoksudur: “Güvenlik piyasasının kâr marjları ise vatandaşlar kendilerini güvende hissettiği oranda düşüktür. Kârı artırmanın yolu, tüketicileri güvensizlik kültürüne entegre etmek ve aktif olarak güvensizlik kültürünün oluşumuna katkıda bulunmaktan geçer” (Balta Paker, 2017: 46). Güvenlik anlayışındaki sonu gelmez önleyici idari mantık Taşkale (2015: 146) tarafından neoliberal denetim anlayışını anlamak üzere *ön alıcı kayıtsızlık* olarak kavramsallaştırılmıştır: “Ön alıcı kayıtsızlık, neoliberal denetim toplumunda potansiyel olayların ortaya çıkmasını engelleyen bir yönetim biçimidir.” Bu noktada Bauman’ın bahçe metaforu tekrar anımsandığında, nüfusu yönetmek ve ona müdahale edebilmek bağlamında yaratacağı sonuçlar bakımından öngörülme riskler yerine öngörülebilir riskler icad etmek ve o riskleri tüketim kalemi olarak hesaplanabilir kılıp bunun ekonomi-politiğini yapmak yönetim rasyonalitesi bakımından yeni güvenlik algısının nasıl çalıştığını göstermektedir (Neocleous, 2014: 111-151). Mesela güvenlik gereksiniminin gündelik hayatta giderilmesi gereken özel bir ihtiyaç haline gelmesi ve bireysel tüketim bazında güvensizlik kültürünün içselleştirilmesi yaşadığımız çağın güvenlik anlayışındaki değişime işaret etmektedir. Özelleştirilen kamu hizmetlerinde belli güvenlik hizmetlerinin sınırlandırılması ve bu ölçekte metalaştırılması, kent yaşamını sınıfsal farklılıkları belirginleştirecek biçimde mekân bazında yeniden inşa etmiştir (Taşkale, 2015: 175-181); özel güvenli siterin artmasına bağlı olarak özel güvenliklerin sahip olmadığı ama inisiyatife bağlı olarak kullandığı “adaleti sağlama” ya da “cezalandırma” gibi yetkilerin de şiddetini artırdığı ifade edilmektedir (Yardımcı, 2009: 249-253).

Neoliberal çağdaki hem ekonomi-politik müdahaleler hem de yönetim anlayışı, güvenlik odağında bir araya gelebilmektedir. Daha önce kapalı sistem tahayyülü ile komplo teorilerinin idari bir araç olarak kullanımı yan yana getirildiğinde ifade edilen yönetim anlayışı, güvenlik dolayımında neoliberal çerçevedeki faillik pratiklerine temas etmektedir. Tüm olasılıkları bilen, tüm ilişkileri kuran ve *cui bono?*

diye soran komplo teorileri, siyasalı algılamaya dair özneyi güvenlik çemberine almaktadır. Böylelikle siyasal olanı bilmek kutuplaştıran, düşmanlaştıran bir algılama kapasitesine indirgenir ve siyasal katılım korku temelinde inşa edilir. Komplo teorilerinin tarifleriyle politize olmak mümkündür ancak o özne *neoliberal benlik* ya da daha sonra üzerinde durulacak olan *kendilik tekniği* icad eden güç tarafından yönetilmektedir, kısaca özgür değildir. Eğer fail olma kapasitesi olan bir özne söz konusuysa onu yönetilmeye razı edecek *ortam* inşa edilir. Yani önce güvensizlik olarak tanımlanan bazı koşullar yaratılır ya da kitlesel medyanın sunumuyla güvensizlik hissi sentetik biçimde yaratılır, özne buna inandıktan sonra yönetilmeye razı olur. Bundan sonra onun için özel güvenli bir siteye yerleşmek ya da 9/11 sonrası ABD’de cübbe giyen herkesin potansiyel terörist olduğu önyargısına sahip olmak korku aracılığıyla rasyonel hale getirilmiştir. Komplo teorileriyle kurulan siyasala dair akıl yürütme pratiği de bu şekilde korku ile güdü[m]lenir. Komplo teorisi ontolojisi itibarıyla ifade edildiği andan itibaren medya aracılığıyla kitlelere ulaşan *hakikat* haline gelebilir ve idari bir uygulamanın söylem pratiği olarak çalışabilir. Bu yönüyle neoliberalleşme projeleri bağlamında makro ölçekte düşünüldüğünde güvensizlik kültürü, kamu yönetimine dair ciddi bir dönüştürücü etkiyi gündeme getirmiştir. Siyaset bilimi literatürünün öncelikli araştırma konularından birisi olan devletin, doğrudan güvenlik ihtiyacını giderme ile sorumlu tutulduğu öncül bir teorik gelenek bulunmaktadır²⁰. Şiddet kullanma tekelinin²¹ güvenlik vaadi ile sağlandığı bu teorik zeminin bugün gevşemiş olduğu söylenebilir, çünkü kamusal hizmetlerin metalaşmasıyla bu alanda da sermayenin paydaş olması söz konusudur:

“Güvenliğin kamusal olarak tedarik edildiği dönemde kamusal otoritenin meşruiyeti temel aldığı alan güvenlik olduğu için, verilen mesaj ‘tehdit var ama sayemizde güvendesiniz,’ iken bu yeni dönemde güvenlik piyasasının verdiği mesaj ‘tehdit var ama ancak tüketerek güvende olabilirsiniz,’ olacaktır” (Balta Paker, 2017: 47).

Ancak bu durum devletin güvenlikten el etek çektiği değil yeni ortaklarla birlikte bu işi organize ettiği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla sadece sermayenin değil zaman zaman belli şiddet pratikleriyle sivil toplumun da bu alanda rol oynayabilmesi mümkündür. Tam da söz konusu kamu-özel işbirliğinin güvenlik ödevinde nasıl birlikte çalıştığını görmek, aslında güvenlikte meydana gelen neoliberal dönüşümü göstermesi bakımından değerlidir (Kaygusuz, 2016). Neoliberalleşmeye paralel biçimde güvenlik

²⁰ Thomas Hobbes, John Locke ve Jean Jacque Rousseau ile anılan sözleşmecî gelenek kastedilmektedir.

²¹ Max Weber, *Meslek Olarak Siyaset*, Bursa, 2017.

politikaları toplumsal yapıdaki iktidar ilişkilerinin yeniden kurgulanması ve bu ekseninde toplumsalın devlet tarafından yeniden kurgulanması noktasında kolluk kuvvetlerin geçirdiği yapısal değişim örnekleri önemli rol oynamıştır (Berksoy, 2007: 35-37). Amerika ve İngiltere’de polis teşkilatlarının geçirdiği yapısal değişimin 1980 sonrası Türkiye için de uygulanması, tüm dünyada ivme kazanan egemen *yeni sağ* söylemin “iç düşman” retoriğine uygun biçimde dönemin güvenlik saplantısını Türk-İslam sentezi etrafında örmüştür (Berksoy, 2007: 47-50). Böylelikle Türkiye’de devletin güvenlik politikası üretimi belli damgalama pratikleriyle birlikte yürütülmüş hatta buna uygun biçimde polis teşkilatının militarizasyonu sağlanmıştır.

Güvenlik anlayışının bir idari teknik olarak ortaya çıkışı, tarihsel seyri ve güvenlik anlayışının söz konusu dönüşümünü takip etmek için olağanüstü hal kavramı anahtar bir role sahiptir. Mark Neocleous, 9/11’den sonra kalıcı bir olağanüstü hal sürdürüldüğü üstüne kurulu tartışmalara mesafeli yaklaşarak aslında 20. yüzyıl olağanüstü hal yönetimlerinin nasıl normalize edildiğine dikkat çekmektedir. Liberal devlet anlayışının içerisinde güvenlik özgürlükten önce gelir ve güvenlik özel mülkiyetin güvencesiyle ilgilenir. Buna paralel biçimde olağanüstü halin salt otoriter rejimlerin başvurmayaya yatkın bir araç olmadığına, aynı zamanda hukuk çerçevesinde barış dönemleri de dahil olmak üzere kullanılan liberal yönetim anlayışının da olağanüstü hal ile yakın temas kurduğuna dikkat çekilmektedir. Neocleous’un (2014: 61-109) güvenlik eleştirisi buraya odaklanmaktadır, liberal güvenlik ideolojisi tarafından olağanüstü hal yönetiminin bir sapma olarak tanınması ve olağanüstü hal yönetimi ve olağan yönetim ayrımının kurulması anayasa aracılığıyla yürütme erkine olağanüstü bir durumda müdahale yetkisi verirken aslında yapılanın “ideolojik hile” olduğuna dikkat edilmelidir. Çünkü olağanüstü hal yönetimlerinin tarihine bakıldığında olağanüstü yetkilerin istisna değil kapitalist idari rasyonalitenin bir parçası olduğu görülmektedir.

Asıl mesele istisnayı kaide haline getiren ortamı düzenlemektir. 1945 tarihinin komplo teorilerinin tarihsel kullanımında da bir dönemeci ifade ettiğini hatırlayalım. II. Dünya Savaşı sonrası savunma yerine güvenlik kavramının kullanıma girdiği dönemde *ulusal güvenlik* ifadesi ABD siyasi gündeminde sıkça ifade edilmeye başlanmıştır. Soğuk Savaş yılları boyunca komplo teorilerinin de söylem pratiği olarak katkı sağladığı ulusal güvenlik anlayışının devlet-yurttaş ilişkisini oluşturan önemli bir eksen bulunmaktadır. Güvenlik odağında bu eksen takip etmek, liberal refah devleti paradigması ile neoliberal kamusalın özelleştirildiği paradigma arasındaki farkı

kavramaya da yardımcı olacaktır. Neocleous, ulusal güvenlik anlayışının tesis edilirken 1930’larda ABD Başkanı F. Roosevelt’in *Yeni Düzen* söylemlerinde ortaya çıkan sosyal güvenlik boyutuna dikkat çekmektedir. Türkçe ifadesinde²² de bu iki tamlamadaki *güvenlik* ifadesi birbirini çağrıştırmamaktadır. Sosyal güvenlik ifadesi daha ziyade ekonomik güvence, sağlık güvencesi gibi çalışmaya bağlı bir güvenceye referans vermektedir. Oysa ekonomik güvence, istihdam, gelir dağılımı ya da sosyal yardım/politika gibi konuların güvenlik politikasından ayrı düşünülmesi eksiklidir:

“Nitekim sosyal sigorta, ‘insanların nasıl hareket etmeleri gerektiğini söyleyen ahlaki bir yönetim tekniği’ olarak, hem günümüz hem de gelecek açısından kültürel ve siyasal bireysel ‘güvenlik’ anlayışının değiştirilerek bireyin öznelliğini yurttaşlığa özgü bir dizi özel uygulamanın etrafında yeniden inşa etmek için devlet iktidarının kullanılması gerektiriyordu” (Neocleous, 2014: 126-127).

Bu durum devlet-yurttaş ilişkisinde devlet ve bireyin *makbul* işbirliğini imlemektedir. Ancak Neocleous meselenin tarihselliğini ortaya koyarak, Soğuk Savaş yıllarındaki siyasi uygulamaların zeminini hazırlayacak olan siyasi bir manevra olduğunu öne sürer. ABD ve kapitalist piyasa düzeni cephesinde korkulan asıl meselenin, SSCB figüründen ziyade komünizmin ekonomik bir sistem olarak yayılması olduğunu vurgular. Ona göre bu yayılmayı engellemek üzere sosyal güvenlik kapsamında bazı haklar tanınması, bir ulusal güvenlik pratiği olarak okunmalıdır. İşte bu bağlamda sosyal güvenlik ve ulusal güvenlik bir araya gelmektedir. ABD’nin *Yeni Düzen* programı (1933) *bahçeyi* liberal ilkelere göre sermaye ve emek ilişkisini devlet-yurttaş ilişkisi bağlamında yeniden düzenlemiştir. ABD’de güvenlik mantığı, “pratik bakımdan kapitalist ekonomi karşısında işçi sınıfının sınırlı birkaç talebini meşrulaştırdı ve böylece çok sayıda radikal ve sosyalist taleplerini karşılamayı başardı” (Neocleous, 2014: 132). Bu bakımdan 1945 sonrası başlatılan antikomünist mücadelenin önemli bir ayağı olarak Marshall Planı’nın da *yardım* olarak lanse edildiği unutulmamalıdır. Aslında yardımlardan, güvence vaatlerinden devşirilen bu güvenlik politikası, *öteki olarak damgalanandan uzak dur, ona dış göster hatta yapabilirsen ısır!* diyen bir şartlandırmadır. Komplo teorilerinin kullanımına dünya ya da Türkiye ölçeğinde bakıldığında etnisite, inanç, ideoloji bazlı ötekileştirmelerin bir iktidar stratejisi olarak söz konusu güvenlik işlevini yerine getirdiği görülmektedir.

²² “Sosyal güvenlik, insanların gelirlerine bakılmaksızın toplum huzurunu ve refahını bozan sosyal tehlikelerin verdiği zararlardan ‘insan hakkı’ ve esas itibarıyla de ‘devlet görevi’ olarak primli ya da primsiz sistemlerin kullanılması, kişilerin sosyal tehlikelerin zararlarından kurtarılma güvencesidir.” Ayrıca bkz: <http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/kurumumuz>

Geçen bir asırlık sürede bugün güvenlik anlayışının yeniden değiştiği ve yeni güvenlik bahçelerinin kurulduğu bir dünyada yaşıyoruz. Güvenlik politikasına dair değişimlerden söz etmemize rağmen aslında idari akıl hep aynı kalmaktadır. İki önemli odak etrafında bir muhasebe yapılacak olursa şu söylenebilir: İlki neoliberalleşme, neoliberal yönetme mantığında karşılaşılan tanınan sosyal hakların geri alınması sürecidir. Neocleous'un çizdiği izlekten bakıldığında komünizmin yayılmasını engellemek için sus payı olarak verilen ve devlet idaresiyle de bütünleşmiş haklar bugün geri alınarak hesaptan düşülmektedir. Liberal devletin özgürlük referansı ile yürüttüğü güvenlik politikası müdahale yetkisini, olağanüstü hal idaresini nasıl rasyonalize ettiyse bugün neoliberal koşullar içerisinde de aynı rasyonalizasyon yapılmaktadır. Hatta bu rasyonalizasyon için ikinci önemli odak kullanılmaktadır; *demirbaş* sütunundaki güvenlik-kimlik-sadakat kompleksidir. Eğer devlet-yurttaş ilişkisi, neoliberal rasyonalizasyona uygun bir makbul vatandaş imal ederse güvenlik riski oluşturacak nüfus tehdidi de ortadan kaldırılmış olur.

Bugün *neoliberal benlik* diye kastedilen esasında kapitalist sistemin sürdürülmesini sağlayacak olan yeni bir güvenlik-kimlik-sadakat ilişkisinin inşası olarak okunabilir. Kurulu düzenin yani statükonun sürmesi için şiddet kullanımını onaylamaya hazır ve hatta bu şiddet organizasyonuna aktif olarak da katılabilen öznelere yaratmak için güvenlik-kimlik-sadakat yeni dinamiklere göre güncellenmelidir. Kamu-özel-sivil paydaşlar arasında tesis edilen güvenlik odaklı yönetim stratejisi, güvenliğin tüketimini ve güvensizlik kültürünün yeniden üretimini birey ve toplum ölçeğinde düşünmeye açık bir alan sunmaktadır. Bir yandan güvenliğin kamusal hizmet listesinden çıkartılarak müşteri ihtiyacı bazında tüketimi harekete geçilirken, öte yanda güvenliğin toplumsal ihtiyaç bazında yeniden üretilmesi için bunu içselleştirmiş toplumsal kesimin toplumsal şiddet üretmesine uygun koşullar hazırlanmaktadır. Güvenlik politikaları bağlamında şiddetin bir iktidar ve toplumsal denetim mekanizması olarak kullanılması salt güvenlik kuvvetleri üzerinden değil, aynı zamanda toplumsal iktidar ilişkilerinin kurulma stratejisi olarak da okunabilir: “Toplumun kültür ve kimliğini şiddet pratikleri etrafında yeniden inşa etmek, şiddet kullanımının sindirilmesini ve kabullenilmesini sağlamak amacıyla gerekli görülür” (Gambetti, 2007: 13). Bu denetim güvenlik gerekçesiyle dış politikadan daha çok, ülke içindeki dönüşümü düzenlemenin etkili bir aracı olarak çalışmaktadır. Yani savaş durumunun sürekliliği ülke içi siyasal koşulları düzenleyen bir araç olarak kullanılmaktadır.

Güvenlik-kimlik-sadakat kompleksinde inşa edilen vatandaş profili hatırlandığında neoliberal çağ için sivil toplumunun şiddet pratikleri dolayısıyla “devletle bütünleşmesi” (Gambetti, 2009) söz konusudur. Toplumsal olanın şiddet kullanımı etrafında inşa edilmesi, linç girişimleri üzerinden Foucaultgil odağa yakın analizi mümkün kılar. Linç pratiği, devletin nüfuz edemediği alanda inisiyatif kullanabilen ve egemen iktidarla bütünleşmiş bir sivil toplum pratiği olarak ortaya çıkabilir (Gambetti, 2007: 16-32). Türkiye’nin linç sicilinin (Bora, 2018b; Gambetti, 2007; 2009; Baki, 2013) kabarık bir siyasi vesikaya sahip olduğu akılda tutularak; komplo teorilerinin toplumsal şiddetin üretilmesi ve yönetilmesi, güvenlik politikası boyutuyla düşünülmelidir. Kurulan bu algı ötekinin yaratılması, damgalanması ve hedef gösterilmesi pratiklerini söylem boyutuyla uygulamayı da içermektedir. Böylelikle öteki üzerinden şiddet kullanımıyla bir araya gelinir ve şiddet ritüellerinin yönetilmesi ile toplumsal, yeniden kurgulanmış ve güçlendirilmiş olur. Bu durumlarda hakikat arayışına girişmek yerine, güvenlik-kimlik-sadakat ilişkisi üzerinden kurulmuş olan toplumsal ilişkilerinin gereğini yaparak politize olmak/siyasal katılım sağlamak öznelliğini keşfetmiş bir özneyi değil, kendilik tekniği ile tahakküm altına alınmış öznenin dolayısıyla nesneleşmiş öznenin mobilize edilmesini göstermektedir. Bölünme, işgale uğrama, isyana karşı her ne gerekçe ile olursa olsun korku ikliminde üretilen politika, kaçınılmaz biçimde güvenlik mantığına dayanır. Bu sebeple komplo teorileri, güvenlik endeksli yönetim uygulamasının söylem pratiği olarak kullanılmaya elverişlidir ve bu söylem düzeninin mekanizmasının işleyişi hatırlandığında damgaların güvenlik-kimlik-sadakat kompleksi üzerine inşa edilmiş vatandaş profili olduğu öngörülebilir. Ancak Türkiye gibi modern ulus kimliğinin *Her Türk asker doğar!* militarizasyonu ile inşa edildiği bir coğrafyada sivil toplumun güvenliği yerine getirmeye zaten *gönüllü* olması neoliberal koşullara uyumu kolaylaştırmaktadır. Bu durum salt güvenlik meselesi için değil, devletin sorumluluğundaki sosyal politika uygulamalarının STK faaliyetleriyle tamamlanması pratikleri için de geçerlidir (Can, 2007).

9/11 sonrası ABD’de terörizmi ortadan kaldırma gerekçesiyle yapılan düzenlemeler arasında ABD Yurtsever Yasası²³, ulusal güvenlikle olduğu kadar ulusal

²³ İngilizce metindeki *patriot* (yurtsever) sözcüğü tam da istenen güvenlik algısına uygun vatandaş işareti etmektedir. ABD’nin İran’dan gelecek bir saldırıya karşı NATO kararı kapsamında Türkiye de dahil olmak üzere ülkelere yerleştirilen ve bir askeri teçhizat olan *patriot* bataryalarının olası füze saldırılarına karşı koruyucu/ihbar edici/tehdidi yok edici işlevi düşünüldüğünde bunun militarist zihniyetin sosyal bir

kimlikle ve yaratılmak istenen ulusal vatandaş profili ile ilgilidir. Benedict Anderson'ın (2011) belirttiği gibi ulus, “hayali bir cemaat” olarak kurgulanabiliyorsa yeni çağın gereklerini yerine getirecek makbul bir vatandaş yatkınlığı da üretilmelidir. 9/11 ile birlikte yaratılan küresel düşman olarak *terörist*, “evrensel hasım” esnetilebilir bir kolektif imge olarak kurulmuştur (Neocleous, 2016). Düşman imgesinin esnek biçimde kurulması, şüphenin hedefini de belirsizleştiren dolayısıyla herkesin potansiyel bir şüpheliye dönüştüğü alanı iktidarın menfaati yönünde inşa etti. Güvenlik gerekçesiyle iktidarın kontrol alanı genişlerken, böylesi bir belirsizlik durumunda “yurtseverlik ateşi” de terörist ve terörist olmayan arasındaki sınırın net biçimde belirlenmesi fonksiyonunu üstlenebiliyordu (Balta Paker, 2017: 112). 9/11 sonrası belirsizliklerin mevcudiyeti, bir yandan güvencesiz çalışma koşullarını var eden, sermaye çıkarları doğrultusunda ani müdahalelerin yapılabileceği koşulların üretilmesine hizmet etmektedir öte yandan sosyal yaşamı etkileyen endişe ve korku ortamından dolayı güvensizlik ortamını üreten bilgiye ihtiyaç duymaktadır. Söz konusu bilgi geleceğe dair belirsizliğin, bugünün istikrarı ile giderilebileceğini ve bunun da güvenlik hakkında atılacak adımlarla sağlanabileceğini rasyonelleştirmektedir. Toplumsal alandaki radikal dönüşüm ve düzenleme ancak bu şekilde hayata geçirilebilir: “Böylelikle 11 Eylül sonrası devletler güvenlik siyasetlerini daha artan oranlarda geleceği kontrol etme kapasitesi etrafında şekillendirmeye başladılar” (Balta Paker, 2017: 119). Özetle güvenlik endeksli yönetim, devleti merkeze alan bir tahayyül geliştirirken başlı başına bir güvenlik önlemi olarak devlet-yurttaş ilişkisini de günceller. Ulusal güvenlik mantığı, düzeni tanımlar ve düzensizliğe yol açan *öteki* unsurları komplo teorisinin söylem düzeniyle pekiştirir.

Bu bağlamda çağın güvenlik politikalarının esneklik ihtiyacı ile komplo teorisi formuna içkin esneklik arasında uyum söz konusudur. Komplo teorisinin gizlilik, belirsizlik, basitlik özellikleri sayesinde hızla değişen koşullara uygun güvenlik söylemi üretilebilir. Komplo teorisi söylem düzeni sayesinde kimin düşman olabileceğine dair belirsizliğe uyum sağlayan *gizli güçler* öznesi ile düşman yaratılıp, çatışma ilişkisi kurulabilir. Henüz olmamış olayların olacakmış gibi aktarılması sayesinde gelecek yönetilip olağan koşullarda uygulanmaya pek çok müdahale için meşruiyet sağlanabilir. Bu sayede gelecek ipotek altına alınır. Basitlik sayesinde hızla değişen koşullara uygun eklektik bağlantılar, işbirliği yakıştırmaları popülizm ile birlikte

yansıması olarak yaratılmak istenen teyakkuz halindeki vatandaş profiliyle de uyumlu olduğu açıkça görülmektedir.

aktarılabılır. Söylem düzeninin bu denli esnek çalışabilmesini sağlayan form, toplumsal denetimi mümkün kılmaktadır ve geleceği kontrol altında tutmaktadır. Böylelikle siyasal bakımdan sadece bugününü düşünen edilgen birey/toplum üretilmesinin ortamı hazırlanır. Ancak ortam şartları sağlanırsa neoliberal benlik ile uyumlu bir makbul vatandaş profili imal edilebilir. Komplo teorileri, bir form olarak böylesi bir habitatın oluşturulmasında işlevseldir. Bu habitat, siyasalın nasıl algılandığına dair hem bir kavrayış ve *yetkinlik* alanı sunmalıdır hem de bir inanç ve duygulanıma sahip olmalıdır. Bu hatta yürüyen birey, kurulan güvencesiz yaşama koşulları ortamında egemenin çizgisinden kopmayı göze alamamaktadır ve her halükârda söz konusu güvenli alanda kalma çabasında bulunma eğilimi taşımaktadır. Böylelikle güvenlik politikası sürekli güvensizlik fikrini yeşertmek için çalışmaktadır (Balta Paker, 2017: 120).

Güvensizlik kültürü, güvenliğin hem bireysel hem de toplumsal bazda tüketiminin ve bununla bağlantılı olarak toplumsal şiddetin üretilmesi yoluyla toplumsal olanın yeniden düzenlenmesinin önünü açmaktadır. Günümüzde kurulan medya-sermaye-iktidar ilişkilerinde kültür bir güvenlik endüstrisi olarak çalıştırılmaktadır. Bu sebeple toplumsal denetimin kurulmasında, neoliberal ekonomi-politik müdahalelerle dönüşen medya yapısı önemli bir rol oynamaktadır. 9/11 sonrası dünyada paranoyanın egemen olduğu bir siyasal söylemin yaygınlaşmasında medyanın rolü yadsınamaz bir gerçektir. Ana akım medya, olağanüstü olarak tanımlanan istisnanın kaideye dönüştürülmesine katkı sunarak kurulmakta olan yeni dünya düzeninin öngördüğü ortamı medya mecralarında -simülasyon evreninde- organize etmektedir. Bu bakımdan ana akım medyanın her bir unsuru toplumsal şiddetin üretilmesinde ve toplumun militarizasyonunda aktif rol oynayan bir araç olarak kullanılmaktadır.

2.1.2. Medya-sermaye-iktidar ilişkisinin bir fonksiyonu olarak komplo

Karl Marx'ın *üst yapı*, Antonio Gramsci'nin *hegemonya*, Louis Althusser'in *devletin ideolojik aygıtları*, Theodor Adorno'nun *kültür endüstrisi* kavramları ve Frankfurt Okulu ile anılan tartışmalar söz konusu mücadelenin iktidar ilişkileri bakımından tartışılmasını okunaklı kılmıştır. Ekonomi-politik okuma ile egemen sınıfın siyasal iktidarı yeniden üretirken rıza ve gönüllü ilişkileri kuracak araçları da nasıl kullandığı görünür kılınmıştır. Günümüz medya-sermaye-iktidar ilişkileri de bu okumadan azade değildir ve bu çalışmanın eleştirel perspektifle kavrayış geliştirmesinde ekonomi-politik yaklaşım ihmal edilmemektedir (Yağlı, 2009: 20).

Ancak iktidar ilişkilerinin bilgi-iktidar ekseninde kavranması ve daha sonra komplo teorilerinin söylem olarak çözümlenmesi için çalışmada tercih edilen kavramsal kullanım, Michel Foucault'nun gündeme getirdiği iktidar ilişkileri analizi etrafında şekillenmektedir. Bu kavram seti, çağın güvenlik politikaları da gözetildiğinde çalışmada öne sürülen komplo teorilerinin yönetimselliğin bir aracı olarak kullanılması iddiasını açıklarken iktidar ilişkilerinin analizine derinlik katacaktır.

Türkiye’de medyanın devlet güvenlik politikasının aracı olarak işlev görmesi, neoliberal yönetime koşut biçimde 1980’den günümüze dek uzanmaktadır. 1970 sonrası dünyaya yayılımı ivme kazanan neoliberalleşme süreci Keynesyen politikalara atıfla anılan refah devleti uygulamalarının süreç içerisinde tasfiye edilmesi; sağlık, eğitim ve güvenlik gibi kamusal hizmetlerin özelleştirilmesinin yanı sıra basın sektörü için de geçerlidir. Bu anlamda 1980 yılı Türkiye için dönüm noktası olmuş, neoliberalleşme önce 24 Ocak Kararları ile sonrasında 12 Eylül Darbesi ile hayata geçirilmiştir.

1970’lerin toplumsal hareketliliği ve sınıf mücadeleleri ekseninde toplumun politizasyonu 1980 müdahalesi ile dönüştürülmüş ve kontrol altına alınmıştır. Türkiye’de serbest piyasa ekonomisine geçiş ve toplumsal çatışma ortamının yerini devlet şiddetinin alması ile birlikte sermaye lehine *istikrarlı* bir periyod başlatılmıştır. Bu süreçte neoliberal projelerin hayata geçirilmesi, politik özneler olarak toplumun belirli kesimlerinin dışlanması yani “apolitizasyon”; ekonomik karar alım ve uygulamalarının siyaset dışıymış gibi aktarılması olarak “depolitizasyon” stratejileri eşliğinde yürürlüğe konulmuştur (Gürgen, 2013: 42). Bu durumun bir uzantısı olarak dönemin hegemonya projesinin “yeni bir medya mimarisi” oluşturduğu ve bunun belli bir ekonomi-politik bağlamı içerdiği yadsınamaz (Adaklı, 2010: 68). Artık medyanın sırf iletişim için değil bir sermaye birikim alanı olarak kullanılması ve bu ölçüde yeni yapılanmanın toplumsalı kurgulama rolü söz konusudur. Neoliberalleşmeyle birlikte medya, sermaye ve siyasal iktidar beraberliğinde oluşturulan “füzyon”, medyanın içinde sermaye ve devletin doğrudan hangi bilginin üretileceğine etki ettiği bir ilişkide konuşulduğu sonucunu doğurmuştur (Kaya, 2016: 312-313). Toplumsal fayda üreten her türlü kamusal hizmetin metalaşması sonrasında deneyimlendiği gibi basın sektörünün girmiş olduğu siyasal ve iktisadi ilişkilere paralel biçimde üretilen bilginin niteliği de dönüşmüştür. Medyada üretilen içeriğin önceliği, oluşturulmak istenen *tüketici* profiline endekslenmiştir (Guy Debord, 169-193; Baudrillard, 2013b, 111-149).

Haber içeriklerinden köşe yazılarına kadar ortaya çıkan “vasat”, gazetecilik mesleği için etik bir kopuşu gündeme getirmiştir (Kaya, 2016: 340-385).

Bilgi-iktidar ilişkisi bağlamında güvensizlik kültürünün üretimini de *güvenlik entelektüelleri* yapmaktadır. Neocleous (2014: 201-259) güvenlik entelektüellerinden bahsederken güvenlik-kimlik-sadakat odağında ABD’de geliştirilen, psikolojik dinamikler üstüne kurulu siyasi kültür ve kitle iletişim başlıklı yeni akademik çalışmalara değinmektedir. Ona göre, yeni çalışmalar ulusal güvenlik devleti anlayışına danışmanlık yapacak bilgiyi üreten araştırmalardır. Böylelikle politika ve kültür, salt psikolojik dinamiklerle açıklanabilir bir düzleme çekilmektedir. Dahası bu çalışmalar olağanüstü hal gibi olası müdahalelerin güvenlik kaygısına dayanan meşruiyetinin sağlanmasında rol oynamaktadır. İnşa edilen bu kültür, politikanın nasıl algılanacağına dair güvenlik sınırlarıyla bir çerçeve çizerek meseleyi en başından itibaren idari bir pratiğe dönüşmektedir.

Bir önceki kısımda güvenlik endeksli yönetimin salt idari dayatmalar, hukuki düzenlemeler ile gerçekleşmediği bunun aynı zamanda bir kültür mücadelesi olduğu belirtilmişti: “Bu amaçla, ulusal güvenlik kisvesi altında yürütülen siyasi mücadele muazzam bir kültürel, psikolojik ve ideolojik propaganda operasyonunu -güvenlik amaçlı bir Kulturkampf’ı ve kültür amaçlı bir güvenlik mücadelesini- gerektiriyordu” (Neocleous, 2014: 161). *Kulturkampf* kavramı, Türkçe’de *kültür mücadelesi* ya da “kültür cengi” (Bora, 2018a: 258) anlamıyla Türkiye siyasal hayatında erken cumhuriyet döneminden bugüne komplo teorilerindeki imgelemi siyasal kültür düzleminde tartışmayı mümkün kılmaktadır; ve medya bu mücadelenin her daim içerisinde olmuştur. Dolayısıyla güvenlik entelektüelleri ifadesinin sınırlarının salt akademik bilgi üretimiyle sınırlı kalması mümkün değildir. Bilginin kitlesel üretimi ve kitle iletişim araçlarıyla dolaşıma sokulması kültür endüstrisi içinde yer almaktadır. Bu sebeple güvenlik fetişizminin idari pratiğe dönüşmesinin ortamını hazırlayacak olan medya mecralarıdır. Türkiye’de 1980 sonrası basından medyaya dönüşümle birlikte söz konusu kültür inşasının temelleri gazete köşe yazarlarının kalemiyle atılmıştır. Neoliberal benlik, liberal değerlerin en *yücesi* olan güvenlik ve onun sunduğu yaşam tarzından ayrı düşünülemez. Yeni yaşam tarzlarını vitrine çıkarmaktan haftanın her günü her konuda yazmaya kadar dönüşen medya yapısında köşe yazarlarının misyonu da değişmiş, söz konusu tüketim kültürünün bilgisini üretmeye dönük görevler yerine getirmeye başlamışlardır (Kaya, 2016: 368-375). Bali (1999; 2002), bu dönemde

değişen köşe yazarlarının durumunu sermaye ve siyasal iktidar kesimleriyle kurdukları ilişki üzerinden “yeni aristokratlar” olarak işaret etmektedir. Değişen konumları gözetildiğinde kurmuş oldukları yeni temaslar sayesinde köşe yazarları köşelerinden dünyaya açtıkları pencere ile *uzman* görüşlerini paylaşırlar. Çalışmanın üçüncü bölümünde seçilen köşe yazarı örneklemini tanımlamak için de kullanılacak olan Bourdieu’nün (2000: 33-34) *kanaat teknisyeni* (doksazof) kavramı yine onun fast-thinker dediği “uzman” yorumcuları ve medyadaki tüketim alışkanlığını işaret ettiği kavramla ilişkilidir. Bourdieu’nün sosyolojik evreninde habitus, alan, doxa, sembolik iktidar ve sembolik sermaye gibi kavramlarla derinlemesine tartışılacak olan kanaat teknisyeni medya-sermaye-iktidar bileşkesinde önemli bir düğümdür. Çünkü pek çok uzman gibi köşe yazarları da medya mülkiyet ilişkisine bağlıdır ve onların toplumsal mücadele alanında ürettikleri hakikat de bundan bağımsız değildir. Bu yönüyle köşe yazarının bir tür ideolog fonksiyonu gördüğü açıktır (Bourdieu, 2015: 41). Köşe yazarlarının ideolog tavrı ile kitlelere ulaşması, neoliberal koşulların inşa edilmesinde önemli rol oynamıştır: “Thatcher’cılık Bayan Thatcher’dan doğmadı. Büyük gazetelerde sütunları olan bir grup entelektüel bunun zeminini uzun zamandır hazırlıyordu” (Dixon’dan aktaran Bourdieu, 2015: 41). 1980 sonrasında değişen medya-sermaye-iktidar ilişkisinden ortaya çıkan yeni siyasal seçkinlerin, gazete üst yönetimleri ve köşe yazarları ile kurduğu ittifak da benzer bir etki dolayımı üzerinden temellenmiştir (Tılıç, 2001: 141). Türkiye’de 1980’den beri *köşe tutan* yeni yazar profili, yeni sermaye bileşimlerinin sembolik elit grubu olmuştur.

İfade edildiği üzere medya, sürmekte olan kültür savaşında önemli bir role sahiptir. Bilginin niteliğinde meydana gelen değişim, medya yapısını olduğu kadar onun işlevini de belirleyen bilgi-iktidar bağlantısını kurmuştur. Küreselleşen dünyada piyasa koşullarını sekteye uğratmayacak hegemonik yapıyı ve toplumsal denetimi sağlamak üzere medya önemli bir rol oynamıştır (McChesney’den aktaran Kaya, 2016: 35). Harvey’in (2015) de belirttiği gibi devletin ve kamu yönetiminin yeni sınırlar içinde tanımlandığı bu süreçte yapılmakta olan ve kamusal faydadan uzaklaştığı için toplumsal çatışmaya yol açması beklenen bu reformların nasıl hayata geçirildiği, medyadaki dönüşümle birlikte düşünülmesi gereken önemli sorulardan biridir. O halde rızanın üretilmesi için medyanın kullanılması ve belli ikna koşullarının oluşturulması belli bir ekonomi-politik analize içkindir (Herman ve Chomsky, 2017: 15-23). Bu ilişki bağlamında iktidarı yeniden üretecek gerçeklik medya aracılığıyla inşa edilmektedir.

Medyanın gerçekliği inşa etmesi bağlamında propaganda aracı olarak kullanılması elbette yeni değildir ve bu bağlamda tarihsel olduğu söylenebilir, fakat şüphesiz söz konusu süreçte yeni ilişkiler, ideolojik güncellemeler, coğrafi bazda farklı uygulamalar ve medyaya biçilen yeni roller üzerine eğilmek önem arz etmektedir. Medyanın bu süreçte yaşadığı en kritik değişimlerin, alımlayıcıda yaratılmak istenen tüketici davranışı etrafında organize edildiği açıktır. İçinde bulunduğumuz çağın politik gündeminde, hakikatin artık yitirildiğini ve bu bakımdan siyasal katılımın bir çeşit tüketici davranışına sıkıştırıldığını tartışmaya imkân veren odak kavramlardan bir tanesi *post-truth*²⁴ olmuştur. Hakikatin bilgiden ayıklanması bir iktidar stratejisi olarak kullanılırken, çağın koşullarında yeni düzeni organiz eden medyanın sahip olduğu kurucu rolü ve güvenlik teçhizatı işlevini ortaya koymaktadır.

Medya aracılığıyla üretilen bilginin metalaşması, tüketim kültürünün sınırlarını da tayin etmektedir. Bu durum salt enformasyon sağanağı ile kurulan bir denetim dolayımında anlaşılmalıdır, medya; 1) birtakım yeni formları kullanıma sokarak ve 2) mevcut tüketim alışkanlıklarını tespit edip, tüketimi popüler formlarda yeniden sunarak hangi bilginin, hangi tüketici davranışı ile tüketileceğini idari bir pratiğe dönüştürmektedir. Bu eksenle toplumsal ilişkilerin bu tüketici davranışları etrafında kurulması organize edilirken bu ilişkiye siyasal tüketim eğilimleri ve davranışlarının da içkin olduğunu hatırlamak gerekir. Medya-sermaye-iktidar arasında bağlantı kurulması, siyasal tüketim ilişkisinin izah edilmesinde temel teşkil eder. Fakat bu salt enformasyon bombardımanı ile değil semboller ile gerçeğin arasındaki farkın ortadan kalkmasına denk düşen anlamın yitirilmesiyle de ilişkilidir (Baudrillard, 2013a: 118-128). Güvenlik anlayışındaki değişim anlatılırken değinildiği gibi istisnanın kaide haline getirilmesinin yanı sıra Körfez Savaşı'nda yapıldığı gibi imajların gerçeğin önüne geçmesi hakikati iki boyutlu bir düzleme aktararak stabil hale getirmektedir. Ancak komplo teorilerinin, kurulan bu iktidar ilişkileri ağında nasıl bir fonksiyonu olduğu açıklanmadığı takdirde bahsedilen siyasal tüketim tartışması eksik kalacaktır.

Çağın sermaye hareketlerine uygun ekonomik veya siyasal reformların hayata geçirilmesi sırasında yaşanan krizlerin, istikrarsızlık tehditlerinin atlatılabilmesi için ve

²⁴ Post-truth etrafında yapılan tartışmalar hakkında daha ayrıntılı bir okuma için bakınız: Ralph Keyes, *Hakikat Sonrası Çağ*, İzmir, 2017.; Ilan Zvi Baron, *How to save politics in a post-truth era: Thinking through difficult times*, Manchester, 2018.; <https://mronline.org/2017/06/10/populism-and-post-truth/> ; <https://medium.com/international-affairs-blog/studying-international-relations-in-an-age-of-post-truth-politics-fbc54fb38347>

bu dolayında sürekli kılınan savaş haline atıfla güvenlik endüstrisinin ve güvenlikçi politikaların uygulanabileceği koşulların var edilebilmesi, ancak neden-sonuç ilişkisinin kavranmasını zorlaştıracak enformasyonun üretimi ve tüketiminin idare edilmesiyle mümkün kılınabilir. Bu bakımdan komplo teorileri mistifikasyon aracı olarak asırlardır kullanılan bir söylem formudur, komplo teorileri kullanımının toplumsal yatkinlik içermesi de yeni değildir. Medya bu yatkinliğe uygun bir söylem düzeni kullanarak siyasal anlamda hangi bilginin, hangi tüketici davranışı ile tüketileceğini idari bir pratiğe dönüştürmektedir.

Bu idari pratik üç adımda şöyle formülize edilebilir: 1) Komplo teorisi formunun niteliği addedilebilecek mistifiye edici *gizlilik*, geleceği ipotek eden *belirsizlik*, kapsayıcılığını ve yayılımını sağlayan *basitlik*; üç özellik *biliyor-muş gibi* hissettiren bilme sınırlarını çizirken aslında ilişkileri hegemonik bir güzergâha sokarak bir hakikat rejimini kurmaya yardımcı olmaktadır. Bu kimliği konumlandırmayı sağlayan, rızaya dayalı bir tahakküm ilişkisinin ilk adımıdır. 2) İkinci adım, köreltilen algı sebebiyle öznenin kendi kararlarını alıp harekete geçemeyeceği edilgen ilişkilerin kurulmasıdır. 3) Üçüncü adım ise, çağın güvenlik-kimlik-sadakat kompleksi içerisinde inşa edilen kimliğin aktif kılınmasıdır. Güvenlikçi projelerin kontrol alanı içinde kalan güvensizlik duygusuyla daha saldırgan bir hale gelen neoliberal benlik akıl yürütme, teyakkuzda kalma, harekete geçme pratiklerini içselleştirir ve kendini böyle var eder. Böylelikle birey neoliberal paradigmanın kurmak istediği devlet-sermaye-sivil toplum ilişkisine entegre olur.

Toplumsal iktidar anlayışının komplo teorilerindeki iktidar tahayyülüne paralel olması, komplo teorilerine duyulan inancın toplumsal bir yatkinliğe sahip olduğunu da göstermektedir. Komplo teorisi üretme ve tüketme yatkinliğinin idare edilmesi, siyasal mücadele alanının kurulmasında statüko için avantaj sağlamaktadır. Çünkü komplo teorilerinin sunduğu iktidar ilişkilerine dair akıl yürütme pratiği sebebiyle verili olanın pekişmesi söz konusudur. Dolayısıyla komplo teorileri, çağın güvenlik anlayışıyla da yakından alakalı biçimde ulusal güvenlik anlayışının toplumsal biçimde içselleştirilmesinde etkili bir idari araca dönüşmektedir. Ayrıca statüko lehine, belirsizliğin ve geleceğe dönük hareket kabiliyetinin de kontrol edilebilmesine imkân tanıyan otokontrolü etkin kılması sayesinde komplo teorilerinin çok da maliyet gerektirmeyen *verimli* bir güvenlik teçhizatı olduğu söylenebilir.

Fransız Devrimi sürecinde Peder Barruel gibi döneminin egemen iktidar çevrelerine yakın kanaat teknisyenlerinin komplo teorileriyle kurduğu bağ hatırlandığında bugün medyada üretilen içeriğin niteliği ve köşe yazarlarının konumu arasındaki ilişki yeniden sorgulanmalıdır. Siyasal olanı komplo teorisi formuna indirgeyerek açıklamak ve söylemi bu düzlemde kurmak alımlayıcıya çabuk anlayacağı (!)/çabuk tüketebileceği bilme alanı kurar ve alımlayıcıya sorgulamaksızın hemen teyakkuza geçeceği, şiddet potansiyeli yüksek bir hareket alanı açar. Ancak siyasal olana dair sorumluluğun egemen tarafından dışlanması ve günah keçilerine havale edilmesi, kısa vadede egemenlere yarar sağlasa da uzun vadede sürdürülebilir kılınmaz ve toplumsal şiddetin toplumsal birliktelik kurgusunun odağına geçmesiyle toplumu kendi içinden çürüten bir güvensizlik duygusuna teslim eder. Komplo teorileri birtakım motifleri komplocu ilan ederek siyasalın tahayyülü, pratiği, kapsamı ve ilişkiselliğini tahrip etmektedir. Siyasalın algılanışına dair yegâne duyguyu korku zemininden başlatarak, paranoya motivasyonu ile örtüşen duygulanımı aktarmaktadır.

Kamusal olanın terk edilmesi ölçeğine geri dönülecek olursa; kamusal hizmetlerin sorumluluğunu almak istemeyen yeni kamu yönetimi anlayışında olduğu gibi, girilen krizlerin yarattığı sonuçlar da aynı sorumluluk terkiyle egemen odaktan uzaklaştırılmaktadır. Böylelikle yapılan özelleştirme reformlarının ya da iktidar krizlerinin maliyetleri toplumsallaştırılmaktadır ancak ekonomik kazanç ve istikrar, kapitalist piyasanın unsurlarına ve egemen siyasal iktidar çevresine artarak geri dönmektedir. Yönetimselliğin açıklamasına geçmeden burada ısrarla vurgulanması gereken nokta şudur: komplo teorileri kullanılarak güvensizlik kültürünün yaratılması ve sürdürülmesi, egemenin menfaatleri doğrultusunda bir toplumsal denetim için manevra alanı açmakla kalmaz, aynı zamanda komplo teorileri sahip olduğu söylem yapısı sayesinde siyasal olanın üretimi/tüketimi bazında *bilme* imkânı tanır ve tahakkümün yeniden üretilmesinde rol oynar. Başka bir deyişle komplo teorilerinin sunduğu biz/onlar ayrımından hareketle kurulan iktidar ilişkileri ideolojik olarak farklılık arz etse de tahayyül bakımından yine kendine dönmektedir. Özne içinde yaşadığını düşündüğü uzamın kapalı sınırlarında kurulan tahakküm ilişkisi sebebiyle nesneleşmektedir, kendi etrafındaki siyasalı anlama çabası onun sisteme entegrasyonunu sağlamaktadır çünkü bilgi-iktidar ilişkisi bağlamında özgürce şüphe etme imkânı elinden alınmıştır. Siyasal alanda öznenin şüphelenme yetkinliği korku, kaygı ve paranoyaya dönüştürülerek güçsüzleştirilmiş; özgürce akıl yürütmesini

sağlayacak ortam alternatifinin olmadığı inancı pompalanmıştır. Bu boyutuyla neoliberalizme içkin bir araç olarak komplo teorileri, Gambetti'nin (2007: 32) belirttiği şiddet pratikleriyle politize olan öznelerin “apolitik tüketici” değil “politik tüketici” olması örneğindeki gibi siyasal iktidarın yeniden üretimine katkı sağlamaktadır. Siyasal şiddetin üretim pratiğinde medyanın militarist rolü, söz konusu politik tüketici profilinin oluşturulması ve yönlendirilmesine sağladığı katkılardadır (Parlak ve Kaftan, 177-182; Aydın, 2015: 61-62).

Egemen iktidar adına tüm bu çabanın bir yönetim stratejisi olarak okunabilmesi ve her ne kadar irrasyonellik atfedilse de komplo teorilerinin yönetim rasyoneliyle uyumlu biçimde çalışabileceğinin gösterilmesi için kavramsal bir zeminin kurulması, araştırmanın odağı olan yönetsellik ve komplo teorileri arasındaki ilişkinin tartışılmasını sağlayacaktır. Çünkü hem artan güvenlikçi söylem hem de medyanın sermaye ve devletle kurduğu yeni bağ neoliberalleşmeye içkindir. Bununla birlikte yine bu bağ gözetilerek bakıldığında Foucault'nun iktidar tekniği olarak neoliberalizmine dair bir okuma yapılabileceği imkânından da söz edilebilir.

2.2. Yönetsellik: kavramsal kullanıma dair teorik bir giriş

70'lerin ortasından sonra Foucault'nun iktidara olan yaklaşımında değişim söz konusudur. Foucault 1977-1978 ve 1978-1979 Collège de France derslerinde iktidar ilişkileri ve özneleştirme süreçleri odağını, hukuki ve savaşçıl odaklı bir iktidar analizinin önüne çekmektedir (Lemke, 2015: 18-19). Foucault (2016: 4) bir iktidar teorisinden söz etmediğini ya da böyle bir teorinin gerekli olup olmadığını sorunsal haline getirmek istediğini her fırsatta vurgulamaktadır ve iktidarı ilişkiler üzerinden kavramayı önerirken *iktidar ilişkileri*'ne ağırlık vermektedir: “İktidar bir usuller bütünüdür ve iktidar mekanizmalarının çözümlenmesinin yalnızca ve yalnızca bu açıdan bir tür iktidar teorisine yol açtığı düşünülebilir.” İktidar töz değil derken tam olarak bunu kastetmektedir, derslerde işlediği tarihsel örnekler de aslında tarih boyunca benzer ilişkilerin nasıl kurulduğuna ve moderniteyle birlikte eski ilişkilerle bütünlük arz eden fakat aynı zamanda onlardan farklılaşan bir rasyonelitenin olduğuna dikkat çeker.

Foucault iktidar ilişkilerinin nasıl rasyonelleştirildiği tartışmasını açarken, idari davranışının iktidar ilişkisi kurabilmesi için potansiyel bir reddetme ve başkaldırıyla ilişki kurabiliyor olması gerektiğini ifade etmektedir. Bunu şöyle örnekler:

“Zincire vurulup dövülen bir adam kendisi üzerinde güç uygulanmasına maruz kalmaktadır. Ama bu iktidar değildir. Ne var ki, ölümü tercih ederek ağzını açmamakta ısrar etmek gibi kesin bir tavır koyabileceği bir durumda konuşmaya kışkırtılabilmişse eğer, o takdirde belli bir şekilde davranmaya itilmiş demektir. Bu durumda o insanın özgürlüğü iktidara tabi olmuştur” (Foucault, 2011a: 55).

Foucault'nun bu örnekte birbirinden ayırdığı davranışlar, egemenlik paradigması ve güvenlik paradigması arasında yaptığı ayrım da paraleldir. Yasaklarla, şiddetli cezalarla işleyen egemenlik paradigmasını uyguladığı yaptırımlar kodlar, bastırır ya da dışlar. Buna karşın güvenlik paradigması, tamamen normlara bağlı değildir; bilgi üretir, normun değil normalliğin bilgisini üretir ve bunun için *dispositif* (müdahale aygıtı) kullanır, riskleri gözetir. Esnek davranmak için belli bir rasyonaliteyi iktidar ilişkisinin içine gömer. Diğer bir ifadeyle, bir başkasının nasıl davranacağını etkileme, yönlendirme rasyonel bir bağlama sahiptir. Bu sebeple Foucault'ya göre hem bireyselleştirici etkinin hem de totaliterleşmenin nasıl yönetildiği iktidar ilişkisinin nasıl rasyonelleştirildiğine içkindir ve Batı'da iktidar ilişkilerinin içerdiği bu siyasal rasyonalite *Pastoral iktidar* ile başlayıp süreç içerisinde *devlet aklına* dönüşmüştür (Lemke, 2016: 225).

Foucault (2016: 3) daha önceki derslerine atıfla 11 Ocak 1978 tarihli ilk derste, iktidar mekanizmalarını çözümlenmeyi sürdüreceğini belirtmektedir ve bu analizlerin hiçbir şekilde ‘iktidarın ne olduğuna dair genel bir teori’ olmadığını ayrıca vurgulamaktadır: “Bu çözümlenmede söz konusu olan, iktidarın hangi yollardan geçtiği, nasıl işlediği, kiminle kimin arasında, hangi noktayla hangi diğer nokta arasında, hangi yöntemleri kullanarak ve hangi etkilerde bulunarak işlediğidir.” Foucault (2016: 6-8) bu derse, söz konusu iktidar mekanizmalarını kavramak için “güvenlikten ne anlamak gerekir?” diye sorarak başlar. Böylece ortaya koyduğu üç biçimi şöyle sıralar: Hukuki Mekanizma, Disiplinci Mekanizma ve Güvenlik Mekanizması. Güvenlik mekanizmasını diğer iki biçimden ayıran temel nitelik, sorunu kavramaya dönük üretilen bilgi ve yapılan ölçüm işlemidir. Örneğin hırsızlık gibi bir fenomeni bu tipteki suçların işlenme sıklığını, belli bir alan olarak şehirde, köyde, toplumsal bir sınıfta ne kadar hırsızlık olacağını istatistiksel olarak öngörmek mümkün müdür, diye sorar. Ardından ‘bu oranları artıracak ya da azaltacak ceza sistemleri var mı, krizler, açlıklar, savaşlar, sert ya da hafif cezalar bu oranlarda değişim yaratıyor mu?’, diye sürdürür. Özetle bu tip bir suçun topluma maliyeti, zararı, kaybettiği fırsatlar nelerdir diye araştırır. Ve ‘cezalandırmanın, ıslah etmenin maliyeti nedir, eğer ıslah olmazsa bunun tekrar suça dönüşmesi ve onun yaratacağı maliyet nedir?’ şeklinde uzayıp giden suçun

maliyeti ve suçun bastırılmasının maliyetini hesaplamaya girişen bir mekanizma söz konusudur (Foucault, 2016: 6-10). Yani bu iktidar mekanizması için müdahale tarzını üreten güvenlik maliyetinin bilgisidir.

Foucault söz konusu üç biçimi, birbirini takip eden ya da birbirinin yerine geçen mekanizmalar olarak değil, aksine teknikleri her ne kadar değişse de hukuki, disiplinci mekanizmalar ve güvenlik mekanizması arasındaki bağıllık güncel iktidar ilişkilerini bütünsel olarak kavramayı önermektedir. Hukuki mekanizmada da disiplinci mekanizmada da cezalar, güvenlik mesafesiyle icra edilmektedir; amaç nüfusa ibret verici ya da nüfusu gözetim altına alan ıslah edici sonuç yaratmaktır. Bu üç mekanizmanın nasıl işlediğini daha iyi açıklamak için Foucault hastalık örneklerini sıralar. İlki Ortaçağ boyunca cüzzamlıların, cüzzamlı olmayanlardan dışlanarak ayrılması temel olarak yasalardan, nizamnamelerden oluşan hukuki bir bütüne ve ritüellerden oluşan dini bütüne dayanmaktadır. İkincisi, 16. ve 17. yüzyılda veba nizamnameleri vebanın olduğu bölgeleri tamamen sınırlandıran ve insanların bu bölgelerden ne zaman, nasıl çıkıp evlerinde ne yapacaklarını tarif eden ve bunu zorunlu kılan, disiplinci bir eksene oturmaktadır. Üçüncü olarak, çiçek hastalığı ve 18. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan aşı pratiğidir. Foucault'ya göre burada dikkat edilmesi gereken asıl odak, bu hastalığın nüfus üzerindeki etkisini anlamaya dönük bilgi üretimidir; hastalığa yakalanan kaç kişi ve bunların kaç yaşında olduğunu, aşuya rağmen ölüm oranını, hangi risklere ve sonuçlara neden olacaklarını öğrenmenin nüfusta yaratacağı maliyet hesaplanmaktadır. Son uygulamanın diğer iki örnekten bağlamsal farkı, sorunun dışlanarak ya da karantinaya alınarak çözümlenmesi değil tıbbi mücadeleyle yönetilmesinde kullanılan akıldır.

Güvenlik mekanizmasını diğer mekanizmalardan ayıran idari nitelik olasılıkları hayal etmek, olasılıklar hakkında bilgi üretmek ve hesaplamayı idare etmektir. Bu önemlidir çünkü güvenlik mekanizması, “dönüşebilir ve çok işlevli bir çerçevede düzenlenmeleri gereken olası öğeler ve olaylar dizisinden hareketle bir ortamı (milieu) oluşturmaya çalışır” (Foucault,2016: 22). Her bir mekanizmanın uygulanması için belli bir alan söz konusudur; bu bazen hükümlerliliğin hüküm sürdüğü *toprak* olabilir, bazen disiplinin dize getirdiği bedeninin dolaştığı *okul*, *kışla*, *hapishane*, *hastane* olabilir. Güvenlik mekanizması için de ortam belirleyicidir. 17. ve 18. yüzyıllarda kent hayatında ortaya çıkan tahılın üretimi ve dolaşımına dair *azlık fenomeni*, ayaklanmaları da beraberinde getirdiği için hükümetlerin sakındığı bir durumdur. Azlığı engellemek

için fiyat sınırlandırmasından biriktirme hakkının sınırlandırılmasına, asgari ekim sınırının getirilmesinden stokların gözetim altında tutulmasına kadar hukuksal ve disiplinci bir zemin kurulmuştur. 18. yüzyıldan itibaren fizyokrat doktrinin iktisadi yönetime etkisiyle birlikte tahılların dolaşımının serbest bırakılması fikri, azlığa karşı daha iyi bir güvenlik mekanizması olarak görülmeye başlanmıştır (Foucault, 2016: 28-32). Yani güvenlik mekanizması ile liberal ekonomi arasındaki yakın ilişki yapmaya bırakma ya da *laisse faire* formülü temelinde vurgulanmaktadır. Foucault (2016: 46) bu örnek bağlamında da ısrarla şunun altını çizmektedir: güvenlik mekanizması hukuksal ve disiplinci mekanizmalarda olduğu gibi bir şeyi, yasaklanan-izin verilen şeklinde kodlamamaktadır:

“Başka türlü söylersek, yasa yasaklar, disiplin buyurur, güvenlik ise yasaklamaksızın ve buyurmaksızın, ancak yine de tali olarak yasa ve buyrukların kimi araçlarını kullanarak, gerçekliğe onu iptal edecek -iptal edecek, sınırlayacak, frenleyecek ya da kurala bağlayacak- bir biçimde cevap verme işlevine sahiptir. Gerçeklik ögesindeki bu regülasyon, güvenlik düzeneklerinde bence temeldir.”

18. yüzyıl ile birlikte, siyasal düşünce ve bilgiyi üretmek bakımından *nüfus* kavramı modern bir gerçeklik olarak ortaya çıkmıştır. Güvenlik mekanizmalarının hem nesnesi hem de öznesi olan nüfus ile güvenlik tekniği arasındaki ilişki, Foucault'nun ilk dersten itibaren anlatmak istediği meseledir. Nüfus iklim, ekonomi, doğum, hastalık vd. birçok değişkene bağlıdır ve güvenlik mekanizmasına uygun olarak bunların bilgiye dönüştürülmesi ve buna uygun iktidar tekniklerinin akılsallaştırılması söz konusudur. Artık idare etmek için anlamak ve nesne hakkında bilgi toplayıp, hesap yapmak gerekmektedir. Foucault (2016: 71-72) bunu “kral hükmeder ama yönetmez” şeklinde ifade ederken aslında teknik bakımdan hükümlerliliğin yerini yönetimin alışını anlatmaktadır ve bu doğrudan nüfusla ilgilidir. Foucault yönetim anlayışındaki bu değişimi, yönetimsellik (governmentality) kavramıyla açıklamaktadır.

Foucault'nun 1977-1978 Collège de France dersleri *Güvenlik, Toprak, Nüfus* başlığını taşımaktadır fakat daha sonra Foucault (2016: 97) 1 Şubat 1978 tarihli derste bu dersin başlığının “yönetimsellik tarihi” olmasının daha isabetli olacağını belirtiyor, bu ifadeyle kastettiği şeyi şöyle özetlemektedir:

“‘Yönetimsellik’ derken, temel hedefi nüfus, baskın bilgi biçimi ekonomi politik, temel teknik aracı da güvenlik düzenekleri olan bir bütünü, bu son derece belirli fakat karmaşık iktidar biçiminin uygulanmasını sağlayan kurumlardan, usullerden, çözümlenme ve düşüncelerden, hesap ve taktiklerden oluşan bütünü kastediyorum.”

Bu kısa tanımlamayı biraz açmamız gerekirse aslında şu üç şey kastedilmektedir (Foucault, 2011b: 285):

- a) Hedefi nüfus, temel bilgi biçimi ekonomi politik ve esas teknik araçları güvenlik aygıtları olan bu çok spesifik ama karmaşık iktidar biçiminin uygulanmasını sağlayan kurumlar, prosedürler, analizler ve düşünceler, hesaplar ve taktiklerden oluşan bütün.
- b) Bir yanda tüm spesifik yönetim aygıtları dizisinin oluşumu, öte yandan da tüm bir bilgi kompleksinin gelişimiyle sonuçlanan ve yönetim olarak adlandırılabilir bu iktidar türünü uzun bir süre içinde ve tüm Batı'da diğer tüm biçimler üzerinde üstünlük kurmaya götüren eğilim.
- c) On beşinci ve on altıncı yüzyılda idari devlete dönüşmüş olan ortaçağ adalet devletinin yavaş yavaş yönetimselleştiği süreç ya da sonucu.

Foucault'nun '77-78 ders dönemiyle dert edindiği modern yönetimselliği ele alışı, kavramın geçirdiği tarihsel serüven bağlamında güvenlik düzeneklerinin ürettiği iktidar teknolojilerini işaret etmektedir. Söz konusu güvenlik algısı, özgürlüğün mümkün kılınabilmesi için gereklidir. Özgürlük, şeylerin idaresini mümkün kılacak dolaşım serbestisi anlamıyla örtüştürülmektedir. Modern siyasal hayatta artık hükümrandan yönetim gerçekliğine geçilmesi tutum ve karşı-tutum'lardan oluşan doğal fenomenlerin dolaşım özgürlüğünü mümkün kılacak ortam'ı oluşturmaktan geçmektedir, Foucault (2016: 308) öz biçimde bunu ifade eder:

“Manipüle etmek, teşvik etmek, kolaylaştırmak, serbest bırakmak (laissez faire) gerekir - başka bir deyişle, tüzüğe bağlamak yerine idare etmek gerekir. Bu idarenin hedefi bir şeyleri engellemekten ziyade, gerekli ve doğal regülasyonların devreye girmesine izin verecek regülasyonlar gerçekleştirilmektedir.”

Geniş anlamda Foucault yönetimsellik kavramıyla davranışın, tutumun yönetilmesini kastetmektedir; ona göre bu ifade, bir kişinin ya da grubun davranışını şekillendirmeyi, yönlendirmeyi ya da etkilemeyi amaçlayan bir faaliyeti işaret etmektedir (Gordon, 1991: 2). Güvenlik mekanizmaları, söz konusu nüfusa ya da ekonomik süreçlere içkin bu doğal fenomenlerin bir çerçeveye oturtulmasını sağlayan, onların yoldan çıkmasını engelleyen müdahaleleri yaparak yönetimselliği mümkün kılan devlet akli pratiği ve uygulanan kendilik tekniklerinin bütünüdür. Güvenlik mekanizmasını, hukuki ve disiplinci mekanizmalardan ayıran şey devlet aklından kopmaksızın her birinin sahip olduğu “işleyiş kipi”dir (Lemke, 2016: 269). Aslında vurgulanan şudur: Foucault uzun yıllar ekonomi, biyoloji, psikiyatri, tıp, penoloji üzerinden insanların kendilerini anlamak için kendileri hakkında ürettikleri bilgi ve teknolojileri araştırarak kurulan tahakküm ilişkilerinin izini sürmüştür, yönetimsellik

onun kendilik ve kendilik bilgisi dolayımında kurulan tahakküm ilişkilerinin arasında bağ kuran idari akıl ve pratiktir (Foucault, 1988: 17-18). Bu bağlamda *bilme* vaadi hatırlandığında komplo teorilerinin, Foucault'nun yönetimsellik olarak tanımladığı tahayyül ve icra için kullanışlı bir araç olacağı tartışılabilir. Böylelikle yönetimsellik pratikleri ile günümüz güvenlik ortamı koşulları beraber okunabilir.

2.3. Yönetimselliğin bir aracı olarak komplo teorileri

Araştırma ile öne sürülen iddia, komplo teorileri ve yönetimsellik arasındaki ilişkinin kurulabileceği yönündeki iddiadır. Üçüncü bölümde bu ilişkinin izinin sürüleceği vakıa seti ve örneklem üzerinde yapılacak olan analizin kavram seti burada tartışılacaktır. Bu ilişkinin takip edilmesine imkân veren teorik zeminin olanaklarından söz edilecektir.

Komplo teorilerini yönetimselliğin bir aracı olarak kavrarken unutulmaması gereken, komplo teorilerinin tarihsel kullanımı gözetildiğinde bir güvenlik söylemi olarak kullanıldığı ve neoliberal çağın koşullarına göre tekrar güncellendiğidir. Bu sav tam olarak şunun üstüne kuruludur: ekonomi-politik kullanımıyla neoliberal müdahalelerin medya-sermaye-iktidar ilişkisine etkisiyle birlikte yeni medya mimarisinde üretilen bilgidен çalışma koşullarına kadar yaşanan köklü dönüşüm, Foucaultgil neoliberal yönetim tekniği ile güçlü bir ilişki kurmaktadır. Komplo teorileri yönetimselliğin bir aracı olarak kullanılmaktadır; çünkü kamu yararına olmayan özelleştirmeler, emeğin prekarizasyonu, medya-sermaye-iktidar ilişkisindeki tekelleşme, refah devletinin hizmeti olarak vatandaşlık hakkı içinde tanımlanan sosyal politikaların ayıklanması siyasal bakımdan rasyonelleştirilmek zorundadır. Egemen buna ihtiyaç duymaktadır. Bu rasyonelleştirme, demokratik koşullarda politika yapılmasıyla mümkün değildir. Dolayısıyla ancak olağanüstü hal koşulları yaratılırsa öne sürülen güvensizlik kültürü dolayımında medyanın da manipülatif etkisiyle egemen için toplumsal denetim sağlanabilir. Güvenlik ortamı böyle kurulmaktadır. Komplo teorileri hem ekonomi-politik müdahalelerin rasyonelleştirilmesini hem de önünü alıcı güvenlik politikalarının uygulanmasına yardımcı olmaktadır. Komplo teorilerinin ortaya çıkışından bugüne kadar bakıldığında sunulan panoromada açıkça görülmektedir ki siyasal alanda bu söylem pratiğinin gerekçesi her daim güvenlik olmuştur. Erken cumhuriyet döneminde modern devletin ulusal kimliği inşa edilirken de komplo teorilerindeki motifler, güvenlik-kimlik-sadakat kompleksine uygun damgalardan

seçilmiştir; bugün *Yeni Türkiye* ile imgeleştirilen hegemonya inşasında da komplo teorileri güncel güvenlik-kimlik-sadakat değerlerine uygun biçimde kurulmaktadır. Bir asır önceki liberal düzenin ve ona paralel devlet tahayyülünün, bugünkü neoliberal düzen ve devlet tahayyülünden farkı gözetildiğinde komplo teorilerinin kullanım yönü, işlevleri, güncellemeleri tekrar düşünülmelidir. Bu bölümdeki diğer altbaşlıklarda tam da bu tartışmayı yapabilmeyi sağlayacak teorik teçhizat ve ilişkiler üzerinde durulacaktır.

Komplo teorileri ve güvenlik mekanizması arasında ilişki kurarken, *devlet akli* ve *kendilik tekniği* odaklarının üstüne gidilmesinin açıklayıcı olabileceği düşünülmektedir. Michel Foucault'nun da belirttiği gibi devlet akli 20. yüzyılın sonlarına yaklaşırken onun tartıştığı tarihsel anlamlardan soyunmuş ve salt şiddeti çağrıştıran bir ifade olarak çırılçıplak kalmıştır. Bu durum her ne kadar 21. yüzyıl için de geçerli olsa burada gündeme getirilmek istenen mesele, Foucault'nun belirttiği gibi salt şiddet, baskı tekniklerine başvurmadan -ki tam da burada kendilik tekniği devreye girmektedir- ancak onlardan da uzaklaşmaksızın bir yönetimin mümkün kılınabileceği okunurken, bilgi-iktidar ilişkisi bağlamında komplo teorileri kullanımının buna hizmet eden bir iktidar stratejisi olarak kavranabileceği ve önemsenmesi gerektiği ifade edilecektir.

2.3.1. Yönetimsellik ve komplo teorileri

18. yüzyıl sonrası devlet yönetimin bir dönüm noktası olsa da, yönetim faaliyeti devletin aygıtı değildir. Ancak neyin devlete bağlı olup olmayacağı, neyin kamusal neyin özel olacağı ve neyin devlete dair olup olmadığını belirleyen yönetim taktiklerinin devreye girmesi yani “devletin yönetimselleştirilmesi” söz konusudur (Foucault, 2016: 98-99). Peşinden gidilmesi gereken, *insanları yönetme sanatı* temasıdır. Bu sanatı icra etmek için *devlet akli* (*raison de etat*) ya da *hikmeti hükümet* kavramının anlaşılması önem arz etmektedir.

Foucault, devlet akli kavramını ele alırken 17. yüzyıldaki bazı metinlere referans vererek, bu metinler aracılığıyla devlet akli ve pastoral iktidar arasındaki farkları ortaya koyar. Ancak verilen referanslarda en belirgin fark devlet ereğinin, pastoral iktidardan farklı biçimde nüfusa yer vermeyiştir. “Devlet aklının ereği devletin kendisidir ve eğer burada bir mükemmellik, bir mutluluk, bir esenlik varsa bu ancak devletinki olabilir” (Foucault, 2016: 225). Bu bilgi, pastorallikteki hakikat öğretisinden önemli bir

farklılaşma göstermektedir. Mutlu olması gereken, selamete erişmesi gereken bir nüfus değil devletin kendisidir. Bu sebeple devlet akli, devletin özüdür, ancak aynı zamanda bu devlet aklının izleğini sürmeye ve ona itaat etmeye olanak sağlayan bilgidir. Devlet akli ile sunulan iktidar tahayyülünde devlet her zaman kendine döner; bu fikir ile komplo teorilerinin de kendine dönüşlü olması arasında bir yakınlık kurulabilir.

Bu yakınlığı kurarken, komplo teorilerinin ortaya çıkışı ve tarihsel kullanımı bağlamında siyasal iktidar ilişkilerinin nasıl tahayyül edildiğini hatırlayalım: ‘Komplo teorilerinde *biz* ve *onlar* dikotomisinin kullanımı düşünüldüğünde, bu yarılmayı mümkün kılan bilgi nasıl yönetim pratiğinin hizmetine sunuluyor?’ sorusunu sorduğumuzda karşımıza istatistik bilimi çıkmaktadır. Yönetim sanatında hesaplanabilir olanı elde etmek, *devlet akli* ile mümkündür. Dolayısıyla değişen koşullara karşı sürekli hesaplanabilir verinin elde edilmesi ve rekabetçi gelişimlerin içinde kuvvet ilişkilerini manipüle etmek, sürdürmek, gerektiğinde dağıtmak ve yeniden kurmak yönetme sanatına içkin rasyonalitedir (Foucault, 2011a: 45-47).

17. yüzyıldan sonra yöneten kişi için gerekli olan bilginin, şeylerin bilgisi olması durumu söz konusudur, bu dönemde ortaya çıkan istatistik etimolojik olarak da devletin bilgisi anlamına gelmektedir ve devleti belli bir alanda niteleyen güçlerin ve kaynakların ölçülebilir hale getirilmiş bilgisidir (Foucault, 2016: 242). Devlet akli için nüfus en önemli kaynaktır ve yönetilebilir olması için ölçülebilir hale getirilmesi gerekir. Tam da burada *biz/onlar* dikotomisinin nasıl üretildiği yani *düşman* bilgisinin nasıl üretildiği devlet akli kapsamında anlaşılabilir. Mesela Türkiye’deki komplo teorilerine bakıldığında Ermeni, Kürt, Yahudi, Alevi, Hıristiyan kimlikleri üzerinden oluşturulan komplocu motifler nüfus içinde ‘azınlık’ olarak kodlanmalarından bağımsız değildir. Niçin Türkiye’nin komplo teorilerinde komplocu Sünni-Türk motifi yoktur? Dolayısıyla *normal*’in belirlenerek sapmaların tespit edilmesiyle yapılan hesaplardan varılan soyutlamalar, nüfus denen yapıya atfedilen *ortalamayı* temsil eden ve ortalamadan sapanları da düşman ilan eden idari bir akıl yürütmedir. Komplo teorilerindeki damgalar bilgi-iktidar ilişkisi bağlamında okunduğunda ulus-devletin hayali cemaat tahayyülü içerisinde kalmaktadır. Bu sebeple erken cumhuriyet döneminin tahayyül ve pratiğine uygun bir komplo teorisi okuyan bir *makbul vatandaş* için söz konusu *irticai risk* rasyonel gelmektedir. Ve yine aynı sebeple komplo teorilerinde kullanılan motifler, oluşturulan kurgular, yönlendirilen tutumlar anlatı bazında irrasyonel ya da rasyonel olarak değerlendirilebilir ancak komplo teorilerini ya

da komplo teorisi fenomenini kendi sınırları içinde tutarlı mı değil mi diye değerlendirmektense onun siyasal rasyonaliteyle ya da devlet akli ile kurduğu ilişkinin değerlendirilmesi iktidar stratejileri hakkında okunaklılık sağlamaktadır.

Michel Foucault, yönetirken kullanmak üzere bilgi üretiminde neyin sorun haline getirildiğiyle ilgilenmiştir yani belli bir anda nasıl ve niçin belirli bir kurumsal pratik ve belirli bir bilgiye (connaissance) ihtiyaç duyulduğunu sorgulamıştır. Bu ihtiyacın giderilmesinin organize edilişi, öncelikle devlet akli denen idari anlamda belli bir akıl yürütme pratiğini ortaya çıkartmıştır ve onun siyasal iktidarın özel bir formu olan devlet bünyesinde kurumsallaşmasıyla kök salmıştır. Komplo teorilerinin, Batı düşünce ve siyasal tarihinde ortaya çıktığı hatırlandığında, Aydınlanma ve Fransız Devrimi süreçlerinden sonra komplo teorilerinin statüko ya da muhalifler için siyasal hayatın demirbaşlarından biri olması hükümlanlıktan yönetmeye geçilen bir siyasal hayatın kurulmasıyla birlikte anlaşılabilir. Bu noktada; komplo teorileri üzerinden politika üretmenin siyasal hayatta meydana gelen radikal değişimleri ya da potansiyelleri, güncellemeleri, krizleri veya kopuşları idare etmek için tüm kurguyu hızla değiştirmeye ve manevra yapılabilecek alanın sınırlarını esnek tutabilmeye yardımcı olan *gizlilik*, *belirsizlik*, *basitlik* nitelikleri gözetildiğinde her daim bir rasyonaliteye uygun çalıştırılabileceği anlaşılmaktadır: “Devlet akli, devleti değişmez bir durumda tutmayı mümkün kılan şeydir” (Foucault, 2016: 249). Modern yönetimsellik içerisinde devlet akli ile sabitlenen iktidar ilişkileri formülü ne ise, bu sabitin komplo teorileri için geçerli olduğu da söylenebilir. Komplo teorileri ile yönetimsellik arasında kurulan derin ilişki, bir akıl yürütme pratiğinin içselleştirilmesinde temel bulmaktadır.

Komplo teorileri iktidar ilişkilerinin tarihsel akışını seyretmek üzere bir izlek sunar, burada motifler ya da kurgular değişse de akıl yürütme pratiği sabittir, verilidir: “Devlet halihazırda kurulmuş olan bir kurumlar bütünüdür, verili bir gerçeklikler bütünüdür kavranabilirlik şemasıdır” (Foucault, 2016: 248). Diğer bir deyişle komplo teorisi verili olma halinden ötürü, bunları üreten öznelere hangi siyasal öznelere ne tür iktidar ilişkileri kurduklarına, kurmaya eğilimli olduklarına dair bir muhasebeyi de içerir. Tüm bu bilanço, yönetim stratejileri olarak yönetimsellik bağlamında okunabilir. Çünkü komplo teorileri alımlayıcısı ile kurduğu ilişkide onu, kullandığı motifler ve kurgu aracılığıyla bir *tutum* takınması konusunda yönlendirir. *Kendilik tekniği* de tam olarak bu yönlendirmeyi sağlayacak özne-hakikat ilişkilerinin kurulmasıdır.

Hıristiyan pastorallığı, hakikatin üretimiyle kurduğu bağ sayesinde bireyselleştirici bir etki yaratarak *tam itaat* ilişkilerini sürekli kılacak iktidar pratiğini oluşturmuştur. Foucault 17. yüzyılın başlarından itibaren ortaya çıkan *tutum* kavramının, Hıristiyan pastorallığında *yönlendirme* odağındaki yönetim anlayışı ile olan ilişkisinin önemine dikkat çekmektedir. Egemenlik icra etmek ya da sömürmek olarak tanımlanan iktidar biçimlerinden ziyade yönlendiren olarak sıfatlandırılan bu yönetim anlayışına karşı çıkan hareketlerin varlığından söz edilir (Foucault, 2016: 170). Foucault *karşı-tutum* (contre-conduite) olarak ifade ettiği örneklerden söz ederken 18. yüzyıl itibarıyla dinî aykırılık biçimlerinden beslenen Masonluk gibi birtakım gizli cemiyetlerin faaliyetlerinden bahsetmektedir. Hatta 19. yüzyıl, söz konusu gizli cemiyetlerin politik birer aktöre dönüştüğü bir ortamda politik ya da toplumsal bazı hedefler doğrultusunda komplolar, devrimler vb. olaylara sahne olmuştur (Foucault, 2016: 176). Bu durumda *tutum* yönetimi, artık Kilise'nin dışına çıkmış ve ruhların yönetiminden insanların yönetimine doğru genişlemiştir. Artık *tutum*'a karşı çıkan karşı-tutum hareketleri, yönetim sorununun hem öznesi hem de nesnesi haline gelmiştir. Sürekli itaat merciinin kurduğu hakikatin tanımladığı düzende, yönetim faaliyeti yeni bir boyut kazanmıştır ve pastoral iktidarın yaşadığı kriz, *tutum* ya da yönlendirim ihtiyacının artmasına neden olmuştur.

Modern yönetimsellik olarak kavranan mesele tam olarak bu kriz ve yarattığı etkiyle baş etme pratiğidir. Foucault *tutum* (conduite) ifadesiyle Hıristiyan pastorallığındaki tam itaatin ve totaliterliğin oluşturulmasını içeren yönlendirme pratiğini işaret etmektedir ve Foucault'nun Hıristiyan pastorallığından söz ederken dikkat çektiği bireyselleştirme kipleri, iktidar ilişkisinin kurulmasına temel teşkil etmektedir. Modern yönetimselliğin öncülü olan *tutum* ve ona içkin bireyselleştirme ve totaliterleştirme pratiklerinden bugüne gelindiğinde bu yönetim anlayışının işlemlerini mümkün kılan modern pratiklerden birisi de komplo teorileri kullanımı olmuştur. Bu kullanımı güvenlik-kimlik-sadakat kompleksi içerisinde devlet/statüko-yurttaş ilişkisi odağında düşünebiliriz.

Foucault (2016: 169-170), *tutum* ve karşı-tutum arasındaki bu düalist ayrışmaya dair Ortaçağ'da Hıristiyan pastorallığına karşı çıkan Katharlar'dan pastorallığı krize sokan politik bir engel olarak söz etmektedir. Burada komplo teorileri ile kurulabilecek ilginç bir tarihsel bağlantı vardır. Katharlar, Mani inancıyla benzerlik kuran düalist bir inanç sistemine sahiplerdir ve 11. ve 12. yüzyıllarda Avrupa'da güç kazanan aynı

zamanda özel mülkiyete ve Katolik kilisesine karşı çıkan bir gruptur, 18. yüzyılda Peder Barruel komplo teorilerinde bahsi geçen Masonları, İllüminati ve Tapınak Şövalyeleri'ni Manici Katharlara ve Bogomilci öğretilere dayandırmaktadır (Hepkon, 2007: 61-62). Katolik kilisesinin girdiği çatışmanın siyasi ve iktisadi gerekçeleri düşünüldüğünde, Aydınlanma döneminde Peder Barruel'in komplo teorisini icad etmesi ve kullandığı motifleri Hıristiyan teolojisinin çatışma tarihinden refere etmesinde de görüldüğü gibi, komplo teorileri yönetimsellik krizi anlarında tutumları yönlendiren, karşı-tutumları bastıran ya da yok etmeyi meşru kılan pratikler için kullanışlı bir araç olarak modern siyasal hayata dahil olmuştur. Bu kullanım farklı tarihsel bağlamlarda güncellenmiş olsa da idari mantık itibarıyla hep aynıdır.

Yukarıda da belirtildiği gibi hükmetmekten yönetme pratiğine geçerken Foucault'ya göre öne çıkan ağırlıklı gündem *güvenlik* odağıdır, bu odağa uygun koşulların sağlanması için devlet aklının çalıştırılmasına ihtiyaç vardır. O halde devlet aklı ve güvenlik ilişkisindeki *özne* düğümünü hatırlatmak üzere şunu söyleyebiliriz; nüfusun idare edilebilmesi, nüfusa dair devlet aklı çerçevesinde rasyonel bilginin üretilebilmesi ve bu kapsamda nüfusun birtakım güvenlik mekanizmalarıyla kontrol edilebilmesine bağlı olduğu için oluşturulan bireyselleştirici ve totaliterleştirici etki iktidar ilişkilerine içkindir. Öyleyse Foucault'nun iktidar ilişkileri analizinde özneleşme pratiklerinin izini sürdüğü gibi, kurgusunda iktidar ilişkilerini barındıran komplo teorilerinde de özne, sorun haline getirilebilir. Foucault iktidar analizinin odağındaki özne sorununu, çeşitli iktidar teknolojileriyle öznelere nasıl nesneleştirildiğini inceleyerek ele almıştır. Özetle nesneleştirme iktidar ilişkisini kuran kategorizasyon pratiğidir; deli-akıllı, hasta-sağlıklı, suçlu-iyi çocuk gibi özne kendi içinde ya da başkalarından bölünmüştür. Komplo teorileri de anlatıcısından *cui bono?* sorusuna, uygulanımından eskatolojisine kadar özneyi inşa eden siyasal rasyonelleşme uygulamasıdır ve bir güvenlik pratiğidir. Devlet-yurttaş ilişkisinde Türk-Kürt, Ermeni-Türk, Yahudi-Müslüman vb. ayrımları kim belirlemiştir, bu ayrımlar ne anlama gelmektedir? Siyasal bu kategorizasyon üzerine kurmak devlet-yurttaş ilişkisinde makbul vatandaşın düşünme, ait olma, siyasal katılım, siyasal şiddet üretimi gibi kimlik sınırlarını çizmektedir. Ötekileştirerek *biz* birliğini sağlayan idari teknik, toplumsalı yeniden düzenlemeye ihtiyaç duyduğunda nüfusu nesneleştiren verileri ve bu ölçüde devlet-yurttaş ilişkisini de güncellemek zorundadır. Bu idari teknik tanımaya, algılamaya, harekete geçmeye dair bir akıl yürütmedir.

Komplo teorileri ve güvenlik mekanizmaları ilişkisi, aslında yine komplo teorileri ve yönetimsellik arasındaki derin ilişkiyi kuran akıl yürütme pratiğinden kaynaklanmaktadır. Komplo teorileri kurduğu hakikat odağında alımlayıcısını yönlendirirken strateji olarak benimsediği iktidar ilişkileri güdümünde bir vaat sunar, bu vaat *bilme* halidir. Gizli planları ve komplocuları ortaya çıkartan komplo teorisini, okuyucusuna kimselerin bilmediği, duymadığı bilgileri sunma vaadinde bulunmaktadır. Sunulan hakikati, koşulsuz kabul etmek şartıyla okuyucu da artık bu bilgiyi kullanabilir ve tüm sorunları çözebilir. Burada bilgi-iktidar arasındaki ilişki takip edilerek özne-hakikat arasındaki ilişki açığa çıkarılabilir.

Komplo teorilerindeki basitlik niteliğinin arkasında, aslında kullanılan referanslardan beslenen güçlü bir itaat ilişkisi bulunmaktadır. Komplo teorilerinde kullanılan kurgu ve motiflerin referansları, okuyucunun itibar ettiği değerlere ne kadar hitap ederse o kadar güçlü bir itaat ilişkisi kurulur. Bu durumda komplo teorilerinin basitlik niteliği üzerinden kurulan itaat ilişkisi hem bireyselleştiren hem de totaliter genişlemenin önünü açan detaydır. Kurulan itaat ilişkisi sayesinde, okuyucu kendisini Hıristiyan pastorallığında olduğu gibi pastörün yönlendirmesine bırakır. Ancak burada bağlantı kurarken kendini tamamen teslim etmiş pasif bir okuyucu davranışı ile sınırlı tutmak yeterli değildir, Foucault inisiyatif alan, özgür dolaşan, girişimci öznenen söz ederken neoliberalizm üzerinden tahliller yapar. Neoliberal yönetimin liberal yönetimden farklılaştığı iki nokta devlet ve piyasa arasındaki ilişkinin yeniden tanımlanması ile yönetimin esasındaki değişimdir (Foucault, 2015: 85-107; Lemke, 2016: 338-339). Artık piyasayı gözetim altında tutan devlet yerine piyasanın kontrolündeki devlet söz konusudur ve diğer yanda da piyasanın işleyişi bireyin rasyonelliği ve onun doğadan gelen verili özgürlüğünü geride bırakarak piyasanın rasyonel davranışı yapay bir özgürlükle teşvik edilen girişimci ve rekabetçi özneye yer açmıştır. Ancak tüm bu özgürlük yalnızca belli güvenlik mekanizmalarının kurulduğu bir ortamda gerçekleştirilebilir.

Manipüle eden, teşvik eden, serbest bırakan güvenlik mekanizmaları piyasaya dair engellemeler yapmaktansa ağırlıklı kendiliğinden ortaya çıkan regülasyonların yönetilmesiyle ilgilenir ancak bu durum toplumsal iktidar ilişkilerinin düzenlenmesi için daha spesifik regülasyon stratejileri uygulanmadığı anlamına gelmez. 1980 sonrası öznellik ve hakikat ilişkisi üzerinde çalışmaya başlayan Foucault'nun *kendilik tekniği* ifadesi, bireylere kendileri aracılığıyla ya da başka kişilerin yardımıyla kendi

bedenlerini, kendi maneviyatlarını, kendi düşüncelerini, kendi davranışlarını gerçekleştirme izni veren teknikleri kastetmektedir. Foucault, disiplinci ve güvenlikçi mekanizmalar arasında yaptığı ayrımın benzerini tahakküm tekniği ve kendilik tekniği arasında da yapmaktadır. Kendilik tekniklerinin oluşturulması, güvenlik düzeneklerinin çizmiş olduğu sınırlar içerisinde öznenin *girişimciliğini* hayata geçirebileceği bir yönetim pratiğini oluşturmaktadır: “Bireylerin başkaları tarafından idare edilmeleriyle kendi kendilerini yönlendirmelerinin birleştiği bağlantı noktasına, sanırım ‘yönetim’ adını verebilirim” (Foucault: 2017: 41). Kendi kendini yöneten bireyler elbette güvenlik düzeneklerine içkin devlet aklına uygun hareket ettikleri sürece özgür dolaşıma sahiplerdir. Bu bağlamda özne-hakikat ve bilgi-iktidar ilişkisi akılda tutularak, komplo teorilerinin sağladığı *bilme* aracılığıyla teyakkuza geçen öznenin güvenlik pratiği üretmesi şaşırtıcı değildir. Tekrar vurgulamak gerekirse bu anlamda salt bir tüketim değil üretim de söz konusudur. Güvenliğin kamusal ihtiyaç olarak bir yandan metalaştırıldığı da düşünülüp neoliberalizmin kamu-özel işbirliği hatırlandığında, güvenliği sağlamaya dönük toplumsal yeniden kurgulayan sivil kalkışmalar ortaya çıkabilir, Gambetti (2007: 27) bunun en açık analizini linç girişimleri üzerinden yapmıştır: “Güvenliği bir değer olarak içselleştiren neoliberal özne, yaşamını resmî çevrelerin belirlediği milli güvenlik hedeflerine göre yeniden düzenler.” Komplo teorileri devletin erişemediği bir yerde/anda yeri geldiğinde ulusal güvenlik çerçevesine uygun müdahaleler yapmak üzere inisiyatif kullanabilecek öznelere politizasyonunda rol oynar. Bu yönüyle komplo teorileri, Türkiye bazında linç pratikleri başta olmak üzere siyasal şiddetin üretilmesi ve yönlendirilmesine koşut biçimde yönetimselliğin aracı olarak iş görmektedir.

Yönetimsellik krizleri esnasında siyasa dair sorumluluğun tümüyle komplo teorilerine indirgenmesi bazen *zevahiri kurtarmak* ya da ifade edilemeyen günahların bir *yansıtma* yoluyla ortaya dökülmesi gibi analizleri de içermektedir. Ancak bu yönde sık tekrarlanan motifler, sistematik bilgi üretiminin yapıyor olması ve meselelerin güvenlik gündemi odağına sıkıştırılması aslında böylesi bir uygulamanın bir yönlendirme stratejisi, prosedürü, taktikleri, hesapları ve analizleri olarak kullanılma durumunun ortaya çıktığını ilan etmektedir. Böyle durumlarda komplo teorileri, resmi ve meşru bir yönetme anlayışı olarak hakikat rejiminde yerini alır. Söz konusu hakikate dayalı yönlendirmeye itibar edenler ve etmeyenler ya da *tutum* ve *karşı-tutum* üzerindeki yönetim, komplo teorisi ile ikili bir etkiyi içermektedir: 1) Çatışma

halindeyken komplo teorilerini kullanan egemen, karşı-tutumu -böyle bir durumda karşı-tutum pozisyonundakilerin de komplo teorileri üretmesi mümkündür- damgalama yoluyla bir verili moral matrise yerleştirir ve bastırmaya veya yok etmeye dönük şiddet uygulama potansiyelini tutum nezdinde meşru kılar. 2) Komplo teorisi pratiğinin tutuma itibar edenler üzerindeki etkisi ise onların etrafını dikenli tellerle çevirip önünü alıcı bir güvenlik adımı olarak uygulanmaktadır. Diğer bir ifadeyle komplo teorisi, çizilen sınırlardan çıkanların *terörist, hain, cadı* ilan edileceğinin duyurusudur. Komplo teorisi kullanımının disiplinci müdahale içeren diğer etkisinden ziyade özne-hakikat arasındaki bilgi-iktidar ilişkisini takip etmek, yönetimsellik uygulaması bakımından kriz anlarında niçin sürekli komplo teorilerine başvuruluyor olduğuna dair bir okunaklılık sunmaktadır. Bu araştırmanın amaçlarından bir tanesi bu okunaklılığı yaratmaktır ve bu okunaklılığın sağlanacağı bir örneklem seçilmiştir. Fakat komplo teorileri, içinde bulunduğumuz çağ itibarıyla yalnız kriz anlarında değil gündelik hayatın tüm detaylarına işleyen güvensizlik kültürünün vazgeçilmez *düzenleyici* bir unsur olmuştur. Komplo teorileri sadece hakikatin üretimine katılan soyut bir kurgusal unsur olarak değil, aynı zamanda bir meta olarak piyasada dolaşıma da girmiştir. Komplo teorisi kültür endüstrisinde pazarlanan, medya aracılığıyla üretilen haber ve köşe yazılarında vitrine konulan, güvensizlik kültürünü pazarlayan bir tür korku metasıdır.

Öyleyse komplo teorilerinin neoliberal koşullarla yakaladığı sıkı uyum, güvensizlik kültürünün sürdürülmesi temeline oturtulabilir. Özetle esnek bir söylem formu olarak komplo teorilerinin neoliberal piyasa, kriz ve savaş koşullarına adapte olabilmesi sayesinde -sahip olduğu gizlilik, belirsizlik, basitlik nitelikleri de hatırlandığında- onun zaman zaman disiplinci ancak ağırlıkla yönlendirici bir güvenlik mekanizması olarak kullanılabildiği ve dolayısıyla yönetimselliğin aracı olarak çalıştırıldığı ifade edilebilir.

2.3.2. İktidar stratejisi olarak komplo teorilerinin kullanımı

Taylan (2016: XXI), Michel Foucault'nun *Güvenlik, Toprak, Nüfus* derslerinin Türkçe edisyon önsözünde yönetimsellikteki güvenlikçi anlayışın olasılık hesabıyla olan ilişkisini açık biçimde ifade etmiştir:

“Güvenlik düzenekleri, davranışlara yasak koyan yasa düzeninden ve bedenleri terbiye eden disiplinden farklı olarak, olası toplumsal fenomenleri önceden tahmin etmek, olasılıklarını hesaplamak, onları şu ya da bu yöne doğru sevk etmek gibi işlemlerde bulunur.”

Güvenlik tahayyülü risklerin tespiti ve hesabından başka bir şey değildir. Güvenlik ve özgürlük arasındaki paradoksal ilişkiden söz edilmişti, bu noktada hatırlayacak olursak risk potansiyeli olabilecek her şeyin hesaplanıp yönetilebilmesi için önce bu potansiyellerin ortaya çıkacağı özgür ortam olmalıdır. Fakat eğer bunları yönetebilecek bir potansiyel yoksa yani riskler artık birer tehdit halini aldıysa o zaman ortamın kontrastı alınır Yani güven yerine güvensizlik ortamı kurulur, özgür bırakmanın yerini olağanüstü hal alır. Güvensizlik ortamının olması tüm durumların içselleştirilmesini ve teyakkuzunu mümkün kılarak ani gelişen durumlara hazırlıksız yakalanmaya neden olacak prosedürlerin askıya alınmasını meşrulaştırır; yani başta sermaye dolaşımı olmak üzere piyasanın ihtiyacı olan şeylere engel olan grev, kriz, savaş, toplumsal hareket, darbe gibi ne kadar risk varsa hepsini aslında sürekli kılarak yönetmeye ortam hazırlamaktadır. Fakat bu ortam hâlâ güvenlikçi bir mekanizma olarak çalışmaya devam etmektedir, yalnızca müdahale serbestisinin yetki alanı genişlemiş ve sürekli hale gelmiştir ve muhtemelen hukuki mekanizma geriye çekilmiştir. Bu noktada neoliberalizmin kapitalist birikimin değil liberal yönetimselliğin krizlerinden ortaya çıktığını düşünen Foucault yorumunu da unutmadan, şunun üzerine daha çok düşünmek gerekebilir:

“Neoliberalizmin bu kadar çeşitlenmiş tehditler ortamında, devletin güvenliği sağlamasının olanaksız olduğu, bu nedenle bireyler ve kurumların kendi güvenliklerinden sorumlu olduğu tezi de, güvenlik-özgürlük dengesinin korunmasında devletin bir sorumluluğu kalmadığı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla neoliberal güvenlik devleti liberal güvenlik öncelinin meşruiyet arayışlarından kurulmuş bir yapıdır” (Kaygusuz, 2016: 104).

Risk hesabı üzerinden düşünüldüğünde komplo teorileri de en naif haliyle olasılığın ifadesidir, ancak olasılığın yerini alan ve eskatolojiye varan kesinlik, risk hesabını henüz olmamışken bir tehdit muhasebesi haline getirmektedir. Güvensizlik ortamında üretilen komplo teorisinin yönetimsellik aracı olarak kullanılması, savaş koşullarına içkin militarist bir tahayyülün de çalıştığını göstermektedir. Yine güvensizlik ortamından ayrı düşünülemeyen bir başka nitelik, komplo teorileri üzerinden de ifade edilen, geleceğe dair belirsizliktir. Statükonun istikrarını sağlamaya dönük eğilimi, komplo teorileri aracılığıyla yönetimi rasyonelleştiren gerekçelerdendir. “Şimdiye müdahaleler” ile istikrar vaadi sunan güvenlik söylemi, bir adım daha öteye geçerek “geleceğe müdahale” halini almıştır (Özmkas, 2012: 70). Çünkü komplo teorileri anomali tanımı yapar, böylelikle güvenlik riski kabullenir ve ondan beslenir ki eğer yönetimsellik hesabına uygunsa ve yoksa onu da icat edebilir, komplo teorileri

bunun için elverişlidir. Foucault'nun (2015: 57) da belirttiği gibi tehlike kültürü olmadan liberalizm olmaz, bu neoliberalizm için de geçerlidir:

“Stratejiler ve taktikler ile iş gören neo-liberal yönetimsellik için de, tehlike, korku, tehdit kültürlerinin bir yönetme taktiği olarak iş gördüğünü söylemek mümkün. Amerika ve Türkiye örneklerinde, uygulanan neo-liberal yönetimselliğin, savaş-çama ve sürdürme taktiği olarak toplumsal tehditler oluşturma yöntemini içerdiğini, buna en iyi ve güncel örneğin de ‘terör’ söylemleri olduğunu söyleyebiliriz” (Oranlı, 2012: 47).

Korku ekseninde geleceğin ipotek altına alınması olarak ifade ettiğimiz bu durum, belli bir duygulanım ekonomisini yönetebiliyor olmakla mümkündür. Bunu yapabilmek ise yine özne-hakikat bağlamında bilgi-iktidar ilişkisini üretebiliyor olmayı ve söz konusu üretimi kitleleştirecek araçları gerektirmektedir. Butler (2016: 17), “nüfus savaşı iyi, haklı ve doğru gösterecek bir şekilde konumlandırılmadan hiçbir savaş halkın rızasını alamaz, hiçbir idare popülarlığını koruyamaz”, derken konumlandırma ile şuna değinmektedir: “kamusal alan teşkil eden şeyi üretebilmek için insanların görme biçimlerini, nasıl duyduklarını, ne gördüklerini denetlemek şarttır.” Yaşama dair sorunların ve çözüm yollarının karmaşık ilişkisini aramak yerine komplo teorileri ile nesneyi verili biçimde algılayan öznenin imal edilmesi egemenin lehine hareket alanını ve kabiliyetini kolaylaştırmaktadır. Daha önce belirtildiği gibi bu öznelere belli sınırlar içerisinde apolitik değil politik tüketicilerdir. Olayları algılama eşiğini komplo teorisi kurmaya yönlendiren ve bununla politizasyonu manipüle eden en etkili araç ise medyadır.

Komplo teorileri olasılığın temsilinden ziyade eskatolojik bir kesinliğe vararak meşruiyet ihtiyacını karşılıyorsa komplo teorisinin/teorisyenliğinin güvenlik endeksli bir iktidar stratejisi olarak üretildiği fark edilmelidir. Medya, katıldığı ekonomi-politik *füzyon* ile propaganda aygıtı gibi çalışma vasfının ötesinde artık güvenlik aygıtı olarak çalışmaktadır. Haber, köşe yazısı gibi üretimlerin metalaşması ve endüstrileşmesi militarist bir iktidar pratiği için elverişlidir. Komplo teorilerinin kitlelere kolay ulaşmasını sağlayacak sahip olduğu söylem düzeni üzerinden düşünüldüğünde, medya aracılığıyla duygulanım ekonomisini yürütmek oldukça mümkündür.

Nazi örneğinde güçlü propagandanın vazgeçilmez unsuru komplo teorileridir, öyle ki Nazi ideologları bile onun “aurasından” etkilenmişlerdir (Karaosmanoğlu, 2009: 115). Komplo teorileri literatüründe hatırı sayılır bir popülarlığa ulaşmış olan *Siyon Protokolleri* antisemitist söylemlerin referans kaynağı haline gelmiştir. Metin, başta

Adolf Hitler olmak üzere, Nazi rejiminin izlediği siyaset için önemli bir söylem kaynağı olarak kullanılmış ve bir grup Yahudi liderin *gizli* emellerini gerçekleştireceği iddiası üzerinden propaganda yapılmıştır. *Siyon Protokolleri* Nazi propagandasının nefreti tek bir düşmana yöneltmesini kolaylaştırarak bir komplo teorisinin, şiddetin yönetilmesinde ve bunun devlet politikası biçiminde uygulanmasında nasıl bir rol oynayabileceğini göstermiştir. Ancak burada komplo teorilerine olan inançtan da anlaşılacağı, duygulanımın yönetilmesi de işin içine girmiştir:

“Duygulanımsal politika çağdaş toplumun işleyişi için önemli olduğundan, kitlelere neoliberal yönetimselliğin dayatılması -toplumsal rejimler kadar- *hınc, korku, kinizm* ve *kin* gibi duygulanımlar yoluyla mümkün olur. Böylece küresel kapitalizm ve neoliberal düzenin ‘bölünmez bütünlüğü’, nüfusun duygulanımları harekete geçirilerek korunur” (Taşkale, 2015: 24-25).

Liberal hukukun meşru kıldığı olağanüstü hal dönemlerinde, siyasal rasyonalite ve duygulanımı kavrayan bir siyasal algı üretmek için komplo teorileri kullanışlı bir araç olmuştur. “Post-politika, bir anlamda, olağanüstü hâlin süreklileşip devlet iktidarının depolitize yönetim uzmanlığına dayandığı bir anti-politikadır” (Taşkale, 2015: 59). Bu bağlamda komplo teorileri, siyaset üretmemeye dayalı bir uygulama olarak yönetimselliğin icrasını kolaylaştırmaktadır. Bir yönlendirme pratiği olarak komplo teorileri bir politikadır, ancak kamusal ihtiyacı karşılama bakımından siyaset üretimi söz konusu değildir. Çünkü komplo teorileri, tekrar komplo teorilerine dönmektedir; yaşanan sorunun kavranışına dair şüphe mesafesi bırakmaksızın inanç ve dolayısıyla itaat bağı kurmaktadır.

Foucault, hukuksal ve disiplinci mekanizmalar ile güvenlik mekanizmasının birbirinden ayrıldığını belirtirken bu ayrımın tahakkümden tamamen farklı bir şey olduğunu vurguluyordu. Ancak öte yandan modern devletin evrenselliği, hukuk mekanizmasının çalıştırılmasına bağlıdır, devlet yapısının meşruluğu buradan kurulmaktadır ve hukuk yoluyla standartlar, güvenceler oluşturulur. Toplumsal sözleşme ile yasalar önünde eşit olan ve irade sahibi olduğu varsayılan yurttaş sandığa gidip oy kullanarak halkın egemenliğini yerine getirir. Fakat güvenlikçi mekanizma çok daha farklı çalışmaktadır, güvenlikçi söylemde daha güvencesiz bir durum söz konusudur: “Güvenlik söyleminin kanımca en sinsi işlevi, hak-hukukun muğlaklaştırması ve öznelliği arzulara indirgemesidir” (Gambetti, 2012: 30).

Herkesin belirsiz güvenlik sınırlarının dışına çıkmaktan korktuğu bir durumda, kendi kararlarını veren yurttaş iradesinin ortadan kalktığı ve yurttaş kimliğinin

çözüldüğü bir evreden söz ediyor olmak mümkündür. Komploların teorilerinin söylem düzeninin eklektik yapısı düşünüldüğünde bir gün herkesin bu kurguya girebileceği korkusu, neoliberal belirsizlik ve esnekliğe uygundur. Herkesin *potansiyel terörist* olabileceği, dünün müttefiklerinin bugünün düşmanları olabileceği, otosansürün içselleştirilebileceği bir dönemdir ki, bu da yönetimselliğin krizde olduğunu göstermektedir: “Güvenlikçi paradigmaya göre salt var olmalarından veya günlük pratiklerinden dolayı bazı bireyler ‘toplum düşmanları’ haline gelebilirler. Bunlar korunması hedeflenen nüfusun yaşam alanlarını düzenleyen ‘doğal’ yasaların işleyişini aksatanlardır” (Gambetti, 2016: 84). Hukuki olarak ilan edilmese de bu tür bir baskı olağanüstü hal koşullarından farksızdır. Bu koşullarda özgürlük ve güvenlik arasındaki paradoksal ilişkinin faşizan bir bastırma ilişkisine dönüşmesi kaçınılmazdır.

Hukuk gibi bir güvence standardının ortadan kalkması ya da neoliberal koşullarda farkına varıldığı üzere aslında liberal düzende de olağanüstü halin anayasal güvenceyle sürdürüldüğü, hukuk devleti paradigmasının çöktüğünü göstermektedir (Neocleous, 2014: 61-109). Bu koşullar siyasal şiddetin üretilmesi ve uygulanmasına zemin hazırlar, böyle bir ortamda şiddetin kendisi politik bir amaca ulaşmak için meşrulaştırılabilir. Yönetimsellik taktikleri, şiddetin uygulanmasında meşruiyet sağlayacak hakikatleri üretebilir: “Var olan devlet şiddeti pratiklerinin eleştirisi, sadece şiddet uygulayan bireyleri, kurumları ve hatta devleti değil, bu pratikleri destekleyen siyasi akıllı hedef almalıdır” (Oksala, 2012: 175). Güvenlik söylemi içinde komplo teorisi formunun nasıl çalıştığı yani akıl yürütme pratiği düşünüldüğünde, aslında şiddeti üreten bu akıl yürütme pratiği değil midir: “Sonuç olarak, bir iktidar biçimine karşı çıkan ya da isyan edenler salt şiddeti mahkûm etmek ya da bir kurumu eleştirmekle yetinemezler. Suçu genelde akla yıkmak da yeterli değildir. Asıl sorgulanması gereken, seçilen rasyonalitenin biçimidir” (Foucault, 2011a: 56). Foucault da *rasyonalite*, *rasyonel*, *siyasi rasyonalite* ifadelerinin kullanımına mesafelidir, bu akla dayalı açıklama eğilimi daha ziyade faydacı bir çağrışıma sahiptir, tıpkı *cui bono?* sorusunda olduğu gibi. Bu sebeple odaklanması gereken asıl mesele verili iktidar ilişkilerini sunan komplo teorilerinin içerdiği akıl yürütme pratiğidir: “Sorun şudur: Böylesi iktidar ilişkileri nasıl rasyonelleştirilir?” (Foucault, 2011a: 56). Belki bu noktada neoliberal özneyi tekrar anmak bir tartışmanın önünü açabilir.

Jack Z. Bratich, *Conspiracy Panics, Political Rationality and Popular Culture* başlıklı eserinde Soğuk Savaş sonrası dönemde ihtiyaç duyulan idari tekniklere komplo

teorilerinin sağladığı katkıyı popüler kültür üzerinden değerlendirmektedir. Bratich'e (2008: 167) göre güvenlik riski olarak görülen vatandaşlara karşı önlem alınması komplocu panik ve popüler kültür dolayımında yönetim rasyonalitesi haline getirilmiştir. Komplocu panik aracılığıyla içerideki muhalefetin şeytanlaştırılması, tam da yeni vatandaşlık profilinin siyasal sınırlarının çizilmesine yardımcı olan güvenlik mekanizması olarak çalışmıştır (Bratich, 2008: 165-166).

Görüldüğü gibi bu idari pratik bir Amerikan yönetim geleneği haline gelmiştir. Hatırlanacağı üzere komplo teorilerinin kullanımı II. Dünya Savaşı sonrası komünizm ve eşcinsellikle mücadele bağlamlarında ABD tarafından küresel gündem haline getirilmişti. 9/11 sonrası ise *radikal İslam* özelinde evrensel bir *terörist* tanımlamasıyla yine ABD tarafından güncellenmiştir. ABD'nin *ulusal güvenlik devleti* anlayışında – daha önce bahsedildiği gibi– güvenlik-kimlik-sadakat kompleksinde bir vatandaşlık profili yaratılırken, *her şey sizin güvenliğiniz için* deniyordu:

“Nitekim ulusal güvenlik devletinin yanı sıra onun bir parçası olarak korku ve şiddet aracılığıyla bir arada tutulan bir güvenlik-kimlik-sadakat kompleksi karşımıza çıkıyor. Güvenlik adına kullanılan sadakat ve kimlik, siyasal muhayyileyi devletin etrafında örgütlemeye yardımcı oluyor. Kimlik devlete sadakat için seferber ediliyor, sadakat kimlik için [ulusla özdeşleşmek için] -ve böylece her ikisi güvenlik için seferber edilmiş oluyor” (Neocleous, 2014: 199-200).

Ancak bu tek taraflı disiplin mekanizmasıyla kurulan bir ilişki olarak kurgulandığında neoliberalizm içinde bahsedilen sivil iradenin inisiyatif alması mümkün olmaz. Neoliberalizm ile anılan güvenlik mekanizması, bireylerin arzusunu yönlendirme kapasitesini önemsiyordu ve bu yüzden bireylerin arzularını yönlendirirken onlara fayda vaat ediyordu (Foucault, 2016: 67). Birey kendi arzusunda yanılrsa da yönetimsellik bununla ilgilenmez; yönetimsellik çizilen *makbul* olma sınırlarında üretilen kolektif arzunun yönlendirilmesiyle ilgilenir. Bu sebeple “özelleştirme ve neoliberal sermaye birikimi çağında devletin görevlerinin özel sektöre devredilmiş olması ile toplumun devletleşmesi el ele yürür. Devletle sivil toplum arasındaki mesafe neoliberalizmle daralmıştır” (Gambetti, 2016: 85). Dolayısıyla burada toplumsalı düzenleyen güncel bir devlet-yurttaş ilişkisi de devreye sokulmaktadır. Çağın ulus-devletleri dönüşen rolleri çerçevesinde güvenlik gerekçesiyle toplumsalı yeniden düzenlerken devlet-yurttaş ilişkisini Fusun Üstel'in (2016) belirttiği gibi makbul vatandaş sınırlarında yeniden tanımlamaktadır.

Bu güncel ilişkinin çarpıcı boyutu vatandaş kimliğinin meta haline geldiğini göstermektedir. Bunun küresel örneği, piyasa mekanizmalarıyla birlikte vatandaşlığın alınıp satılabilen bir metaya dönüştüğünü gösteren “satılık pasaport” (Balta ve Altan Olcay, 2017) tanımıdır. Neoliberal koşullarda çeşitli dayatmalar ya da güvenceli bir gelecek kaygısıyla üst sınıfların vatandaşlık almak için Almanya, Kanada ya da Komor Adaları’na yönelmesi makbul olmanın sınırını açık biçimde sınıfsal aidiyetle çizmektedir. Öte yandan ulus-devletin neoliberal paradigmaya uygun biçimde dönüşmesi toplumsalı yeniden kurarken neoliberal benliği/özneyi de oluşturmasını gerektirmektedir (Soyarık-Şentürk, 2014: 146-147). Türkiye’ye bakıldığında sosyal politikalar aracılığıyla vatandaşlığın bir metaya dönüştürülmesi süreci atlanmamalıdır. Çünkü komplo teorileri söylem düzeni ile eskatolojik mit işaret edilerek eğer statükonun istikrarı sağlanmazsa bu sosyal yardımlar ile sunulan faydanın da kesileceği ima edilerek belli bir kitle politize edilmekte ve rıza/itaat sağlanmaktadır (Yücesan-Özdemir, 2014: 118). Sosyal güvence, sosyal politika ve güvenlik arasındaki makbul olma ilişkisini daha iyi kavramak için, Türkiye’nin yaklaşık son iki yılına göz atmak yeterli olacaktır. Bunun güvenlik odaklı ilk örneği, nüfusun demografik niteliğinin nasıl değiştirildiği -disiplinci mekanizmayla düzenlenmeye bir örnek olarak okunabilecek- ve göç hareketlerinin nasıl yönlendirildiğidir; aynı odaktaki ikinci örnek ise -hukuki mekanizmayla düzenlenmeye bir örnek olarak okunabilecek- toplumsal muhalefeti bastırmak üzere iç politikaya dönük düzenlemelerin nasıl hayata geçirildiğidir.

Ortadoğu’daki savaş koşulları itibarıyla göçmenlerin mülteci/vatandaşlık sorunu bugün çözümlenemeyen küresel gündemlerdendir. Türkiye’ye bakıldığında mültecilerin iskânı da yönetsel bir müdahaleye dönüşmüştür. Kürt nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu Sur ilçesinin yıkılması sonrasında bölgeye Suriyeli göçmenlerin yerleştirilmesi demografik yapıya müdahale eden bir iskân²⁵ politikası olarak kullanılmıştır (Gambetti, 2016: 83). Ancak buradaki asıl mesele²⁶ önceki sakinlerden daha makbul sakinlerin seçilmiş olmasıdır. Bununla birlikte 15 Temmuz 2016 sonrası ilan edilen olağanüstü hal ile Kanun Hükmünde Kararname (KHK) aracılığıyla pek çok kamu çalışanı ihraç edilerek milli güvenlik gerekçesiyle “sivil ölüm” dayatılmıştır (Kadirbeyoğlu, 2017: 6-7). KHK ile kamudan ihraç edilmek kamuoyunda *vatan haini/terörist* damgasıyla

²⁵ <https://www.toki.gov.tr/haber/diyarbakirda-toki-odemeleri-tamam> (11.06.2018)

²⁶ İskân edilen Suriyeli göçmenlerin oy kullanıp kullanmayacağı her seçim sürecinde gündem olmakla birlikte, tartışmanın makbul vatandaş olma boyutu güncelliğini korumaktadır: http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/678676/Sur_a_yerlestirilen_Suriyeliler_secmen_oldu.html (11.06.2018)

sunulduğu için ihraç edilenlerin Türkiye koşullarında iş bulmaları, bir güvenceden yararlanabilmeleri ya da pasaportlarına el konulduğu için yurt dışına çıkmaları da mümkün değildir. Görüldüğü gibi güvenlik-kimlik-sadakat kompleksine bağlı olarak neoliberal rasyonaliteye uygun makbul bir profil oluşturma çabası Türkiye'nin gündeminde geniş bir yer kaplamaktadır. Aynı zamanda refah devletinden kopuş aşamasında sosyal güvencenin özelleştirilmesi, sosyal politikanın patronaj ilişkisi içerisinde bir kısım makbul vatandaşa ikbal olarak geri dönebilmesinin önünü açan bir mesafeyi işaret etmektedir. Dolayısıyla sosyal güvence ve güvenlik politikaları arasında geçmişte de olduğu gibi sarsılmaz bir ilişki bulunmaktadır ve bu ilişki güncel bir devlet-yurttaş ilişkisi ile kurulmaktadır. Güncel olan ile kastedilenin tam olarak ne olduğu, neoliberalizm bağlamında açıklanabilir.

Bugün, liberal refah devletindeki *homo-economicus* özne ile girişimci ve rekabetçi davranan *homo-economicus* özne arasındaki farkı görmek için şunu unutmamak gerekmektedir: “Özelleşmiş sosyal politikalarla kamusal güvenliğin yerine piyasanın risklerine ve rekabetine göre uyumlandırılmış girişimci insan ve toplum modelinin inşası hedef alınmıştı” (Gürkan, 2016: 99). Girişimci ve rekabetçi davranan *homo-economicus* özne piyasa çerçevesinde egemen iktidarın gücünü kısıtlayabilecek hatta refah devletindeki bürokratik kapitalist işleyişi bozacak kudrete sahiptir. Elbette söz konusu özne bunu, neoliberal piyasa koşullarında pazar ağının iktidar ve sermaye bağlantısının kurulumunda sahip olduğu belirleyici konumu ölçüsünde yapabilir. *Homo-economicus* yoğunluğu yüksek bir sivil toplum, çeşitli araçlarla egemen pozisyondakinin hükmetme erkini sınırlandırabilir ya da onu eleştirebilir. Ancak eğer iktidar ile sermaye arasında bir çatışma yoksa neoliberal koşullarda sivil toplumun hümanizme dayanarak böyle bir eleştiri ya da sınırlandırma yapması söz konusu dahi olamaz. Bu koşullarda politikaya dair neyin, nasıl rasyonelleştirildiği de tek merkeze ve o merkezden beklenen faydacı davranışlara bağlıdır. Bu yönüyle komplo teorileri ile yönetmeyi, yönetimsellik pratiği ya da biyopolitika pratiği olarak tartışırken bir kenarda düşünülmesi gereken de neoliberal sosyal politika uygulamalarıdır (Can, 2007: 103). Özne-hakikat bağlamında bilgi-iktidar ilişkisinin maddi boyutu kaçınılmaz biçimde bedendir. Öte yandan otoriter popülist bir iktidar pratiği ile patronaj sisteminin uyumu da unutulmamalıdır (Mutman, 2016: 68). Patronaj ilişkileri içerisinde gıda yardımları gibi sosyal politika uygulamalarının, özneye dair pazar ilişkilerine müdahil olan girişimci profili yaratmasa da neoliberal rasyonaliteye uygun biçimde faydacı

davranacak ve politikayı da bu şekilde algılayacak bireyi hazırladığını söylemek mümkündür. Kurulan bu ilişki pek çok bakımdan değerlendirilebilir ancak devlet güvenliği için inisiyatif kullanacak politizasyonun sağlanması ya da günü kurtarmaya endeksli tercihler yapılmasını sağlayan faydacı tutumun yönlendirilmesi etkileri öne çıkmaktadır. Statükonun girdiği herhangi bir kriz anında, toplumda orta-alt ya da sınıf altı bir kesime lütfedilen bu faydaların da yok edilmek istendiği komplo teorisi söylem düzeninde mazlum-mağdur estetiğine başvurularda kullanılmaktadır.

Bu bölümün ilk başlığından bu yana tartışılan, sürekli savaş halinin içselleştirilmesi ve güvensizlik kültürünün güvenlik politikası yapılması, güvencesiz istihdam, çalışma ve yaşam koşullarının istikrar haline getirilmesi, sosyal haklar/adalet gibi ideallerin yerini daimi eşitsizliklere bırakması, kamusal faydanın yönetim etiğinden tasfiye edilmesi gibi pek çok uygulamanın aslında bir yönetim pratiği haline gelmesidir. Bu yönetim pratiği tümüyle ifade edilen bu ortama içkindir. Lorey'in (2016: 74) *kırılma* -ya da prekarizasyon- ile kastettiği tam olarak budur: "Kırılma yaşama ve çalışma koşulları şu anda yapısal düzeyde normalleşmiş durumda ve böylece yönetimin temel yönetsel aracı haline gelmekte." Güvensizlik gibi güvencesizlik hali de güvenlik odağında ve neoliberal rasyonaliteye uygun biçimde sürdürülmektedir. O yüzden neoliberal paradigma eşitsizlikleri ortadan kaldırmaz aksine onları kendi rasyonalitesi içinde süreklileştirir ve yönetir. Meselenin burada tartışılan boyutu ise bu eşitsizliğin yönetiminde bir güvenlik aygıtı olarak çalışan komplo teorilerinin söylem pratiğidir. Komplo teorileri toplumsal kutuplaşmayı arttıran nefret söylemini, öteki algısını, teyakkuz halini ve savaş mantığını aktarma potansiyeline sahip bir söylem düzenidir. Sözü edilen güvencesiz koşullara uygun ani biçimde güncellemelere izin veren eklektik yapısı sayesinde komplo teorileri çağın esnekliğine adapte olur ve hukuki/disiplinci/güvenlikçi mekanizmalara manevra alanı açar. Bu üç mekanizma Foucault'nun belirttiği üzere birbirinin yerine geçen, biri uygulandığında diğerinin sona erdiği mekanizmalar değildir. Bu üç mekanizmanın farklı yoğunluklarda ama bir arada kullanıldığı, 15 Temmuz 2016 sonrası çok daha sıkı ve müdahaleci bir güvenlik-kimlik-sadakat kompleksinin yürürlüğe konulmasında ve işaret edilen özne tasvirlerinde görülebilir (Taşkın, 2016; Doğan, 2016). *Yeni Türkiye* imgesinin *kurucu* işlevi gözetildiğinde, inşa edilen hakikat rejiminde komplo teorilerinin parlamentodan medyaya birdenbire yaygın bir kullanıma erişmesi yukarıda anlatılan idari mantık itibarıyla tesadüf değildir. *Yeni Türkiye* imgesi, çağın koşulları gereği ulus-devlet

mitinin neoliberal fonksiyonları uyarınca güncellenmesini ve bu dolayında sembollere dair bir düzenlemeyi içermektedir. Bu köklü dönüşümün en önemli idari teçhizatı ise medyadır. Medya, bahsedilen güvenlik endeksli yönetimin gözü kulağı, eli ayağıdır. Araştırma kapsamında seçilen vakıa setine (Gezi Parkı Protestoları, 17-25 Aralık Operasyonları, MİT Tırları Operasyonu, 15 Temmuz Darbe Girişimi, Adalet Yürüyüşü) bakıldığında da görülecektir ki, olayların ortaya çıkması, gelişmesi, kriz yaratması sosyal medyadan ana akım medya mecralarına kadar Türkiye politikasının simülasyon evreninde meydana geldiğini göstermektedir. Ancak burada çalışmanın kapsamı itibarıyla kanaat teknisyenlerinin rolü değerlendirileceği için simülasyon evrenindeki bu hakikat rejiminin ve onu yeniden üreten tahakküm ilişkisinin nasıl kurulduğunu daha iyi anlamak üzere öncelikle *doxa* ve *doxazof* kavramları komplo teorileri dolayımında açıklanacaktır.

2.4. Medyada hakikatin üretilmesi: kanaat teknisyenlerinin komplo teorileri

Kanaat teknisyeni kavramı, Platon'un literatüre soktuğu haliyle Yunanca kanı, kanaat, görüş anlamını taşıyan *doxa* kökünden türemektedir. Platon'un bilginin gerçekliği tartışmasına bakıldığında doxayı konumlandığı yer, bilginin yani *epistemenin* zıttı olan inanç ve duyusal bilginin üst başlığı kanı/sanıdır. Doxa bilgidir, ancak yanılmanın mümkün olduğu bu sebeple tartışılmayan tartışılmadığı için de sanılardan öte bir yere varamayan bilgidir (Platon, 2017). Kavramın, Pierre Bourdieu tarafından kullanımı ve *doxosophe* tanımlaması ise konumu itibarıyla egemen siyasal iktidara yakın olan ve onun hakikat inşasına uygun hareket eden entelektüelleri işaret etmektedir (Bourdieu, 2015; 2016). Bunlar kamuoyu araştırma şirketleri de olabilir, bilim insanı da, köşe yazarları da.

Bourdieu (2015: 18) entelektüelin siyasi rolünden söz ederken doxazof ile ne kastettiğini şöyle açıklar: “Kendisini bilgili sanan genelgeçer kanaat teknisyeni’ (kelimeyi üç anlamıyla tercüme ediyorum), siyasetin sorunlarını işadamlarının, siyasetçilerin ve siyasi yazılar yazan gazetecilerin (yani kamuoyu yoklamalarıyla yetinen herkesin) ağzıyla ortaya koyar.” Medya-sermaye-iktidar füzyonu düşünüldüğünde kanaat teknisyeninin kritik vazifesi, tartışılmaya mahal vermeyecek bir hakikatin sistematik biçimde üretilmesidir; doxaya uyumlu enformasyon üretilerek ortalama yaklaşım oluşturulur ve farklı hakikatlere varacak yolların hepsi *sapkın* ilan edilir. Bu yönüyle kanaat teknisyenleri, heterodoks eğilimlerin olduğu bir yerde

ortodoks eğilimler üretmektedir. Böylelikle kanaat teknisyenleri olağan şeyler gibi benimsetilen önkabul, algılama ve akıl yürütme biçimlerinin temelini atmakta ya da varlığını devam ettirecek yönde katkı sağlamaktadır. Bu uzmanlar, hayatın bilgisini verili olarak sunar ve bu sabit fikri statükonun sürdürülmesi adına yeniden üretme sorumluluğunu yerine getirirler. Neoliberalizmin koşullarına uygun müdahalelerin yapılmasını yani kamusal mülklerin, hizmetlerin, hakların birdenbire özel şirketler tarafından çitlenmesinin, nasıl normal hale getirilebileceği kanaat teknisyenlerinin tutumları ile anlaşılabilir.

2.4.1. Doxa, komplo teorileri ve yönetimsellik

Bourdieu 1995'teki toplumsal hareketlilik sonrasında, neoliberalleşen Fransa'da düşünceyi etkisi altına alan ve toplum üzerinde yılgnlık yaratıcı uzman açıklamalarını işaret eder: "Neoliberalizm, matematikle (ve tabii medya gücüyle) silahlanarak otuz yıldır 'ideolojilerin sonunu' ilan eden ve yakın zamanda da 'tarihin sonu' diyen muhafazakâr 'toplum-savunusu'nun en üst biçimidir" (Bourdieu, 2015: 47-48). Bu açıklamalar yoğun biçimde matematik kullanımına yaslanarak hakikat sıfatı kazanma yolunda ilerlemektedir. Bourdieu (2015: 68) biraz da abartılı bir ifadeyle genellikle doğrulanamayacak şeyleri matematiksel iktisat ile rasyonelmiş gibi temellendirme eğilimine dikkat çeker: "Hakim ideoloji olarak adlandırılan şeyin görevini günümüzde belki de matematiğin belli bir şekilde kullanımı devralmıştır." Foucault'nun yönetimsellik yaklaşımındaki hesaplanabilir hale getirme, öznenin nesneleştirilmesi hatırlandığında neoliberalizm pratikleriyle birlikte söylem de buna uyum sağlamıştır. Özelleştirmelerin gerekçesi olarak sunulan kâr-zarar hesaplarından işçi sağlığı ve iş güvenliğinin bir *maliyet* hesabına dönüşmesine, iş cinayetlerinin sayılara indirgenerek açıklanmasından genç nüfusun çoğalmasını teşvik eden politikalara varıncaya dek uygulanan biyopolitika ve yönetimsellik stratejileri hesaplanabilir bir nesneden yani *bizden* söz etmektedir. Böylelikle egemen bir algılama biçimi yaratmakta ve bu algı biçimi de sadece bir aktarma ve alımlamayla sınırlı kalmayıp, beraberinde akıl yürütme pratiklerinin icra edilmesini de mümkün kılmaktadır.

Fransa gibi Türkiye'de de bu yönetimsellik pratikleri uygulanmaktadır, ancak neoliberal çağ itibarıyla Türkiye'deki uygulamaları için sırtını bilimin otoritesine yaslama eğiliminin görece zayıf olduğu söylenebilir. Türkiye'de de uzman sıfatlı bilimciler, araştırmacılar televizyon programlarına çıkıp kanaat teknisyenliği

yapmaktadır, ancak siyasal kültürdeki ana akım eğilim gözetildiğinde medya alanında siyasal söylemin popülist saiklere dayandığı açıktır. Burada Doğu-Batı ayrımından hareketle oryantalist meşruluk elde etmeye çalışan bir yorumun kastedilmediğini vurgulayarak; Geç Osmanlı İmparatorluğu döneminden bu yana modernleşme dinamikleri de gözetildiğinde Türkiye siyasal kültüründe öncelikli bir algılama ve siyaset üretme stratejisi olarak komplo teorilerinin kullanıldığına geri dönmek anlamlı olacaktır. Komplo teorilerini bir doxa ya da Türkçe karşılık önerisi *sabitfikir* örneği olarak kavramanın, bu araştırma çerçevesini çizen bilgi-iktidar ilişkisi bağlamında yönetimselliği hayal ederken ortaya saçılan ilişkilere bir düğüm atıp toparlamaya yardımcı olacağı öngörülmektedir.

Komplo teorileri ve doxa bağlantısını kurma adına, Göker'in (2011) vurguladığı komplo teorilerinin "sabitfikir" vurgusu üzerinde durmak, meselenin analitik hattan uzaklaşarak hedefe ulaşmayı sağlayan pratik yöntemler olduğunu hatırlatmaktadır. Göker'in üstünde durduğu olay bir yerel gazetede haberdir²⁷: Edirne'de tarlasında yaralı bir akbaba bulan köylünün, hayvanın ayağındaki demir halkada ülke ismi ve bir kod yazdığını farketmesi sonrası akbabanın Türkiye'yi gözetlemek üzere İsrail tarafından casusluk amaçlı yollandığına ikna olmuştur. Şüphesiz bir köylünün sembolik evreninden böyle bir tespitin hiç yoktan var olması mümkün değildir²⁸, komplo teorisi ile akıl yürütmek bir sosyal şebeke içine girmiş olmayı gerektirir ve bu yüzden toplumsaldır. Bu yatkinlik kolektif hafızanın inşasına, toplumsalın kurgulanmasına - hayali cemaate- içkindir. Dolayısıyla analitik mantık çalıştırılması da beklenemez: "Sabitfikir olarak komplo teorisi kendisine abone olan kişilere bir pratik inançlar seti ve bu inançları gerekçelendirme amaçlı araçlar sağlar" (Göker, 2011: 67-68). Aynı zamanda burada bireyin *devlet gibi görmek* pratiği vurgulanmalıdır. Bir vatandaş bir kuştan nasıl düşman yaratacağına dair *devlet akli* ile akıl yürütmektedir. Bu bağlamda Foucault'ya yöneltilen iktidar analizlerinde makro boyutu ve devleti ihmal ettiği eleştirilerinin bir eleştirisi hatırlanmalıdır, "Foucault her şeyi kapsayan bir devlet teorisi oluşturmaya kalkışmamıştır, nitekim ihtiyacımız olan bir devlet teorisi değil onun ilişkiel bir analizidir" (Özpolat, 2016: 138). Aslında burada Foucault'nun (2016: 312) yönetimsellik kavramıyla ortaya çıkartmak istediği şey, iktidarın mikro-fiziği ve makro-

²⁷ <http://www.hudutgazetesi.com/haber/1194/cipli-akbaba.html> (11.06.2018)

²⁸ Ulusal güvenlik ve vatandaşlık ilişkisi bakımından bu teyakkuz hali şaşırtıcı değildir. Benzer bir olay yakın zamanda Ermenistan'da da yaşanmıştır. Ülkenin Türkiye sınırındaki bir köyde uçan balon gören köylüler, balonun casusluk amacıyla Türkiye tarafından gönderildiğini düşünmüştür: https://www.bbc.com/turkce/amp/haberler-dunya-44277510?_twitter_impression=true (11.06.2018)

fiziği arasındaki kuvvetli bağ ve bütünleştirici hattır: “Aslında, mikro-iktidar analizi, hiçbir güçlük olmaksızın yönetim ve devlet gibi sorunların analizine dahil olabilmektedir.”

Komplo teorileri, birkaç yüz yıldır modern siyasal hayatın farklı periyodlarında, farklı amaçlarla ve farklı motivasyonlarla kullanılan bir politik demirbaş olarak hayal edilirken, onların toplumsal ilişkilere ve siyasal iktidar ilişkilerinin nasıl kurulduğuna sıkı sıkıya bağlı oldukları kesinlikle unutulmamalıdır. Komplo teorileri bilmeye dair bir yöntemi ve ona içkin mekanizmanın işleyişini çalıştırırken aynı zamanda bunların sosyolojik bir alana denk düştüğünü göstermektedir. Bir şey bu kadar pratik geliyor ve öncelikli biçimde kullanılıyorsa ona olan yatkınlık sayesinde ve zaten bu yüzden bunun ortodoksi olduğunun farkına varmak çetrefilli bir mücadeleyi gerektirir. Komplo teorilerinin tarihsel kullanımından söz edilirken onun çağlar içinde konjonktüre göre kullanımının da güncellendiği vurgulanmıştı. Bu pratiğe ihtiyaç duyacak yatkınlık olmasa bu güncellemeler gerçekleşmez, komplo teorileri siyasal iktidarı meydana getiren ilişkilerin bir okuması olarak tekrar tekrar yazılıp kurgulanmazdı:

“Ancak eylemin faili, elindeki olasılıkları ve bunları tanımlayan kriterleri akılcı bir şekilde tartıp, bilinçli bir şekilde biçip eylemez; var olan kriterleri daha çok *el yordamıyla* (yatkınlığı, becerisi, alışkanlığı) bulur, algılar ve o an için dokunabildiği/hissedebildiği somut kriterler çerçevesinde yolunu çizer” (Mücen, 2016: 423).

Dolayısıyla komplo teorisi tasarlayan komplocu zihniyet; ona ihtiyaç duyan, onu üreten ve onu tüketenlerin arasındaki yatkınlıklardır. Bourdieu'nün sosyolojisinde bu tutum ve yatkınlığın eylem ile kurduğu ilişkiyi açıklayan *habitus*²⁹ kavramıdır (Bourdieu, 1990; 2015). Komplo teorisyenlerinin sorduğu *cui bono?* sorusunun yönünü değiştirerek sormayı deneyelim: ‘komplo teorisi kurgulamak kimin yararına?’ Soru bu şekilde sorulduğunda komplo teorisinin üretimi ve tüketimini, Bourdieu'nün habitus kavramıyla tartışmak kolaylık sağlayacaktır: “Doxa, bir habitus ile o habitusun kendini akort ettiği alan arasında pratikle kurulan doğrudan bağlılık ilişkisidir; pratiğin hissinden taşan dünyayı, söze dökmeksizin verili biçimde almaktır” (Bourdieu, 1990: 68). Toplumsal ilişkilere içkin olan doxa ve ona bağlı yatkınlıkların yönetilmesi de

²⁹ Kavramla kastedilen özetle şudur, “(...) kişinin ya da kişiler kümesinin geçmiş deneyimlerinin içinde bütünleştiği kalıcı yatkınlıklar/elverişlilikler bütününe belirtir. Bourdieu’de, özellikle de bir sınıfın ya da topluluğun habitus’ü, düşünme ve eylem konusunda kendiliğindenlik ve özgürlüğe sahip olduğuna ilişkin bir yanılmalıdır; gerçekte bir özgürlük nesnel düzenliliklere uygun olarak vardır, çünkü bizatihi habitus, ‘o düzenlilikler tarafından nesnel biçimde tanımlanan koşullar dahilinde ve aracılığıyla yaratılır’ (Bourdieu, 2015: 234).

iktidar stratejisi dolayımında okunamaz mı, tekrar soracak olursak hangi verili durumun, nasıl idare edildiği kimin çıkarınadır?

Bu sorunun yanıtını aramak, Bourdieu'nün işaret ettiği gibi dünya ve onun içindeki yerimizle ilgilidir. Yani doxa, bir şey hakkında henüz itiraz üretilmeden kabul edilen başlangıç noktasını adres gösterirken aslında toplumsal düzen içerisinde bu yatkınlığı kullanan öznenin bulunduğu konumun tarifini önemsemektedir. Bourdieu habitus ile böylesi başlangıç noktalarından hareket etme eğiliminin salt bireysel bir edim olmadığını, arkasında yoğun bir kolektif başarı bulunan “aşılama girişimlerinin” sonuçları olduğunu ortaya koymaktadır (Calhoun, 2016: 105). Habitus kişinin çevresiyle olan yani onun toplumsal düzendeki pozisyonuyla uyumunun sonucudur. Bunun yanında Bourdieu sosyolojisindeki *alan* ve *sermaye* kavrayışları da verili durumun üretilmesi/dolaşıma sokulması/tüketilmesi/yeniden üretilmesi iktidar ilişkilerine dair okunaklılık sağlamaktadır.

Bourdieu için ilişkisel düşünmek önceliklidir, alan kavramı da failin çok boyutlu konumlara yerleşmesini sağlayan mücadele ve çatışma uzamını tanımlamaktadır. Alanların kendine özgü işleyişleri vardır, din, siyaset, kültürel alanlarda tüm failer belli bir mücadele formu içinde hareket ederler. Bu oyuncuların oyuna dahil olmalarına neden olan şey, mücadele etmeye değer ortak kabuldür, yani doxa söz konusudur: “Alana içkin ve dillendirilmeyen bu ortak kabul doxadır. Doxa, alandaki güç ilişkilerinin görünmez hale gelmesinde ve mevcut düzenin devam etmesinde doğrudan etkilidir” (Kaya, 2016: 402). Alana giren ve mücadeleye giren failerin sahip oldukları habituslar, edindikleri sermaye türlerinin farklı bileşimlerinden kaynaklanmaktadır: ekonomik sermaye, kültürel sermaye, sosyal sermaye, sembolik/simgesel sermaye. Medyada kanaat teknisyenlerinin habitusları da biriktirdikleri bu sermaye türlerini farklı bileşimleri sayesinde alandaki mücadeleye belli sosyal pozisyonlarda dahil olmalarını içermektedir.

2.4.2. Kanaat teknisyenlerinin söylemi ve sembolik şiddeti

Televizyon ekranında oluşan ortodoklaşma nedir? Bourdieu ekrana buyur edilen *uzmanlar* ile diğer düşüncelerin dışlandığını vurgularken aslında bunun medya-sermaye-iktidar füzyonuyla üretilen Bourdieücü sermaye bileşimlerine sahip gazeteci, yazar, sanatçı, yönetmen, akademisyen gibi kanaat teknisyenlerinin ürettiği sembolik bir şiddet olduğuna dikkat çekmektedir. Çünkü medya söylemi aracılığıyla inşa edilmeye

çalışılan toplumsal uzamın sınırları siyasal, ekonomik ve sembolik iktidar odaklarınca istila edilmiştir (Meder ve Çeğin, 2004: 105). Doxa yargı bildirmesi sebebiyle, gündelik hayatta doğru ve yanlış ayırt etme kaynağıdır. Bu yüzden doxa'nın kişilik özelliği değil özellikle siyasal ilişkileri üreten toplumsalı kurgulayan bir tutum olduğu kavrandığında komplo teorilerine olan yatkınlığın medya aracılığıyla manipüle edilmesi fikri, çalışmada öne sürülen yönetimselliğin bir aracı olarak komplocu söylem pratiğinin stratejik bir kullanıma sokulduğu iddiasını güçlendirmektedir.

Kanaat teknisyenleri bazen *daha az devlet daha çok piyasa* demese de, uygulama bakımından ve sonuçları itibarıyla bu kapıya çıkacak söylem pratiklerini kullanır. Bu söylemler esasında neoliberalizmin sınırları içerisinde hareket eden, Foucault'nun siyasal rasyonelleşme olarak vurguladığı durum ile yakından ilişkilidir. Toplumun büyük kesiminin haklarının gasp edilmesiyle eş anlamlı sayılabilecek iktisadi ve idari müdahaleler bazı matematiksel hesaplar ile sosyal-Darwinist bir temelde doğallaştırılıp bir *kader, fitrat* haline getirilebilir. Ya da bunlara gerek kalmadan komplo teorileri kullanılarak hiç sistem tartışması veya *ideolojilerin sonu* tartışması yapmadan bir nevi Margeret Thatcher'ın "başka alternatif yok!" demesi gibi bir sona varılabilir. Her durumda hem düşünce evreninin sınırları bakımından hem de içinde yaşadığına inanılan toplumsal gerçeklik bakımından kapalı sistem inşa edilmektedir, nefes alınacak tek yerin bahçıvanın budadığı *bahçe* olduğu bir habitatın tek çare olduğu *doxa* olarak sunulmaktadır. Bu bağlamda Göker (2011: 69), komplo teorisyenliğinin sabit fikir etkisi ile Marcel Mauss'un "büyünün işleyişi" kavramını yan yana getirmektedir:

"Komplo teorilerinin yaygınlığı simgesel sermaye yatırıma bağlıdır - bir komplo teorisine yatırılan simgesel sermaye ne kadar çok olursa (örneğin Türk Milleti'ne yönelik korkunç planlar yapan karanlık karakterler içeren öykülerin üretimi) teori o kadar kutsallaştırılır ve başdöndürücü olur. Zengin bir anlatı, eksantrik bir içerik, teoriye inanmanın ve onu kollamanın getirdiği pratik faydalar, teorinin yoğun dolaşıma girmesi ve medya, yayınevleri gibi dağıtım örüntüleri tarafından desteklenmesi, tüm bunlar komplo teorisi ile yapılan 'büyü'nün unsurlarıdır"

Türkiye'de politik söylemi oluşturan laiklik/İslam, milliyetçilik, modernleşme fikirleri veya politik alanın gerçekliğini kuran dost/düşman, biz/onlar kategorileri doxa örneklerinden birkaçıdır (Mücen, 2016: 427). Komplo teorilerinin Türkiye'deki tarihsel kullanımı düşünüldüğünde en etkili kullanımı önce modern cumhuriyetin tesis süreci ve resmi ideoloji eliyle, sonra da yine bununla bağlantılı olarak İslamcı/milliyetçi-muhafazakâr çevreler tarafından gerçekleştirilmiştir.

2002 sonrası medyada AKP'ye yakın muhafazakâr eğilimlerin artmasıyla (Çam ve Şanlıer Yüksel, 2015; Uraz Aydın, 2018) belli bir sermaye yoğunlaşmasının giderek tekele³⁰ dönüştüğü yorumunu yapmak yerinde olacaktır. Toplumsalın statüko lehine yeniden üretilmesi, hegemonyadaki her çözülme trendinde daha gür biçimde yapılan safları sıklaştırma çağrısı için komplo teorilerinin pratik işlevi elverişli görünmektedir. Toplumsala gömülü olan doxayı medya aracılığıyla manipüle etmek, komplo teorilerini kullanma yatkınlığını yönetmeyi ve kendi sermaye bileşkesi içerisinde tekrar tekrar bir araya getirmeyi ya da değişen koşullar söz konusu olduğunda habitusa dair arayışlarına göre yeniden düzenlemeyi yönetimsellik pratiği içerisinde okumaya olanak sağlar. Komplo teorilerinin yönetimselliğin aracı olarak kullanılması Türkiye örneğinde, yürütülen neoliberal müdahalelerin ruhuna uygun bir öznellik pratiği doğurmuştur. Yatkınlığın güdülenmesi ve duygulanımsal politikası, milliyetçi ve dini referanslarla işlenmiştir. 2002 yılından beri komplocu motifler, ekonomide *Anadolu kaplanları* yetiştiren bir habitusun siyasal alanda *yer mi Anadolu çocuğu!* uyanıklığına uygun gelişmiştir. Büyük oyunu görme/bozma³¹, oyuna gelmeme, komplocu tasarımdaki görünenin ardındaki saklı niyeti vurgulamaktadır; “yer mi Anadolu çocuğu?” kıvrak zekasıyla, girişimci müdahalesiyle “yedirmeyiz” teyakkuzuyla savunmaya/saldırıya geçmektedir (Türk, 2013). Kanaat teknisyenleri de tam olarak bu teyakkuz halini çeşitli damgaları, kodlamaları ve imgeleri kullanarak söylem düzenine indirip sembolik şiddete dönüştüren ve sembolik iktidarı üreten güvenlik politikası unsurlarıdır.

Göker'in doxa ve komplo teorileri arasındaki bağlantıyı kurarken yaptığı *büyü* metaforu hatırlandığında, yapılan büyüün tutması için tabi olanların da bu sihrin kerametine ve sahiplerinin kudretine inanması gerekmektedir. “Doxic düzen, hakim ve tabi olanlar arasındaki ilişkide sembolik iktidar ve şiddet vasıtasıyla hep canlı tutulmaktadır” (Türk, 2016: 614). Bu noktada Foucault'daki tabiiyet ve Bourdieu'deki sembolik şiddet kavramları arasında bağ kurulabilmesi komplo teorilerinin yönetimselliğin bir aracı olarak kullanıldığı tartışmasına da katkı sağlayacaktır.

Foucault aslında iktidar değil özne sorununa odaklanmaktaydı ve sadece tahakküm altına alarak tabi kılmayı değil iktidar teknolojileriyle kendilik tekniklerinin

³⁰ <https://graphcommons.com/graphs/09426282-c311-4b39-be2c-1bd4f93b5771> (11.06.2018)

³¹ AKP'nin 2015 yılındaki seçim şarkısının nakaratında da geçmektedir: “Tırnakla kuyu kazmaya, büyük oyunu bozmaya, yeniden tarih yazmaya, söyle var mısın?”

oluşturulmasını da bu bağlamda araştırmıştı. Bu sayede tabiiyet bir özne oluş biçimini de kapsar, yani özne tabi olduğu için özneleşir.

“İktidarın hem hedefi hem aracı hem de sonucu konumunda olduğundan, özne nesneleştiği bir tür *edilgen özneleşme* yaşar. Fakat bu edilgenlik öznenin kendi üzerinde işler hale getirdiği tabiiyet ekonomisinin öznenin özneliğini açığa çıkardığı ölçüde öznenin de kendi özneliğinin üretimine bizzat katkıda bulunduğu bir çeşit *eyleyici eylemsizlik*, yani etkin bir edilgenliktir” (Çeğin ve Özpolat, 2016: 687).

Bourdieu'nün bahsettiği doxic düzeni canlı tutan sembolik iktidar/şiddet pratikleri ve Foucault'nun öne sürdüğü kendilik teknikleriyle sağlanan tabiiyet ilişkisi arasında bir yakınlık söz konusudur:

“(…) Foucault'daki tabiiyet/özneleşme çemberinin, öznenin iktidara simgesel boyun eğişi ile olan bağıntısı (tahakküm ilişkilerine aracılık etmede öznenin rolü), Bourdieu'nün simgesel tahakküm analiziyle (toplumsal failin failliğini ortaya çıkaran tahakküm ilişkilerine aktif iştiraki) ciddi yakınsamalar barındırmaktadır. Özneyi nesne kılan iktidar teknolojileri habitus'u biçimlendiren yapısal konfigürasyonlardan çok da uzakta kavramsallaştırmalar değildir” (Çeğin ve Özpolat, 2016: 692).

Kendilik tekniği ve sembolik şiddet arasında kurulan bu yakınlık gözetildiğinde, hem Foucault'nun hem de Bourdieu'nün vurgulamış olduğu zor kullanmamaya dayalı içselleştirilmiş bir ikna olma durumu, kanaat teknisyenlerinin komplo teorileri aracılığıyla sunduğu siyasal tahayyülün siyasal alanda etkin bir özne oluşu engelleyen köreltici şiddetini anlamaya yardımcı olmaktadır. Tabiiyet sayesinde özne olan aktör, muktedirin hakikat sınırları içerisinde düşünebilir ve eyleyici olabilir. Komplo teorisi üstüne kurulu bir söylem, düzeni kutuplaştıran, nefret söylemi üreten, paranoyayı doğallaştıran hatta linç gibi potansiyel şiddet pratiklerine sebep olabilecek korku siyasetini inşa etmektedir. Toplumda siyasal anlamaya dönük komplocu yatkınlığı belli sembolik iktidar sınırlarına manipüle eden kanaat teknisyenleri, toplumsal alandaki mücadeleleri mistifiye edici bir etkiye sebep olmakta ve sembolik iktidarın yeniden üretilmesine katkıda bulunmaktadır. Yönetimsellik içinde tartışıldığı üzere neoliberal güvenlikçi anlayışın uygulayıcıları olarak çatışmanın görünürlüğünü azaltacak her müdahaleyi yine belli sembolik iktidar sınırları içerisinde rasyonelleştirmektedirler.

Doxic düzen, hakim ve tabi olanlar arasındaki ilişkide sembolik iktidar ve şiddet vasıtasıyla her daim yeniden üretilirken hangi söylem düzenleri, hangi kodlar ve semboller ile sunulmaktadır? Bu sorunun yanıtı bu çalışmanın derdi kapsamında komplo teorileridir. Özne-hakikat bağlamında bilgi-iktidar ilişkisi takip edildiğinde doxa-doxazof ile sembolik iktidarın yol açtığı tahakküm ilişkisi ortaya çıkmaktadır.

Komplo teorileri ön alma ve bastırma aracı olarak neoliberal paradigmadaki güvenlik mekanizmasına uygun bir söylem pratiği olarak çalışmaktadır. Bu bakımdan komplo teorilerine indirgenmiş siyasal bir tartışma ya da siyasala dair akıl yürütme pratiği, neoliberal benliğin oluşumuna katkı sağlamaktadır. Birey, komplo teorileriyle *bilme* sayesinde hem bir kimlik kazanmaktadır -Traughberger'in belirttiği gibi- yani özneleşmekte ve dolayısıyla kendilik tekniğine maruz kalması sebebiyle nesneleşmektedir, hem de devlet aklıyla akıl yürüterek doxic düzene uyum sağlamaktadır. İşte bu bağlamda şeytanlaştırmaya varan düşman üretmek ve düşmanlıkları yönetme pratiğinde komplo teorileri olağanüstü halleri siyasal bakımdan rasyonelize eden ve normal kılan yönetimsellik aracı olarak kullanılmaktadır. Ayrıca bu pratik, salt enformatif değil performatiftir de yani kendilik tekniklerinin kullanılmasıyla harekete geçiren, aidiyet ilişkisi kuran, arzuları ve duyguları yöneten bir kapasiteye sahiptir.

İçinde bulunduğumuz çağın yönetim anlayışı, neoliberal koşulları inşa etmek ve sürdürmek için yönetimsellik krizlerinin aşılmasına ihtiyaç duymaktadır. Yukarıda da tartışıldığı gibi bu paradigmadaki kullanılan strateji olağanüstü hal ortamlarında güncel güvenlik-kimlik-sadakat ritüelleri icat etmektir. Bu ritüellerin en önemlisi şeytanın siyasi olarak yeniden icat edilmesini içermektedir (Neocleous, 2016: 127-140). Peder Barruel'in komplo teorisini icad etmesinden 9/11 sonrası dönemin ABD başkanı George W. Bush'un açıklamasına³² gelindiğinde teoloji ve güvenliğin şeytan figürü etrafında bir araya gelişi, teolojik semboller aracılığıyla doxic düzende ne denli etkin bir sembolik iktidar/tahakküm ilişkisi kurulduğunu da göstermektedir. Bu bağlamda araştırmanın üçüncü bölümünde Türkiye'de kanaat teknisyenlerinin köşe yazılarında kullandıkları komplo teorisi söyleminin hangi sembolik iktidar kodlarına denk düştüğü analiz edilecektir. Böylelikle kanaat teknisyenlerinin köşe yazılarında komplo teorilerinin yönetimsellik pratiği olarak güvenlik-kimlik-sadakat ritüelinde nasıl bir rol oynadığı ve doxic düzende hangi sembolik iktidar ilişkilerinin kurulmasına katkı sağladığı çözümlenecektir. Metinlerde kullanılan dil stratejileriyle kurulan düşmanlığın siyasal bilgisi eleştirel söylem analizi yöntemiyle incelenecektir.

³² <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=58057>

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÖŞE YAZILARININ SÖYLEM ANALİZİ

3.1. Araştırmanın Metodolojisi Hakkında

3.1.1. Araştırmanın sorunsalı

Türkiye’de akademik tez düzeyinde pek az çalışılmış buna karşın siyasal hayatın demirbaş unsurlarından biri haline gelmiş komplo teorileri hakkında çalışma yapmanın güncel siyasetin üretim araçlarının motivasyonlarını anlama çabasına yardımcı olacağı düşünülmüştür. Böylelikle komplo teorilerinin tarihte modern siyasal hayatta ilk ortaya çıkışı ve tarihsel kullanımı gözetilerek komplo teorilerinin bilgi-iktidar ilişkisi bağlamında iktidar stratejileri üretmenin bir pratiği olarak okunabileceği gündeme getirilmektedir. Bu bakımdan çalışma, 21. yüzyılın neoliberal gereklerini yerine getirmek üzere sisteme entegrasyon çabasına girişmiş bir Türkiye’nin idare edilmesinde komplo teorilerinin ne kadar yer tuttuğunu görebilmek için okunaklılık perspektifi geliştirilebileceğini öne sürmektedir.

Böyle bir perspektifin komplo teorileri üzerinden geliştirilme arzusu ise komplo teorilerinin Türkiye siyasal kültüründe sahip olduğu yaygın kullanım potansiyelinin merak edilmesinden doğmuştur. Bununla birlikte komplo teorileri bağlandıkları eskatolojik mit sebebiyle birçok kurucu sembol, kod, duygulanım, akıl yürütme pratiği hakkında gösterge içermektedir. Bunun anlamı, aslında komplo teorilerinin politik bir röntgen sonucunu okumak için çok uygun bir araştırma nesnesi olmasıdır. Bu sebeple komplo teorilerinin hangi kalemden çıktığı, iktidar stratejilerini okurken kimin nasıl bir rol oynadığını çözümlene bakımından önem taşımaktadır. Araştırma çerçevesinde analiz örneklemini medyadaki kanaat teknisyenlerinin köşe yazılarından seçilmiştir. Bu seçimin amacı, bilgi-iktidar ilişkisinde medya-sermaye-iktidar dinamiğinin etkisi bağlamında komplo teorilerinin yönetim pratiği içerisinde ne tür katkılar sağladığının okunaklı hale getirilmesidir.

Bu çalışmanın öncül varsayımı, bilgi-iktidar ilişkisi bağlamında komplo teorilerinin bir yönetimsellik aracı olarak kullanılabileceği/kullanıldığı iddiası üzerine kuruludur. Söz konusu iddia, 18. yüzyıl itibarıyla modern siyasal hayatın vazgeçilmez

bir gündemi haline gelen komplo teorilerinin hemen her dönemde siyasal iktidar stratejilerinin bir kurgusu olarak kullanılmalarına dayanmaktadır. Bu bağlamda; komplo teorilerinin bir güvenlik teçhizatı gibi önünü alma ve bastırma aracı olarak kullanılması ve yarattığı etkiler, neoliberalizm açılımı ve ardından Michel Foucault'nun yönetimsellik kavramı çerçevesinde tartışıldı. Neoliberal çağın maddi koşulları uyarınca ekonomi-politik koşulların yeniden yapılandırılması dahilinde toplumsalın da yeniden düzenlendiği ve buna uygun bir hakikat rejimi tesis edildiği üzerinde duruldu. Öyleyse söz konusu kapsamdan yapılan bir çıkarım şöyle ifade edilebilir: Çağın yönetim pratiğini kavramada temel ilke, güvenlik gerekçe gösterilerek olağan koşullarda yapılamayacak düzenlemeler için olağanüstü hallerin yaratılmasıdır. Bu uzun vadeli bir inşa sürecidir ve süreklilik arz etmektedir. Araştırma kapsamında bu uzun vadeli inşa sürecine dair bir izlek sunmak üzere dört yıla yayılan bir vakıa seti oluşturulmuştur. Her biri yönetimsellik krizi olarak tanımlanabilecek bu olaylar Türkiye'de toplumsalın yeniden kurgulandığı bir periyodun en çarpıcı örnekleridir. Araştırma, vakıa setindeki olaylar bazında krize giren siyasal iktidarın nasıl reaksiyon verdiğini ve komplo teorilerinin yönetimselliğin bir aracı olarak kullanılması pratiğini, idari yapının neoliberal paradigmadaki dönüşümü kapsamında gündeme getirmektedir.

Bu uzun inşa sürecinin sürdürülmesi için yönetim anlayışının da karşılıklılığı içermesi gerekmektedir. Foucault'nun hukuki, disiplinli mekanizmalarla güvenlik mekanizmalarını ayırdığı nokta *işleyiş kipleri* yani -güvenlik mekanizması özelinde söylenecek olursa-, devlet aklı ve kendilik tekniğinin ortak bir rasyonalitede buluşarak özneyi hakikat rejimine dahil etmek ve nesneleştirmektir. Komplo teorilerinin, güvenlik mekanizmasının içerdiği işleyiş kipiyle uyumlu olduğu ve bu bağlamda tahakküm ilişkisini -eğer böyle bir ayırım söz konusu ise- mikro ve makro ölçekte kurarak yönetimsellik pratiğine katkı sağlayan etkisi üzerinde duruldu. Ve nihayet bir hakikat rejimi kurmak için komplo teorilerinin doxic düzende yarattığı tesir vurgulandı. Çağın ulus-devletlerinin neoliberal koşullara paralel biçimde değişen fonksiyonu dahilinde güvenlik-kimlik-sadakat kompleksine uygun bir *vatandaş kimdir?* güncelleme yapma zorunlulukları bir kez daha anımsandığında komplo teorilerinin hangi siyasal tartışmalar içerisinde, kimler tarafından, nasıl ifade edildiği önem kazanmaktadır. Bu tespit dahilinde, neoliberal paradigmadaki yönetim rasyonalitesinin gereği olan esneklik ile komplo teorisi formuna içkin esneklik arasındaki güçlü bağ kavranabilir. Böylelikle öne sürülen varsayımdan hareketle araştırmanın vaat ettiği hedef şudur: Türkiye'de

toplumsal dönüşüm süreci ve kriz anlarında, statüko tarafından komplo teorisi kullanımı devlet-yurttaş ilişkisinin yeniden tanımlanmasında düzenleyici bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda nüfusun nasıl kırılğanlaştırıldığı ve bu kırılğanların nasıl yönetildiği hakkında bir tahayyül geliştirmek üzere köşe yazıları analiz edilmiştir. Bu sebeple kanaat teknisyenlerinin bilgi-iktidar ilişkisinin yeniden üretimine yaptıkları katkı komplo teorileri bağlamında incelenmiştir.

1980 sonrası Türkiye’de hem medya-sermaye-iktidar ilişkisindeki hem de köşe yazarının konumundaki değişim unutulmaksızın 2002’den bu yana süregelen medyadaki neoliberal muhafazakâr dönüşüm takip edildiğinde hakikat rejiminin nasıl işlediği anlaşılabilir. Bu süreçte bilindiği gibi tabloid yayıncılık giderek yaygınlaşmış ve haberin/muhabirin vasatlaşmasıyla birlikte köşe yazarları öne çıkmış ve sayıları da artmıştır. Komplo teorilerinin Türkiye’deki bolluğunun belki de en temel açıklaması budur. Köşe yazarı ile iktidar seçkinleri arasındaki yakın ilişki, köşe yazılarında rastlanan güvenlik politikası anlayışının nedenselliğini de okunaklı hale getirmektedir. Çünkü bir köşe yazarının önce kanaat teknisyeni olması sonra da güvenlik entelektüeli gibi mesai harcaması, komplo teorisi içeren köşe yazılarının devlet aklı ve kendilik tekniğini ortak bir rasyonalitede buluşturan ilişkinin keşfedilmesiyle açıklanabilir. Araştırma, bu ilişkinin dört yıl boyunca komplo teorisi boyutuyla sürdürüldüğünü gündeme getirmektedir. Bu sebeple köşe yazılarındaki komplo teorilerinin, egemenden yana hakikat rejimine katkı sağlaması üzerinde durulmaktadır. Doxic düzende hakim ve tabi olan arasındaki tahakküm ilişkisinde sembolik iktidar ve sembolik şiddetin yeniden üretimine kanaat teknisyenlerinin sağladığı katkının izi sürülmüştür. Bu analiz Eleştirel Söylem Analizi (ESA) yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

3.1.2. Kavram seti

3.1.2.1. İdeoloji, söylem ve kanaat teknisyeni

Hakikat rejiminin üretilmesi dil stratejileridir ki, bu stratejiler de dil ve iktidar arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarır. Söz konusu dilin medyadaki yani kitle iletişim araçlarında kullanımı ise medya mülkiyeti bağlamında medya-sermaye-iktidar ilişkisini açığa çıkarmayı gerektirmektedir. Bu ilişkide üretilen anlam sistemini çözümlmek liberal akıl yürütme pratiğinin eleştirisini yapmayı beraberinde getirir. Çünkü ancak bu sayede toplumsalın neden yeniden düzenlendiği, nereye yönlendirildiği ve bu süreçte toplumsalın nasıl düzenlendiği hakkında bir perspektif geliştirilebilir. Bunun için

ideoloji ve *söylem* kavramlarına ve aralarındaki ilişkiye daha yakından bakmak gerekmektedir.

İnsanlık tarihinin düşünce serüveninde modern politik güzergâhın tarif edilmesinde en belirleyici ifadelerden birisi *ideoloji* kavramı olmuştur. İdeolojiler, Fransız ve Amerikan Devrimlerinin yarattığı radikal siyasi dönüşümler ve İngiliz Sanayi Devrimi'nin sebep olduğu iktisadi dönüşümler sonrasında siyasal hayatın organize edilmesinde bir pusula işlevi gören kilit bir rol oynamıştır. İnsan düşüncesinin politizasyonu için kilit rol oynayan bu kavram, yeni çağ ile birlikte siyasal katılım düzeyinin kitleler yaratacak ölçüde bir etkiye sahip olmayı işaret etmesi sebebiyle siyaset üretiminin artık kısıtlı bir çevrenin tekelinde olmadığını tarihe not düşmektedir.

Din, gelenekler, mitler, birtakım metafizik yorumlama pratikleri, semboller gibi ideolojiler de insanın hayatı anlama ve anlamlandırma çabasına denk düşmektedir. Her ne kadar *birey* ve *akıl* üzerinden tanımlanan bir çağın başladığı vurgulansa da bu başlangıç noktası ideolojilerin işlev bakımından paralellik gösterdiği din ve mitolojiler ile bir bakıma kültür üzerinden kurulmuş ilişkilerin de sürdürüldüğünü hatırlatmalıdır. Çünkü gündelik hayata içkin olan dil ve söylem temelde kültüre içkindir ve ideolojilerin ifade edilmesi yine bunlardan bağımsız olamaz (Örs, 2010: 10-14). Öyleyse toplumsal yapıyı kurgulayan iktidar ilişkilerinin nasıl meydana geldiğini anlamak için, belli toplumsal kesimlerin ait olduğu ideolojik pozisyonların söylem aracılığıyla nasıl temsil edildiklerine bakmak görüş açısını genişletecektir. İdeolojiler normatif prensiple çalışan düşünce sistemleridir, bu sebeple söylem düzeni ile kodlanan semboller, kurulan imgeler yargı içermektedir. Ve alımlayıcıya karşı bu yargıları benimseten söylem stratejileri kullanmaktadır. Tüm bunları komplo teorisi formu üzerinden yapmak ise yönetimselliğin bir aracı olarak komplo teorilerinin kullanımını gündeme getirmektedir.

İdeoloji kavramı Karl Marx'ta mistifikasyon yani sınıf çatışmasına dayalı toplumsal gerçeğin çarpıtılmasına neden olan *yanlış bilinç*dir. Antonio Gramsci için ise *hegemonya* kavramı bir sınıfın bir diğer sınıfa kendi ideolojisini kabul ettirmesi yorumunu içermektedir. Bu durumda ideoloji bir üstyapı unsuru olarak çalışır; başta altyapı üstyapıyı belirler ancak Gramsci -ideoloji kavramını olumlu ya da olumsuz bir anlama sıkıştırmadan- *tarihsel blok* oluştuktan sonra üstyapının da altyapıyı değiştirip dönüştürebilme, gelişim hızını tayin edebilme durumunu anlamayı kolaylaştırmıştır. Bu sebeple ona göre siyasal iktidara müdahil olmak isteyen bir öznenin yapacağı hamle de

hegemonyayı sağlamaktan geçmektedir. Gramsci'nin tartışmalarından etkilenen Louis Althusser ise üstyapı tartışmalarını derinleştirerek, devletin salt baskı araçlarından oluşmadığını aynı zamanda topluma alışlageldik biçimde kaba şiddet içermeyen yollardan nüfuz edecek *ideolojik aygıtların* da kullanıldığını öne sürmüştür. Marx gibi Althusser de ideoloji kavramına olumsuz anlam atfetmektedir, fakat Marx'tan farklı olarak ve Gramsci'ye yaklaşarak ezilen sınıfların da ideolojiyi kullanabileceğini belirtmiştir. Her şeye rağmen *ideoloji*³³ kavramının kullanımı ya da temellendirilişi salt sınıf siyaseti üzerinden yapıldığında eksik kalmaktadır. Zira ideolojiler, toplumsal ilişkiler ağında belli sembollerin hayal edilişi, üretilmesi ve dolaşıma sokulması pratiklerine de temas etmektedir. Bu noktada ideoloji ve söylem kavramlarının birlikte tartışılması söz konusu olmuştur. Çünkü ideoloji öznelerin “nesnel/sınıfsal” çıkarlarına göre üretilirken, söylem ile öznenin dilsel toplumsal pratiklerle üretilen bir “söylemsel konum” olduğu öne sürülür (Sancar, 2008: 126). Diğer bir ifadeyle özne ideolojiden önce vardır ama özne söylemden önce yoktur. Örneğin Foucault'nun söylem yaklaşımında dışsal bir belirleyici yoktur; özne-hakikat ve bilgi-iktidar ilişkisi söyleme içkindir. Foucault'da söylem terimi, *ifade* (statement) düzeyindeki bilgi biçimlerinin kavranması ve bu ifadelerin özne-hakikat bağlamında bilgi-iktidar ilişkisinin tarihsel ve toplumsal işlevleri bakımından analiz edilmesine gönderme yapmaktadır (Evre, 2009: 114). *Bilginin Arkeolojisi* ile *Kelimeler ve Şeyler* eserlerinde söylemin, toplumsal bilgi rejimlerinin oluşturulmasında aslında bir düşünme biçimi ve kategorize etme pratiği olarak çalıştırıldığını göstermektedir (McHoul ve Grace, 2002: 26). Söylem ile iktidarın kuruluş süreci bakımından, yani öznenin bilgi aracılığıyla tasarlanabilir olması boyutuyla Foucault ve Althusser arasında benzerlikten söz edilebilir (Sarup, 2010: 115-118). Fakat ideoloji dışsaldır, dışarıdan müdahale olanağıyla bütünleşir (Eagleton, 1996: 56). İdeoloji ve söylem kavramının yan yana getirilebilmesi, öznenin hangi başlangıç noktasından başlatıldığına dair bir yargıda bulunmak yerine toplumsal bir pratik olarak dil kullanımıyla kurulan iktidar ilişkisini inceleme imkânı tanımaktadır. Artık dışsal ve içsel olan birbirine dolanmıştır. Böylelikle toplumsal anlamın nasıl üretildiği, bilgi-iktidar ilişkisi kurulurken hangi dilsel stratejilere başvurulduğunu ve ne tür göstergelerle tahakküm ilişkilerinin yeniden üretildiğini çözümlenmekle mümkündür.

³³ İdeoloji kavramı hakkında ayrıntılı bir okuma için bakınız: Karl Marx, *Louis Bonapart'ın Onsekizinci Brumaire'i*, İstanbul, 1975.; Karl Marx ve Friedrich Engels, *Alman İdeolojisi*, İstanbul, 2013.; Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, İstanbul, 1978.; Antonio Gramsci, *Hapishane Defterleri*, İstanbul, 1986.; Terry Eagleton, *İdeoloji*, İstanbul, 1996.; Serpil Sancar, *İdeolojinin Serüveni*, Ankara, 2008.; H. Birsen Örs, *Modern Siyasal İdeolojiler*, İstanbul, 2010.; Michelle Barret, *Marx'tan Foucault'ya İdeoloji*, İstanbul, 2000.

Bourdieu'nün düşünsel evrenindeki kavramlar da ideoloji (Çeğin ve Arlı, 2004) ve söylem üzerine yapılan tartışmalara katkı sağlayan bir düşün alanıyla ilişki kurmaktadır. Bourdieu'nün bahsettiği iktidar alanındaki mücadele, farklı sermaye türlerine sahip faillerin çatışmasıdır ve “bu mücadele süreci ve gündelik hayatın dokuları içinde ‘sembolik olanın belirleyiciliğine dayalı’ bir iktidar ve şiddet mantığı su üstüne çıkmaktadır” (Türk, 2016: 612). İdeoloji ve söylemin yan yana gelmesine “sembolik şiddet” yaklaşımıyla sosyolojik derinlik kazandıran Bourdieu (1990), dilin sağladığı sembolik iktidar olanaklarına dikkat çekmiştir (Sancar, 2008: 139). Bourdieu'nün sosyolojisinde *doxa* kavramı da ideoloji ve söylem tartışmalarında sembolik iktidar üretimi bağlamı düşünüldüğünde iktidar ilişkilerini yeniden üretmeye bağlı olan *yanlış tanıma* (misrecognition) dayanmaktadır. Bourdieu, bu tartışmayı hayal ederek bir teori üretmese de esasında ideoloji ve söylem üzerine yapılan Marxist tartışmaların çizdiği güzergâhı takip etmektedir. Ancak onu bu tartışma içerisinde anmak sadece doxa, sembolik iktidar ve sembolik şiddet kavramlarıyla değil; Bourdieu'nün pratikten sahaya, habitustan doxaya uzanan kavramlarına bütünsel bir bakışla yapılabilir (Türk, 2016: 624). Bu bakımdan Foucault ve Bourdieu arasında kurulan rabıtayı tekrar hatırlamak yararlı olacaktır: “Foucault’da özne ‘bilme, tasnifleme, bastırma’ mekanizmalarınca tasarılan, ancak kendisinin disipline edildiğinin farkında olmayan, hatta özgür olduğunu düşünen bir öznedir” (Çeğin ve Özpolat, 2016: 692). “Bourdieu’da ise Foucaultcu bilgi/iktidar rabıtası gündelik hayatta bireyler üzerinde simgesel şiddet uygulayan bir ‘*méconnaissance*’ [*misrecognition/yanlış-tanım*] olarak tanımlanır” (Yoon’dan aktaran Çeğin ve Özpolat, 2016: 692). Böylelikle bu tahakküm ilişkisinin kimler tarafından, hangi söylemler aracılığıyla üretildiğini çözümlemek için kanaat teknisyeni kavramının hatırlatılması³⁴ gerekmektedir. Bourdieu'nün (2000: 33-34) kanaat teknisyeni ya da fast-thinker dediği “uzman” yorumcular, ideologluğunu yaptıkları iktidar ilişkilerinin bir uzantısı olarak gündemin gerektirdiği her konuda manipülatif etkide üretim yapmakla görevlidir.

Bu manipülatif etki nedir? Söylem, bilgi-iktidar ilişkisini kurmaya olanak tanıdığı için iktidar ilişkilerinin çözümlenmesine olanak tanıyordu. Komplo teorisi formu, sahip olduğu söylem düzeniyle verili bilgi-iktidar ilişkisini doxic düzene uyumlu

³⁴ Bourdieu doxazof kavramıyla ne kastettiğini şöyle açıklıyordu: “Kendisini bilgili sanan genelgeçer kanaat teknisyeni’ (kelimeyi üç anlamıyla tercüme ediyorum), siyasetin sorunlarını işadamlarının, siyasetçilerin ve siyasi yazılar yazan gazetecilerin (yani kamuoyu yoklamalarıyla yetinen herkesin) ağızıyla ortaya koyar.”, Pierre Bourdieu, *Pratik Nedenler*, İstanbul, 2015, s. 18.

biçimde üretmeye imkân sağlaması sebebiyle kullanışlıydı. Yani komplo teorilerinde kullanılan damgalar, kurulan düşmanlık ilişkileri, şüpheler güvenlik-kimlik-sadakat endeksiyle kurulan toplumsal bellekten beslenmekteydi. Zaten bu yüzden bu çağrışımların içselleştirilmesine dönük bir yatkınlık söz konusuydu. Kanaat teknisyenleri tarafından, eğer bu yatkınlık yoksa var edilir ya da zayıfça güçlendirilir. Kanaat teknisyenleri tarafından kullanılan söylem düzeni onların, başta medya-mülkiyet ilişkisi olmak üzere iktidar ilişkilerindeki ideolojik konumlarını da içermek zorundadır. Bu noktada toplumsalın anlaşılması için belli toplumsal kesimlerin ideolojik aidiyetlerini göz önünde tutarak kullandıkları söylemleri çözümlemek, bilgi-iktidar ilişkisi bağlamında komplo teorilerinin medyadaki kullanımlarını okunaklı hale getirmektedir. Böylelikle Foucault'nun sürdürmeye çabaladığı boyutuyla iktidarın ne olduğuyula değil daha ziyade iktidar ilişkilerinin hangi akıl yürütme pratikleri ile icra edildiğiyle ilgilenmek, araştırmanın öne sürdüğü sorunsalın eleştirel söylem analizi aracılığıyla incelenmesine elverişli bir düşünsel zemin sunmaktadır.

İkinci bölümde neoliberalizm kavramının hem ekonomi-politik çağrışımı hem de Foucaultgil kullanımı yan yana getirilerek aslında bu kullanımlar arasında çeşitli bağlamlar kurulabileceğinin de temeli atılmıştı. Çalışma kapsamında bunun güvenlik politikası üzerinden mümkün olabileceği de tartışılmıştı. Güvenlikçi söylemin üretilmesinde bu iki odağın bir araya getirilmesi kaçınılmaz gözükmektedir. Burada Marxist iktidar okuması ile Foucaultgil iktidar okuması üst üste getirilmelidir. Çünkü neoliberal paradigmadaki güvenlikçi söylem, kullandığı devlet akli ve kendilik tekniği ile iktidar ilişkisinin her iki ucunda da bulunan bir yönetim anlayışına içkindir. Neoliberalizm bu sebeple bir *söylem* olarak kavranmalıdır:

“Dolayısıyla neoliberalizmi söylem olarak anlamak, dilin hegemonik ideoloji veya yönetimsellik yoluyla yayılması ve çoğalmasından öteye giden; zorunlu olarak gerçekten var olan neoliberalizmin veya uygulamadaki neoliberalizmin özelliklerini niteleyen, devlet biçimlenişine dair maddi uygulamalar ile uygulanan politikalar ve programları göz önüne getiren bir yaklaşımdır” (Springer, 2015: 277).

Bu çalışmanın yaptığı analiz, Marxist ideoloji ve iktidar tartışmalarına yaklaşan ekonomi-politik bir okumayı içermektedir. Çünkü araştırmada kullanılan örneklem, Marxist okuma ile bir üstyapı analizidir. Ancak diğer yandan komplo teorisi bir söylem pratiği olarak kavrandığında yönetimselliğin bir aracı olarak neoliberal dönüşüm sürecinin tikel bir uygulamasından söz edilmektedir. Yani bir tarafta dünyayı anlamlandırmak için tarlasında bulduğu akbabanın ayağındaki takip halkasından

komple teorisi üreten vatandaş vardır; öte yanda mistifikasyon yapmak, şiddeti meşru kılmak, sermayenin lehine olan dönüşümleri kamu için rasyonel göstermek için komple teorisi üreten devlet vardır. Bu iki uç arasında ortak *devlet akli ve kendilik tekniğinin* işlediği gösterilmektedir. İşte bu yatkınlığı yönetmek başlı başına bir iktidar ilişkisi analizidir. Bu noktada artık daha bütünsel bakarak ilişkileri görmek, sömürü ilişkilerinin yeniden üretim hatlarını okunaklı kılmak adına önem arz etmektedir.

3.1.2.2. Köşe yazarı ve köşe yazısı

Sömürü ilişkilerinin kendisini yeniden üretmesi için hakikat rejimini de üretmeye ihtiyaç duyduğu belirtilmişti. Ancak hakikat rejiminin üretilmesi, diğer tüm müdahalelerle ilişkili biçimde çalışmaktadır. Hakikat üretiminin denetim altına alınması için maddi koşullar yeniden düzenlenir. Üretim organizasyonunun yeniden düzenlenmesi, bilgi-iktidar ilişkisinin yarattığı tahakkümün güncellenmesi demektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde basının medyaya dönüşmesi sürecinden söz edilirken medyanın, sermaye ve siyasal iktidar ile dolandığı ve ilişkiler yumağı haline geldiği ve bu ölçekte medyada üretilen bilginin kamusal faydadan arınarak salt ticari bir metaya dönüştüğü vurgulanmıştır. Türkiye için 1980'den günümüze uzanan bu yapısal dönüşüm, inşa edilen medya sektöründe emeğin istihdam politikasını da şekillendirmiştir. Medya sahipliğindeki değişim, üretilen bilginin meta niteliği gazetecilikte mesleki ahlak sorununu gündeme getirmekle birlikte emekçi profilinde de giderek vasıfsızlaşmaya, istihdamda esnekleşmeye yol açmıştır. Basının ürettiği bilgide yaşanan değer kaybı, emek gücünün niteliğinde ve istihdam politikasında da rol oynamaktadır. Pek çok alanda olduğu gibi gazetecilerin de prekarizasyonu söz konusudur.

Köşe yazarlarına gelmeden önce medyada bilgi-iktidar ilişkisinin nasıl kurulduğuna bir yaklaşım geliştirmek adına, muhabirliğin dönüşümü incelenebilir. Çünkü köşe yazarlarının öne çıkmasının nedeni, muhabirliğin yeni medya mimarisinin gazeteciliğin ahlaki sınırlarını tahrip eden etkisi tarafından dönüştürülmesidir. Muhabirler bu yapıda giderek vasfını yitirirken onlar yerine iktidar seçkinleriyle doğrudan ilişkiler kuran köşe yazarları geçmektedir. Bu durum yapı içerisinde bir yanda iyi yetişmiş muhabir açığının giderek artmasına ve buna bağlı olarak kamusal fayda üreten haberlerin yapılamamasına yol açarken öte yanda köşe yazarlarının sayısının giderek artmasına neden olmuştur. Çünkü artık nitelikli bilgiden ziyade manipülatif

sunum bilgi-iktidar ilişkisini belirlemektedir. Haber ve yorumun iç içe sunulduğu böylesi köşe yazıları, *tabloid* yayıncılığın kapsadığı etki alanını genişletmiştir. İnşa edilen yeni medya yapısında siyasal iktidar ve sermaye ile kurduğu ilişkiler sayesinde eli kuvvetlenen -ya da eskiye nazaran özerkliğini yitiren ve dolayısıyla özne pozisyonunu da yitiren- köşe yazarları önemli bir rol oynamaktadır (Cem-Değer, 2002: 53; Yağcıoğlu 2002: 21). Öte yandan yeni iletişim teknolojilerinin ortaya çıkmasıyla haberin üretim sürecinin yeniden organize edilmesine neden olan “yurttaş gazeteciliği” (Uzun, 2006) pratiklerinin de eklenmesiyle önemli bir içerik sağlayıcı olan muhabirlerin rolü zayıflamış ve esnek/güvencesiz istihdam politikalarına maruz kalmışlardır (Yeşilyurt, 2014). Köşe yazarları için de benzer istihdam uygulamaları söz konusudur, hatta gazetelerin mülkiyetinde yaşanan el değiştirmeler sebebiyle doğrudan işten çıkarma ya da istifa ile sonuçlanan durumlar yaşanmıştır³⁵.

Kanaat teknisyeni köşe yazarlarının toplumsal düzende heterodoksi meydana getiren her ortama müdahil olarak ortodoksiyi dayatması hegemonik mücadelenin sahnelendiğini göstermektedir. Medyanın sembolik seçkinleri olarak haber üretim (Mora, 2008) unsurlarında olduğu gibi köşe yazarlarının da ürettikleri hakikatin sermaye-iktidar tarafından çizilen sınır içerisinde olması beklenmektedir. Köşe yazarlarının, medyanın yapısal dönüşümüyle birlikte artan sayısı Türkiye için bir gerçeklik olmakla birlikte bu alanda çarpıcı olan şey söz konusu yazarların haftanın neredeyse her günü ve her konuda yazıyor olmalarının “köşecilik olayı” diye anılan ticarileşme³⁶ göstergesi olmasıdır (Kaya, 2016: 369-374). Köşe yazarlarının birer kanaat teknisyenine dönüşmesi bu işi yapmaları karşılığında ortaya koymaları gereken metanın niteliğini belirleyen tutumu da üretmektedir. Türkiye için öne çıkan birkaç tutumdan söz etmek bahsedilen vasıfsızlaşmayı somutlaştırmak için faydalı olabilir: 1) Lafımı sakınmıyorum kisvesiyle fetva vermek, *racon kesmek*; 2) Aslında haber olarak kamuoyuna sunulması gereken bilgiyi kendi yorumuyla birleştirerek *manipülasyon*

³⁵ Medyadaki dönüşümle birlikte editörden muhabire mesleki açıdan özerk hareket alanı giderek daralmıştır. Bu durum bilgi üretimine yansımıştır ve bilgi-iktidar ilişkisi bağlamında daha çok müdahale anlamına gelmektedir. Böylelikle sansür hatta otosansür normalleştirilmektedir. Bu tür müdahalelere direnme tavrı geçmişte Emin Çölaşan, Bekir Coşkun, Mine Kırıkkanat, Ece Temelkuran, Nuray Mert, Mehmet Altan, Yıldırım Türker, Ali Akel gibi isimler tarafından gündeme gelmişti. Banu Güven, Mirgün Cabas ve Ruşen Çakır’ın da televizyon kanallarından benzer sebeplerle uzaklaştırılmış ya da ayrılmak zorunda bırakılmışlardı. Yakın bir örnek olarak Doğan Medya, AKP’ye yakın olduğu bilinen Demirören Holding tarafından satın alındıktan sonra Hürriyet Gazetesi’nden Melis Alphan ve Cansu Çamlıbel istifa etmiştir. Aynı şekilde yakın bir başka örnek olarak Taha Akyol’un CNN Türk’teki programına ve haber spikeri Saynur Tezel’in işine son verilmiştir.

³⁶ <http://www.radikal.com.tr/radikal2/kose-yazarinin-hikmeti-872939/>

yapmak, 3) Kendi beğenilerini, tüketim alışkanlıklarını okuyucuya açan belli bir yaşam tarzını sunarken, bunun *tüketim kültürünü pazarlamak*³⁷ (Kaya, 2016: 374-375). Üzerinde durulduğu kadarıyla tüm bu metalaşma, kamusalın tasfiye edilişi ile habercilik faaliyetinde de olduğu gibi köşe yazılarının da giderek magazinleşmesi durumunu ifade eden tabloid yayıncılık ile ortaya çıkmıştır.

Tabloid yayıncılığın yaygınlaşmasıyla, haber metinlerinin söylem kurgusu bakımından bilgi vermekten ziyade bir yorumu benimseten yönünün baskın geldiği bir ortamda, köşe yazıları doğrudan haberlerin yorumlanarak aktarıldığı esas takip unsuru olarak öne çıkmıştır. Gazete köşe yazıları siyasal iktidarın belli toplumsal kesimlerin ideolojik pozisyonlarını söylem düzeni olarak kurması bakımından iyi örneklerdir. Ayrıca köşe yazıları, kulaklarını açıp kendisine hakikati fısıldamasını beklediği uzmanı dinleyen okur üzerinde bahsedilen büyüleyici etkiyi yaratma kudretine sahiptir. Zaten bu beklenti, köşesinde penceresini açmış ve olan biteni anlatan köşe yazarı profiliyle de uyumlu bir tüketici eğilimidir. Köşe yazıları, bir toplumsal/siyasal düzende belli bir zaman kesiti içerisinde siyasal, ekonomik veya kültürel gündemdeki çatışmalı bir meseleyi gündeme getirme ve yön verme etkisini taşımaktadır. Bu nitelikleri sebebiyle bir olaya, bir tutuma dair kitlesel ölçekte meşruluk kazandırabilecek bir söylem pratiği olarak kabul edilebilirler.

“Daha açık biçimde ifade edecek olursak, köşe yazıları (haber metinleriyle birlikte) şeylerin düzenini, bu düzenin sınırlandırıcı perspektifini, şeyleri ‘evrensel’, ‘doğal’ ya da ‘gerçeklik’in kendisiyle bitişmiş gibi göstererek kutsal kaçınılmazlıkla donatan bir temsil etme tarzıdır” (Parlak ve Yıldırım, 2014: 26-27).

Okuyucu için köşe yazarı gündemin ne olacağını belirlemeye yetkin ve olayların hangi düzlemde tartışılacağını, algılanacağını gösteren uzman olarak algılanmaktadır. Bu önkabulle okunan yazı, kaçınılmaz biçimde okuyucuyu ideolojik bir konuma çekmektedir (Özer, 2011: 63). Bu konum emir tonuyla bir sürüklenmeyi de ifade edebilir ancak daha çetrefilli belki sinsi olarak tanımlanabilecek olan etkisi, okuyucu için bir başlangıç noktası tayin etmesi, “şeylerin düzenini” temsil etmesidir (Hall, 1999: 90). Böylelikle siyasal olanın tahayyülü için bir form sunan komplo teorilerinin de *şeylerin düzenini* sunması, akıl yürütme pratiği bakımından devlet aklına paralel bir manipülasyonu içermektedir. Bu bakımdan medyanın dönüşümüyle tabloid yayıncılığın yaygınlaşması güvenlik entelektüeli olan gazete köşe yazarlarının ideolog rolleriyle bir arada düşünülmelidir. Bu takdirde gazete köşe yazılarının bu araştırmanın izini sürmek

³⁷ Vurgu eklenmiştir.

istediği iktidar ilişkilerini örneklemini oluşturması kaçınılmazdır. Örneklem dahilinde Türkiye’de kompo teorilerinin toplumsalın nasıl kurgulandığına dair tarihsel kullanımı gözetildiğinde, köşe yazılarında kullanılan söylemlerin güvenlikçi anlayışla uyumu analiz edilmiştir.

3.1.3. Yöntem

Araştırmada ESA yönteminin tercih edilmesi öncelikle medya analizi ve metin analizi için bu tezin varmak istediği hedeflere aracılık etmesidir. Söylem içindeki etken ve edilgen konumlar, söyleme eşitsiz katılımı başlandığını gösterir (van Dijk, 1993: 256) ve dilin sunduğu gramer kurallarının kullanımı, tonlama, kelime seçimi, retorik formların kullanımı gibi imkânlar dahilinde iktidar ilişkileri kurulur. ESA ile bu sayede biz/onlar ayrımının yarattığı eşitsiz konumlar ortaya çıkartılır (van Dijk, 1999; 1985a, 1985b, 1985c). Teun A. van Dijk’ın söylem analizi, köşe yazılarında kullanılan söylemlere eleştirel bir mesafe almaya ve mevcut yapıları iktidar ile dil arasındaki bağlantıyı gözden kaçırmadan çözümleme yapmaya olanak tanımaktadır. Söylem analizi, söylemi oluşturan makro ve mikro düzeyleri çözümlemek yoluyla aynı zamanda bu yapıları oluşturan toplumsal arka plan hakkında da bilgi edinmeyi kolaylaştırmaktadır. Böylelikle dildeki açık kullanımların çözümlenmesiyle söylemdeki toplumsal ideoloji ortaya çıkarılacaktır. Yapılan analizlerde van Dijk’ın (1988a:72-91; 1988b:30-48) söylem çözümlemesinde makro yapılar kapsamında yer verdiği *tematik çözümlemeler* kullanılmıştır. Böylelikle sembolik iktidarın yeniden üretimine katkı sağlayan sembolik seçkinler (köşe yazarı, editör, akademisyen, sanatçı) tarafından tahakküm ilişkilerinin nasıl kurulduğunun izi sürülmüştür.

Modern düşüncenin düaliteler üzerinden çalışması ve bu düalitelerin Kartezyen bir ilişki kurması bağlamında ESA yöntemi, toplumsal anlamın üretilmesinde sınırların nasıl çizildiğini ifşa etmeye dair bir yöntem olarak kullanılagelmiştir (Göregenli, 2013; İnceoğlu, 2013). Söz konusu ikilikler söylemi kuran akıl yürütme pratikleridir, bölerek, tasnif ederek ve daha da önemlisi düşmanlık ilişkisi üreterek düşünmektir. İşte toplumsalı bu çatışma üzerine inşa eden bir yönetim anlayışı da başta medya olmak üzere bilgi üretim araçlarıyla savaşı sürekli hale getirerek yönetmektedir (Parlak ve Yıldırım, 2014: 219). Bu kapsamda *biz* birliğini inşa etmek için önce *onlar* düşmanını belirlemek gerekmektedir.

van Dijk'ın toplumsal bilişi açıklarken kalkış yaptığı başlangıç noktası ideoloji tanımları ve ideoloji ile söylemin bir arada çalışmasıdır. van Dijk (2015: 40) ideolojilerin bir inanç pratiği olarak grupların ortaya çıkışındaki rolünü, biz/onlar ayrımının dil aracılığıyla kurulmasına ve ideolojilerin toplumsal olduğuna dikkat çeker. “Bunun anlamı şudur: ideolojiler sadece bireyler tarafından edinilmez ve temsil edilmezler, dil ediniminde olduğu gibi, bir grup insan tarafından toplumsal olarak öğrenilir ve kolektif bir şekilde temsil edilirler.” Böylelikle ideolojilerin toplumsal tanıtım pratiği söylem aracılığıyla mümkün olur. Toplumun farklı kesimlerinde bir inanç grubu ya da etnik bir grup sahip oldukları ideoloji etrafında toplumsal pratiklerini sürdürür. İdeolojik kurumların -eğitim ya da medya düzenekleri sayesinde- söylem yoluyla kitleleri etkilemesi mümkündür. Bu etkiye içkin tahakküm ilişkisinin nasıl kurulduğu, ideolojilerin söylemde kendilerini nasıl gösterdikleriyle ilgilidir. Biz/onlar ayrımı, daha önce bahsedildiği üzere komplocu motivasyonun kavramsal araçları için de geçerlidir. Foucault'nun belirttiği akıllı-deli, hasta-sağlıklı, serseri-makbul ayrımlarını üreten bilgi teknolojisi iktidar ilişkilerini de kurguluyordu. Komplo teorisi söylem düzeni ayrımları üreten akıl yürütmenin bir sunumu olarak ötekileştirme pratiğinden esinlenmekteydi. Şu soruyu tekrar soralım: komplo teorileri, modern siyasal hayatta niçin gündemde kalan bir yönetim pratiği olmuştur? Yanıtlayalım, çünkü komplo teorileri güvenlikçi bağlamda önünü alma ve bastırma aracı olarak ötekileştirme pratiğini, devlet akli ile uyumlu biçimde yürütebilmiştir. Kriz anlarını yönetmek için komplo teorilerine başvurulmasını egemenin sorumluluk almaması ya da yine krizlerin kontrollü biçimde oluşturulmasını ve bu bağlamda uzun vadede toplumsalın yeniden düzenlenmesi projelerini yönetebilmek için şiddetin egemene değil de komplo teorileriyle sunulan düşmanlara doğrultulmasını egemenin istikrarını sürdürmesi olarak okumak mümkündür. Bu okumayı yapabilmek adına araştırma kapsamında ESA yönteminden yararlanılmıştır. ESA, medya metinlerinde söylem yoluyla inşa edilen toplumsal anlamı mistifiye eden, meşrulaştıran, eşitsizliği doğuran ve yönetilmesine katkı sunan etkilerini çözümlmeyi sağlayan bir gelenekten beslenmektedir (İnceoğlu ve Çomak, 2016). Bu yönüyle ESA'nın, söz konusu etkilerin ortaya çıkmasına neden olan maddi üretim ve toplumsal yaşam kurgusunun nasıl şekillendiğinden hareket etmeyi sağlayan kaynak, Marxist düşünce geleneğidir (Parlak ve Yıldırım, 2014; Akca, 2009; Evre, 2009).

Başta haber metinleri olmak üzere ideoloji ve söylemin gazete metinlerinde ve medya-sermaye-iktidar ilişkisi bağlamında analiz edilmesi, toplumsal anlam etrafında organize edilen yapının ilişkileri nasıl kurduğunu kavramak için gereklidir (van Dijk, 1999). Kamusal ihtiyaçlara denk düşen bilginin haber yapım sürecinden dışlanması, söz konusu ülkedeki medya-sermaye-iktidar ilişkilerinin sonucudur. Haber metni ya da köşe yazısı yer aldığı gazetenin ideolojik sınırlarını temsil etmektedir ve asla tarafsız yaklaşımlar söz konusu olamaz³⁸ (Yağlı, 2009: 60; Akca, 2009: 103). Bu bağlamda bir olaya dair ister haber ister köşe yazısı olsun anlamı örtükleştirilen, meşrulaştıran ve doğallaştıran söylem pratiklerinin sermaye-iktidar ilişkisine içkin olması hakikat rejiminin inşa edilmesi dahilinde kavranmalıdır. Medyanın demokrasiye katkı sağlaması için haber ile yorum arasında ayırım yapmaya imkân sağlayan mesafenin korunması gerekir. Bu tutum doxa ile mücadele etmeyi de mümkün kılar. Medyada sunulan verili düzen, haberlerin belli ön kabuller ile servis edilmesi demektir. Bunun sonucu medya içeriklerinin giderek magazinleşmesine yol açmaktadır. Diğer yanda magazin formatındaki bir televizyon programında toplumsal meselelere dair fikir yürütmek, tartışma yapmak da alımlayıcının tüketim tahayyülünü şekillendiren sembolik bir takastır. Toplumsalın algılanışına dair eleştirel düşünme yollarından uzaklaştırıcı etkiye sahip sembolik iktidar, toplumsal fenomenlerin içeriğini boşaltarak boş gösterene dönüştürebilir ya da istenilen dolgu malzemesiyle bağlamına aykırı biçimde onları yeniden doldurabilir. Böylesi bir medya kültürünün nasıl inşa edildiği üzerine düşünmek ve eleştirel yaklaşımlar geliştirmek başlı başına politik bir edimdir. Fakat komplot teorileri ve yönetimsellik ilişkisini irdelerken üstünde durulduğu gibi odak, siyasalın ele alınışına dair akıl yürütme pratiklerine kaydırılır ise mücadele ve müdahale pratikleri de geliştirilebilecektir: “Sadece cevapları üretmeyi değil cevapları üretme tarzını da keşfetmeyi, yani tartışma etkinliğini örgütlemenin, tartışmayı örgütlemenin, militan çalışmayı örgütlemenin yeni bir biçimini keşfetmeyi amaçlamalıyız” (Bourdieu, 2015: 73). Bu çalışmanın naçizane ortaya koyduğu panoroma, siyasalın hayal edilmesi ve ifade edilmesine dair söylem pratiklerinin ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Bir vatandaşın devletle bütünleşme pratiği bu algılama, akıl yürütme, ilişki kurma, ifade etme gibi gündelik hayatın ayrıntılarına sinmiş kendilik teknolojileri ile kurulmaktadır. Fakat bunun yarattığı tahakkümü keşfetmek ve ona dair nasıl bir mesafe alınacağını gündeme getirmek, özgür bir özne olmak için gerekli olan kendilik kaygısını duyarak

³⁸ Çiler Dursun, <https://iletisimnotlari.files.wordpress.com/2013/03/haber-ve-habercilik-gazetecilik-c3bczerine-de3bcc59fc3bcnmek.pdf>

başlayabilir. Bugün bu kaygıyı hissederek algılamaya başlamak bilgi-iktidar ilişkisinin en etkin kullanıldığı medya araçlarını sorgulamayı gerektirmektedir. Bu sebeple bu derdin tartışılacağı uygun araştırma nesnelere bir tanesi de gazete köşe yazılarıdır.

Çalışmanın örneklemini oluşturan vakıalar üzerinde yazılan köşe yazılarında kullanılan komplo teorisi formu odağı sadece bir tema değil, siyasal iktidarın nasıl kurgulandığına dair bir akıl yürütme pratiğini de göstermektedir. Birinci bölümde yer verilen komplo teorileri kullanımının Türk siyasal hayatından örneklerinde de görüldüğü üzere kurulan ilişkiler, tanımlamalar, takılan sıfatlar, yapılan eğretilmeler bakımından belli başlı referansları kullanma konusunda ortak bir eğilim söz konusudur. Söylem düzeninde bu göstergelerin kullanımı, dili kullanan öznenin taşıdığı ideolojiden ayrı düşünülemez. Söylemin yapıları ile iktidarın yapıları arasındaki ilişkiyi kuran van Dijk, tahakküm ilişkisinin *bilişsel* (cognitive) bir onay olarak tanımlanması noktasında iktidar yapılarının söylem içerisinde bulunacağını savunmuştur. van Dijk'ın söylem üzerinden yaptığı iktidar çözümlemesi, Foucault'nun iktidar ilişkisi analizinde kullandığı aşağıdan tahayyül düşünüldüğünde zıt yönlüdür yani yukarıdan aşağı kurulan bir iktidar çözümlemesi yapmaktadır. van Dijk, söylem yoluyla tahakküm kuran iktidar elitlerinin, gruplarının, kurumlarının yol açtığı toplumsal eşitsizliği ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu sebeple gazete metinlerinde kullanılan dil basit bir yansıtma ve aktarım aracı değil siyasal iktidar ilişkilerine dair ideolojik biçimde üretilen anlamlandırma/bilme hatta Foucaultgil hatırlatmayla özne-hakikat bağlamında akıl yürütme pratiğinin bir parçasıdır. Bu bağlantı üzerinden düşünüldüğünde ideolojinin ve ona bağlı söylemin bir özneleştirme potansiyeline sahip olduğu görülmektedir. Böylelikle iktidar dolaylı biçimde bilgi üreterek zihinleri yönlendirir. Komplo teorilerinin bir siyasal tahayyül olarak benimsetilmesi siyasalın evrenini de sınırlandırmaktadır, işte kapalı sistem olarak akıl yürütme ya da bahçenin içinde yaşamaya razı olma böyle başlamaktadır. Söylem düzeni itibarıyla siyasal önyargılı biçimde düşman üreterek anlayan bir akıl yürütmenin yaygınlaşması toplumsal eşitsizliği doğuran çatışmayı beslemektedir. 'Komplo teorileri nasıl okunur' sorusunu sormak ve yanıtı eleştirel çözümleme ile yaklaşmak ise başlı başına siyasal bir tutum olarak değerlendirilebilir (Yağcıoğlu, 2002: 28). Dolayısıyla medya aracılığıyla toplumsal alanda biz/onlar sınırının oluşturulması hangi ideolojinin, hangi gazetenin, hangi köşe yazarının bu sınırın oluşmasına nasıl bir katkı sağladığı tespit edilmelidir. Bu

yolla toplumsal denetimin, tahakküm ilişkilerini yeniden üreten sembolik şiddeti de çözümlenebilir.

Çalışma kapsamında analiz için oluşturulan gazete ve köşe yazarı örnekleme şöyledir: Yeni Akit-Abdurrahman Dilipak, Yeni Şafak-Yusuf Kaplan, Sabah-Rasim Ozan Kütahyalı, Habertürk-Nagehan Alçı, Star-Mehmet Metiner, Türkiye-Batuhan Yaşar ve Karar-Elif Çakır. Oluşturulan vakıa setinin kapsadığı dört yıllık periyod içerisinde bazı yazarlar farklı gazetelere geçiş yapsa da söz konusu gazeteler ideolojik konumları ve içinde buldukları medya mülkiyeti ilişkisi siyasal İslam ve liberalizm bütünleşmesine paraleldir. Gazete örnekleminin belirlenmesinde AKP hükümetine yakınlığı ile *havuz/iktidar medyası* diye bilinen medya-sermaye-iktidar ilişki eksenini gözetilmiştir; ideolojik olarak İslamcı-muhafazakâr, milliyetçi-muhafazakâr ve görece daha seküler eğilimleri temsil etmeleri önemsenmiştir. Köşe yazarları da yine aynı eksen gözetilerek seçilmiştir. Buna göre A. Dilipak ve Y. Kaplan'da İslamcı eğilimin baskın olduğu; M. Metiner, B. Yaşar ve E. Çakır'da Yeni Türkiye imgesiyle uyumlu bir milliyetçi eğilimin ağırlıklı olduğu; R.O. Kütahyalı ve N. Alçı'nın ise diğer yazarlara göre seküler ancak *Eski Türkiye*'ye atfedilmeyen bir çağrışımı içeren aynı zamanda liberal piyasa değerlerini temsil eden eğilime sahip oldukları belirlenmiştir. İdeolojik konumları birbirinden farklılaşsa da söylemlerini benzeştiren kodlar ve mantık hemen hemen aynıdır. Bu sebeple köşe yazarları aslında kanaat teknisyeni görevini yerine getiren ve siyasal iktidarın politik tahayyülünün uzantısı sorumluluğuyla bilgi üreten kalemler arasından belirlenmiştir. İncelenen yazılar, vakıa setinde sunulan her olayın meydana geliş tarihinden itibaren 30 günlük süre içindeki taramadan seçilmiştir.

Haber metninin çözümlenmesinde öncelikli olarak temanın belirlenmesi, belli bir neden-sonuç ilişkisi bağlamında biz/onlar ayrımının söylem içerisinde nasıl inşa edildiğini anlamaya yardımcı olmaktadır. Seçilen köşe yazılarında iktidar ve dil arasındaki bağlantı eksen alınarak tanımlamalar, takılan sıfatlar, yapılan eğretilmelerin egemen sembolik iktidarın yeniden üretilmesinde katkısı olan ideolojik çağrışımlar belli tematik bağlamlarda tespit edilmiştir. Bunlar tematik olarak şöyle belirlenmiştir: 1) *düşman imali: cui bono?*, 2) *mazlum-mağdur ve güvenlik rasyonalitesi*. Bu temalar altında tartışılan, her seferinde hakim olan ve tabi olan arasındaki tahakküm ilişkisinin komplo teorisi söylem düzeni aracılığıyla yeniden üretilmesidir. Her bir temada biz/onlar ilişkisinin kurulduğu ekseninde komplocu tasarımın izi sürülmüştür. *Düşman imali: cui bono?*, komplo teorilerinin başlangıç noktası olarak kimlik inşasına

girişmektedir; bu tema içinde düşmanlık matrisinde konuşlanma ve teyakkuz halini motive eden analize yer verilmiştir. *Mazlum-mağdur ve güvenlik rasyonalitesi*, iktidar ilişkilerine içkin travmatik olayların çağrıştırılmasıyla zaman zaman meşruiyet sağlamak için -bilhassa Türkiye’de İslamcı-muhafazakâr kesimin- mazlum-mağdur estetiğinin kullanımını üzerinde durulmuştur. Ayrıca *güvenlik rasyonalitesinin*, neoliberal paradigmanın değerleri doğrultusunda olağanüstü halleri normalize eden etkisi araştırılmıştır. Burada son olarak dört yıllık süreçte seçilen vakıa setindeki olaylar arasında ya da daha eski olaylarla komplo ilişkisi kurulması incelenmiştir. Burada üretilen toplumsal anlam, söylemdeki ideolojik temsiller aracılığıyla ya da şunu tasvir ederek sembolik iktidarı yeniden üretmektedir: *Eski Türkiye’den Yeni Türkiye’ye* geçişin sancıları. İşte tüm toplumsal ilişkiler, bu sancıların yarattığı çatışma ve düşmanlık ilişkilerine göre yeniden düzenlenmektedir.

Köşe yazılarında komplo teorileri bütünlüklü kurgular olarak değil söylem düzeni yani form olarak ele alınmaktadır. Metinlerde bunu çağrıştıracak ifadeler keyfi olarak belirlenmiştir. Metin çözümlemelerinde genel olarak *komplo, komplo teorisi, kumpas, oyun, tezgâh, senaryo, film, tiyatro, sahne, aktör, ajan, provokatör, operasyon, algı operasyonu, üst akıl, büyük resmi görmek/oyunu bozmak* ifadelerinden oluşan bir set aracılığıyla komplo teorileri söylem düzeninin çağrışımları takip edilmiştir. Daha evvel bahsedildiği üzere formun üç temel özelliği gizlilik, belirsizlik ve basitlik olarak belirlenmişti. Bu özellikleri sayesinde komplo teorisi formunun esnek rabıtalı kurmak için kullanışlı bir yönetimsellik aracı olarak neoliberal paradigmanın esnekliğiyle uyum gösterdiği vurgulanmıştı. Böylelikle komplo teorilerinin, güvenlik mekanizması gibi çalışarak önünü alma ve bastırma aracı olarak kullanıldığının da altı çizilmişti. Bu bağlamda kurulan tematik analiz çatısıyla şu soruların yanıtlarına zemin hazırlamak amaçlanmıştır: Türkiye’nin içinde bulunduğu koşullarda toplumsalı düzenleyen güvenlik-kimlik-sadakat kompleksi hangi semboller aracılığıyla tahakküm ilişkisini yeniden üretmektedir? Edinilen yanıt şu soruların yanıtları için de kapı aralamaktadır: kanaat teknisyenleri köşe yazılarında komplo teorisi kullanarak neyi mistifiye etmektedir, hangi şiddetin meşrulaştırılmasında rol oynamaktadır, hangi eşitsiz koşulları rasyonelleştirerek yönetimin sürekliliğine ve kontrollü bir dönüşüm sürecinin yürütülmesine katkı sağlamaktadır?

3.1.4. Vakıa seti

Türkiye siyasal kültürüne bakıldığında hem siyasi partilerin hem de farklı siyasal yönelimlerin politika üretiminde, gerek gündem belirlerken gerekse politik güzergâhlarını tarif ederken sıkça başvurdukları yöntemlerden birisi de komplo teorisi üretmek olmuştur. Bu bakımdan komplo teorilerinin, Türk modern siyasal hayatının kurgusu içinde hakikat rejimi tesis etmede -kurucu- meşruluk aracı olarak kullanıldığı iddia edilebilir. Yukarıda da belirtildiği gibi komplo teorileri belli bir son'un, "hangi ellerden, hangi amaçlarla, hangi araçlarla geleceğini" kültürel mitler ve kodlara yer vererek tarifler. Arka planında korku ve tehdit barındıran bu kurgu içinde kullanılan semboller, tasvirler göz ardı edilmemelidir. Çalışma kapsamında 2013-2017 periyodu itibarıyla kullanılan vakıa seti gözetildiğinde birçok köşe yazısındaki siyasal olanı komplocu yaklaşımla kavrama tutumu analiz edilmiştir.

Bu tarihsel aralıkta üzerinde inceleme yapılan beş vakıa belirlenmiştir: 2013 yılında Gezi Parkı Protesto Eylemleri ve 17-25 Aralık Operasyonları, 2014'te MİT Tırları Operasyonları, 2016'da 15 Temmuz Darbe Girişimi ve 2017'de Adalet Yürüyüşü.

Bu vakıa setinin oluşturulmasında ekonomi-politik ve idari bağlam neoliberalizm ekseninde kesişmektedir. İlki için çokça üzerinde durulan dönüşen medya-sermaye-iktidar ilişkisi de olmak üzere, neoliberal olarak tanımlanan iktisadi ve siyasi dönüşüm müdahaleleri ve bu tema altında müdahale pratiklerinin birbirleriyle kurdukları ilişkiler. İkincisi ise, bu çalışmanın sorunsalı çerçevesinde özne-hakikat bağlamında bilgi-iktidar ilişkilerinin üretimi ve bunun kriz anlarında hangi stratejiler aracılığıyla pratik edildiği. Bu vakıaların her biri hükümeti yönetimsellik krizine sokan ve iktidar stratejisi geliştirilmesi yolunda ciddi çözümsüzlükler doğuran olaylar olarak seçilmiştir. AKP hükümetinin manevra alanı kısıtlandığında tüm olanları komplo teorileri aracılığıyla kavrayan, gelecek tahayyülünü de bunun üzerine kuran bir söylem pratiği geliştirdiği (Türk, 2013; Altın ve Erensü, 2014; Baştürk, 2014; Parlak, 2015; Parlak ve Öztürk, 2015; Parlak ve Uz, 2016), hükümete yakın kanaat teknisyenlerinin köşe yazılarında da takip edilebilmektedir. Vakıa setini oluşturan olaylar arasında komplocu tasarım bağlamında ilişki kurma eğilimi kuvvetli olmakla birlikte bu olaylardan bazıları arasında faileri bakımından organik bağlar da söz konusudur. Fakat köşe yazılarında görüleceği üzere kronolojiye uygun biçimde 4+1 olarak

düşünüldüğünde Adalet Yürüyüşü vakıası komplo potansiyeli bakımından diğer olayları düşümleyen bir *kümülatif trende* sahiptir. Gelineen noktada siyasal alandaki söylem pratiğinde *öteki* sınırları o kadar belirsiz ve esnektir ki adeta emeğin prekarizasyonu ya da kamusal hizmetlerin özelleştirilmesinde olduğu gibi güvencesiz koşulları çağırıştırır. Düşman olarak betimlenen dini mezhebin yanına evveliyatında dost olunan bir etnisite düşman statüsünde iliştilirilebilir ya da siyasal parti üyeleri terörize edilebilir. Daha da ötesi tüm bu iç-dış düşmanların ortak plana tabi oldukları ve birlikte hareket ettikleri ilan edilebilir. Her an *terörist* ilan edilme riskiyle siyasal alanı şekillendiren şey, demokratik ilkelerden ziyade korku dinamiğidir. Krizlerin yol açtığı yeni sosyo-ekonomik koşullara paralel biçimde düşmanlaştırılan öteki kimliklerinin sınırları da esnetilmekte ve *işbirlikçi* aktörler hızla güncellenmektedir.

Türkiye’de yapılan neoliberal ekonomik reformların bir mantalitesi olduğu gibi bunu gerçekleştirmek üzere yapılan idari icraatların da aynı mantaliteyle bağlantılı olması şaşırtıcı değildir. O halde üretilen hakikatin bu durumu kolaylaştırıcı bir etki sağlaması, diğer bir ifadeyle siyasal rasyonelleşmeyi sağlaması ve krizlerin travmatik etkilerini bastırması ve başka yönle kanalizetmesi beklenir. Tezin önerdiği varsayım doğrultusunda, bir hakikat üretimi olarak komplo teorisinin ele alınması ve bu hakikatten türeyen söylem pratiğinin yönetimsellik aracı olarak nasıl bir rol üstlendiğinin tespit edilmesidir.

Öncelikle bahsedilen kriz koşullarını tarif eden bağlamın kurulması için vakıa setindeki olaylar kısaca hatırlatılacaktır:

Gezi Parkı Protestoları: Olay, imar izni olmadan Topçu Kışlası’nı Taksim Yayalaştırma Projesi kapsamında 27 Mayıs’ta Taksim Gezi Parkı’na iş makinelerinin girmesi ve ağaçların sökülmesinin gündeme gelmesiyle başlamıştır. 31 Mayıs itibarıyla Türkiye’nin pek çok ilinde meydana gelen katılımıla kitlesel protesto eylemlerine dönüşmüştür. 1 Haziran itibarıyla protestocular Gezi Parkı’na kamp kurarak kütüphane, revir, mutfak gibi gönüllü organizasyonları 15 Haziran’daki polis müdahalesine dek sürdürmüştür. Türkiye siyasal hayatında daha önce siyasal katılımdan eylem repertuarına kadar böylesi deneyimlenmemiş bir toplumsal hareket deneyimi ve protesto pratikleri olarak tarihe geçmiştir. Eylemlere karşı uygulanan polis şiddeti ve onunla

birlikte yürütülen sivil şiddet sonucu sivil ölümler³⁹, yaralanmalar meydana gelmesi toplumsal gerilimi daha da tırmandırmıştır.

17-25 Aralık Operasyonları: İlk dalgası 17 Aralık 2013 sabahı, savcı Celal Kara ve Mehmet Yüzgeç'in talimatları ve savcı Zekeriya Öz'ün koordinasyonunda haklarında rüşvet, görevi kötüye kullanma, ihaleye fesat karıştırma ve kaçakçılık gibi suçlamaların yöneltildiği aralarında dönemin İçişleri Bakanı Muammer Güler'in oğlu Barış Güler, Ekonomi Bakanı Zafer Çağlayan'ın oğlu Salih Kaan Çağlayan, Çevre ve Şehircilik Bakanı Erdoğan Bayraktar'ın oğlu Abdullah Oğuz Bayraktar, Halkbank Genel Müdürü Süleyman Aslan, işadamları Ali Ağaoğlu, Rıza Sarraf gibi isimlerin de bulunduğu seksen dokuz kişinin göz altına alınmasıyla başlamıştır. İkinci dalga 25 Aralık'ta savcı Muammer Akkaş tarafından yürütülen soruşturmada suç işlemek amacıyla örgüt kurmak ve yönetmek, ihaleye fesat karıştırmak ve rüşvet suçlamalarının yöneltildiği gözaltı listesi hazırlanmış ve bazı iş adamlarının malvarlığına el koyma kararı çıkartılmıştır. Sansasyonel olan durum ise, dönemin başbakanı Erdoğan'ın oğlu Bilal Erdoğan'ın da şüpheli sıfatıyla ifadeye çağırılması ve bazı ses kayıtlarının internet ortamında dolaşıma girmesi olmuştur. AKP iktidarı, hükümete dönük bu operasyonların Gülen Cemaati tarafından gerçekleştirildiğini belirtmiştir.

MİT Tırları Operasyonu: 19 Ocak 2014'te Suriye'ye giden tırlar, önce Kırıkhan Savcılığı talimatıyla sonra Adana TMK savcısı Özcan Şişman'ın Kırıkhan'a ulaşması ve müdahalesiyle Hatay'da yapılan jandarma ve polis operasyonu ile durdurulmuştur. Yaşanan gerilimin ardından MİT'in kontrolünde olan ve insani yardım taşıdığı öne sürülen tırlara emniyet güçleri arama yapmaktan vazgeçmiş, tırlar da Suriye'ye geçiş yapmıştır. Hükümet, Gülen Cemaati tarafından yargı yoluyla bir operasyon gerçekleştirildiği iddiasında bulunmuştur. Bu olay sonrası şüphesiz kritik gelişmelerden en önemlisi, özel yetkili savcılıkların kaldırılması olmuştur. Olayın medyadaki temsili ise hükümet açıklamalarında devlete karşı işlenmiş bir casusluk faaliyeti olarak değerlendirilmiştir, ertesi gün olayı manşetten veren ve söz konusu operasyonu gündemde tutan yayıncılık anlayışıyla Cumhuriyet Gazetesi yoğun baskının odağı olmuştur. Daha sonra bu süreçte Can Dündar ve Erdem Gül ile tırlarla ilgili haberi yapan pek çok basın emekçisi hakkında dava açılmış ve tutuklama gündeme gelmiştir.

³⁹ Mehmet Ayvalıtış, Abdullah Cömert, Ethem Sarısülük, Ali İsmail Korkmaz, Ahmet Atakan, Berkin Elvan, Burak Can Karamanoğlu, Mehmet İstif ve Elif Çermik, Medeni Yıldırım.

15 Temmuz Darbe Girişimi: 15 Temmuz Darbe Girişimi, TSK içerisindeki Gülen Cemaati kontrolündeki örgütlenmenin teşebbüsü biçiminde cereyan etmiştir. Bu girişim failinin sahip olduğu İslamcı siyasal geleneğin TSK içinde kurumsallaşma ve darbeye yönelmesi bakımından Türkiye tarihinde bir ilktir. Bunun yanında kalkışmanın yaşandığı gece, CNN’de canlı yayın esnasında cuntacıların kanalların binasına girişinin aktarılması, TRT’de cunta bildirisinin yayımlanması darbeyi canlı yayında takip etme gibi bir deneyimi yaşatmış bu bağlamda Baudrillard’ın Körfez Savaşı hakkındaki medya kritiğini anımsatmıştır. Sokağa yönlendirilen sivillerin sıcak çatışmaların içinde kalması sebebiyle ölüm ve yaralanmalar meydana gelmiştir. Darbe girişimi sonrası 21 Temmuz itibarıyla OHAL dönemi başlamıştır⁴⁰.

Adalet Yürüyüşü: 15 Haziran’da CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu öncülüğünde başlayan ve farklı siyasal kesimlerin yanı sıra toplumsal katılımın da olduğu milletvekili Enis Berberoğlu’nun yirmi beş yıllık hapis cezası almasını protesto eden ve adalet talebini gündeme getirmeyi amaçlayan, Ankara’dan İstanbul’a yapılmış ve 9 Temmuz’da tamamlanmış 450 km yürüyüş eylemidir. Adalet talebi, 15 Temmuz sonrası Gülen Cemaati ile mücadele kapsamında olduğu gerekçesiyle çıkartılan KHK’lerin amaçlananın dışında uygulanarak muhalif kesimlere⁴¹ dönük baskı politikasına neden olduğu sebebiyle gündeme getirilmiştir. Berberoğlu’na verilen ceza ise, Berberoğlu’nun MİT Tırları Operasyonuyla ilgili görüntüleri Can Dündar’a ilemiş olmasıdır. Belirtildiği gibi tırların durdurulması hükümet tarafından Gülen Cemaati ile ilişkilendirilmişti; görüntülerin basına yansması ise hükümet tarafından milletvekili bağlantısı sebep gösterilerek, CHP’nin Gülen Cemaati ile işbirliği içerisinde olduğu iddiası öne sürülmüştür. Bu sebeple Adalet Yürüyüşü de AKP tarafından mahkum edilmiş ve mecliste muhalefet pozisyonundaki MHP de AKP’ye paralel bir konumdan eleştiri getirmiştir.

⁴⁰ 18.04.2018 tarihi itibarıyla OHAL’in uzatılmasına ilişkin Başbakanlık tezkeresinin görüşmeleri Meclis Genel Kurulu’nda tamamlandı ve 7. kez uzatma kararı alındı.

⁴¹ Milletvekillerinin tutuklanmasından Barış Bildirisi’ne imza atan akademisyenlerin meslekten ihraç edilmesine kadar gündeme dair toplumsal muhalefete temsil imkânı tanımayan güvenlik ortamının kurulmasında OHAL koşulları Michel Foucault’nun hukuki ve disiplinci mekanizmalar olarak tanımladığı kavramsal çerçevede düşünülebilir.

3.2. Türkiye’de Yönetimselliğin İcrası: Komplo Teorilerinin Söylem Analizi

3.2.1. Düşman imali: *cui bono?*

Çalışmanın birinci bölümünde komplo teorilerinin analitik hatları tartışılırken geçen *cui bono?* ifadesi, hatırlanacağı üzere *kimin yararına?* anlamına gelen Latince ifadeydi. Bu soru sayesinde toplumsal yaşamın tüm karmaşık dinamikleri göz ardı edilerek tüm mesele *kim?* sorusuna indirgeniyordu. Ancak bu soru, doxic düzenin damgalarına paralel biçimde yanıtlanmaktaydı. Yani yanıt toplumsalın kurgusunda ötekileştirilmiş olanlara yöneliyordu. Sorunun çözüm yolu olarak kişiye indirgenmesi, yaşanan krizin dinamiklerinin algılanmasına ve çözümlenmesine dair mistifiye edici bir etki yaratmaktaydı. Ayrıca, statüko için siyasal sorumluluk almama anlamına geliyordu.

Bu tema altında, söz konusu gazete köşe yazılarında komplo teorisi söylem düzeninin gereği olarak *cui bono?* sorusuna verilen yanıtlar dolayımında biz/onlar ayrımının hangi örtük ideolojik saikler ile yapıldığı üzerinde durulacaktır. Çalışmanın başından bu yana ifade edildiği üzere komplo teorisi koşullara göre güncellenebilmektedir. Biz/onlar ayrımıyla üretilen düşmanlaştırma ilişkisinde de bu güncellemeler takip edilmiştir. Komplo teorileri söylem düzeninin sağladığı esneklikle komplocu figürlerin de esnek biçimde belirlendiğine dikkat çekilmiştir. Böylelikle komplo teorilerinin kullanımıyla *Yeni Türkiye* imgesinin toplumsal tahayyülü ve makbul vatandaş sınırlarının güvenlik endeksinde güncellendiği ortaya konulmuştur.

Toplum üstünde kutuplaştırıcı söylemlerin kırılgaştırıcı etkisi, statükonun sembolik iktidarını yeniden üretme süreçlerinde yaygın biçimde kullanılan bir strateji olarak okunabilir. Bu yaklaşımla, komplo teorisi söylem düzeninde düşmanlığın nasıl okunabileceğine dair üç alt başlık belirlenmiştir: 1) Dış güçler ve içerideki işbirlikçileri, 2) Düşmanın tekleştirilmesi, 3) Görünenin ardındaki gerçek.

3.2.1.1. Dış güçler ve içerideki işbirlikçileri

Toplumsal hareketler, doğrudan demokrasi pratiği olsa da demokrasinin oy sandığına endekslendiği siyasal kültürlerde bir siyasal katılım biçimi olarak ötekileştirilmektedir. Çünkü toplumsal hareketler, statüko için öngörülmezlik içerir ve bu yönetim adına bir krizle karşı karşıya olunduğunu göstermektedir. Bu sebeple, herhangi bir protest kalkışma hakkında en çok konuşulan, bunun bir komplo olduğudur. Toplumsal anlamın üretilmesinde bu iyi-kötü ayrımına tabi moral bir yarılma

yaratmaktadır. Kullanılan zamir ile biz/onlar ayrımının sınırını çizmek ve öteki yaratmak mümkündür (van Dijk, 2015: 91). Gezi Parkı Protestoları'nda kanaat teknisyenlerinin sunduğu biz/onlar ayrımı en başta, protesto eylemlerine katılan ve katılanlar arasında yapılmaktadır. Bu bağlamda *birileri düğmeye bastı* şeklindeki deyimleşmiş ifadeye ve 'provokasyon, provokatör' ifadelerine rastlanmaktadır. 'Birileri' ifadesi öte yandan da komplo teorisyeninin hakikati ortaya çıkartan pozisyonuyla uyumlu biçimde, 'sözde bilgisizlik' yoluyla ima yollu 'aslında biliyorum' kullanımındır.

Yine kötü bir zamanda düğmeye bastılar, İsrail'in yıldönümünde.. Ağaç kesme değil dertleri, o bir bahane idi sanki.. (A. Dilipak, 01.06.2013)

Geçen hafta oldukça iyi niyetle başlayan 'eylem', maalesef işin içine bazı provokatörlerin girmesiyle eylemin amacına gölge düşürürken, olayları da çığından çıkardı. (E. Çakır, 05.06.2013)

Birileri düğmeye bastı deyimini komplo teorisyeni için her olayda kimin düşman edileceğine dair olay bazında sınırları esnetmeye yardımcı olmaktadır. Mesela MİT Tırları Operasyonu için bir yandan doxic düzendeki inanç/etnisite/ideoloji bazlı ayrımlar kullanılıyor diğer yandan yine doxic düzendeki Yahudi-Müslüman, emperyalist-madun çağrışımlarına atıfla uluslararası aktörler ile içerideki *işbirlikçileri* arasında işbirliği kuruluyor.

Sıkı durun! Birileri düğmeye bastı.. **Şubat**'tan itibaren her yolu deneyecekler.. **Türk-Kürt, Alevi-Sünni, sağ-sol, liberal, yedekler** de dahil herkesi "**topyekun savaş**" için cepheye çağıracaklar.. **İsrail** ve **Esad** hazır kıta bekliyor zaten! (A. Dilipak, 31.01.2014)

Biz/onlar ilişkisini kurarken yapılan iç-dış ayrımının bir adım ötesi aynı ayrımı alt gruplar içinde yapmaktır. Yani biz'in içinde biz/onlar, onlar'ın içinde biz/onlar. Örneğin eylemciler içerisinde haklı taleplerle orada bulunanlara anlayış gösterilmesi fakat onların içinde kötü niyetli işbirlikçiler olduğu iması gizlidir. Burada asıl eylemci sahte eylemci olmak üzere sınıflandıran ve ayıklayan bir söylem stratejisi kullanılmaktadır. Ayrıca komplo teorisi söylem düzenine içkin olan 'hakikatin üstündeki perdeyi' kaldıran bakış, dil stratejisi dolayısıyla aktarılmaktadır.

Bir söz de Gezi Parkı eylemcilerine... Ortalığı kana bulayanlarla ve 'ağaç arkasına' gizlenip iktidarla başka hesap görmeye çalışanlarla aralarına süratle mesafe koymalıdır. Provokatörlerle aranızda mesafe koyun hepimiz yanınıza gelelim... (E. Çakır, 05.06.2013)

Mesele aslında ‐ağaçları koruma meselesi‐ değil. Böyle bir dürtüyle toplanan, hakikaten çevreye duyarlı vatandaşlar elbette var ama burada ortaya çıkan tablo AK Parti’ye yönelik birikmiş hıntan kaynaklanıyor. (N. Alçı, 02.06.2013)

Benzer biçimde komplo teorisi söylem düzenine içkin *sızma* metaforu da yapının homojenliğini ve bütünlüğünü bozup onu yıkıma götürecek eskatolojiyi kasteden bir anlam üretmektedir (Parlak ve Uz, 2016: 98). İslamcı/milliyetçi-muhafazakâr ideolojinin uzantılarında bu ayırım ahlak/geleneksel değerler eksenine oturtulup had bildiren bir tona sahipken; liberal seküler ideolojinin kavrayışı ise liberal hukuk devletinin şeffaflık ilkesinde meydana gelen sapmanın kabullenmez rasyonel tonlamasını kullanmaktadır. Sızma metaforu aracılığıyla üretilen toplumsal anlam statükonun siyasal sorumluluğunu mistifiye eden ve dışlayan bir retorik kullanımdır. Düşmanın sızma yeteneği vurgulanırken, bu sebeple sürekli ‘teyakkuz’da kalınması gerektiği korku duygulanımıyla işlenmektedir. ‘FETÖ’ faili üzerinden 17-25 Aralık Operasyonları, MİT Tırları Operasyonları ve 15 Temmuz Darbe Girişimi vakıalarında takınılan ortak tutum sızma metaforu üstüne kuruludur ve bir bakıma ‘yapıya zarar veren zararlı bir unsur’ muamelesi yapılırken ‘hain, ihanet, çürüme’ gibi ifadelerin kullanımı ne çıkmaktadır.

Koca bir dava, ** beş geri zekalının para makam ve kadın** ihtirasına kurban edilemez! Unutmamak gerekir ki, ınar ağacının içini bitiren yumuşakça bir kurtuktur.. (A. Dilipak, 19.12.2013)

şimdi de aynı merkezler bizim eve de uğramaya kalktılar. Eşim Rasim Ozan’a ve Ak Parti’nin önemli ismi Numan Kurtulmuş’a sahte bir kaset komplosuyla saldırdılar. Ortada açık bir çete var! Gülay Göktürk’n yazdığı gibi devlet içinde kendi başına hareket eden bu hukuk dışı yapının muhakkak hukuk prensiplerine bağlı kalınarak tasfiye edilmesi şart. (N. Alçı, 21.12.2013)

Birlikte yola çıktığınız kardeşlerinizi arkadan vurmayacaksınız. Kardeşlerinize de, lkenizin kimsesiz insanlarına da ihanet etmeye ve tuzak kurmaya kalkışmayacaksınız! (Y. Kaplan, 24.01.2014)

İçimizdeki ihanetçi çürüklerden arınarak daha bir arınacağımıza ve gleneceğimize yürekte inanıyorum. (M. Metiner, 06.02.2014)

Sızdılar... Yıllarca... Devletin en kılcal damarlarına kadar sızan, yerleşen, devlet aygıtının en yüksek noktalarına yerleşebilme becerisine sahip, dahası uyan denmeden uyanmayacak, l dendiğinde hiç düşünmeden ölecek, kendisini imha edebilecek, gerekirse bütün ömrünü l taklidi yapmakla geçirebilecek yeleri olan bir rgttn bahsediyoruz. (E. akır, 02.08.2016)

Gezi Parkı Protestoları hakkında söylem düzeninde en çok kullanılan ideolojik kökeni işaret eden dil stratejisi Kartezyen düşüncenin pratiği olan ikiliklerdir. Bu akıl yürütme pratiği, içerideki ve dışarıdaki ayırımı üzerinden kanaat teknisyenleri arasında

ortak bir tutum biçiminde kullanılmaktadır. İkilikler aracılığıyla biz/onlar ayrımının temsili sabitlenir ve kullanılan sözcüklerin yarattığı sembolik çağrışım kullanılır. *Yeni Türkiye* imgelemi için bu çağrışım kodlarının *Eski Türkiye* ile olan bağlantısı çok önemlidir (Parlak, 2015b: 534-536). Kodlar çoğu zaman cumhuriyetin laik ve seküler toplumsal hayatı inşa sürecini, CHP'yi, cumhuriyetin milli burjuvazisini hedef almaktadır ve irtica gerekçesiyle yapılan askeri müdahalelerin İslamcı-muhafazakâr ideolojiyle girdiği çatışmadan beslenmektedir. Söylemdeki simgesel düzene bakıldığında Eski Türkiye ve Yeni Türkiye arasındaki çatışma görülmektedir: Ergenekon Davası, Koç, İsmet İnönü, gasp, askeri muhtıra, darbecilik, ezan sesi, darağacı, Erdoğan'ın kellesini almak. İmgelem yoluyla sunulan bu çatışma en derin biz/onlar ayrımı, Yeni Türkiye isteyenler/istemeyenler olarak kodlanmaktadır.

Oraya çıkanların hepsi Ergenekoncu değil elbette, ama birileri bu hassasiyeti kullanarak, eylemi ele geçirerek, yangına körükle gidercesine, insanları kışkırtarak konuyu iktidar aleyhinde bir gösteriye dönüştürmek.. Taksim'de ezan sesi duymak istemiyor birileri.. (A. Dilipak, 01.06.2013)

Evet derhal yıkılmalı! Çünkü orda park-mark yok, yok, yokk... Birazdan yazacağım gibi orası İsmet Paşa'nın gasp edip kendine tahsis ettiği bir bahçeden bozma spastik bir yer... Olmayan park sebebiyle haysiyetsizce bir tiyatro oynanıyor orada... (R.O. Kütahyalı, 02.06.2013)

"Erdoğan'sız bir Türkiye" hayali kuran ulusalcıların, faşistlerin, darbecilerin, vesayetçilerin, birçok yabancı devletin ve istihbarat örgütlerinin de tek umudu Koç Grubu. (R.O. Kütahyalı, 19.06.2013)

Geçmiş dönemlerdeki askeri muhtıraları andırır bir dil üzerinden sokakları terörize edenler bize apaçık şunu diyorlar: "Bu taleplerimizi yerine getirmezseniz sokakları işgale ve yakıp yıkmaya devam ederiz!" (M. Metiner, 11.06.2013)

Her geçen gün resim biraz daha netleşiyor. Gezi Parkı'nda 'ağaçlar kesilmesin'den yola çıkılarak başlatılan 'masum' eylemler, Dolmabahçe'de 'eski rejim' özlemini çeken, Türkiye'yi dizayn etmeye çalışan odaklar tarafından 'darağacında Erdoğan'ın kellesini' alma kampanyasına dönüştürüldü. (E. Çakır, 09.06.2013)

Liberal eğilimli köşe yazarlarının tasvir ettiği Yeni Türkiye isteyenler/istemeyenler ayrımı, sermaye ve iktidar ilişkisinin hangi yönde yapılandırılması gerektiği hakkında direktif veren bir tonla ifade edilmektedir. Bu söylem Yeni Türkiye imgesindeki güvenlik-kimlik-sadakat kompleksine koşut 'yerli ve milli' tınısıyla da uyumludur. Buna ek olarak Yeni Türkiye imgesindeki 'güçlü Türkiye, geleceğe yön veren Türkiye' motivasyonu ile iç-dış ayrımına dayalı 'Türkiye'nin gelişmesini istemiyorlar, Türkiye'yi çekemiyorlar' eksenli düşman ilişkisi de kurulmaktadır. Ayrıca yine iç-dış düşman ayrımı yapan kanaat teknisyeni *racon kesen*

bir tonla tehditvari bir tonlama kullanmaktadır. Gezi Parkı Protestoları esnasında ‘yerli ve milli’ yatırımlara engel olmak isteyen birtakım güçler işaret edilmektedir.

Kendi çıkarları uğruna, Türkiye'nin üçüncü köprü, üçüncü havalimanı ve Kanal İstanbul gibi dev yatırımlarını durdurmak isteyen dış sermaye çevrelerinin taşeronluğunu yapan Türk işadamları bu yaptıklarının hesabını ağır verirler. (R.O. Kütahyalı, 09.06.2013)

1980 sonrası ortaya çıkan medya mimarisinin bugünkü hali düşünüldüğünde medya-sermaye-iktidar çemberlerinin statüko lehine hemen hemen üst üste geldiği görülmektedir. Oysa kanaat teknisyeni bu çemberlerin mevcut birer çatışma ilişkisi kurduğunu göz ardı ederek bugünün medya yapısındaki biat ilişkisini de görmezden gelmektedir. Böylelikle toplumsal gerçekliğe denk düşen iktidar ilişkileri hem mistifiye edilmekte hem de çatışma moral eksende ‘kötü’ pozisyonuna yerleştirilerek Eski Türkiye’ye mal edilmektedir. Öte yandan kanaat teknisyeni yine devlet aklını pratik ederek MİT Tırları Operasyonları hakkında ‘devlet sırrı’ söylemini benimseyen güvenlik entelektüeli gibi konuşmaktadır. Çünkü bu söylem statükonun Suriye’ye müdahale girişimlerinin üstünü örten meşruiyeti sağlamaktadır.

Eski Türkiye'nin medya düzeninde büyük patronlar gazete ve televizyonlarını kendi iktisadi çıkarları için silah gibi kullanırdı. Eski Türkiye'nin medya patronları için medya mensupları hükümetle pazarlıkta kullanacakları birer silahşordu. (R.O. Kütahyalı, 15.02.2014)

15 Temmuz Darbe Girişimi hakkında ‘FETÖ ve üst akıl’ aktörlerinin yan yana getirilmesi, dış güçler ve içerideki uzantıları imasını taşımaktadır. ‘Türkiye’nin ipleri eline alması, kontrolü ele geçirmesi’ ifadelerinin kullanımı, Yeni Türkiye’nin Eski Türkiye’den daha güçlü olduğu karşılaştırmasını da ima yoluyla aktarmaktadır. Üst akıl ile ifade edilen idareci pozisyonun ele geçirilmesi, postkolonyal çağrışımla bağımsızlık arzusunu da işaret etmektedir.

Türkiye kontrolü üst aklın elinden alıyor.. Dün Yenikapı’daki hafızalara kazınan görüntü, hem FETÖ hem de üst aklın moralini bozdu. Planlarını alt-üst etti. (B. Yaşar, 08.08.2016)

Eski Türkiye’nin mevcut düzendeki en güçlü sembolü olarak konumlandırılan CHP göstergesi, biz/onlar ayrımında dışarıda bırakılan tüm unsurlarla işbirliği yapan pozisyonda betimlenmektedir. Yan yana getirildiğinde aslında işbirliği olması mümkün olmayan cepheler, ortak söylem kullandıkları iddiası üzerinden biz/onlar ayrımına tabi tutulmakta ve ‘onlar’ potasında eritilmektedir. Böylelikle muhalefetin eleştirel söylem üretme kapasitesi düşman sınırları içinde tanımlanarak önünü alma ve bastırma stratejisi

devreye sokulmaktadır. CHP, AKP iktidarına karşı FETÖ ile çıkar birliği yapan fakat buna da güçlü bir rol oynayarak değil, ‘diğer güçler tarafından kullanılarak’ dahil olan, moral bakımdan ise son derece itibarsız bir figür ile temsil edilmektedir. Bu yolla Adalet Yürüyüşü, CHP iradesi ya da sivil irade ile değil dış güçlerin komutu üzerine hayata geçirilen bir eylem olarak kodlanmaktadır. Kanaat teknisyenleri burada geçmişe referansla TSK’nın sivil siyasete darbe yaparak müdahil olmasını da yine CHP göstergesi ile ‘antidemokratik’ ve moral düzlemde ‘kötü’ sınırlarında tanımlamaktadır.

Kim ki bu süreçte “sivil darbe” diyorsa biliniz ki onlar gerçekte darbe yanlısıdır! Kim ki bu süreçte Erdoğan’ı işaretleyerek “diktatöre karşıyız!” diyorsa biliniz ki onlar darbe yanlısıdır! Kim ki bu süreçte sokakta faşizm estiriliyor, OHAL demokrasiyi ortadan kaldıracak diyorsa biliniz ki onlar bal gibi darbe yanlısıdır! (M. Metiner, 25.07.2016)

Zihniyetleri ve geçmişte yapıp ettikleri itibariyle demokrat olmayanların demokrasi adına yürüdüklerini iddia etmek nasıl hilkat garibesi bir şey ise, ABD/Pensilvanya imalatı bir eylemin "adalet" adına yüceltilmesi de bir o kadar acâyib-ül garaiptir. CHP nereye doğru yürütülüyor? (M. Metiner, 01.07.2017)

Bu bağlamda CHP tarafından iktidar partisine karşı dile getirilen ‘kontrollü darbe’ suçlamasına karşı kanaat teknisyenleri tarafından yapılan savunma da doğrudan ‘CHP-FETÖ’ arasındaki işbirliğine dayandırılmaktadır.

Çok sert, çok suçlayıcı ve kutuplaştırıcı bir dili var anamuhalefet liderinin. 15 Temmuz vahşeti konusunda FETÖ’nün yaftalaması olan “**kontrollü darbe**” söyleminde hâlâ ısrar ediyor, oysa bu söylem **Gülen**’in ekmeğine yağ sürmekten başka işe yaramıyor. (N. Alçı, 01.07.2017)

CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu nezdinde alay etme, itibarsızlaştırma komplo teorisi söylem düzenine içkin ‘kukla, maşa’ çağrışımını hatırlatan bir kullanımla ifade edilmektedir. Burada liderin tanımlanması üzerinden bir grubun ötekileştirilmesi söz konusudur.

Meselenin “Adalet” olduğuna kendileri de inanmıyorlar. Kılıçdaroğlu’nun sureti haktan gözükmeye çalışmasının bir anlamı yok. Her şey çok açık ve net. Zaten bırakın milleti, CHP’liler bile görüldüğü kadarı ile çakma Gandi’nin peşinde, neye hizmet ettiği belli olmayan bu oyuna alet olmak istemiyorlar. (A. Dilipak, 19.06.2017)

Keşke aklınla yürüsen. Belli ki baş senin başın değil! Yürü dediler yürüyorsun. Yürümünde bir sakınca yok. Yürü yürüyebildiğin kadar... Pensilvanya'ya kadar yolun var... (M. Metiner, 19.06.2017)

Her iki alıntıda da bir komplocu tasarıya işaret edercesine, ‘neye hizmet ettiği belli olmamak’ ve ‘oyuna alet olmak’ ifadelerinin kullanımı grup içinde de ayırım yaparak lider ve partisinin ayrı davrandığını, liderin dış güçler tarafından kontrol

edildiği anlamı üretmektedir. Yine siyasal katılımın eylem repertuarı bakımından ‘yürüyüş, sokak kullanımı’ gibi enstrümanlar ‘ne olduğu belli olmayan, neye varacağı belirsiz, iradesinin belirsiz’ olduğu imasıyla dışlanmaktadır.

3.2.1.2. Düşmanın tekleştirilmesi

Biz/onlar ayrımının kurduğu sınırın giderek belirsizleşmesi ve keyfi bir kapsama dönüşmesinin uygulaması olarak düşmanın tekleştirilmesi (Parlak, 2015b: 514-526), ‘amacına ulaşmak için kılık değiştiren’ yani bir anlamda ideolojik görünümüyle inancı arasında *takiye*⁴² yapan bir figür yaratmaktadır. İslamcı ideolojinin yöneldiği şeytanlaştırma eğilimi kendini merkeze alıp etrafındakilerin hepsini, kendini yok etmek için bir araya gelmiş unsurlar olarak konumlandırmaktadır. Düşmanın tekleştirilmesi bakımından Haşhaşi/Hasan Sabbah göstergesinin kullanımı, Yeni Türkiye imgesi ile uyumlu bir düşmanlaştırma potansiyeli taşımaktadır. Kanaat teknisyenleri tarafından Haşhaşi/Hasan Sabbah sıfatının kullanılması ‘Türk medeniyetini’ de kapsayan Yeni Türkiye imgesi sınırlarında biz/onlar ayrımını moral seviyede yeniden üretmektedir. Tarihte Selçuklu veziri Nizam-ül Mülk’e düzenledikleri suikastle anılan, çalışmanın birinci bölümünde de yer verildiği üzere İngilize’deki *assassin* karşılığı ile komplo teorileri tarihine de içkin olan Haşhaşi/Hasan Sabbah sıfatı daha önce bahsedilen sızma metaforuyla birlikte kullanılmaktadır. Böylelikle düşmana atfedilen ‘sinsi, fırsat kollayan hain’ olma hali kodlanmaktadır. Onlar’daki sızmaya fırsat kollayan bu sinsi yatkınlığın sunumu, kaçınılmaz biçimde biz’de daha sıkı bir arada durmaya ve müteyakkız bekleyişe yol açmaktadır. Toplumsal alanda meydana gelen bu tetikte olma hissi, en başta birbirinden farklı düşünen/yaşayan/hisseden/inanan insanlar arasında güvensiz ilişkilere yol açarak güvenlik-kimlik-sadakat kompleksini statüko lehine inşa etmektedir. Aynı zamanda müteyakkız bekleyiş bir şiddet potansiyelinin birikimine de yol açmaktadır ki devlet-sivil toplum yakınlaşması bağlamında bu şiddet, gerektiğinde yönlendirilmek üzere bir güvenlik teçhizatı olarak kullanılabilir.

Haşhaşi göndermesi bir yandan da İran’a atıfla mezhepsel bir ayrımla Alevi/Şii-Sünni ikiliğine gönderme yapmaktadır. Burada, Osmanlı İmparatorluğu’ndan bugüne kadar geçerli olan doxic düzenden hareket ederek nüfustaki çoğunluk/azınlık ayrımını baz alan bir söylem kurgulanmaktadır. Kullanılan sıfatlar, yapılan tarihsel referanslar yoluyla tüm düşmanlar arasında ilişki kurulmak suretiyle düşmanı tekleştirme stratejisi

⁴² TDK, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=TAK%C4%B0YE

yürürlüğe sokulmaktadır. Kurulan biz/onlar ayrımında seküler liberal ideoloji de dahil olmak üzere İslamcı/milliyetçi muhafazakâr ideoloji kullanılan ikilikler dolayısıyla çatışmayı doğrudan dini referanslar üzerinden yapmaktadır. Kanaat teknisyeni tarafından düşmana yakıştırılan ‘Yezid’ sıfatı Aleviler ile kurulan mazlum-mağdur bağına duygulanımsal bir ilişki içine sokmakta ve ortak düşman algısı üzerinden CHP’ye doğrultulmaktadır. Aleviler iyi-kötü olarak kendi içinde de kanaat teknisyenleri tarafından iç-dış ayrımına tabi tutulmaktadır. Bunun yanı sıra CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu’na da Alevi kimliği üzerinden ‘kötü Alevi’ imasında bulunmaktadır. Ayrıca Kerbela’dan Dersim Katliamına, CHP’den Suriye lideri Beşer Esad’a varan adeta ‘kötülük cephesi’ kurulmaktadır. Kanaat teknisyeni İslam tarihine referanslar vererek Türkiye toplumdaki mezhep ayrımını kullanmakla kalmaz, doxa’yı CHP aleyhine -Yeni Türkiye imgesine paralel biçimde- yeniden kurgulamaktadır. Bu sayede doxic düzendeki inanç bazlı potansiyel kutuplaşma içine siyasi bir parti ve Suriye politikası da dahil edilerek şeytanlaştırma pratik edilmektedir.

Sizi gidi yezidler sizi! Kerbela denildiğinde yüreğimiz param parça oldu her seferinde. Gözyaşlarımız sel olup aktı. Hüseyin demek biz demektir çünkü. Bizler her daim mazlumların safında yer aldık. CHP'nin Yezidî zihniyetini eleştiren samimi Alevi kardeşlerimizin Yavuz ismine yaptıkları itirazı saygıyla karşılarım. Ama Sultan Yavuz'un ismine tahammül dahi gösteremeyen o Alevilik iddiasındaki kimi şahıs ve çevrelerin Dersim/Alevî katliamcısı CHP'nin ve Dersim katliamına rahmet okutturan katliamların sahibi olan Esed'in gönüllü sözcülüğünü ve yandaşlığını yapıyor olmaları ilkesizliğin ve istismarın dikası değil de nedir? (M. Metiner, 04.06.2013)

CHP liderinin Alevi kimliği üzerinden öteki olarak kodlanması ve öncülük ettiği Adalet Yürüyüşü eyleminin Alevi-Sünni çatışmasına referansla bir isyana dönüştürüleceği korkusu söylem düzeninde sembolleştirilmektedir.

Hedef kitlesinin “Aleviler” olduğu dikkatimizden kaçmıyor... Zeynebiye Hareketi, Arap Alevi Liderleri, Türkiye Alevi Dernekleri Federasyonu... (B. Yaşar, 22.06.2017)

Kanaat teknisyeni, Alevi-Kürt’lerin ‘kandırılmaya’ daha eğilimli oldukları önkabulünden hareket ederek ‘en az’ ifadesinin kullanımıyla Alevi-Kürt’ler ve Sünni-Türk’ler arasında bir karşılaştırma yaparak biz/onlar ayrımı üretmektedir. Önkabul söz konusudur çünkü Osmanlı İmparatorluğu’ndan bu yana dış güçlerin oyununa gelen, ayaklanan, isyan eden Alevi ve Kürt kimliği kodu Türk siyasal kültürünün mitlerindedir. Kanaat teknisyenlerinin söylemleri aracılığıyla, Kürt ve Alevi kimliği üzerinden üretilen düşmanlık potansiyeli yönetilmekte ve gündeme gelen toplumsal

eşitsizlikler mistifiye edilmektedir. Bu strateji, hem düşmanları bir araya getirmekte hem de güvenlik-kimlik-sadakat kompleksiyle birlikte çalışarak toplumsalın inşa edilmesini derin bir korku hissi etrafında örmektedir. Yaratılan korku iklimi ile toplumun karşı karşıya olduğu komplo tasarımının kapsayıcılığı da artmaktadır.

Bana kalırsa bu saatten sonra Aleviler de Kürtler de, en az Sünniler ve Türkler kadar oynanan oyunun farkına vardılar... (A. Dilipak, 24.06.2013)

MİT Tırları Operasyonları hakkındaki ifadelerle bakıldığında da benzer biçimde sızma metaforu, Haşhaşi/Hasan Sabbah göstergeleriyle söylem düzenine yerleştirilmektedir. Kullanılan dil stratejisi sebebiyle üretilen anlam, Haşhaşileri bile ‘dış güçler tarafından yönetilen piyon’ konumuna sürüklemektedir. Kanaat teknisyeninin ‘derin ve kirli ilişkiler kurmak’ ve ‘küresel ölçek’ ifadeleriyle tanımladığı komplo tasarımı o kadar kapsayıcı bir hacme sahiptir ki yarattığı korkuyla hem düşmanı tekleştirilmekte hem de statükonun güvenilir limanını inşa ederek birleştirici bir rol oynamaktadır.

Birincisi, iç ve dış şer şebekeleriyle derin ve kirli ilişkiler kuran, küresel şebekeler tarafından kullanılan “türedi Hasan Sabbah çetesi.” Bu çete, küresel ölçekte faaliyet gösteriyor ve Cemaat’i her bakımdan bu “küresel çete” yönlendiriyor. (Y. Kaplan, 10.01.2014)

Gülen medyasına da ‘Tahir’ul Kadri’yi beğenmediyseniz size Hasan Sabbah vereyim’ demek isterim. (E. Çakır, 02.02.2014)

15 Temmuz Darbe Girişimi sonrasında da yine sızma metaforunu anımsatan, Haşhaşi/Hasan Sabbah göstergesi kullanılmıştır. Doğrudan Hasan Sabbah yerine Fethullah Gülen, Haşhaşi fedailerin yerine de cuntacılar konularak göstergeler arasında takas yapılmıştır. Fakat burada da olduğu gibi kanaat teknisyenleri Haşhaşi/Hasan Sabbah figürünü tarihsel bağlamından kopararak Yeni Türkiye imgesine uyumlu bir doxa içinde anarak hem bugünün iktidar ilişkilerini mistifikasyona uğratmaktadır hem de tutumu yönlendirmektedir.

Bu delirmiş Fethullahçı sürüsü Pensilvanya’yı Tanrı gibi görüyor. O sebeple Fethullah’ın her korkunç emrine uyar bunlar. **Hasan Sabbah’ın Haşhaşi ordusu bu Fethullahçılar yanında çırak kalır.** (R.O. Kütahyalı, 18.07.2016)

Çalışmanın birinci bölümünde bahsedilen *mürted* ifadesi, din değiştirme sebebiyle ortaya çıkan *sapkın* moral anlamı kastetmekteydi; 15 Temmuz sonrasında, kanaat teknisyeninin kullanımıyla darbeye kalkışan düşmanın bulunduğu siyasi eylem sebebiyle bir anlamda sapkın ilan edilmesi, inanç sınırlarının dışına atılması söz konusudur. Doxic düzende din değiştirmeye atfedilen negatif moral anlam, demokrasi

dışı bir siyasi müdahalenin moral konumu belirlenirken kullanılmaktadır. Elbette bu konum, Yeni Türkiye imgesinin güvenlik-kimlik-sadakat kompleksine paraleldir. Burada dikkat çeken bir başka kullanım da hayali cemaat oluştururken başvuru isim verme, anma pratikleridir. Yazar ‘Mürted’i kullanıyoruz’ derken hem biz’i konumlandırmaktadır hem de birlikteliğin ritüelini icra etmektedir.

Öyle Konya’ya, Mürted’e indikleri doğru değil. Akıncı hava üssü diye özellikle yazmıyor, inatla ilk adı olan Mürted’i kullanıyoruz... Çünkü o 7 hain F-16 pilotu yüzünden. (B. Yaşar, 21.07.2016)

Türkiye’de komplo teorisi söylem düzeni bakımından ‘üst akıl’ ifadesinin kullanımına, gündelik/siyasal dilde çokça yer verildiğinden söz edilmişti (Bora, 2018: 136-141). Kanaat teknisyenleri, kim olduğu *belirsiz* bir iradenin sürekli birilerini yönlendirmesinden söz etmektedir. Bu dolayında düşmanların ortak düşmana karşı işbirliği içinde oldukları, komplo teorisi söylem düzenine içkin edilgenleştirici ‘maşa, piyon, kukla’ imalarıyla kodlanmaktadır. Pensilvanya ABD’de yaşamakta olan Gülen Cemaati lideri Fethullah Gülen yani ‘FETÖ’yü, Kandil Dağı Kuzey Irak’taki Kürt yönetim bölgesinde olan ve PKK’yı temsil eden iki göstergedir. Üst akıl kullanımıyla ‘aslında bunlar bu komploları yapacak kadar güçlü değildirler, onları yöneten bir irade olmasa başaramazlar’ anlamı ima edilmektedir. Bu algıya göre üst akıl bir yönetmen ya da rejisör gibi bir şeyi sahnelemeye çalışmaktadır ve aslında bu sayede hiçbir araya gelmeyecek düşmanlar dahi ‘senaryodaki farklı rolleri’ ile bir araya getirilmektedir.

Pensilvanya ile Kandil birbirinin kardeşi. Her ikisi de üst aklın emrinde. Her birine verilen rol de farklı. (M. Metiner, 11.08.2016)

Yeni Türkiye imgesinde iç mihrak ve dış mihrak retoriğinin sınırları her an manevra yapmayı mümkün kılacak belirsiz ve esnetilebilen sınırlara sahiptir. ‘Marjinal’ olarak nitelenen içerideki pek çok unsur, nicelik ve nitelik bakımından yetersizliği/zayıflığı kodlayarak çoğunluk biz(iz) anlamını üretmektedir. Görüldüğü gibi entelektüel kimlik, sınıfsal aidiyet, ideolojik eğilimler, mesleki konum gibi pek çok unsur yan yana getirilerek yekpare bir düşman oluşturulmaktadır.

Kimisi sanatçı, kimisi gazeteci, kimisi yazar, kimisi işadamı, kimisi banka genel müdürü vs... İstanbul burjuvazisi ile sol marjinal örgütler kol kola girdiler. (M. Metiner, 11.06.2013)

Devlet istihbarat örgütleri, medya markaları öne çıkartılarak yine üst akıl konumuna atıfla ‘asıl’ yani ‘güçlü’ aktörlerin bu işin öznesi olduğu belirtilmektedir. Bu göstergelerin kullanımı, hem erken cumhuriyetten bu yana işlenen postkolonyal

çağrışımı hem de İslamcı/milliyetçi-muhafazakâr ideolojinin emperyal Batı ve işbirlikçi çağrışımı ile uyum göstermektedir. Azınlık vurgusuna dair sayı vermek, ‘350 kişi’; bu denli güçlü bir etki yaratmasına şaşırırken rakam kullanmak, ‘2 yıl’ belli başlı kullanımlardır. Ve yine iç-dış düşman retoriği tek tek işaret etmek ve düşmanı bir tarafa toplamak için kullanılmaktadır.

Bugün kökü dışarıda, elleri içeride her yerde 350 kişilik azgın “İstanbul dükalığı”nın marifetleriyle finans dünyasını kontrol eden, hâriciyeyi, bürokrasiyi, kültür dünyasını, medyayı kontrol eden bizim medeniyet iddialarımızı düşmanlarımızdan daha ürperici şekillerde yok etme savaşı veren azgın azınlık, sessiz çoğunluğa hükmediyor, burnundan getiriyor, “ya sabır!” çektiriyor. (Y. Kaplan 02.06.2013)

Ortada tahminimizin ötesinde adım adım tezgâhlanmış, Halk Tv’den CNN International’a, ‘Erdoğan liderliği Gül’e devretmeli’ çağrısı yapan İngiliz Economist dergisinden Alman ZDF’ye, Putin’den Joe Biden’e kadar uluslararası dayanağının da olduğu bilinen büyük bir kumpas var. Önce Taksim Dayanışması oluşumuna bakalım. 2 yıl önce kurulmuş! DHKP-C’den Çağdaş Hukukçular Derneğine, KESK’den DİSK’e, CHP’den İP’e, TKP’den, BDP’ye (ayrıca tüm ‘odalar’ içerisinde) yok yok anlayacağınız! Herkesçikler toplanmış! (E. Çakır, 09.06.2013)

Gezi Parkı Protestoları ve 15 Temmuz Darbe Girişimi vakıaları hakkında yazan kanaat teknisyeni, aşağı yukarı aynı failleri sayarken düşmanları birleştirdiği kadar olayları da birleştirmektedir. *Cui Bono?* sorusundan hareketle failin kim olduğuna indirgenen her bir olay, fail üzerinden kurulan bağ itibarıyla olay zincirine dönüşmektedir. Düşmanın belirlenmesi ile bir bakıma olayların akışı da tarif edilmekte yani tarih yazıcılığı da yapılmaktadır.

Ellerinden geleni arkalarına koymayacaklar, ama çabuk deşifre oldular. Bu işin arkasında MOSSAD, MUHABERAT, Amerikan Neoconlar, Localar herkes var.. Derin örgütlerle bağlantılı, laik-İslamcı bütün unsurlar göreve çağrılıyor. (A. Dilipak, 03.06.2013)

% 25’i tehdit, şantaj veya rüşvetle teslim aldıkları adamlar. Son grupta ise, başka zihniyetteki adamlar. CIA, MOSSAD bağlantılı, MI5 bağlantılı, Masonik zihniyette, Alevi, sol, Liberal kesimden kişiler de var. Bu darbe girişiminin arkasında ABD de var İsrail de.. Kambersiz düğün olur mu? İngiltere de var, Vatikan da... Olmayan yok ki... İncirlik de işin içinde, Almanya’daki komuta merkezi de... BAE de destek vermiş, Mısır da.. Malum medya, Mason locaları, herkes var... (A. Dilipak, 21.07.2016)

Kanaat teknisyeni aynı biçimde Gezi Parkı Protestoları ve Adalet Yürüyüşü arasında da failleri yani düşmanları tekleştirerek eylemleri, İslamcı ideolojinin retorik referanslarında şeytani bir ritüele dönüştürmektedir.

Çevre, Gezi Parkı filan işin kandırmacası.. Bu lobinin elleri her yere uzanır. Alevi-Sünni, Kürt-Türk, şeyh-derviş... Terör örgütüne de dönüşebilir, liberal bir akıma da,

demokrasi, insan hakları, çevre adına da eylem yapabilir, Şeriat ya da Esed adına da.. Milliyetçilik de yapabilir, Türkiye karşıtlığı da... (A. Dilipak, 08.06.2013)

Bakın, uyuşturucu, fuhuş ve kumar... Bunlar Şeytanın üç savaşı. PKK, FETÖ, DAES, LGBT ya da Bonzai, sonuçta hepsi aynı karanlık odaklara hizmet ediyor.. LGBT'yi "onur"la, Bonzai'yi "özgürlük"le, "sekülerleşme" ile, darbe ve terörü "Adalet" ile maskeleyemeye çalışıyorlar.. Porno sektörü bunların elinde, "Pembe diziler", "Pembe romanlar", o abuk sabuk yarışma, eğlence, evlilik programlarının arkasında da yine aynı lobi var... Aileyi ve gençleri hedef alıyorlar.. Birtakım değerli kavramların içini boşaltıyorlar, gündemi saptırıyorlar... (A. Dilipak, 01.07.2017)

Burada İslami literatüre atfen takiye iması yer almaktadır. Asıl inançlarını gizleyerek meşru ama sahte taleplerde bulunan 'ne idüğü belirsiz' bir düşman tarif edilmektedir. Böylelikle kanaat teknisyeni tarafından 'uyuşturucu kullanmak, fuhuş yapmak, kumar oynamak' gibi İslamcı moral ekseninde sabit konumlardaki edimler ile siyasal katılım talepleri yan yana getirilerek doxic düzene yerleştirilmektedir. Bu kurgu dolayısıyla, örneğin hayatında İslami değerlere öncelik tanıyan birinin siyasal katılıma dair tutumları yönlendirilmektedir. Bu durumda vakıaların dile getirdiği toplumsal sorunların üstü kapatılmış, belli bir inceleme içerisinde 'inanç, ahlak, aile' gibi ikonalar öne çıkartılarak olayların içleri boşaltılmıştır.

3.2.1.3. Görünenin ardındaki gerçek

Birinci bölümde komplo teorilerinin kategorizasyonu bahsinde yer verilen, 'hiçbir şey görüldüğü gibi değildir' yaklaşımı Barkun'un komplo inancı içerisinde saydığı olmazsa olmaz niteliklerdendir. Komplo teorisyeni söylem kurgusundaki eşitsizliğin avantajlı konumunda olmasından ötürü iktidara sahip olduğu için, herkesin bilmediği şeyleri bildiğini ima etmektedir. Dolayısıyla araştırmanın vakıa setinde öngörülmeleyen olayların yarattığı kriz etkisini inkâr eden bir anlam üretilmektedir. Böylelikle 'her şeyin önceden bilindiğini' ya da 'komplocuların her şeyi ince ince hesapladığını' iddia eden bir söylem düzeni kurulmaktadır. Bu iddiayla komplo teorisyeni, görünenin ardındaki hakikati üreterek 'üst aklın asıl planlarını' aktararak okuyucuyla arasında adeta 'tanrısal' bir mesafe yaratmaktadır.

Komplo teorisyeninin konumuna içkin biçimde kanaat teknisyeninin 'zaten biliyorduk' tonuyla konuşması, onun devletin bekasından sorumlu bir güvenlik entelektüeli gibi çalıştığını da ele vermektedir. Bu kullanımlarda kanaat teknisyeninin devlet aklı ile siyasal olanı kurguladığı net biçimde görülmektedir, sanki köşe yazarı değil de istihbarat örgüt şefi konuşmaktadır. Gezi Parkı Protestoları için bu söylem

stratejisi yaygın biçimde kullanılmıştır. İfadelere bakıldığında, Gezi Parkı Protestoları'nın ülke çapında geniş katılım sağlaması 'büyük oyun' kurgusuyla öne çıkartılmaktadır. Böylelikle toplumsal hareketlerin sosyolojik bir vakıa olarak tanımlanmasını ve incelenmesini de göz ardı eden tutum mutlaklaştırılmaktadır.

Aslında haziran ayında bu saldırı bekleniyordu. Çevrecilerin Taksim işi çıkınca bunu fırsat bildiler. O olmasa başka bir şey bahane edilebilirdi... (A. Dilipak, 11.06.2013)

Bu kadar büyük organizasyonun bir anda, 28 Mayıs gecesi spontane geliştiğini düşünmüyorsunuz değil mi? Oyun büyük ve bunların gözü dönmüş! (E. Çakır, 09.06.2013)

Önceden her şeyin biliniyor olduğunun ifadesi tam da güvenlikçi politikanın dışavurumudur. Her şeyin vakıanın öncesinde bu kadar iyi biliniyor olmasına rağmen niçin olayların önünün alınamadığı ve krize meydan verildiği de komplo teorisyeninin söylemi bakımından ironi yaratmaktadır.

Ankara bu planı biliyordu. Bu kadar erken harekete geçmelerini beklemiyorlardı.. Onlar da bunu fırsat olarak görüp, anti Tayyip, anti AK Parti, laikçi unsurların da desteği gibi bu işi başarabileceklerini düşündüler... (A. Dilipak, 18.07.2016)

Adalet Yürüyüşü gibi iç hukukun işleyişine dair birtakım taleplerin dile getirilmesi kanaat teknisyeni tarafından 'Kürt/Alevi meselesi' ve 'emperyalizm' ile ilişkilendirilerek, görünenin ardındaki gerçeği tanımlama eğilimi doxic düzenden faydalanmaktadır.

Kürt meselesinde istedikleri sonucu alamadı emperyalistler. Alevî meselesini kaşıyacaklar... Bunun için on yıllardır çok ince hazırlık yapıyorlar... (Y. Kaplan, 03.07.2017)

Kanaat teknisyenlerinin ifadelerine bakıldığında vakıayı ve temsilini sürekli öteleyen bir tutum görülmektedir. Bu tutumları, gerçeği tanımlama eğilimleri yani hakikat rejimi ile sembolik iktidar ilişkilerini yeniden üretmek istemelerinden kaynaklanmaktadır. Siyasal olanın toplumsal algılanışında ilk reaksiyon, verilen ilk refleks neyse kanaat teknisyenleri hep onun yönlendirilmesi üzerinden söylem kurmaktadır. Burada da görülebileceği gibi 'bu iş içinde başka iş var' vurgusu söyleme hakimdir. Görünenin ardında başka bir hakikat olduğu varsayılarak okur, kanaat teknisyeninin varmak istediği gerçekliğe yönlendirilmektedir.

Ağaç kesme değil dertleri, o bir bahane idi sanki.. (A. Dilipak, 01.06.2013)

Dikkat etmek lazım... Bazen bir "yolsuzluk operasyonu", sadece bir yolsuzluk operasyonu değildir. (M. Metiner, 19.12.2013)

Gezide nasıl ki ağaç bahane idiyse, bu yürüyüşte de Berberoğlu bahane. Asıl amaç, 15 Temmuz'un rövanşını almak. (M. Metiner, 17.06.2017)

Kanaat teknisyeni devlet aklına paralel biçimde askeri stratejist gibi savaş anını okurcasına Gezi Parkı Protestoları'nı analiz ederken yine belli bir imgeleme bağlı kalarak 'başörtü, sakal, lgbt, kırmızı fularlı kız, kırmızılı kadın, Marxist, anarşist' gibi imajları kullanmaktadır. Adalet Yürüyüşü hakkında da benzer bir tutumla yine '15 Temmuz, beyaz gömlek, adalet dövizi' gibi imajlar dolayımında 'manidar zamanlama'nın bir strateji çerçevesinde olduğu iması yapılıyor.

Gezi'nin devamı gibi bir şey düşünüyorlar ama, kendilerine göre bazı tedbirler de almışlar. Başörtülüler, sakallılar önde. LBGT'liler, kırmızı fularlı kız ya da kırmızılı kadınlar, Marksistler, Anarşistler pek önde gözükmüyorlar. Ramazan Ramazan bunun ters tepeceğini hesaplamış olmalılar.. (A. Dilipak, 19.06.2017)

15 Temmuz kanlı darbe girişiminin ardından neredeyse 1 yıl geçti. Kılıçdaroğlu tam da 15 Temmuz'un yıl dönümünde İstanbul'a ulaşacak... Beyaz gömlek, "Adalet" dövizi ve kullanılan retoriklere bakıldığında sanki her şey çok önceden hazırlanmış gibi duruyor. (B. Yaşar, 22.06.2017)

Kanaat teknisyenleri, inkâr ettikleri görünenin ardında asıl hedefin 'Erdoğan' olduğunu öne sürerken kendi varmak istedikleri gerçekliği tanımlamaktadır. Bu gerçeklik, toplumsal yeniden bir araya getirecek bir stratejik hedef doğrultusunda tanımlanmaktadır. Statükonun krizler sebebiyle yaşadığı güç kaybını telafi etmek için hakikat rejimi üzerinden sembolik iktidar yeniden üretilmektedir. Öyle ki doğrudan üç olayın birbiriyle ilişkisi olduğu ve Adalet Yürüyüşü'nün de bu olaylar zincirinde yer aldığı tespiti 'yürürlükteki bir stratejiyi' ortaya çıkartan fast-thinker pozisyonundan anlatılmaktadır.

Gezi'de, 17/25 Aralık'ta ve 15 Temmuz'da deviremedikleri Erdoğan'ı devirmek için üst aklın emrindeki cümle elemanlar devreye alınmış durumda. "Adalet" ve "demokrasi" talepleri sadece bir kandırmaca ve mobilizasyon aracı. (M. Metiner, 29.06.2017)

Görünenin ardındaki gerçek, 'partinin bekası devletin bekası, İslam âleminin bekası ve liderin bekası' ile eş tutulmaktadır. Yeni Türkiye imgesinde toplumsalı kuran bir unsur olarak lider sembolü ve ona özellikle İslamcı ideoloji tarafından temsil düzeyinde atfedilen hakimiyet sınırları, Türkiye'nin siyasi sınırlarını aşan bir coğrafyaya yayılmaktadır. Lider sembolü üzerinden toplumsalı kurgulayan kahramanlığa dayalı bir bağ kurulmaktadır. Burada lider tanımı üzerinden biz ilişkisi üretilmektedir. Fast-thinker edası ile 'tablo' analizi yapan kanaat teknisyeni bir yandan

biz/onlar ayrımını muhasebe etmekte öte yandan lidere duyulması gereken sadakati tarif etmektedir.

Tablo da istenen şey de çok açık: Erdoğansız bir Türkiye. Bırakın ama ‘yolsuzluk’ ama ‘dershaneler’ diyerek meşru gerekçeleri kendilerine kalkan yapıp, ‘Erdoğansız Türkiye’ ihalesine tetikçilik yapanlar ‘Biz AK Partiye karşı değiliz’ diyedursunlar... (E. Çakır, 05.01.2014)

Yazar 17-25 Aralık Operasyonları hakkında yaptığı analize sadık kalarak 15 Temmuz Darbe Girişimi için de ülkenin sorunlarının çözümünü liderin bekası odağında ifade etmektedir. Bu tutumun, 15 Temmuz Darbe Girişimi odağında diğer iki yazarın ifadelerine bakıldığında ortaklaştığı görülmektedir.

FETÖ’cü teröristlerin yaptıkları sadece bir darbe girişimi değildir, son tahlilde topyekûn Türkiye’ye diz çöktürme ve Türkiye’yi işgal etme operasyonuydu. Bu darbe girişimi başarılı olmuş olsaydı Türkiye FETÖ’cü darbecilerin/teröristlerin iplerini elinde tutan güç odaklarının peyki haline gelecekti. (M. Metiner, 23.07.2016)

İşin bam teli şu. Bu darbe sadece Türkiye’ye karşı değil, Türkiye üzerinden İslam dünyasına karşı bir darbedir. (A. Dilipak, 25.07.2016)

Eli kanlı terör örgütünün bir numaralı hedefi Erdoğan’dır. Çünkü bu terör örgütünün tasfiyesini yapabilecek, bu ülkeyi bu beladan kurtarabilecek tek isim vardır: Cumhurbaşkanı Erdoğan. (E. Çakır, 02.08.2016)

Doxa’nın idare edilmesinde belli bir habitus’a da hitap eden ve teyakkuz halini hatırlatan ‘yemezler, yer mi Anadolu çocuğu, yedirmeyiz’ gibi ‘kurnaz, uyanık’ tonlamaları içeren ifadelerin kullanımı, kanaat teknisyeninin manipüle ederken ‘uyan vatandaş, uyanık ol kardeşim’ telkinini de içermektedir. 17-25 Aralık Operasyonları ve MİT Tırları Operasyonları için kullanılan ‘senaryo’ ifadesi de okuyucuya bu telkini aktarmaktadır.

Ama burası Pakistan değil be arkadaşım... Senaryo Pakistan’da tutabilir de... Burası o ülke değil... Başbakan Erdoğan’ın dediği gibi hele hele ‘ananas cumhuriyeti’ hiç değil... Ne dersiniz bu senaryoları uluslararası arenada yazanlar da aynıymış gibi değil mi? (E. Çakır, 26.01.2014)

Görünmeyenin ardındakini tanımlamak bazen de ‘hadi her şeyi boş verelim, olanları unutalım düşmanlara karşı birlik olalım’, çağrısıyla birlikte yürütülmektedir. Bu bakımdan komplo teorileri söylem düzeni üzerinden kurulan kutuplaştırıcı ilişki, hangi düşmanın yok edilmesi gerektiğine dair önceliğe bağlı olarak stratejik biçimde ertelenebilir. Yeni Türkiye imgesi temelinde kurucu bir düşmanın tanımlanması, yaşanan kriz ortamından faydalanarak toplumsalın yeniden düzenlenmesinin ve krizleri fırsata çeviren liberal ekonomik söylemle de yaklaşan ikinci bölümde belirtilen

neoliberal bir bağlam kurmaktadır. 15 Temmuz Darbe Girişimi sonrasında kanaat teknisyenleri, krizi fırsata çevirir biçimde Yeni Türkiye imgesine uygun bir bellek tasarımına kalkışmaktadırlar. Darbe gibi travmatik vakianın yarattığı korku iklimi içerisinde belleği yeniden düzenleyerek bir bakıma toplumsal tahayyülü de düzenlemeyi arzu etmektedirler. Neyin unutulacağına ve neyin hatırlanacağına karar veren tutum, krizler karşısında güç kaybeden statükonun yeniden toparlanması için tehditvarî ‘dayanışma’ çağrılarını yapmaktadır.

Gelin tüm düşmanlıklarımızı unutalım... Fakat bu toplumsal uzlaşmanın ilk şartı Fethullahçı terör örgütüyle millet olarak topyekûn mücadele etmek konusunda anlaşmaktır ki zaten bu yazılı olmayan anlaşmayı şu an itibarıyla bu toplum yapmıştır... (R.O. Kütahyalı, 25.07.2016)

15 Temmuz kâbusundan en azından yeniden ‘biz’ olmayı hatırlayarak çıkalım. Tüm fikir ayrılıklarına rağmen bazı konularda aynı yerde durabileceğimizi görelim. Kimse kimsenin üzerine basmadan.. Kimse kimseden rol çalmadan... Haydi, bugün hep birlikte Yenikapı’da olalım! (N. Alçı, 06.08.2016)

15 Temmuz sonrasında toplum olarak ilk kez bütünleşme, kenetlenme, geleceğe birlikte yürüme ruhu yakaladık. Bu çok değerli bir imkân: Ürpertici bir şer’den gönendirici bir hayır halketti Allah Teala. Bunun kıymetini bilelim. (Y. Kaplan, 05.08.2016)

Bu çağrılara kaçınılmaz biçimde korku güdülemesi de eşlik etmektedir. Siyasal hayatın ufkunu karartan korku iklimi, söylem yoluyla toplumu ‘hizaya getiren’ teyakkuzu üretmektedir.

Çekildikleri yeraltından yarın tekrar çıkmayacaklarının bir garantisi yok. Demem odur ki, 15 Temmuz gecesi oluşan büyü bozulmasın. (E. Çakır, 05.08.2016)

Laiklik üzerinden alttan alta Alevîlik kaşınacak... Dikkatli olmamız, kenetlenmemiz, provokasyonlara karşı teyakkuz hâlinde olmamız gerekiyor... (Y. Kaplan, 03.07.2017)

Çalışmanın birinci bölümünde toplumsalı kurgulayan duygulanımsal kapasitenin korkuya indirgenmesinin, komplo teorisi formunun niteliği olarak addedilen belirsizlik ile birlikte çalıştığı ifade edilmişti. Güvensizlik kültürünü sürdürülebilir kılan da *gelecek* üzerindeki hakimiyeti ele geçiren komplo teorisi söylem pratiğiydi. İkinci bölümde de vurgulandığı gibi, komplo teorisinin ontolojisine koşut biçimde olayın ne zaman meydana geleceğine dair belirsizlik sürerken önünü alma ve bastırma stratejileri meşru kılınılmaktaydı. 15 Temmuz Darbe girişimi için kanaat teknisyeninin kullandığı ‘yeraltından çıkma’ ifadesi, -sızma metaforunu, Haşhaşi yakıştırmalarını da çağrıştıran biçimde- yine siyasal iktidardaki paydaş grupların mazisini mistifiye eden bir retorik kullanımdır. Adalet Yürüyüşü için yakıştırılan Alevî damgası ve ötekileştirme pratiği -

doxic düzene de atıfla- yine görünenin ardındaki görerek ‘teyakkuz’ stratejisi önermektedir.

3.2.2. Mazlum-mağdur ve güvenlik rasyonalitesi

Çalışmanın birinci bölümünde komplo teorilerinin duygulanımı politikasına dair üstünde durulan meselelerden bir tanesi de İslamcı/milliyetçi-muhafazakâr ideolojinin mazlum-mağdur imgesi içine yerleşmiş bir politik duygulanımdan beslendikleriydi. İslamcı/milliyetçi-muhafazakâr ideolojinin söylem bazında bu kullanıma başvurusu ve iktidar talep etmesi tarihseldir (Açıkel, 1996; Parlak, 2009; Parlak ve Değirmenci, 2015; Parlak ve Uz, 2016; Bezirgan Arar, 2018). Bu kısımda bu söylem düzeninin nasıl oluşturulduğu biz/onlar ayrımının kutuplaştırıcı etkisinden hareketle bir önceki kısımda çözümlenen düşman profillerine paralel biçimde takip edilmiştir.

İdeolojinin dil aracılığıyla aktarımı, belleği de inşa etmektedir. Bellek aracılığıyla kurulan ilişki, belli bir duygulanıma ve bu doğrultuda bir kimliğe denk düşmektedir. *Yeni Türkiye* imgesinde mazlum-mağdur estetiği kimlik-duygulanım-bellek arasında sıkı bir ilişki dokumaktadır. Başka bir deyişle Yeni Türkiye’nin Eski Türkiye’ye duyduğu hınç duygusudur bu bir anlamda. Üstelik bu mazlum-mağdur estetiği, neoliberal entegrasyon sürecinde krizlere verilen reaksiyonlarda ve toplumsalın yeniden düzenlenmesinde güvenlik-kimlik-sadakat kompleksi içinde doğallaştırıcı bir etkiye de sahiptir.

Bu yaklaşımla, komplo teorisi söylem düzeninde düşmanlığın nasıl okunabileceğine dair üç alt başlık belirlenmiştir: 1) İmajlar, tutumlar, tarihsel referanslar 2) Liderlik odağı, 3) Yapboz tahtası.

Bu tema altında öncelikle imajlar, tutumlar ve tarihsel referanslar tartışılacaktır. Söylem düzeninde kullanılan strateji itibarıyla bugünü geçmişe götüren, geleceği bugüne çeken esnek bir zaman kullanımı söz konusudur. Köşe yazılarında kullanılan göstergeler belli imaj, tutum ve tarihsel referanslar üzerinden iktidarın elde edilmesinde önemli rolü olan mazlum-mağdur estetiğini yeniden üretmektedir. Seçilen metinlere bakıldığında ilk sırada gelen ‘28 Şubat, başörtüsü’ göstergelerinin yanı sıra darbelerle ilişkilendirilen ‘27 Mayıs, 7 Şubat, Harbiye Yürüyüşü, Danıştay saldırısı, 367 skandalı, 27 Nisan e-muhtırası, Menderes, Özal, Erbakan, darbe, zehirlemek, asmak’ ifadelerinin kullanımı mazlum-mağdur estetiğini üreten ve kapsayıcı bir komplocu tasarımı var eden

tipik ifadelerdir. Daha sonra mazlum-mağdur estetiğinden faydalanarak neoliberal yönetim rasyonalitesine uygun kullanımlar da tespit edilmiştir. Bu noktada ‘kriz’ ve ‘fırsat’ ifadelerinin kullanımı odaktadır. Bu ifadelerin kullanımı neoliberal yönetim rasyonalitesine koşut biçimde krizleri doğallaştıran ve onları bir fırsata çeviren mistifiye edici söylem düzenini de kurmaktadır. En sonda yapboz tahtası olarak metaforize edilen komplocu tasarımda kanaat teknisyenlerinin takındığı montaj tutumudur. Bu tutum, olaylar arasında genellikle keyfi biçimde uygulanan rabıta kurma eğilimini işaret etmektedir.

3.2.2.1. İmajlar, tutumlar, tarihsel referanslar

İç ve dış grupların belirlenmesinde kutuplaşma ve kurbanlaştırma biz/onlar ayrımının düzenlenmesinde rol oynamaktadır. Biz/onlar ayrımı ‘savunmasız’ sınırlarda tanımlanan bir figür üzerinden tanımlanabilir. Bunun tipik örneği Gezi Parkı Protestoları esnasında yaşandığı söylenen fakat sonrasında asılsız olduğu ortaya çıkan *Kabataş Olayı*’dır. Söylem düzeninde çatışmanın sembolleri arasında mazlum-mağdur ilişkisi ‘anne, başörtüsü’ ifadeleriyle kurulmaktadır. Böylelikle biz’e atfedilen kutsallığın karşısında konumlanan mazlum-zalim karşıtlığı İslamcı-muhafazakâr referanslarla yaratılmaktadır.

Bahçelievler Belediye Başkanı’nın gelinine bir grup protestocu sırf başörtülü olduğu için korkunç bir şekilde saldırdı. Saldırıya uğrayan gelin, eylemciler tarafından hem kendisinin hem bebeğinin tartaklandığını, bilincini kaybettiğini, kendine gelince üzerinde idrar kokusu hissettiğini, bebeğin de bu olaylar yüzünden süttten kesildiğini anlattı. (N. Alçı, 16.06.2013)

O gencecik başörtülü anneye ve altı aylık çocuğuna yapılan alçakça ve namertçe saldırıya kimse niçin çıkıp tepki koymadı? Başörtülü vatandaşlarımız sözlü ve fiziki saldırılara maruz bırakıldı alçakça. (M. Metiner, 11.06.2013)

Başın örtülüyse ‘şiddete maruz kaldım’ demek yeterli değil, delilini göstereceksin paşa paşa! Delil Z.D’nin bizatihi kendisi ve altı aylık bebeğidir. Yoksa siz de o Kabataş eşkıyalarının genç anne ve bebeğine yaptıkları zulmü, Gezi Parkı’nda Emine Erdoğan’a yapılan küfürleri haklı mı görüyorsunuz? (E. Çakır, 16.06.2013)

Benzer bir moral referans da yine ‘vefa, civanmert’ ifadelerin kullanımıyla moral bazda mert-namert karşıtlığında biz/onlar ayrımını mazlum-mağdur estetiğiyle kurmaktadır. Burada yine belli bir habitus’a hitaben öne çıkartılan imaj ve kullanılan tonlama ‘mahallenin mert, sözünün eri delikanlısı’ sempatikliğini yansıtmak üzere ‘Erdoğan’ personası sınırlarında kullanılmıştır. Kötülüğün atfedildiği davranış da yine bu referansla belleği hedef almaktadır. Siyasal iktidarın paydaş grupları arasındaki

ilişkinin belleği yok edilerek salt onlar'ın ahlaki 'sapkınlığına' mal edilen davranışın temsil edilmesi, sistemin bugüne kadar nasıl işlediğini ürettiği anlamla mistifiye etmektedir.

Kasımpaşalı'nın vefası ve civanmertliği bir kez daha aleyhine koz olarak kullanıldı. Zor gününde yanında olana vefa duygusu gibi bir erdem Erdoğan'ın en büyük zaafı oldu bu süreçte. Erdoğan Müslüman Müslüman'a kalleşlik yapmaz diye inanıyordu. Ama **hayatında gördüğü en büyük kalleşliği dindar maskesi takanlardan gördü. İğrenç taktiklerle evine ve ailesine bile saldırmak istediler** birkaç gün önce. (R.O. Kütahyalı, 28.12.2013)

Mazlum-mağdur estetiğini üreten boyutlardan birisi de emperyal sömürgeci faaliyetin salt Batılı çağrışımı ile anılmasından beslenmektedir. Kolonyalizm bağlamında madun coğrafyalar ile İslam inancının egemen olduğu coğrafyalar söylem düzeninde örtüşürülmekte ve bundan hareketle komplo teorisi söylem düzenine içkin bir eskatolojik tasavvur sunulmaktadır. 'Pensilvanya' iç-dış mihrak işbirliğini ve sömürgeci faaliyetin Batılı kaynağını temsil ederken, 'mazlumların son kalesi, Türkiye'nin kıblesi' ifadeleri İslamcı/milliyetçi-muhafazakâr kesimin Türkiye için '%99'u Müslüman bir ülke' yargısına paralel bir ideolojik retorik kullanımla sunulmaktadır. Darbe girişiminde bulunan cuntacıların da İslamcı ideolojik eğilimleri gözetildiğinde ortaya ironik bir durum çıkmaktadır.

Bu ülkeyi Pensilvanya'ya dönüştürmek istediler. Türkiye'yi bir başka ülkenin eyaleti kılmak istediler. Mazlumların son kalesi olan Türkiye'nin kıblesini değiştirmek istediler. (M. Metiner, 01.08.2016)

Dini referanslarla yapılan kutuplaştırma, İslamcı/milliyetçi-muhafazakâr ideolojik eğilimlerde söylem düzeni İslam tarihini ve Sünni tarih yazımının sıkça kullandığı örnekleri ortaya çıkarmaktadır. Kullanılan referansların savaş tarihi anlatılarından seçilmesi, bugünün çatışmasını ve düşman ceplerini de konuşlandırmaktadır. Bu dolayımında kurulan biz/onlar ayrımı söylem düzeninde İslamcı/milliyetçi-muhafazakâr tutum ve ona karşı-tutum temsil edilmektedir. Bu sefer teyakkuzu sağlayan İslami çağrışımlardır. Bu yolla hem İslami kimlik hem de Sünni-Türk vatandaş profili üzerinden aidiyet ilişkisi kurulmakta ve iktidar ilişkilerinin katmanları görmezden gelinerek mesele savaş atmosferiyle sunulmaktadır. İslamcı-muhafazakâr eğilimdeki kanaat teknisyeni, sahip olduğu 15 Temmuz Darbe Girişimi'nin İslam âlemine yöneltilmiş bir tehdit olduğu kanısıyla uyumlu biçimde İslamiyet tarihinden referans vermektedir. Adalet Yürüyüşü için kullanılan tarihsel

referans ise protesto formunun ‘savaş hilekârlığı’ çağrışıyla sunulmasına destek olmaktadır.

Dikkatli olalım, hem de çok dikkatli. Okçular tepesindekiler mevzilerini terk etmesinler. Sabırlı olacağız.. (A. Dilipak, 21.07.2016)

Adalet dövizinin arkasına sığınıp yürüyenlerin niyetleri ve amaçları hiç kuşkusuz talep ettiklerinden daha önemlidir. Aksi takdirde başkalarının katarı olmak gibi ağır bir vebalin altına girilir. Hz. Ali'nin ordusuna karşı yenileceğini anlayan Muaviye'nin, mızrakların ucuna Kur'an sahifeleri yerleştirip “Aramızda Kur'an hakem olsun!” önerisinde bulunması gibi. (M. Metiner, 22.06.2017)

İslamcı-muhafazakârlığın en büyük mazlum-mağdur estetiği ürettiği tarihsel travma kaynağı ‘28 Şubat’ olarak söylem düzeninde yerini almaktadır. Ayrıca Yeni Türkiye ve Eski Türkiye imgeleri arasındaki en büyük fark ‘vesayet’ sözcüğünün kullanımı ile addedilmektedir. Liberal paradigmadaki hukuk devleti anlayışına paralel bir kullanımla demokrasi karşısında konumlandırılan antidemokratik uygulamalar ve darbeler uzun süreli bir belleği ideolojik bir ilişki kurarak anmaktadır. Bununla birlikte eylem repertuarının ‘sokak protestosu’ içermesi bile başlı başına ‘darbe’ çağrışımı ile anılarak biz/onlar ayrımı bir siyasal katılım davranışı üzerinden kodlanmaktadır.

Bu topraklardaki varlığımızı, hükümranlığımızı ve istiklalimizi fiilen 1908 darbesiyle kaybettik biz. (Y. Kaplan, 02.06.2013)

“Cumhuriyet mitingleri”ni düzenleyen ve bizzat yer alan Ergenekoncu-ulusalcı-statükocu güçler laiklik ve cumhuriyetin tehlikede olduğunu söyleyerek orduyu göreve çağırıyorlardı. Oysa bu Gül-Erdoğan söylemini dillendirenler o gün Abdullah Gül’ün kellesini isteyen Yeniçeri çapulcuları gibi davranıyorlardı. (M. Metiner, 06.06.2013)

Gezi Parkı Protestoları’na yakıştırılan ‘darbe’ anıştırması, Adalet Yürüyüşü için de kullanılmıştır. Kanaat teknisyeni, sokak hareketlerini darbe ile birlikte anarak protesto eylemlerinin meşruiyetini zayıflatmaktadır.

Türk siyasi tarihinde yürüyüşler ve sokak hareketleri sonrası her zaman askeri darbe ya da siyasi otoriterleşme oldu. (N. Alçı, 21.06.2017)

Bu tutumun, darbe ile organik ilişkisi olan 15 Temmuz Darbe Girişimi hakkında yine darbelere verilen tarihsel referanslar sayılırken arada ‘Gezi Parkı’nın da sayılması ile pekiştirildiği görülmektedir.

Gerçekten de Danıştay saldırısı, 367 skandalı, 27 Nisan e-muhtırası, 7 Şubat darbe teşebbüsü, Gezi kalkışması, 17-25 Aralık ve 15 Temmuz askeri darbe girişimleri gibi çok büyük badireler atlattı AK Parti... (R.O. Kütahyalı, 15.08.2016)

17-25 Aralık Operasyonları için '28 Şubat' yakıştırmaları yapan kanaat teknisyeni travmatik bir ânı hatırlatarak Erbakan ve Erdoğan arasında mazlum-mağdur ilişkisi kurmaktadır. Bu sayede biraz da statükonun sembolik iktidarını yeniden üretmesine imkân sağlayacak 'geçmişte de haksızlığa uğradık o yüzden şimdi ne yaparsak haklıyız' tonu kullanılmaktadır.

Bunun 28 Şubat'tan ne farkı var? O zaman askerden güç alan manşetler yıkmıştı Erbakan'ı, şimdi, kimden güç alan manşetler yıkmaya niyetlendi Erdoğan'ı? (N. Alçı, 28.12.2013)

Darbeler üzerinden anılan göstergeler Eski Türkiye'nin toplumsal yapısındaki ilişkilerin de -örneğin medya-sermaye-iktidar ilişkisi gibi- 'silah gölgesinde disiplinci bir tahakküm' üzerinden kurulduğu anlatısını yine iyi-kötü karşıtlığına dayanarak oluşturmaktadır.

"Haziran'ı bekleyin" diyorlardı, haziran geldi.. Topyekun saldırıya geçtiler.. Bu "Topyekun savaş" manşetini biliyorsunuz, 28 Şubat'ta "Hürriyet" in manşeti idi! (A. Dilipak, 01.06.2013)

Şimdi de Emniyet-Yargı merkezli yapı güvenlik istihbarat ve yargı alanlarında tam hâkim olmak istiyor. Gerisini de seçilmiş hükümetlere bırakıyor. 27 Mayıs ve 28 Şubat vesayetçileriyle 7 Şubat ve 17 Aralık vesayetçilerinin istediği Türkiye aynı Türkiye. Sadece aktörler yöntemler ve görünen ideoloji değişik. (R.O. Kütahyalı, 19.12.2013)

Bugün önümüzde çıplak bir gerçek var: Gülen cemaati devletin dört temel ayağı olan TSK, Emniyet, MİT ve Yargı'da kilit noktaları ele geçirerek İslami görünümüne bir 27 Mayıs rejimi kurmak istemektedir. Hedef sandıktan kim çıkarsa çıksın değişmeyen bir Gülenist vesayet düzenidir. (R.O. Kütahyalı, 28.01.2014)

CHP'nin 1960 Harbiye yürüyüşünü anımsatan bu yürüyüşü bu bağlamda Türk demokrasisi için asla yararlı bir girişim değil. Bilakis büyük zarar potansiyeli var... (R.O. Kütahyalı, 28.06.2017)

Bunun üzerinden Eski Türkiye imgesi içine doldurulan 'vesayet' geleneği ile Yeni Türkiye imgesindeki 'FETÖ' düşmanı arasında ortaklaşma olduğu vurgusu öne çıkartılarak yine bellek hedef alınmaktadır. İslamcı-muhafazakâr ideoloji, siyasal İslam içinde kurulan iktidar paydaşlığı ilişkisini ortaya çıkan yönetimsellik krizlerine reaksiyon olarak mistifiye edici bir söylem düzeni kurmaktadır. Kanaat teknisyenleri arasındaki bu ortak tutum hem kendi aralarında hem de kronoloji baz alındığında kendi iç tutarlılıklarında da görülmektedir.

3.2.2.2. Liderlik odağı

Yeni Türkiye imgesi içerisinde mazlum-mağdur estetiğini üreten önemli sembollerden birisi de lider figürüdür (Parlak, 2015b: 526-529). Adnan Menderes, Turgut Özal, Necmettin Erbakan isimlerinin ölüm ya da aldıkları cezalara atıfla üretilen mazlum-mağdur yakıştırmaları İslamcı-muhafazakâr temsilci olarak R. Tayyip Erdoğan'a da yönelmiş bir tehditle birlikte sunulmaktadır. Belleğe dair bu bağın kurulması İslamcı-muhafazakâr ve liberal ideolojilerde ortak eğilimli bir hat çizmektedir. Lider etrafında kurulan mazlum-mağdur ideolojisi, her türlü *kötülüğün* nesnel şartlarını sorgulamaktan ziyade şahsa karşı girişilmiş bir eylem olduğu tezini üreterek maddi gerçekliği mistifiye etmektedir (Açıkel, 1996: 184). Komplo teorilerinin *cui bono?* sorusunun tüm meseleyi *kim?* sorusuna indirgemesine paralel bir tutumla tüm siyasal bağlam lidere olan sevgi/sevgisizlik ile açıklanmaktadır. Bu tutumun, kanaat teknisyenleri arasında ideolojik fark gözetmeyen bir tür cephe söylemine dönüştüğü gözlenmektedir. Burada biz/onlar ayrımı yine Yeni Türkiye ve Eski Türkiye göndermesi üzerine inşa edilmektedir. Öte yandan biz'i lider üzerinden bir araya getiren 'liderimizi yedirmeyiz' (Türk, 2013: 51), 'ona sahip çıkarız' pozisyonu güvenlik-kimlik-sadakat güncellemesi yapmaktadır (Bezirgan Arar, 2018: 201-203). Oluşturulan anlatı biz/onlar ayrımını kurbanlaştırma ve dramatikleştirme üstüne kurmaktadır. Böylelikle moral eksende mazlum-mağdur grup yani biz, iyi olarak tanımlanmaktadır. Liderler arasında kurulan benzerlik ilişkisi ile üretilen mazlum-mağdur estetiği, kanaat teknisyenleri arasında ideolojik farklılaşma gözetmeksizin ortak bir tutum olarak kullanılmaktadır.

Gezi Parkı Protestoları hakkında yazılan metinlerde 'öte âleme gönderdiler, mahkum ettiler' ifadelerinin kullanımıyla 'zalim' kodu yaratılırken, 'tezgâh, oyun, kampanya, sahne, figüran, film' gibi ifadelerin kullanımı yine 'büyük oyun' iması taşımaktadır.

Özal'la birlikte Türkiye, yaşama emareleri gösterdiğini ilan etti dünya âleme. Ama Özal'ı öte âleme gönderdiler. Erbakan'la birlikte, ayağa kalkma temrinleri yaptık. Erbakan'ı ev hapsine mahkum ettiler tam anlamıyla ayartıcı bir tezgâhla... (Y. Kaplan, 02.06.2013)

Erdoğan'a yönelmiş bu muhalefet kampanyası Özal ve ANAP hikayesini bize hatırlatıyor... (N. Alçı, 16.06.2013)

Başbakanı yedirmeyiz. Tezgâh aynı. Oyunu sahneleyen güçler aynı. Hatta oyuncular ve figüranlar bile neredeyse aynı. Aynı bayat film tekrar vizyona sokulmuş bulunuyor. (M. Metiner, 06.06.2013)

AKP'nin kendisini konumlandığı İslamcı/milliyetçi-muhafazakâr geleneğin önde gelen isimleri sayılarak tarihte belli bir 'direniş' momentine olduğu ve bunun her zaman bastırıldığı, mazlum-mağdur muktedirin elini güçlendirmekte, doxic düzende 'mazlumdan yana olma' yatkinliğini belli bir odağa kanalize etmekte ve sembolik iktidarı yeniden üretimine katkı sağlamaktadır.

İşte bu yok oluş serüvenine karşı ilk büyük direniş, rahmetli Menderes'le gerçekleştirildi. Menderes, bir yarma harekâtı başlattı ama hayatıyla ödedi. Aynı serüveni Özal da yaşadı. Erbakan da. Şimdi de Erdoğan yaşıyor. (Y. Kaplan, 18.07.2016)

Mazlum-mağdur estetiği, kanaat teknisyenleri tarafından sadece edilgen ve mağdur özneyi üretilmez aynı zamanda iktidar talep etmek ve hınç almak için meşru gerekçeleri olan bir özneyi de üretmektedir (Açıkel, 1996: 164). Kriz anlarında kompto teorisine sarılan bir güvenlik entelektüeli için mazlum-mağdur estetiği, sembolik iktidarın yeniden üretiminde önemli bir işleve sahiptir. Böyle anlarda kanaat teknisyenlerinin söylemlerine bakıldığında "birileri hep dışarıdan 'köstek olmaya' çalışmaktadır, 'onların gelişimini engellemeye çalışmaktadır" (Açıkel, 1996: 183-182). Söylemin bu şekilde kurulması, yaşanan krizin maddi koşullarını tartışmak yerine meselenin yine lider odağına kaydırılmasına dolayısıyla sistem işleyişindeki müsebbibin mistifikasyonuna neden olmaktadır. Burada, 'birileri, ipini çekmek, çevreci kamufrajlar' ifadeleri komplocu teyakkuzu çağırان bir kullanıma sahiptir. Aynı zamanda 'sömürgeci güçlerin Türkiye'yi durdurma arzusu' hem madun bir pozisyondan sembolik iktidar devşirmektedir hem de 'Türkiye'de her şey yolunda' imasıyla rıza ilişkisi üretmektedir.

Bugün içine sürüklendiğimiz kaosun görünüşteki hedefi Tayyip Erdoğan'ın ipini çekmektir. Ama görünmeyen asıl hedefi, Türkiye'nin bağımsızlaşma sürecinin önüne set çekmek, bölgesel güç olma girişimlerini engellemektir. (Y. Kaplan, 17.06.2013)

10 gün öncesine kadar Türkiye'nin gündeminde çözüm süreci vardı. Gündem nasıl da saptırıldı! Gündemi saptıranların bir amacı da çözüm sürecinin bileşenlerini karşıya karşıya getirmektir. (M. Metiner, 06.06.2013)

Bazı büyük devletlerin ve şirketlerin kendi çıkarları gereği Kanal İstanbul ve üçüncü havalimanı projelerine karşı olduğu çok açık. Bunları durdurmak için önümüzdeki dönemde "çevreci" kamufrajlar kullanılacağı ve gösterilerin destekleneceği de öyle.(N. Alçı, 16.06.2013)

Bu tutumun, ikinci bölümde bahsedilen makbul vatandaş imali ve vatandaşlığın metalaşması meseleleriyle de ilişkisi bulunmaktadır. Çünkü mazlum-mağdur imgesi üzerinden kurulan imgelem biyo-politika bağlamında düşünüldüğünde en çok alt sınıflara ve sınıf altı konumdakilerin 'muhtaç' durumuna temas etmektedir. Sosyal

politika ve patronaj ilişkileriyle popülist siyaset üreten bir söylem için ‘muhtaç’ olma durumu asla bitirilmez aksine arttırılır ve yönetilir. ‘Eğer mazlum-mağdur’u kollayan Erdoğan giderse sizin haliniz ne olur’ tehdidi söylem içine gömülmüştür. Bu yüzden ‘güçlü Türkiye’ demek, sosyal politikalar denildiğinde başta alt sınıflar ve sınıf altı olmak üzere özellikle kent yoksulları için ‘sadık kalın’ uyarısı yapmaktadır. Öte yandan ‘güçlü Türkiye’ orta ve üst sınıflar için de zenginleşme fırsatlarını sürdürebilme çağrısı yapmaktadır. Yeni Türkiye, Eski Türkiye’nin mazlum-mağdur ettiği İslamcı burjuvazi ve *Anadolu kaplanı* denen sermayedarlara/girişimcilere destek verme karşılığında sadakat talep etmektedir. Tüm bu mazlum-mağdur estetiği en çok Doğu-Batı ikiliği ekseninde sunulmaktadır. Yeni Türkiye için önemli vurgu hatırlandığında, ‘yerli ve milli’ sermayenin karşısına ‘yabancı sermaye’ yani ‘dış güçler’ konulmaktadır. Bu denklem liderin bekâsı üzerinden formüle edilmektedir.

Evet, Batı yönetimleri Erdoğan’a karşı mesafeli. İsrail ise mesafenin de ötesinde, Erdoğan’ın indirilmesini ister bir pozisyonda. Elbette bu itirazın temelinde Başbakan’ın uluslararası sistemden fazla bağımsız bir aktör olması temel sebep. Ne de olsa Erdoğan Batı ittifakının üyesi olmakla beraber özgür ve özerk hareket eden bir Türkiye tasarlıyor. (N. Alçı, 11.01.2014)

Neoliberal benlik/özne olmanın girişimci ruhunu anlatması bakımından ‘Türkiye’nin altın vuruş hazırlığı yapması, ruh atılımı yapması, tarihin akışını değiştirmesi’ gibi ifadelerin kullanımı da yukarıda anılan homo-economicus çerçevesi kapsamında tutarlıdır.

Türkiye'nin, bölgenin umudu olmaya başladığı, “altın vuruş”u yapmaya hazırlandığı kritik bir zaman diliminde, mazlum ve masum halkların, çilekeş müslümanların umudunu söndürmeye kalkışmayacaksınız. (Y. Kaplan, 24.01.2014)

Türkiye'nin ruh atılımı yapma gücüne bir saldırıydı bu! Türkiye'nin yeniden tarihin akışını değiştirecek bir medeniyet yürüyüşüne soyunma imkânlarının berhava edilmesini amaçlayan bir saldırıydı... Türkiye'nin son kale, mazlumların umudu olma hakikatini bitirmeyi amaçlayan büyük bir saldırıydı... O yüzden önce temizliği yapacak kadroların içinden kripto FETÖ’cülerin temizlenmesi gerekiyor. (Y. Kaplan, 14.08.2016)

Bu kullanım itibarıyla komplo teorileri söylem düzeni yaşanan krizlerin doğallaştırılması amacıyla da kullanılmaktadır. Çünkü komplo teorileri kullanımı doxic düzende siyasal anlamaya yönelik öncelikli akıl yürütme pratiğidir. Mesele hakkında *bilme* yargısına ulaştıracak ilk araçtır, çünkü doxadır. Kanaat teknisyenleri, vakıalara dair tartışmaları sorunu mistifiye eden bu düzlemi stratejik biçimde kullanmaktadır. Dil ve söylem ile kurulan ideolojik bir manipülasyon söz konusudur ve duygulanım kapasitesi korkuya indirgenmektedir. Bu sebeple kanaat teknisyenleri krizlerin bir

anlamda siyasal rasyonelleştirilmesinden sorumludur. Mazlum-mağdur ile bahsedilen ben-merkezci tutum Yeni Türkiye'nin kurucu babalığı pozisyonuna yerleştirilen lider figürünü *Erdoğan=Türkiye* anlamında sabitlemektedir. Böylelikle statükoyu sağlamlaştıran ve bu anlamda egemen için güvenlik mekanizması işlevi gören bir toplumsal anlam üretilmektedir. Böylelikle *devletin bekâsı* ve statüko arasında denklik kurulması, toplumsal muhalefetin önünü alma ve onları bastırma meşruiyetinin önünü açmaktadır.

Birileri Türkiye'nin daha fazla büyümesini istemiyor. Ergenekoncular köşeye sıkıştı. Davalar kritik bir eşiğe girdi. Erdoğan bir de terörü durdurur ve anayasa değişikliğini de gerçekleştirebilirse, Erdoğan'ı da, AK Parti'yi de Türkiye'yi de durdurmak mümkün değil. Onun için birileri "genel seferberlik" başlattı... (A. Dilipak, 02.06.2013)

PKK sorununu çözen bir Türkiye'yi hiç kimse tutamaz. O yüzden AK Parti eliyle bu sorunun çözülmesi Başbakan Erdoğan'ı Çankaya'da çok daha güçlü bir lider konumuna oturtacaktır. Korktukları tek şey bu... (M. Metiner, 19.12.2013)

Erdoğan Türkiye'deki lider boşluğunu doldurarak, Türkiye'yi kendi tarihsel geçmişine/mirasına yakışır bir biçimde yeniden güçlü bir biçimde tarih sahnesine çıkartmak istediği için cezalandırılmak isteniyor. (M. Metiner, 08.08.2016)

Michel Foucault'nun bahsettiği bağlamda güvenlik mekanizması ile yönetmek, zora dayalı tahakkümcü tekniklerin kullanımından ziyade tutum yönlendiren bir kapasiteyi ilgilendiriyordu. Bu anlamda liberal ve neoliberal paradigmalarda da uyumlu olan sermaye piyasalarında sürekli dillendirilen *krizi fırsata çevirmek* ifadesinin kanaat teknisyenleri tarafından kullanımı toplumsalın yeniden düzenlenmesi için uygun ortam olarak algılanmaktadır. Bu tutuma göre Yeni Türkiye imgesiyle uyumlu güvenlik-kimlik-sadakat kompleksine uygun bir *makbul vatandaş* üretmek ve milli beraberlik yaratmak için her kriz bir fırsat olarak değerlendirilmelidir. Diğer bir ifadeyle olağan koşullarda sağlanamayacak toplumsalı düzenleme faaliyeti için bu krizler olağanüstü hal rejimiyle Yeni Türkiye imgesinin gereklerini yerine getirmek için birer fırsattır.

Hükümet bu gelişmeleri, bir fırsata dönüştürüp, kendi içinde temizliğe gitmesi gerekir... Bu olaylar, dün, asırlardan bu yana her zaman olageldi. Bu gün de var, gelecekte de olacak. (A. Dilipak, 31.12.2013)

Kriz dönemleri aynı zamanda akıllı ve cesur insanlar için yeni fırsatlar da oluşturur... Birtakım kişi, kuruluş, şirketlerin, cumhuriyete ve devlete bağlılık bildirimleri yayınlamalarına hemen aldanmayın.. Güvenmek güzeldir, ama kontrol etmek daha da güzeldir. Evet, gerçekten bu ihaneti görüp bu yoldan dönenler de olacaktır, ama gerçeği itiraf edip, suçluları ihbar etmedikçe inanmayın. (A. Dilipak, 22.07.2016)

"ABD iç savaştan sonra büyük bir güç hâline geldi. Japonya da aynı. Samuray savaşları ve Meiji restorasyonundan sonra büyük ivme yakaladı. 15 Temmuz,

Türkiye için de büyük bir şans olabilir” Türkiye, 2002’den beri bu ve benzer bütün girişimleri fırsata çevirmedi mi? İnşallah çok daha güzel şeyler olacak... (B. Yaşar, 13.08.2016)

Krizin fırsata dönüştürülmesinin bir örneği ve Foucault’nun yönetimsellik odağında anlattığı maliyetlerin hesaplanması üzerinden yürütülen güvenlik tahayyülünün bir ifadesi olarak, kanaat teknisyeninin krizden çıkardığı ‘ders’, devlet aklının uzantısı olan idari rasyonaliteyi açıkça göstermektedir. Bu tutum açıkça güvenliğin istikrarını sağlayacak biçimde, ‘potansiyel tehditlerin kendilerini ele verdiklerini ve bu sayede artık muktedirin öngörü ve kontrol gücü kazandığını’ kastetmektedir.

Gezi ne muhteşem bir misyon üstlendi, maskeler fora edildi. Kim kimdir artık her şey çok daha net biliniyor.. Kim kimin sesi daha iyi anlaşılıyor.. Gezi Türkiye için pahalı ve iyi bir ders oldu. Ve Allah tuzak kazanların tuzağını başlarına geçirdi. (A. Dilipak, 18.06.2013)

Meydana gelen kriz üzerinden dönüşümü gerekçelendiren ve reçete yazan liberal ideolojik yönelime sahip kanaat teknisyenleri, liberal refah devletini günah keçisi ilan etmektedir. Bu sayede yapılan mistifikasyonla neoliberal paradigmaya göre güncellenmiş bir devletin aciliyeti temellendirilmektedir. Diğer yandan krizin ortaya çıkınca refah devletine bağlanması Türkiye Cumhuriyeti kuruluşu ve bugün gelinen neoliberal dönüşüm gözetildiğinde, Eski Türkiye ve Yeni Türkiye çatışmasını beslemekte ve örtük biçimde değişimin eksenini belirlemektedir.

Yolsuzlukların bataklığı devlet-merkezli ekonomik yapıdır. Ekonomik hayatta devletin varlığı bu kadar büyük oldukça yolsuzlukları kimse engelleyemez. Ekonomik anlamda devlet küçülecektir ve böylece yolsuzluk oranı minimize edilecektir. Çözüm liberal demokrasi ve liberal ekonomidir. (R.O. Kütahyalı, 21.12.2013)

Ben devletçi ekonominin yolsuzluk üreten bir mekanizma olduğunu ifade etmek için ‘bu sistemi değiştirip, devletin elini ekonomiden çekerseniz rüşvet minimuma iner’ dedim. (N. Alçı, 21.12.2013)

Tablo çok vahim... Devlet küçülmeden, yargı adalet dağıtır hale gelmeden, birey güçlenmeden, serbest piyasa koşulları tesis edilmeden imkânı yok iflah olmaz bu topraklar! (N. Alçı, 01.02.2014)

Ayrıca burada köşe yazarının yeni medya mimarisinde ön plana çıkan ideolog tavrını belirginleştiren bir fırsat daha değerlendirilmektedir, liberal eğilimli kanaat teknisyenleri kendi yaşam tarzlarını ya da ideolojik ideallerini okuyucuya politik bir konum olarak pazarlamaktadırlar.

3.2.2.3. Yapboz tahtası

Kriz koşullarını ve olağanüstü hal ortamını rasyonelleştirmeyi sağlayan bir diğer kullanım da komplo teorisi söylem düzeni ile kurulan rabitalardır. Bu kullanım, hem düşmanlığın üretilip yönetilmesinde hem de tarihte şimdiden geçmişe gitmeyi/geleceği şimdiye getirmeyi mümkün kılan esnekliği güvenlik rasyonelitesi odağında kullanan, Michael Barkun'un tasnifinde (2003: 6) *süper komplo* olarak ifade edilen ilişkilendirme tahayyülüdür. Süper komplolar, çoklu komploların hiyerarşik olarak birbirine bağlı olduğuna inanılan komplo yapılarına atıfta bulunmaktaydı. Süper komplo tipinde, komplolar birbirine rabitalandırılıyordu. Böylelikle *olay komplo* ve *sistemik komploları* karmaşık yollarla birleştirmekteydi. Komplocu hiyerarşinin zirvesinde, komplocu aktörleri manipüle eden uzakta fakat güçlü bir şeytani güç vardı. Bu araştırmada kullanılan vakıa setindeki olaylar arasında ve her bir olayın bir başka komplo vakıalarıyla rabitalandırılması süper komplo tipiyle örtüşen kapsayıcı hiyerarşinin kanaat teknisyenleri söylemlerinde bir açıklama aracı olarak kullanıldığını göstermektedir. Vakıa setinde bulunan ve bulunmayan olayları arasında komplo inancı motivasyonu ile devamlılık arz eden tasarım pratiği söz konusudur. Öyle bir tasarlama söz konusudur ki 'büyük resmi görmek' üzere yola çıkılmakta, fakat her kriz ânı yapboz tahtasında kayıp bir parça bulunmuş muamelesiyle sunulmaktadır. Büyük resmin ne olduğu bilinmediği için her türlü olay bir potada eritilmektedir. Bu akıl yürütme ve ilişkilendirme pratiği kanaat teknisyeni için keyfiyet ve esneklik demektir. Bu sebeple kanaat teknisyenlerinin tutumunu anlamak için Barkun'un süper komplo olarak tanımladığı kavramı kullanmak ön açıcı olmaktadır.

Buradaki vakıa analizine dair komplo teorilerinin süper komplo tasarımıyla üretilmesi, *kümülatif trend* ile ifade edilen bir sonuca işaret etmektedir. Kümülatif trend, hem komploculukla iltisaklandırılan motiflerin bir araya getirilmesini, hem de bu motifler arasında bir suç ilişkisi kurulmasını işaret etmektedir. Aynı zamanda bu kavramsal kullanım, komplo teorilerinin niçin bu şekilde üretildiğini ve ziyadesiyle tüketildiğini açıklarken de kriz dönemlerindeki icrasıyla komplo teorilerinin yönetimselliğin bir aracı olarak kavranabileceğini gündeme getirmeye yardımcı olmaktadır.

Birinci bölümde, Trauhberger'in kategorizasyonu hatırlandığında üç işlev söz konusuydu: kimlik, bilgilendirme ve yönlendirme. Kanaat teknisyeni ilk cümlesiyle,

söylem ilişkisindeki avantajlı konumunu öne çıkartmaktadır ve ‘akıllıysan anlarsın’ imasında bulunarak anlattıklarının hakikat olduğundan şüphe edilmesini de engellemektedir. Kurulan bu tahakküm ilişkisi, üç işlevi de yerine getirmektedir. Burada Barkun’un *komplo inancı* dediği tasarlayıcı akıl yürütmenin a) hiçbir şey rastlantı değildir, b) hiçbir şey görüldüğü gibi değildir, c) her şey birbiriyle bağlantılıdır ilkelerinin de burada geçerli olduğu görülmektedir. Kanaat teknisyeni olayları tek tek sıralayıp bir silsile oluşturmaktadır. Bunlar arasında bağlantı kurulsa da neden-sonuç ilişkisi kurulmamaktadır, tüm bu olayların nasıl olup da birbirini takip ettiği bir bakıma *cui bono?* ile özet geçilmekte ve ‘lafın tamamı akıllıya anlatılmaz’ gerekçesiyle savuşturulmaktadır.

Lafın tamamı akıllıya denmez. Gezi bir provaydı. Başaramadılar. 17/25 Aralık yargı üzerinden bir darbe teşebbüsüydü. Başaramadılar. Sonra devreye tekrar Kandil’i aldılar. Uludere’yi FETÖ’cü kalleşlerle bombaladılar. PKK’lı olmadıkları bilindiği halde göz göre göre katliam yaptılar. Türkiye’de bir iç savaş çıksın diye. Türk-Kürt çatışması derin bir duygusal kopuşa yol açsın diye. Rus uçağını düşürdüler. Türkiye en güçlü partnerini kaybetsin diye. MİT tırlarına operasyonu “Türkiye IŞİD’e destek veriyor!” algısını desteklemek için yaptılar. Velhasıl içerde Türkiye çatıştırılmak, dışarıda da yalnızlaştırılmak istendi. Gezi’nin arkasında da FETÖ vardı. (M. Metiner, 11.08.2016)

Kanaat teknisyenleri, Türk siyasal kültüründeki iktidar stratejilerinin meşruiyet zeminlerini tartışmak yerine komplolar arasında ilişkiler kurarak siyasal tahayyül sunmaktadırlar. Her şeyden önce bu tutum, aralarında hiçbir sağlıklı neden-sonuç ilişkisi kurulamayan olayların yan yana getirilmesi sonucu siyasal tahayyülün sınırlarını belirsizleştirmekte ve siyasal gizemli hale getirmektedir. Bunun sonucu, düşmanın tekleştirilmesine neden olmakta ve dolayısıyla statükonun düşman yaratma tekeli olmasını sağlamaktadır. Biz/onlar ayrımı korku odağında hem derin bir yarılmayı hem de birlikteliği kurgulamak için kullanılmaktadır. Vakıa setinde yer alan olaylar ile yer almayan olaylar ya da bambaşka olaylar arasında kurulan bağlantı hemen her kriz anında başvurulmuş bir akıl yürütme pratiği olarak görülmektedir.

Kanaat teknisyeninin bahsetmiş olduğu Muhsin Yazıcıoğlu’nun helikopter kazası sonucu ölmesi, Barkun’un yaptığı tasnifte olay komploya denk gelmektedir. Gezi Parkı protestoları ise ülke çapındaki katılım ve Arap Baharı ile iltisaklandırılan dinamikleri hesaba katıldığında Barkun’un sistemik komplosu içinde yer alabilir. Fakat iki vakıa arasında açık ve maddi neden-sonuç ilişkisi kurulmaksızın yapbozun kayıp parçası bulunmuş gibi davranılarak yan yana getirilmesi kanaat teknisyeninin süper komplo tasarlama pratiğinde bulunduğunu göstermektedir.

Bir de Muhsin Yazıcıoğlu suikastını gerçekleştiren çeteyi deşifre etmezseniz, bu tür tezgahları hazırlayıp uygulamaya koyan birileri görevleri başında olduğu sürece her an her şey olabilir... Yazıcıoğlu'nun infaz emrini verenlerle, Taksim Gezi parkındaki olayları planlayanlar, aynı çevreler olabilir! (A. Dilipak, 03.06.2013)

Baykal'a düzenlenen 'kaset komplosu' da yine olay komplo bazında değerlendirilebilir. 17-25 Aralık Operasyonları sırasında başta dönemin başbakanı Erdoğan ve oğlu arasında geçen telefon konuşmalarının ses kayıtları olmak üzere pek çok bürokrat ve gazetecinin de telefon konuşması kayıtları internet üzerinden servis edilmişti. Burada iki vakıa arasında fail ve failin yöntemi üzerinden bir bağ kurulabilir. Her iki vakıa olay komplo kategorisinde değerlendirilebilir. Ancak kanaat teknisyeni, 17-25 Aralık Operasyonu'nun öne sürülen faili üzerinden geçmişe dönük ithamda bulunmakta ve Erdoğan'ın⁴³ 'büyük oyun' fikrini desteklemektedir.

Başbakan da son dönemdeki her konuşmasında şu gerçeği vurguluyor: Türk siyasetini dışarıdan dizayn etmek isteyen karanlık yapılanmanın kurduğu tezgâhlar Baykal'a yapılan kalles komployla başladı. Alçakça bir komployla montaj bir kasetle Baykal'ı indirme operasyonu başarıya ulaştı. (R.O. Kütahyalı, 04.01.2014)

Kanaat teknisyeni, Rus uçağının düşürülmesi⁴⁴ ile 15 Temmuz Darbe Girişimi arasında bir bağlantı olduğunu hatta bu öngörüü sağlayan, 15 Temmuz evvelinde yazmış olduğu bir yazısında⁴⁵ F-16 pilotlarına dair bir rapordan söz etmektedir. 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde F-16 pilotlarının aynı zamanda Rus uçağının düşürülmesinden sorumlu olan tutulan Gülen Cemaati'nin ile bağlantılı olduğu öne sürülmektedir. İki ayrı olay komplo fail bağlantısı üzerinden bir araya getirilmektedir, ancak bu tutum dönemin başbakanı Davutoğlu'nun açıklamaları ile tezat oluşturmaktadır.

Adımın Rasim Ozan olduğu gibi Rus uçağının düşürülmesi olayının bir Fethullahçı provokasyonu olduğunu biliyorum. Açık itiraf etmek gerekirse Fethullahçı örgütün bu Rus uçağı operasyonu Türkiye'ye ciddi zararlar vererek yalnızlaşmayı artırdı. F-16 pilotlarının bile en az yüzde 50'sinin Fethullahçı olduğuna dair çok sağlam raporlar var. (R.O. Kütahyalı, 17.07.2016)

⁴³ Dönemin başbakanı Erdoğan, kaset komplosu ortaya çıktığında mitinglerde bu olayı söylemlerinde sıkça kullanarak özel yaşamın gizliliğine aykırı olmadığını belirtmiş, "Bunlar özel değil genel genel!" diye beyanda bulunmuştur. Ayrıca bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=LwuM89-LOKw> (11.06.2018)

⁴⁴ Dönemin başbakanı Ahmet Davutoğlu'nun müdahaleyi sahiplenen açıklaması için bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=E3G4uNNSCFY> Uçağın düşürülmesi hakkında hükümetin eski ve mevcut üyeleri arasındaki tezat açıklamalar sonrasında da devam etmiştir, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/574943/Rus_ucagi_restlesmesi..._Ahmet_Davutoglu_Me_hmet_Simsek_i_yalanladi.html (11.06.2018)

⁴⁵ <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/kutahyalı/2016/03/27/turkiye-ve-erdogani-hedef-alan-operasyonlar> (11.06.2018)

Kanaat teknisyeni '2. Gezi vakası' ile Adalet Yürüyüşü'nü kastetmekte ve o günün Türkiye-BAE ilişkisindeki gerilimden hareketle fail belirlemektedir. 15 Temmuz Darbe Girişimi'nin yıl dönümü yaklaşırken yeni bir 'darbe' kalkışması olduğu vurgulanırken hem geçmişte kalan iki vakıa arasında bir bağ kurulmakta hem de mevcut durumdaki Adalet Yürüyüşü eylemi diğer olay komplolar ile bağlantılandırılarak komplolar iç içe geçirilmektedir.

İstihbarat birimleri, BAE'nin 15 Temmuz'un hemen ardından sahneye koyduğu "B" planını yani 2. Gezi vakasını bütün detaylarıyla deşifre etti. (B. Yaşar, 22.06.2017)

Vakıa setindeki olaylar arasında kurulan bağlantılar da Yeni Türkiye imgesindeki komplocu motifleri üretmektedir, bu bakımdan *biz'e karşı işbirliği içerisinde olan onlar* anlamı güçlendirilmektedir. Gezi Parkı Protestoları her kriz anında yeniden hatırlanan 'baş müsebbib' olarak atanmaktadır.

Gezi de, dersane olayı da bunun bir parçası idi. "**Topyekûn bir savaş**" başlattılar yine... (A. Dilipak, 21.12.2013)

İkinci Gezi operasyonu için düğmeye basıldı. Dışarıdan ve içeriden o karanlık güç odakları AK Parti"yi siyaseten güçsüzleştirmek için ellerinden gelen her şeyi yapmaktan kaçınmayacaklarını açık ortaya koyuyorlar. (M. Metiner, 19.12.2013)

Gezi Olayları'nda bugün adı konulan 'paralel yapılanmanın' emniyet içerisindeki ayağı da vardı... Bunu artık daha net bir şekilde biliyoruz. Çalışmayan mobeseler, yakılan çadırlar bunun en iyi örnekleridir. (E. Çakır, 09.02.2014)

Paralel yapı adına hareket ettiği o küresel güçlerin senaryosuna uygun bir biçimde tavrı almaya başladı. Gezi bu anlamda tam bir provokasyondur. Evet, bir provokasyon... İstanbul Emniyetinin o tarihte paralelcilerin elinde olduğunu düşünürsek ne demek istediğim anlaşılır. Çevresel duyarlılıkları dolayısıyla parkta toplaşan gençlere yönelik o polis nobranlığı ve saldırganlığı elbette tesadüfi değildi. Tıpkı 17 Aralık'ta adına "rüşvet" ve "yolsuzluk" yaftası bastıkları algı operasyonunda olduğu gibi. (M. Metiner, 18.02.2014)

Her kriz anında diğer krizler de birbirleriyle ilişkilendirilerek yapboz tahtasına eklenmektedir. Köşe yazılarında görüleceği üzere kronolojiye uygun biçimde vakıa seti 4+1 olarak düşünüldüğünde, Adalet Yürüyüşü olayı komplo potansiyeli bakımından diğer olayları düğümleyen bir birikimsellik arz etmektedir.

15 Temmuz'un arefesinde, Türkiye, Alevî meselesi üzerinden kaçınmaya çalışılabilir... Gezi'de bir Alevî kalkışması provası yapıldı, 17-25 Aralık'ta da Alevî meselesi kaşındı alttan alta. Kılıçdaroğlu'nun "Adalet Yürüyüşü", yeni bir Gezi'ye dönüştürülecek... (Y. Kaplan, 03.07.2017)

Kılıçdaroğlu adalet ya da barış değil, kavga istiyor ve millet bu komploya, yeni bir Gezi kışkırtmasına, PKK seviciliğe, FETÖ ayaklanmasına prim vermiyor! Bir kez daha deşifre oldular. Adalet ve barış maskeli bir komplo başladığı gibi bitti, geldikleri gibi şimdi geldikleri yere dönecekler. (A. Dilipak, 11.07.2017)

Gezide nasıl ki ağaç bahane idiye, bu yürüyüşte de Berberoğlu bahane. Asıl amaç, 15 Temmuz'un rövanşını almak. (M. Metiner, 17.06.2017)

Gezi'de, 17/25 Aralık'ta ve 15 Temmuz'da deviremedikleri Erdoğan'ı devirmek için üst aklın emrindeki cümle elemanlar devreye alınmış durumda. "Adalet" ve "demokrasi" talepleri sadece bir kandırmaca ve mobilizasyon aracı. (M. Metiner, 29.06.2017)

Kriz anlarında, vakıanın koşulları gereği düşman profili esnek tutularak olaylar arasında süper komplo tanımına uygun rabbitalar kurulmaktadır. Düşmanın böylesi esnek sınırlar içinde tanımlanması, bir iktidar stratejisi olarak neoliberal güvenlik politikalarına paralel gelişim seyrini takip etmeyi mümkün kılmakta ve egemen yönetsel bir manevra alanı açıldığını göstermektedir.

3.3. Komplo teorileri güncelleniyor: Eski Türkiye'den Yeni Türkiye'ye

Önünü alma ve bastırma aracı olarak komplo teorisi söylem düzeninin devreye sokulduğu kriz anlarında doxa olan damgaların kullanılması da bazen yeterli olmamaktadır. Bu sebeple değişen koşullara ve iktidar ilişkilerine göre damgaların da güncellenmesi gerekmektedir.

2013-2017 periyodundaki vakıa setinden hareketle incelenen gazete köşe yazılarında siyasal tartışmanın sembolik gündemi, *Yeni Türkiye* ve *Eski Türkiye* çatışması üstüne kuruludur. Ulus-devlet kurgusunun ve rolünün neoliberal çağın koşullarında değişmesinin bir sonucu olarak söz konusu sembolik çatışma, liberal refah devletinin terk edilmesi ve bu ölçüde toplumsal neoliberal paradigmaya uygun bir güvenlik-kimlik-sadakat ilişkisine göre yeniden düzenlenmesiyle yakından ilişkilidir. Bu bağlamda *Yeni Türkiye*, yeni⁴⁶ bir toplumsal birliği öngörmektedir. Bu birliğin makbul vatandaşı, kutuplaştırıcı biz/onlar söylemi aracılığıyla her fırsatta ötekiyi yeniden üreterek oluşturulmaktadır. Her vatandaşın bir gün *terörist* olabileme

⁴⁶ 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanı ve 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimi için kurulan ittifak hakkında R.T. Erdoğan'ın sözleri *rabia* ikonu üzerinden bu birliğin güncel bir tanımıdır: "Cumhurbaşkanı Erdoğan, 'Cumhur İttifakı; bu birlik ve beraberlik anlayışının siyasete yansımadır. Yerli ve millî anlayışın Türkiye'nin bekası için seferber olmasının adıdır. Türkiye'nin yeni hükümet sistemiyle şahlanışdır. Türkiye'nin aydınlık geleceği için tüm toplum kesimleriyle siyasi ahitleşmenin ta kendisidir' ifadelerini kullandı. 'Tek millet, tek bayrak, tek vatan ve tek devlet' rabiasıyla ahitlerini sembolleştirdiklerini ifade eden Cumhurbaşkanı Erdoğan, "Bu dört ilkenin çevresinde, yerli ve millî herkesle birleşerek, el ele vererek, güçlü ve bağımsız Türkiye mücadelesine devam edeceğiz" dedi ve Cumhur İttifakı'nın bu nedenle kurulduğunu kaydetti." <https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/04/28/24-haziran-2018-cumhurbaskani-ve-27-donem-milletvekili-genel-seciminde-kullanilacak-oy-pusulalari-nasil-olacak> (11.06.2018)

potansiyeline⁴⁷ koşut biçimde giderek kırılğanlaşan bir toplumsal ve siyasal yapının ortaya çıkması sebebiyle her fırsatta kırılğanların yönetiminde güvenlik söylemi kullanılmaktadır. Güvenlik söyleminin bir yaptırıma dönüşmesi için bazen olağanüstü koşullar yaratılmakta bazen de yaşanan kriz fırsata çevrilerek olağanüstü halin meşruiyeti sağlanmaktadır. Neoliberal entegrasyona uygun bir toplumsal düzenlemenin yapılması duygulanım kapasitesinin yönetilmesini daha çok da siyasetin korku ile güdülenmesini gündeme getirmektedir. İşte Yeni Türkiye, tüm bu düzenlemeleri yapabilmek için kurucu komplo teorilerine ya da güncel “milli eskatolojilere” (Yıldırım, 2016) ihtiyaç duymaktadır. Köşe yazarlarının yazılarındaki söylem düzeninin komplo teorisi formuna içkin olması ve bu anlamda sistematik bilginin üretilmesi medya-sermaye-iktidar füzyonunun Yeni Türkiye’nin kurucu bir unsur olarak bilgi-iktidar ilişkisinde oynadığı rolü göstermektedir.

Vakıa setini oluşturan her bir olayın politik özgülüğü bulunmakla birlikte, yine her bir olayın siyasal hayat içerisinde temsil ettiği siyasal iktidar ilişkisi de çeşitlilik göstermektedir. Ancak doxa üzerinden üretilen siyasal söylemin hatları bellidir. En başta siyasalın tahayyülü ve siyasal katılım biçimleri doxa’dan beslenmektedir. Siyasal katılımın sadece oy vermeye sınırlandığı bir kültürde siyasal katılım için sokağın kullanımı başlı başına heterodoks bir yöntem halini almaktadır. Gezi Parkı Protestoları, bütün olaylardan ayrı bir yerde duran, zaman ölçümlemesi olarak ele alınmaya çalışıldığında ne zaman başlayıp ne zaman sonlandığı hakkında yargıda bulunmanın mümkün olmadığı bir toplumsal hareket örneğidir. Bu niteliği sebebiyle, hangi özne(ler) tarafından, hangi gerekçelerle ortaya çıktığı, hangi bağlamlarda bir siyasal iktidar mücadelesine denk düştüğü çoğuldur. Gezi Parkı Protestoları, Türkiye Cumhuriyeti’nin Osmanlı İmparatorluğu’ndan bu yana süregelen özgün modernleşme serüvenini okurken ne tür önyargılar inşa edildiğine dair bir çabayı da mümkün kılmalıdır.

Erken cumhuriyet döneminde ve sonra da görüldüğü gibi komplo teorileri, modern Avrupa’daki gibi *kapalı sistem* ya da *bahçıvanın bahçesini* inşasında her daim kullanılan bir söylem pratiği olmuştur. 2002 sonrasında egemen konuma gelen AKP, erken cumhuriyet döneminden beri devlet aklının kurucu unsuru olan komplo teorilerindeki irticai faaliyetin İslamcı-muhafazakâr bir siyasal geleneği işaret

⁴⁷ 16 Nisan Referandumu hakkında ayrıca bkz. <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/hayir-diyenlerin-konumu-darbecilerin-yanidir-156872h.htm> (11.06.2018); <https://www.sabah.com.tr/gundem/2017/03/27/butun-vatan-hainleri-hayir-diyor> (11.06.2018)

etmesinden şikayet eden bir gelenekten gelmekteydi (Aktay, 2011). Ancak Gezi Parkı Protesto olayı meydana geldiğinde AKP ve kanaat teknisyenleri de politika üretmek için hemen komplo teorilerine sarılmıştır (Türk, 2013; Altun ve Erensü, 2014). Olay bu anlamda bir kırılma noktası olmuş ve gündelik hayattan medyaya, sokaktan meclise varana dek komplo teorileri dilin içine yayılmıştır. Dönemin başbakanı Erdoğan'ın protestocular için kullandığı 'çapulcu' ifadesi başta olmak üzere 'faiz lobisi, Yahudi lobisi, Masonlar, Aleviler, Kürtler, istihbarat servisi ajanları' gibi ifadelerin yaygın biçimde kullanılması siyasalın tahayyülünü komplo teorilerine indirgemiş ve mistifiye edici ideolojik bir etki yaratmıştır. Artık siyasete dair bir olasılığı ifade etmek komplo teorisine dönüşmüş ve toplumsal alanı daha da kutuplaştırıcı bir etki yaratmıştır. AKP tarafından mitleştirilen *Yeni Türkiye* imgesi içerisine kurucu komplocu motif olarak 'çapulcu/gezici' ile ifade edilen protestocu profili eklenmiştir.

Fransız Devrimi'ne referansla hatırlandığında devrimi yapanların, *Terör Dönemi*'nde komplocu saikleri kendi içlerindeki devrimin sembol isimlerine doğrultmalarında olduğu gibi ya da biraz daha yakına gelindiğinde ABD'de McCharty döneminde dönemin dışişleri bakanı Dulles'in komplo suçlamalarına dayalı siyaset yapılması sebebiyle bir gün kendisinin de buna maruz kalacağını düşünüp tedirgin olması gibi, vakıa setine seçilen 17-25 Aralık Operasyonları ve MİT Tırları Operasyonu da egemenliğin paydaş özneleri arasındaki iktidar ilişkisinin çatışma boyutunu ortaya çıkartmıştır. Polis ve jandarma teşkilatlanması ve yargı kurumları içindeki egemenin komplocu avı başlamıştır. Bu durum ilerleyen süreçte AKP içindeki kabine üyelerine, belediye başkanlarına, il/ilçe teşkilatlanmalarına kadar yayılacaktır. Siyasal söylem pratiğinden Türkiye'nin gündelik dilinde Gülen Cemaati/Hoca Efendi olan *okyanus ötesindeki* egemen paydaş, 'FETÖ/Pensilvanya/Terörist Baş'ı' olarak anılmaya başlanmış ve devlete sızmış hain, terörist, işbirlikçi olarak komplo teorilerindeki yerini almıştır. Elbette 15 Temmuz Darbe Girişimi sonrasında başta TSK olmak üzere tüm kurumlarda ve sivil bakımdan tüm ülke çapında, sempatican düzeyindeki kişiler de dahil olmak üzere OHAL koşullarının sağladığı ortamda toplumsal şiddet pratiğine dönüşmüştür⁴⁸. Sınırları egemen tarafından çizilen komplocu motivasyon sadece belirtilen örgüt mensuplarına değil her türlü muhalife yöneltilmiş bir sopa halini almıştır; hatta birbirini sevmeyen insanların nefretini kasma pratiğine dönüşmüş, iş

⁴⁸http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/570620/AKM_de_dev_pankart_Seytanin_kopegi_FETO_seni_ve_kopeklerini_kendi_tasmanizda_asacagiz.html (11.06.2018)

yerinde terfi almak isteyenlerin rakiplerinin ayağını kaydırmak için birbirini ihbar⁴⁹ etmesine kadar varmıştır. Medyanın manipülasyonu, kanaat teknisyenlerinin teşvikiyle *toplum destekli polis* gibi muhbirlik teşvik edilmekte, devletin uzanamadığı yerde sivil güvenlik pratiğinin yolu açılmaktadır⁵⁰. *Kim terörist, kim değil?* belirsizliği toplumsal alanın korku saikleriyle yeniden düzenlendiğini, bir anlamda muhbirlik vb. şiddet pratikleriyle *Yeni Türkiye* imgesini dolduran bir düşman daha edinildiğini ve bunun üzerinden bir araya gelinerek makbul vatandaş üretildiğini işaret etmektedir. Bu dolayında *Yeni Türkiye*'de kurucu komplo motiflerinden bir diğeri 'FETÖ'dür.

Adalet Yürüyüşü AKP'ye yakın medyada, her ne kadar toplumsal katılımı teşvik etse ve sağlasa da toplumsal bir talepten ziyade bir siyasi parti liderinin başlatmış olduğu protesto olarak ele alınmış ve eylem repertuarının sokak kullanımını içermesinden dolayı Gezi Parkı Protestoları'na benzetilmiş ve komplo teorisi bağlamında rabıtalandırılmıştır. Adalet Yürüyüşü'ne konu olan CHP vekili Berberoğlu'nun MİT turları hakkındaki görüntülerin medyaya servis edilmesine neden olması iddiasıyla yöneltilen ajanlık ithamı, Can Dündar ve Cumhuriyet Gazetesi de hatırlandığında Yeni Türkiye'nin kurucu komplo motiflerinden en önemlisi de *Eski Türkiye* imgesine atfedilen sembollerdir aslında. Bu komplocu motivasyon, Kemal Kılıçdaroğlu'nun *Alevi* olması gibi geçmişten gelen, sokağın bir protesto enstrümanı olarak kullanılması sebebiyle de *çapulcu/gezici* çağrışımı yapan yakın dönemde yaşanan krizleri damgalar ile bir araya getirmektedir. Bununla birlikte vakıa setini oluşturan olaylar hakkındaki köşe yazıları incelenirken yer verildiği üzere, yazılarda bu olayların hepsinin birbiriyle ilişkili olması hatta daha da aşkın biçimde verilen tarihi referanslarla çok daha geçmiş olaylarla ilişkilendirilmeleri Barkun'un yaptığı tipolojideki *süper komplolar* gibi kurgulanması dikkat çekmektedir. Çözülemeyen her sorun ve yaşanan her travmatik olay, nedensellik bağı açıklanmaksızın ya da sadece *birileri düğmeye bastı* gizliliğiyle ifade edilerek olaylar arasında eklektik bir bağ kurulmaktadır. Ergenekon Davası'nın bir "komplo makinesi"ne (Ertür, 2011) dönüşmesinde olduğu gibi bugün Türkiye'nin siyasal hayatı sistematik bilgi üretimiyle komplo makinesine dönüştürülmüştür. Araştırmada sunulan dört yıllık izlek, komplo teorilerinin önünü

⁴⁹ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/40-bin-kisi-fetocu-diye-ihbar-edildi-cogu-asilsiz-cikti-40245308> (11.06.2018)

⁵⁰ <https://www.yenisafak.com/video-galeri/15temmuz-darbe-girisimi/erdogandan-fetoculeri-ihbar-etme-cagrisi-2105460> (11.06.2018)

alma ve bastırma aracı olarak güvenlik mekanizması işleviyle kullanıldığını ortaya koymaktadır.

Görüldüğü üzere konjonktüre ve buna bağlı sapmalara paralel biçimde iktidar ilişkilerindeki güncellemeler komplo teorilerinin kurgusuna ve içerdiği motiflerin yeniden anlamlandırılmasına da neden olmaktadır. Diğer bir ifadeyle komplo teorileri iktidar ilişkilerine göre güncellenerek ve bir kurucu söylem aracı haline gelerek yönetimsellik pratiğine katkı sağlamaktadır. Bu sayede Eski Türkiye’den -liberal ulus-devlet ya da refah devleti paradigmasından- Yeni Türkiye’ye -neoliberal ulus-devlet paradigmasına- geçişte birbirinden farklı olmalarına rağmen ötekileştirilen ve düşmanlaştırılan her bir unsur aynı çuvala atılarak biz/onlar, makbul/hain, dost/düşman, iyi/kötü gibi ikilikler oluşturulmaktadır. Eski Türkiye imgesinde yer alan parti, lider, piyasa, sivil toplum, medya vb. bütün sembollerin yerine Yeni Türkiye imgesindeki semboller konularak yukarıdan aşağı bir dönüşüm süreci yürütülmektedir. Bu bağlamda üretilen toplumsal anlam, özne-hakikat ve bilgi-iktidar ilişkiselliğinde sembolik iktidarı/şiddeti yeniden üretmekte ve devlet-yurttaş ilişkisini güncellemektedir.

Böylelikle Türkiye’de kriz yönetiminin söylem boyutundaki iktidar stratejilerini okunaklı hale getirmek için komplo teorilerinin çözümlenmesi bize komplo teorilerine nasıl yaklaşmak gerektiğine dair yeni bir mesafe tanımlama imkânı sunmaktadır. Komplo teorilerinin kimler tarafından, hangi koşullarda, hangi göstergeler eşliğinde yazıldığını sorgulamak iktidar ilişkilerinin analiz edilmesinde sembolik iktidarın yeniden üretimi esnasında kurulan tahakküm ilişkilerini açığa çıkartmaktadır. Ve daha da önemlisi siyasal iktidar tahayyülümüzü, siyasal rasyonelleştirme pratiklerimizi devlet aklından sıyrarak bir pozisyonu da işaret etmektedir. Ancak bu pozisyonun mevcut olduğu fark edilebilirse, Foucault’nun bahsettiği kendilik kaygısını duyan ve Bourdieu’nün bahsettiği cevapları üretme tarzını keşfeden bir özne olunabilir. Komplo teorisi özelinde siyasal iktidarı mekanist ve Kartezyen ilişkiler kurarak hayal etmek, üretmek ve uygulamak her daim özne-nesne arasındaki tahakküm ilişkisini yeniden üretecektir. Dolayısıyla bu akıl yürütme pratiği, devlet akli ve onun kendilik tekniği kapanına sıkışmaya neden olacak ve özgürleşme imkânı sunan bilgi-iktidar ilişkisinin üretimine engel olacaktır.

SONUÇ

Çalışma boyunca modern siyasal hayat ile birlikte örülmeye başlanan iktidar ilişkilerinin tahayyülünden söz edilerek komplo teorilerinin nasıl okunacağına ilişkin bir mesafe tanımı hedef alındı. Bu sebeple komplo teorisi *şeylerin düzeni* hakkında *verili* bir söylem düzeni olarak kavrandı. Ve bu söylem düzenini oluşturan salt bir söylem yapısı değildi, aynı zamanda iktidarı düşleyen bir akıl yürütme pratiği ve hissiyattı. Getirilen bu kavrayış sayesinde araştırmanın sonucu olarak üstünde durulacak iki temel yargı şöyle belirlenmiştir: 1) Kriz dönemlerinde komplo teorilerinin sistematik biçimde kullanımı yönetme sanatı içerisinde etkin bir rol oynamaktadır, 2) Bilgi-iktidar ilişkisi bağlamında komplo teorilerinin kullanımı, statükonun istikrarını sağlayacak radikal toplumsal dönüşümleri sürdürmeye yardımcı olmaktadır ve önünü alma/bastırma aracı olarak güvenlikçi söylem pratiğinde önemli bir paya sahiptir.

İlk madde altında öncelikli olarak tartışılması gereken mesele, siyasal iktidarın ve siyasalın tahayyülünden ne anlaşıldığı ve onun bilgisinin nasıl üretildiği kritiği olmalıdır. Kriz anlarında komplo teorilerinin daha da artması elbette statüko için mistifikasyon ve manipülasyon yapma olanağı sunmaktadır. Bilginin komplo teorisi formunda üretilmesi bu bağlamda zaten bir iktidar stratejisi olarak icra edilmektedir. Ancak siyasalı bilmeye dair bir yatkınlık ve tahayyül alışkanlığı olarak komplo teorisi üretmek, siyasal algıda çok daha derin bir yara açmaktadır. Bu yatkınlığın herhangi bir ideolojiyle sınırlı kalmaksızın kullanılması, cevapları üretme tarzımızı üretme konusunda yol alacak tartışmaları yap(a)madığımızı, bilgiyi üret(e)mediğimizi önümüze koymaktadır. Dolayısıyla biz/onlar ayrımını yapmaktan kurtulamayan bir politik tahayyül, iktidarını ötekileştirme ve düşmanlık ilişkisini yeniden üretebildiği ölçüde var edebilir. Bu da devlet akli ile siyaset üretmek ve doxa'nın dışına çıkamamak demektir. O halde komplo teorisine belli bir mesafeden yaklaşıldığı gibi sosyolojik vakıalara da belli bir mesafeyle yaklaşma gerekliliğinin kabul edilmesi zorunludur.

Komplo teorilerinin Fransız Devrimi sürecinde siyasal hayata entegrasyonu hatırlandığında; toplumsal altüst oluşların birçok dinamik değişkene sahip olması ve bu değişkenlerin ölçülüp muhasebe edilmesinin çoğu zaman imkânsız olması sebebiyle bu anlarda belirsizliği belirli hale getirmek adına komplo teorilerine başvurmak egemen için neredeyse kaçınılmaz manipülasyon stratejisidir. Hatta bilme ihtiyacını karşılama

adına öyle güçlü bir eğilim vardır ki, muhalif olan kesimler de komplo teorileriyle tarif edilen iktidar ilişkilerinin içinde kalır ve onu yeniden üretir. Fakat tüm bu anlarda belirsizliğin bilgisini üretip analiz edecek mesafeden dolayısıyla epistemolojiden, enstrümanlardan ve paradigmadan yoksun olduğunu da kabul etmek gerekir. Yani bu belirsizlik belirli hale getirilirken *kapalı sistem* modeller oluşturulabilir -Newton'ın fizik modelleri gibi-; fakat onların evrensel olmadığını hele ki sosyal bilim alanında bunun mümkün olmadığını benimsemek yeni bir başlangıç için gereklidir. O halde sistemin kapalı değil de açık olduğunu kavramak için, bu olayları meydana getiren dinamik değişkenleri analiz etmek üzere ilişkisel bir yaklaşımı hayata geçirecek olan yeni epistemolojiyi, enstrümanları ve paradigmayı edinmek adına komplocu düşünme pratiklerine dair bir mesafe tanımlamanın ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda bilgi üretirken bir tür mühendislik pratiğinden uzak durmak da bu mesafeyi tanımlamanın içinde yer almaktadır.

Ağırlıkla modern cumhuriyet tarihinden bu yana moderniteye bağlı uygulanan nüfus politikaları (soykırım, mübadele, dinde ortodoksi yaratma, tehcir, din değiştirmeyi teşvik etme, devletin ideolojik aygıtlarıyla asimilasyon ve kimlik inşası vd.), modern Avrupa'daki gibi *kapalı sistem* ya da *bahçıvanın bahçesini* kurmaya çalışmıştır. Ancak Anadolu gibi coğrafi bakımdan böylesi *karmaşıklık* barındıran bir sistem içerisinde, Gezi Parkı Protestoları gibi öngörülme bir hareketlenme meydana geldiğinde siyasal alanda kapalı sistem tahayyülünün çalışmadığı bir kez daha görülmüştür. Buna karşın Türkiye siyasal düşünce geleneğinde iktidar'a dair egemen anlayış, tözcü tutumu sürdürmekte ısrar etmiştir. Yani ilişkilerin, koşulların dönüşebileceğini kavramaktan ve buna ilişkin yönetim stratejileri üretmenin gerekli olduğunu görmekten uzaktır. Bu sebeple toplumsalın kurgulanmasında giderek kırılmaleştirici bir yönetim pratiğinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Gezi Parkı Protestoları'ndan itibaren muktadir, yönetimsellik krizi sürecine girmiş ve kendi yapısı içinde de bu krizler ciddi yarılmalara neden olmuştur. 17-25 Aralık Operasyonları, MİT Tırları Operasyonları, 15 Temmuz Darbe Girişimi iktidar bloğunda açılan gedik ve kopuşlarla başlayan tarihsel sürecin dönüm noktalarıdır. Üç olay da şeffaf bilgi edinimi bakımından adeta kara kutudur, bu bilgilere erişmek 'devlet sırrı' ilan edildiği için kamuya açıldığı kadarıyla bilinebilir. Bu vakıalar hakkında bilginin az olması, siyasalın tahayyülünü doxic bir akıl yürütme pratiği olan komplo teorileriyle algılamaya sevk etse de aslında durum, Türkiye'de devlet yapısının ve iktidar ilişkilerinin nasıl tesis edildiği ve siyasal iktidar tahayyülünde

stratejilerin, reaksiyonların, reflekslerin, mitlerin, sembollerin, söylemlerin neler olduğu boyutlarıyla kavranmalıdır. Yani siyasi gündemin odağı magazin gündemi gibi failerin üzerine spot tutmayla belirlenmemeli, onun yerine idari işleyiş için kurulan ilişkiler odağı alınmalı ve sorgulanmalıdır. Olaylar yine failer odağında *kim?* sorusunun yanıtlarına sıkışıp kaldıkça kamu yararına politik bir üretim yapılması mümkün değildir. Bu bağlamda vakıa setinin son örneği, toplumsal bir ihtiyacı dile getirmek üzere organize edilen Adalet Yürüyüşü de *kim?* odağına sıkış(tırıl)mış, siyasalın tahayyülüne katkı sağlama bakımından hedeflenen toplumsal gündemi yaygınlaştırma ve kalıcı bir talep haline getirmekte meşruiyet zemini kurulamamıştır.

İkinci madde altında bahsi geçen bilgi-iktidar ilişkisi günümüz Türkiye bağlamında ele alındığında, çalışmanın hem birinci bölümünde yer verilen komplo teorilerinin tarihsel kullanımı, hem ikinci bölümde üzerinde durulan neoliberal bağlam, hem de üçüncü bölümde yapılan analiz ile birlikte düşünülebilir.

21. yüzyılın Türkiye’nde bilimsel bilginin olmadığı ya da üretilmediği bir ortamda bilme/anlama ihtiyacını gidermek üzere komplo teorisi üretme yatkınlığı, medya-sermaye-iktidar füzyonu ile stratejik bir hedef doğrultusunda sistematik biçimde idare edilmektedir. Kanaat teknisyenlerinin kullandığı dil stratejileri ve ideolojik göstergeler, vakıaların derinliğini iki boyutlu bir düzleme indirgemektedir. Böylelikle sembolik iktidarı yeniden üreten tahakküm ilişkileri, komplo teorisi söylem düzeni aracılığıyla sürdürülmektedir. Bilgi-iktidar ilişkisi üzerinden kurulan tahakküm ilişkisinde okuyucuya/dinleyiciye doxic düzende ya da verili hakikat rejimi içerisinde kaldığı sürece bilme imkânı pazarlanmaktadır. Kanaat teknisyenleri okuyucu/dinleyicinin akıl yürüteceği, kimlik edineceği, hareket edeceği tüm sınırları da belirleyerek sembolik iktidar ilişkisinin kurulmasına ve yeniden üretilmesine katkı sağlamaktadır. Kanaat teknisyenleri tarafından siyasalı anlarken yaygın bir enstrüman olarak kullanılagelen komplo teorileri söylem düzeni, iktidar stratejilerindeki yönetim rasyonalitesini ele vermektedir.

Üçüncü bölümün son kısmında vurgulanan komplo teorilerinin çağın iktidar ilişkilerine göre güncellenmesi saptaması, Türkiye’nin radikal bir toplumsal dönüşüm sürecinin içinden geçmekte olduğunu ve Türkiye’de neoliberal güvenlik-kimlik-sadakat kompleksi uyarınca devlet-yurttaş ilişkisinin de güncellendiğini içermektedir. Kanaat teknisyenlerinin toplumsal vakıaları iki boyutlu bir söylem düzeninde kurmuş oldukları

komplocu evren aracılığıyla aktarmaları, kamusal fayda üreten politikaların üretimine katkı sağlamak şöyle dursun sistemin girdiği krizlerin ve ihtiyaç duyduğu dönüşümlerin bütün şiddet yükünü topluma mal etmektedir. Bireyin/toplumun maruz kaldığı şiddet bu çerçeveye anlamlandırıldığı için damgalar yoluyla şiddetin boşaltılacağı hedefler de tanımlanmakta ve statükonun istikrarına zarar vermeyecek biçimde kanalize edilmektedir. Bu yönlendirme hem statükoyu koruyan hem de onun için atağa geçen çift taraflı bir güvenlik politikasıdır. Kanaat teknisyenlerinin söylem aracılığıyla oluşturdukları mistifikasyon, toplumsal şiddetin üretilmesi/tüketilmesi boyutunda devlet-sivil toplum işbirliğine katkı sağlamaktadır. Böylelikle birey, *vatandaşlık* sınırlarında belli vazifelerle donatılarak güvenlik politikasının bir unsuru olarak *devlet gibi görmeye* başlamaktadır. Bu bir tahakküm ilişkisidir ancak doxa olduğu ve Türk siyasal kültürüne de içkin Ortodoks politik bir eğilim olduğu için dışarıdan bakan bir gözle algılanması çetrefilli olan bir ilişkidir. Kanaat teknisyenlerinin de bilgi-iktidar ilişkisi üreterek katkı sağladığı hakikat rejiminin sınırları, özne-hakikat arasında kurulan bu tahakküm ilişkisini belirlemektedir. Sadece bu sınırlar içinde kaldığı sürece bilen ve hareket kapasitesi bununla sınırlı olan bir politik özne, sistemin yarattığı şiddetin esas kaynaklarını algılayacak konumları keşfetmekten acizdir. Dolayısıyla öznenin aslında nesne konumundan hiç kurtulamadığı ortaya çıkmaktadır ve bunun sonucu olarak edilgen özne *bildiği* andan itibaren sisteme entegre olmaktadır.

Bugün devlet-sivil toplum ilişkisi ulus-devletin dönüşümüne paralel biçimde güvenlik-kimlik-sadakat kompleksine uygun biçimde tesis edilmekte ve makbul vatandaş imalatı için müdahaleler hayata geçirilmektedir. Bu bağlamda komplo teorilerinin yönetimselliğin bir aracı olarak kullanılması iddiası da kutuplaştırıcı etkiyi yaratan, yapıyı kırılğanlaştıran ve kırılğan yapıyı ötekileştirme/düşmanlaştırma ilişkileri üreterek korku ile yöneten idari pratiği işaret etmektedir. Üçüncü bölümde incelenen köşe yazılarında tespit edilen güncel komplocu motifler, böylesi bir idari pratiğin uygulaması olarak kavranmalıdır. Bu uygulama, ikinci bölümde üstünde durulan neoliberal bağlamın güvenlik gündemiyle birlikte düşünülmelidir. Ulus-devlet, refah devleti paradigmasının terki sebebiyle toplumsal birliğini inşa edebileceği yeni sembollere ihtiyaç duymaktadır. Bu dönüşüm bir toplum mühendisliği pratiği olarak hayata geçirilmektedir. Bu bakımdan egemenin kurduğu söylemin iki menzili olduğu söylenebilir. Biri uzun vadeli dönüşüm projesinin gereği olan ideal makbul vatandaşın ne olduğunu tanımlayan sembolik sınırlardır. Burada doxic düzende mevcut akıl

yürütme pratikleri ve öteki damgaları kullanılmaktadır. Araştırmanın da üzerinde daha çok durduğu diğer menzile ise, uzun vadeli dönüşüm projesini hayata geçirirken yönetimin krize girdiği anlardır. Kriz anlarında öne çıkan güncel komplocu motifler, bu çalışmanın vakıa setinde de görülebileceği gibi olayın politik özgüllüğünü içermektedir. Ancak üçüncü bölümdeki analizde de görülebileceği gibi kriz anlarında söylem her iki menzile de içermektedir. Bu bakımdan komplo teorisi söylem düzeni hem egemene esnek bir manevra alanı açan stratejik bir kullanım sunmaktadır hem de doxic düzenden beslenen eklektik düşmanlık ilişkileri kurularak güçlü bir etki yaratılmasına katkı sağlamaktadır. Üçüncü bölümün sonunda yer verilen Eski Türkiye'den Yeni Türkiye'ye geçerken komplo teorilerinin güncellenmesi hakkındaki değerlendirme, yeni iktidar ilişkilerinin hangi söylem düzeniyle güncellendiğini ve yeniden üretildiğini tartışmak için okunaklılık sağlamaktadır. Ancak bahsedildiği gibi kriz anında ve uzun vadeli dönüşüm projelerinde uygulanan kırılma ve kırılma yapıyı kutuplaştırıcı söylemle idare etme politikası Türkiye'ye özgü değildir, bu politik tahayyül yaşadığımız savaş çağının küresel politik ikliminin yönetim rasyonalitesi ve tekniklerini kapsamaktadır.

Neoliberal rasyonalite nüfusun idaresinde güvenlik tehdidi oluşturabilecek her türlü potansiyel riski, makbul vatandaşlık profili içerisinde ehlileştirmeye ve bu yolla ortodoks-heterodoks ikiliğini oluşturacak bir tutum tanımlamaya ihtiyaç duymaktadır. İçinde bulunduğumuz çağda yaşanan her kriz, baskıyı artırma ve olağan koşullarda yapılamayanları yapma fırsatına dönüştürülmektedir. Kriz ortamından üretilen korku siyaseti sayesinde, 9/11 sonrası üretilen *evrensel hasım* gibi *Yeni Türkiye* imgeleminde de esnek bir *vatan haini* profili üretilmiştir. Sınırların esnek tutulması militarist bir strateji olarak benimsenmektedir. Bu strateji aracılığıyla makbul vatandaş olmak, olağanüstü hal koşulları altında tek merkezden üretilen bir güvenlikçi söyleme sadık kalmaya endekslenmektedir. Belirsiz sınırların çizilmesi otosansürü, dolayısıyla toplumsal denetimi yeniden üretmek için de önem arz etmektedir. Böylelikle oluşturulan baskı ortamında güvenlikçi söylem pratiği olarak komplo teorileri ülke içindeki toplumsal dönüşümün yürütülmesinde düzenleyici bir aygıt gibi çalıştırılmaktadır. Tanımlanmaya çalışılan devlet-yurttaş ilişkisi kanaat teknisyenlerinin köşe yazılarında nüfusun nasıl kırılma ve kırılma yapıyı yönetildiği hakkında yön bulmaya yardımcı olmaktadır.

Öncelikle, kanaat teknisyenleri olağanüstü olarak tanımlanan istisnanın kaideye dönüştürülmesinde ve Yeni Türkiye imgesi içinde yer alan doxa kullanımlarının okuyucuya benimsetilmesinde önemli rol oynayarak sembolik iktidarın yeniden üretimini sağlamaktadırlar. Bu bakımdan kanaat teknisyenleri, komplo teorisi söylem düzenini kullanmaları itibarıyla toplumsal şiddetin üretilmesinde olduğu gibi toplumun militarizasyonunda da aktif rol oynayan ve güvenlik odağında devlet-sivil toplum yaklaşmasını sağlayan medya unsurları olarak kavranmalıdırlar. Bu sebeple, komplo teorileri aracılığıyla teyakkuzda tutulan güvenlik algısı Türkiye’de tarlasında bulunduğu akbabayı casus zanneden bir vatandaşı⁵¹, Ermenistan’da gördüğü balonu casus zanneden bir Ermeni vatandaş⁵² ile ortak bir akıl yürütme pratiğinde bir araya getirmekte ve politize etmektedir. Doxic düzendeki yatkinlıkların bir anlamda zaafların, hassasiyetlerin, bilgisizliklerin idare edilmesi toplumsal adaletsizlik ve eşitsizliklerin sonu gelmez biçimde yeniden üretilmesini de beraberinde getirmektedir. Bu noktada tutum ve karşı-tutum ikiliğinin yönlendirilmesi devreye girmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Foucault’nun yönetimsellik kavramı etrafında tartışılan tutum ve karşı-tutum çatışmasında da hatırlanacağı üzere önünü alma ve bastırma araçlarının kullanımı salt karşı-tutumla dönük değildir, tutum’dan yana olanlar da yani egemenden yana olanlar üzerinde de bu etkiler dolaylı stratejilerle kullanılmaktaydı. Çünkü egemenin, tutum destekçilerini de avcunda tutmasını sağlayacak rıza ve tahakküm ilişkisini kurması gerekmektedir. Kanaat teknisyenleri köşe yazılarında kullandıkları imgelem ve dil stratejileri sayesinde tutum yönlendiren pozisyondadırlar. Dolayısıyla toplumsal ilişkilere içkin olan, doğru ve yanlış ayırt etme kaynağı doxa ve ona bağlı yatkinlıkların medya aracılığıyla manipüle edilmesi de iktidar stratejisi dolayımında okunabilir.

Buna göre çalışmanın incelediği vakıa seti ve köşe yazısı örneklemini kapsamında toplumsalın yeniden düzenlenmesi, kullanılan komplo teorilerinin söylem düzeninde *Yeni Türkiye* imgesine paralel güncellemelerin kurgulandığını da göstermektedir. Köşe yazılarında başta Türk-Kürt, Sünni-Alevi, Yahudi-Müslüman, Hıristiyan-Müslüman, mazlum-zalim, eski-yeni, ortodoks-heterodoks, ahlaklı-sapkın gibi ayrımların kullanımı Kartezyen bir akıl yürütmenin retorik çıktısı olarak tespit edilmektedir. Bahsedilen

⁵¹ <http://www.hudutgazetesi.com/haber/1194/cipli-akbaba.html> (11.06.2018)

⁵² https://www.bbc.com/turkce/amp/haberler-dunya-44277510?_twitter_impression=true (11.06.2018)

yatkınlığın güdülenmesi ve İslamcı/milliyetçi-muhafazakâr referanslar üzerinden işlenmiştir. Kanaat teknisyenlerinin yazı dilinde hitap ettikleri habitusa göre kullandıkları tonlamalar, vurgular, retorikler okuyucu üstünde kurulmak istenen tahakküm ilişkisi arzusuyla şekillenmektedir. Bu yüzden kanaat teknisyeni köşe yazarları, okuyucuda uyandırmak istenen teyakkuz halini söylem düzeninde somutlaştırıp sembolik şiddete dönüştüren güvenlik politikasının *kalemşör* unsurlarıdır.

2013-2017 periyodunda Türkiye’de siyasalın tahayyülüne ve siyasalın bilgisinin üretilmesine dair kanaat teknisyenleri tarafından gündemde tutulan komplo teorileri, kriz yönetiminde yaygın kullanılan bir yöntem haline gelmiştir. Erken cumhuriyet döneminden bugüne dek devlet akıllı pratiği olarak komplo teorileri üretmek, devlet-yurttaş ilişkisinde de yer yapmış hatta bu bakımdan refleks olduğu söylenebilecek bir akıl yürütme pratiği olarak kullanılmaya devam etmektedir. Diğer bir ifadeyle devlet akıllı ile düşünerek tekrar devlet kurulmaktır. Bugün *Yeni Türkiye* bağlamında yürütülen dönüşüm faaliyeti, *Eski Türkiye*’ye atfedilen tözcü iktidar tahayyülü ile gerçekleştirilmektedir. Bu anlamda iktidar ilişkilerini kurgulayan yönetim rasyonalitesi ve teknikler bakımından *Eski Türkiye*’den *Yeni Türkiye*’ye aynı yöntemlerin tedavülde olduğu görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Açıkel, F. (1996). “‘Kutsal Mazlumluğun’ Psikopatolojisi”, **Toplum ve Bilim**, S: 70, 153-198, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Adaklı, G. (2010). “Neoliberalizm ve Medya: Dünyada ve Türkiye’de Medya Endüstrisinin Dönüşümü”, **Mülkiye Dergisi**, C: 34, S: 269, 67-84.
- Aktoprak, E. (2016). “‘Postkolonyal’ Bir Tahayyül: ‘Yeni Türkiye’nin Yeni Ulusu’”, **21. Yüzyılda Milliyetçilik Teori ve Siyaset**, Elçin Aktoprak - A. Celil Kaya (Der.), 293-321, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Altun, M. ve Sinan Erensü (2014). “Mağdur-Muktedirden, Paralel Cadıya: Komplo Teorilerini ve Güncel Siyaseti Antropolojinin Koridorlarında Aramak”, **Teorik Bakış**, S:5, 75-90, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Akay, A. (2014a). “Komplo ve Hikmet-i Hükümet”, **Teorik Bakış**, S:5, 5-11, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Akay, A. (2014b). “Polisiye Roman ve Gizlilik”, **Teorik Bakış**, S:5, 91-97, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Akca, E.B. (2009). “İdeoloji-Dil-Söylem ve Anlam İlişkisi: Medyada Anlamın Toplumsal İnşası”, **Medyada Gerçekliğin İnşası: Türk Medya Söylemine Eleştirel Bir Bakış**, İsmet Parlak (Ed.), 77-106, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Aktay, Y. (2011). **Korku ve İktidar**, Pınar Yayınları, İstanbul.
- Aksan, (2013). “1450-1750 Yılları Arasında Avrupa’da Cadılık”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, 28/2, 355-368.
- Anderson, B. (2011). **Hayali Cemaatler**, (Çev: İskender Savaşır), Metis Yayınları, İstanbul.
- Anscombe, F.F. (2017). **Osmanlı Dönemi ve Sonrası Ülkelerde Devlet, İnanç ve Millet**, (Çev: Ceren Can Aydın), Alfa Basım Yayın, İstanbul.
- Aydın, U.U. (2015). “Lânetli Süreklilik Neoliberal Militarizmden Otoriter Muhafazakârlığa Türk Medyasının Otuz Yılı”, **Neoliberal Muhafazakâr Medya**, U. Uraz Aydın (Der.), 31-65, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Aydın, U.U. (2018). “Lanetli Süreklilik: Neoliberal Militarizmden Otoriter Muhafazakârlığa”, (Çev: Kemal Deniz), **Yeni Türkiye’ye Varan Yol**, İ. Akça, A. Bekmen ve B.A. Özden (Der.), 165-198, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Baki, B. (2013). “Türkiye’de Linç: 1991-2011 Dönemindeki Linç Eylemlerinin Analizi”, **Toplum ve Bilim**, S:128, 163-182, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Bali, R. (1999). “Yeni Aristokratlar: Köşe Yazarları”, **Birikim**, S: 117, 48-56, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Bali, R. (2002). **Tarz-ı Hayattan Life Style’a: Yeni Seçkinler, Yeni Mekânlar, Yeni Yaşamlar**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bali, R. (2004a). “Komplo Teorileri ve Teorisyenleri”, **Birikim**, S: 177, 31-37, Birikim Yayınları, İstanbul.

- Bali, R. (2004b). “Yeni Bir Yayın Alanı: Komplo Teorileri Yeni Bir Araştırmacı Türü: Komplo Teorisyenleri”, **Virgöl**, S: 71, belirtilmemiş, Pusula Yayıncılık, İstanbul.
- Balta Paker, E. (2017). **Küresel Güvenlik Kompleksi Uluslararası Siyaset ve Güvenlik**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Balta, E. ve Ö. A. Olcay (2017). “Satılık Pasaportlar: Neoliberal Çağda Vatandaşlık Pratikleri”, **Birikim**, S: 338, 14-21, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Barkun, M. (2003). **A Culture of Conspiracy**, University of California Press, California-London.
- Başaran, B. (2012). *Batı Düşünce Tarihi İçerisinde Komplo ve Kuramları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Başaran, B. (2014). “Komplo Teorilerinin Teorileri”, **Teorik Bakış**, S:5, 13-20, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Başaran, B. (2014). “Eleştirel Bir Kategori Olarak Komplo Teorilerinin İcadı: Karl Popper ve ‘Toplumun Komplo Teorileri’”, **Teorik Bakış**, S:5, 21-30, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Baştürk, E. (2014). “Mağduriyet ile İktidar Arzusu Arasında Türk Sağı: Komplocu Bir Söylemin Anatomisi”, **Teorik Bakış**, S:5, 117-150, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Baudrillard, J. (1995). **The Gulf War Did Not Take Place**, (Trans: Patton, P.), Indiana University Press, Bloomington & Indianapolis.
- Baudrillard, J. (2013a). **Simülakrlar ve Simülasyon**, (Çev: Oğuz Adanır), Doğu-Batı Yayınları, Ankara.
- Baudrillard, J. (2013b). **Tüketim Toplumu**, (Çev: H. Deliceçaylı ve F. Keskin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Z. (1997). **Modernite ve Holocaust**, (Çev: Süha Sertabiboğlu), Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- Bauman, Z. (2012), **Yasa Koyucular ile Yorumcular**, (Çev: Kemal Atakay), Metis Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Z. (2014), **Modernlik ve Müphemlik**, (Çev: İsmail Türkmen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Baykan, T. S. (2008). “Milli Teyakkuz Zihniyeti ve Bileşenleri”, **Birikim**, S: 235, 42-48, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Berksoy, B. (2007). “Neoliberalizm ve Toplumsalın Yeniden Kurgulanması: 1980 Sonrası Batı’da ve Türkiye’de Polis Teşkilatları ve Geçirdikleri Dönüşümler”, **Toplum ve Bilim**, S: 109, 35-65, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Bezirgan Arar, Y. (2018). “Komplo Zihniyetinin Dilsel Stratejileri: Muhafazakâr Basının Gezi Parkı Haberlerindeki Komplo Söylemi Üzerine Bir Analiz”, **Toplum ve Bilim**, S:143, 174-208, Birikim Yayınları, İstanbul.

- Bora, T. (1996). “Komplo Zihniyetinin Örnek Ülkesi Türkiye”, **Birikim**, S:90, 42-44, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Bora, T. (2016). “Türk Sağı: Siyasal Düşünce Tarihi Açısından Bir Çerçeve Denemesi”, **Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri**, Filiz Kerestecioğlu ve G.G. Öztan, 9-28, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bora, T. (2018a). **Zamanın Kelimeleri Yeni Türkiye'nin Siyasî Dili**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bora, T. (2018b). **Türkiye'nin Linç Rejimi**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bourdieu, P. (1990). **The Logic of Practice**, (Trans: Richard Nice), Standford University Press, Standford.
- Bourdieu, P. (2000). **Televizyon Üzerine**, (Çev: Turhan Ilgaz), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Bourdieu, P. (2015). **Pratik Nedenler**, (Çev: Hülya U. Tanrıöver), Hil Yayın, İstanbul.
- Bourdieu, P. (2016). **Devlet Üzerine Collège de France Dersleri (1978-1979)**, (Çev: Aslı Sümer), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bourdieu, P. (2017). **Karşı Ateşler**, (Çev: Sertaç Canbolat), Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Bozarslan, H. (2004). “‘Komplo Teorileri’ Üzerine Tartışmalara Bir Katkı”, **Birikim**, S: 183, 19-24, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Bratich, J.Z. (2008). **Conspiracy Panics, Political Rationality and Popular Culture**, State University of New York Press, New York.
- Byford, J. (2011). **Conspiracy Theories A Critical Introduction**, Palgrave Mcmillan, London-New York.
- Calhoun, C. (2016). “Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları”, (Çev: Güney Çeğin), **Ocak ve Zanaat**, G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan (Der.), 77-129, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Can, Y. İ. (2007). “Türkiye’de Sivil Toplumunu Yeniden Düşünmek: Neo-liberal Dönüşümler ve Gönüllülük”, **Toplum ve Bilim**, S: 108, 88-128, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Campbell, C. (2013). **Günah Keçisi**, (Çev: Gizem Kastamonulu), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Cem-Değer, A. (2002). “Gazetelerdeki Köşe Yazılarında Geçişlilik ve Sözcük Özellikleri”, **1990 Sonrası Laik Antilaik Çatışmasında Farklı Söylemler**, S. Yağcıoğlu (Ed.), Dokuz Eylül Yayınları, s. 53-64, İzmir.
- Coady, D. (2006). “An Introduction to the Philosophical Debate About Conspiracy Theories”, **Conspiracy Theories The Philosophical Debate**, David Coady (Ed.), 1-12, Ashgate Publishing, England-USA.
- Çam, A. ve İ.Ş. Yüksel (2015). “Türkiye’de Medyanın 2002 Sonrası Dönüşümü: Ekonomi Politik Bir Yaklaşım”, **Neoliberal Muhafazakâr Medya**, U. Uraz Aydın (Der.), 66-102, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

- Çakır, B. (2004). *Anti-Revolutionary Conspiracy Theory in The Age of The French Revolution: A Historical Context*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çeğin, G. ve Alim Arlı, (2004). “‘İdeoloji’ Kavramının Aşınması ve Pierre Bourdieu’nün Kuramsal Seçenekleri”, **Doğu Batı**, S: 28, 163-181, Ankara.
- Çeğin, G. ve Gürhan Özpolat (2016). “Tabiyet ve Simgesel Şiddet Kavramları Üzerinden Foucault ve Bourdieu’yu Birlikte Okumak”, **Praksis**, S:42, 683-695, Dipnot Yayınları, Ankara.
- Çetin, H. (2012). **Korku Siyaseti ve Siyasetin Korkusu**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Çubukçu, M. (2009). “Kürt Sorunu Komploya Havale Edilirse”, **Birikim**, S: 236-237, 161-170, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Debord, G. (2012). **Gösteri Toplumu**, (Çev: A. Ekmekçi ve O. Taşkent), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Değirmenci, N. (2015). “Mitolojiden Günümüze Kadının Şeytanlaştırılmasının Sosyo-Kültürel ve Politik Kökenleri İle Sonuçlarına Dair Bir İnceleme”, **Öteki’nin Varolma Sancısı: Türk Politik Kültüründe Şeytanlaştırma Eğilimleri**, İsmet Parlak (Der.), 215-299, Dora Yayınları, Bursa.
- Dentith, M. (2014). **The Philosophy of Conspiracy Theories**, Palgrave Mcmillan, London-New York.
- Deringil, S. (2017). **19. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde İhtida ve İrtidad**, (Çev: Ayşen Anadol, Taciser Ulaş Belge), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Doğan, S. (2016). “Kefaretçi Eylem, Siyasal Özneleşme ve Mobilizasyon”, **Birikim**, S: 330, 47-59, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Eagleton, T. (1996). **İdeoloji**, (Çev: M. Özcan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Eder, M (2015). “Türk Usulü Buldozer Neoliberalleşmeyi Anlamak: AKP’nin Politik Ekonomisi ve Ötesi”, **Türkiye’de Yeni İktidar Yeni Direniş Sermaye-Ulus-Devlet Karşısında Yerelötesi Müsterekler**, Yahya M. Madra (Haz.), 47-56, Metis Yayınları, İstanbul.
- Eğilmez, D. B. (2017), **Osmanlı İmparatorluğu’nda Hoşgörü Söylemi (1545-1566)**, İletişim yayınları, İstanbul.
- Emiroğlu, K., Bülent Danışoğlu ve Binnur Berberoğlu (2006). **Ekonomi Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Ertan, M. (2016). “Türk Sağının kızılbaş Algısı”, **Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri**, Filiz Kerestecioğlu ve G.G. Öztan (Der.), 203-241, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ertür, B. (2011). “Komplo Hukuku ve Ergenekon”, **Komplo Kullanma Kılavuzu**, Başak Ertür (Haz.), 27-38, Sharjah Sanat Vakfı, İstanbul.

- Evre, B. (2009). “Söylem Analizine Yönelik Farklı Yaklaşımlar: Bir Sınıflandırma Girişimi”, **Medyada Gerçekliğin İnşası: Türk Medya Söylemine Eleştirel Bir Bakış**, İsmet Parlak (Ed.), 107-152, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Federici, S. (2012). **Caliban ve Cadı**, (Çev: Öznur Karakaş), Otonom Yayıncılık, İstanbul.
- Feyerabend, P. (1999). **Yönteme Karşı**, (Çev: Ertuğrul Başer), Ayrıntı Yayınevi, İstanbul.
- Foucault, M. (1988). “Technologies of the Self”, **Technologies of the Self: A Seminar with Michel Foucault**, L. H. Martin, H. Gutman and P. H. Hutton (Eds.), 16-49, University of Massachussets Press, Amherst.
- Foucault, M. (2011a). **Özne ve İktidar**, (Çev: Işık Ergüden-Osman Akınhay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2011b). **Entelektüelin Siyasi İşlevi**, (Çev: I. Ergüden-O. Akınhay-F. Keskin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2012a). **İktidarın Gözü**, (Çev: Işık Ergüden), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2012b). **Bilme İstenci Üzerine Dersler Collège de France Dersleri (1970-1971)**, (Çev: Kerem Eksen), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2015). **Biyopolitikanın Doğuşu Collège de France Dersleri (1978-1979)**, (Çev: Alican Tayla), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2016). **Güvenlik, Toprak, Nüfus Collège de France Dersleri (1977-1978)**, (Çev: Ferhat Taylan), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2017). **Hermönetiğin Kökeni**, (Çev: Şule Çiltaş Solmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Furet, F. (2013). **Devrim’in Yorumu Fransız Devrimi’ne Üç Yaklaşım Biçimi**, (Çev: Ahmet Kuyaş), Doğu Batı Yayınları, İstanbul.
- Gambetti, Z. (2007). “Linç Girişimleri, Neoliberalizm ve Güvenlik Devleti”, **Toplum ve Bilim**, S: 109, 7-34, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Gambetti, Z. (2009). “İktidarın Dönüşen Çehresi: Neoliberalizm, Şiddet ve Kurumsal Siyasetin Tasfiyesi”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No: 40, 145-166.
- Gambetti, Z. (2012). “Foucault’dan Agamben’e Olağanüstü Halin Sıradanlığına Dair Bir Yanıt Denemesi”, **Cogito**, S:70-71, 21-38, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Gambetti, Z. (2016). “Ohal ya da 21. Yüzyılda Hukuk ve Şiddet”, **Felsefe Logos**, S: 63, 81-86, Fesatoder Yayınları, İstanbul.
- Gleick, J. (1997). **Kaos Yeni Bir Bilim Teorisi**, (Çev: Fikret Üçcan), Tübitak, Ankara.
- Goffman, E. (2014). **Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar**, (Çev: Ş. Geniş, L. Ünsaldı, S.N. Ağırnaslı), Heretik Yayıncılık, Ankara.

- Gordon, C. (1991). "Governmental Rationality: An Introduction", **The Foucault Effects: Studies in Governmentality**, G. Burchell, C. Gordon and P. Miller, 1-51, University of Chicago Press, Chicago.
- Göker, E. (2011). "Komplo Teoriciliğinin Tuhaf Sabitfikiri", **Komplo Kullanma Kılavuzu**, Başark Ertür (Haz.), 60-70, Sharjah Sanat Vakfı, İstanbul.
- Göregenli, M. (2013). "Temel Kavramlar: Önyargılar, Özcü İnançlar ve Ayrımcılık", **Medya ve Nefret Söylemi**, Mahmut Çınar (Ed.), 23-37, Hrant Dink Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Gürgen, M. K. (2013). "Türkiye'de Neoliberal Ekonomi Politikalarının Uygulanması Sürecinde Bir Yönetim Stratejisi Olarak Apolitizasyon ve Depolitizasyon", **Praksis**, 41-74, Dipnot Yayınları, Ankara.
- Gürkan, C. (2016). "Foucault'da Neoliberal Yönetimselliğın Tarihsel Boşlukları: Erken Neoklasik İktisat ve Kamusal Seçim Teorisi", **Felsefe Logos**, S: 63, 87-106, Fesatoder Yayınları, İstanbul.
- Hall, S. (1999). "İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü", **Medya İktidar İdeoloji**, Mehmet Küçük (Ed.), 77-126, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Harvey, D. (2015). **Neoliberalizmin Kısa Tarihi**, (Çev: Aylin Onacak), Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Hepkon, H. (2007). **Komplo Teorileri Tarihi**, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Herman E. S. ve Noam Chomsky (2017). **Rızanın İmalatı**, (Çev: Ender Abadoğlu), Bgst Yayınları, İstanbul.
- İnceoğlu, Y. (2013). "Tartışmalı Bir Kavram: Nefret Söylemi", **Medya ve Nefret Söylemi**, Mahmut Çınar (Ed.), 75-92, Hrant Dink Vakfı Yayınları, İstanbul.
- İnceoğlu, Y.G. ve N.A. Çomak (2016). "Teun A. Van Dijk", **Metin Çözümlemeleri**, Y.G. İnceoğlu ve N.A. Çomak (Der.), 17-81, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Kadirbeyoğlu, Z. (2017). "Kapsayıcı ve Dışlayıcı Yönleriyle Vatandaşlık: Türkiye Üzerine Düşünceler", **Birikim**, S: 338, 6-13, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Karaca, Ö. (2008). *The Theme of Jewish Conspiracy in Turkish Nationalism: The Case of Cevat Rifat Atilhan*, (Unpublished Master Degree Thesis), The Graduate School of Sciences of Middle East Technical University, Ankara.
- Karaosmanoğlu, K. (2009). "Bir Komplo Söyleminden Parçalar: Komplo Zihniyeti, Sıradan Faşizm ve New Age", **Kültür ve İletişim**, 12/1, 95-126, İmge Yayınevi, Ankara.
- Kaya, R. (2016). **İktidar Yumağı Medya-Sermaye-Devlet**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Kaya, A. (2016). "Pierre Bourdieu'nün Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı", **Ocak ve Zanaat**, G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan (Der.), 397-419, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kaygusuz, S. (2016). "Bir Siyasal İdare Tekniği olarak Güvenlik ve AKP Dönemi'nde Ulusal Güvenlik Devleti", **Praksis**, S: 40, 85-10, Dipnot Yayınları, Ankara.

- Kuhn, T. (2017). **Bilimsel Devrimlerin Yapısı**, (Çev: Nilüfer Kuyaş), Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- Lee, R. E. (), “Karmaşıklık Çalışmaları”, **İki Kültürü Aşmak**, Richar E. Lee ve Immanuel Wallerstein (Ed.), 139-152, Metis Yayınları, İstanbul.
- Lemke, T. (2015). **Foucault, Yönetimsellik ve Devlet**, (Çev: Utku Özmağas), Pharmakon, Ankara.
- Lemke, T. (2016). **Politik Aklın Eleştirisi: Foucault'nun Modern Yönetimsellik Çözümlemesi**, (Çev: Özge Karlık), Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Lih, L. T. (2017). **Lenin Farklı Bir Yol**, (Çev: Aslı Önal), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Levy-Aksu, N. (2017), **Osmanlı İstanbulu'nda Asayiş 1879-1909**, (Çev: Serra Akyüz), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Lorey, I. (2016). **Kırılğanların Yönetimi**, (Çev: Nurhayat Köklü), Otonom Yayıncılık, İstanbul.
- McHoul, A. and Wendy Grace (2002). **A Foucault Primer**, Routledge, London & Newyork.
- Machiavelli, N. (2004). **Prens**, (Çev: Işitan Gündüz), Morpa Kültür Yayınları, İstanbul.
- Meder, M. ve Güney Çeğin (2004). “Sembolik Şiddet Arenası: Televizyon ve Medyatik Söylemin Özerkliği Sorunu”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S:15, 102-107, Denizli.
- Melton, J. H. (2011). **Aydınlanma Avrupasında Kamunun Yükselişi**, (Çev: F.B. Aydar), Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- Meseri, R. ve Aylin Kuryel (2017). **Türkiye’de Yahudi Olmak Bir Deneyim Sözlüğü**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Moles, A. (2012). **Belirsizin Bilimleri İnsan Bilimleri İçin Yeni Bir Epistemoloji**, (Çev: Nuri Bilgin), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Mora, N. (2008). **Medya Çalışmaları Medya Pedagojisi ve Küresel İletişim**, Altkitap.
- Moskovici, S. (1996). “Yabancı Parmağı-Komplo Zihniyeti”, (Çev: Hacer Harlak), **Birikim**, S: 90, 45-59, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Mutman, M. (2015). “Yeni Hükümrancılık ve Direniş”, **Türkiye’de Yeni İktidar Yeni Direniş Sermaye-Ulus-Devlet Karşısında Yerelötesi Müşterekler**, Yahya M. Madra (Haz.), 57-80, Metis Yayınları, İstanbul.
- Mücen, B. (2016). “Sabitfikirlerle Yüzleşen Bilimsel Tutum”, **Ocak ve Zanaat**, G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan (Der.), 421-435, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Münkler, H. (2010). **Yeni Savaşlar**, (Çev: Zehra Aksu Yılmaz), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Neocleous, M. (2014). **Güvenliğin Eleştirisi**, (Çev: Tonguç Ok), Notabene Yayınları, Ankara.
- Neocleous, M. (2016). **Evrensel Hasım**, (Çev: B.S. Aydaş), Notabene Yayınları, Ankara.

- Ocak, Y. (2013). **Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler**, Tarih Vakfı ve Yurt Yayınları, İstanbul.
- Oksala, J. (2012). “Devlet Şiddetinin Yönetimi: Foucault’da Siyasi İktidarın Yönetimsellik Olarak Yeniden Ele Alınması”, (Çev: İmge Oranlı), **Cogito**, S:70-71, 163-178, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Oranlı, İ. (2012). “Biyopolitikanın Doğuşu ve Foucaultcu Eleştiri”, **Cogito**, S:70-71, 39-51, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Örs, H.B. (2010). “İdeoloji”, **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler**, H.B. Örs (Der), 3-45, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Özer, Ö. (2011). **Haber Söylem İdeoloji: Eleştirel Haber Çözümlemeleri**, Literatürk, İstanbul.
- Öztaş, G.G. (2016). “‘Ezeli Düşman’ ile Hesaplaşmak: Türk Sağında ‘Moskof İmgesi’”, **Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri**, Filiz Kerestecioğlu ve G.G. Öztaş (Der.), 75-104, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Öztaş, A. ve Kadir Dede (2016). “Türk Sağı ve Masonluğun Söylemsel İnşası: İktidar, Bilinmezlik ve Komplo”, **Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri**, Filiz Kerestecioğlu ve G.G. Öztaş (Der.), 169-201, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Öztaş, U. (2012). “Foucault: İktidardan Biyoiktidara”, **Cogito**, S:70-71, 52-81, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Öztaş, A. ve Aslı Yazıcı Yakın (2016). “Anti-Komünist Fantaziler: Doğa, Toplum ve Cinsellik”, **Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri**, Filiz Kerestecioğlu ve G.G. Öztaş (Der.), 105-135, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Özpolat, G. (2016). “Foucault, Yönetimsellik ve Modern Devletin Soybilimi”, **Felsefe Logos**, S: 63, 121-141, Fesatoder Yayınları, İstanbul.
- Parlak, İ. (2009). “Türk Yazılı Basınında Batı Kimliğinin İnşası: Karikatür Krizi Örneği”, **Medyada Gerçekliğin İnşası: Türk Medya Söylemine Eleştirel Bir Bakış**, İsmet Parlak (Ed.), 179-226, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Parlak, İ ve Barış Yıldırım (2014). **Medya Aracılığıyla Siyasal Sınırlar Üretmek**, Dora Yayınları, Bursa.
- Parlak, İ. (2015a). “Kimliğin İnşası, Ötekinin İcadı ve Şeytanlaştırma”, **Öteki’nin Varolma Sancısı: Türk Politik Kültüründe Şeytanlaştırma Eğilimleri**, İsmet Parlak (Der.), 25-121, Dora Yayınları, Bursa.
- Parlak, İ. (2015b). “Yerel Seçimler Ulusal Düşmanlar”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 70/3, 507-540, Ankara.
- Parlak, İ. ve Armağan Öztürk (2015). “Anti-komünist Strateji Dolayısıyla AKP’nin 30 Mart Seçimlerindeki Cemaat Söylemi”, **Toplum ve Bilim**, S: 133, 186-214, Birikim Yayınları, İstanbul.

- Parlak, İ. ve Nigâr Değirmenci (2015). “Zaman Gazetesi Köşe Yazarlarının Bir Rol Değişim Göstergesi Olarak Bourdieucü Bağlamda Söylemsel Dönüşümleri (2011’den 2014’e)”, **Galatasaray Üniversitesi İleti-ş-im Dergisi**, S: 23, 9-38, İstanbul.
- Parlak, İ. ve Erdem Kaftan (2016). “Bir İktidar Pratiği Olarak Militarizm”, **Düşünen Siyaset**, S: 32, 169-209, Lotus Yayınevi, Ankara.
- Parlak, İ. ve Pınar Uz (2016). “Mağdur/Mazlumdan Mağrur/Muktedire 30 Mart Seçimleri”, **Düşünen Siyaset**, S: 30, 69-106, Lotus Yayınevi, Ankara.
- Platon, (2017). **Devlet**, (Çev: Furkan Akderin), Say Yayınları, İstanbul.
- Popper, K. (2014). “Toplum Bilimlerinde Öngörü ve Kehanet”, (Çev: Barış Başaran), **Teorik Bakış**, S:5, 31-45, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Prigogine, İ. ve Isabella Stengers (1996). **Kaostan Düzene**, (Çev: Senai Demirci), İz Yayıncılık, İstanbul.
- Quataert, D. (2017). **Osmanlı Devleti’nde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş 1881-1908**, (Çev: Sabri Tekay), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Reinalter, H. (2011). **Masonluk**, (Çev: Kâzım özdoğan), Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Ruelle, D. (2006). **Rastlantı ve Kaos**, (Çev: Deniz Yurtören), Tübitak, Ankara.
- Sancar, S. (2008). **İdeolojinin Serüveni**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Sarup, M. (2010). **Postyapısalcılık ve Postmodernizm**, (Çev: Abdülbaki Güçlü), Kırk Gece Yayınları, İstanbul.
- Scott, J. (2008), **Devlet Gibi Görmek İnsanlık Durumunu Geliştirmeye Yönelik Projeler Nasıl Başarısız Oldu**, (Çev: Nil Erdoğan), Versus Kitap, İstanbul.
- Simmel, G. (2016). “Yabancı”, (Çev: N.C. Akın, K. Eren, E. Arıcan, B. Tekin, B. Mengü), **Yabancı**, Levent Ünsaldı (Der.), 7-16, Heretik Yayınları, Ankara.
- Soyarık-Şentürk, N. (2014). “AKP’nin Vatandaşlaştırma Projesi: Nereye?”, (Çev: B. Doğan, Ö. Çelik, E. Koçak), **İktidarın Şiddeti**, Simten Coşar ve G.Y. Özdemir (Haz.), 139-157, Metis Yayınları, İstanbul.
- Springer, S. (2015). “Söylem Olarak Neoliberalizm: Foucaultcu Politik Ekonomi ile Marksçı Postyapısalcılık Arasında”. (Çev: A.E. Pilgir), **Söylem ve İdeoloji**, Barış Çoban ve Zeynep Özarslan (Haz.), 263-282, Su Yayınevi, İstanbul.
- Sustam, E. (2014). “Karşıt İktidar Aracı Olarak Komplonun Toplumsal İnşası”, **Teorik Bakış**, S:5, 98-116, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Taşkale, A. R. (2015). **Neoliberal ve Militarist Post-Politika**, (Çev: Müge Serin), Nota Bene Yayınları, Ankara.
- Taşkın, Y. (2016). “Darbe Atıldı: Şimdi Nereye?”, **Birikim**, S:328-329, 13-19, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Taylan, F. (2011). “‘Çok Alametler Belirdi’ Komplö Kavramı ve Komplocu Algı”, **Komplö Kullanma Kılavuzu**, Başark Ertür (Haz.), 7-16, Sharjah Sanat Vakfı, İstanbul.

- Taylan, F. (2016), “Önsöz”, **Güvenlik, Toprak, Nüfus Collège de France Dersleri (1977-1978)**, (Çev: Ferhat Taylan), XII-XXVII, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Tepeli, A. D. ve İpek Demirok (2014). “Kaygıdan Komploya: Psikoloji Teorileri Açısından Komplo Teorilerine Dair Bir Giriş”, **Teorik Bakış**, S:5, 46-74, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Tılıç, D. (2001). **Utaniyorum Ama Gazeteciyim**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tunçer, Ç. P. (2011). *Popüler Kültürde Milliyetçilik: Komplo Kitapları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Türk, B. (2013). “‘Yedirmeyeceğiz...’: Akp, Komplo Mantığı ve Siyasal Paranoya”, **Birikim**, S: 291-292, 49-54, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Türk, B. (2016). “‘Sihirden Nefret Eden Bir İlüzyonist’: Bourdieu, Gelenek ve İdeoloji”, **Ocak ve Zanaat**, G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan (Der.), 605-626, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Uslu, A. (2014). “Avrupa’da Erken Dönem Sosyalist Teori ve İşçi Hareketleri 1830-1840”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, C:9, S: 1, 1-24.
- Uzun, R. (2006). “Gazetecilikte Yeni Bir Yönelim: Yurttaş Gazeteciliği”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S: 16, 633-656.
- Ünsaldı, L. (2016). “Takdim”, **Yabancı**, Levent Ünsaldı (Der.), 7-16, Heretik Yayınları, Ankara.
- Üstel, F. (2016). **Makbul Vatandaşın Peşinde**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- van, Dijk, T. (1985a). **Handbook of Discourse Analysis-2: Dimensions of Discourse**, Academic Press.
- van, Dijk, T. (1985b). **Handbook of Discourse Analysis-3: Discourse and Dialogue**, Academic Press.
- van, Dijk, T. (1985c). **Handbook of Discourse Analysis-4: Discourse Analysis in Society**, Academic Press.
- van, Dijk, T. (1988a). **News Analysis: Case Studies Of International And National News In The Press**, Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, Hillsdale, New Jersey.
- van, Dijk, T. (1988b). **News As Discourse**, Lawrence Erlbaum Associates Publishers, New Jersey.
- van, Dijk, T. (1993). “Principles of Critical Discourse Analysis”, **Discourse&Society**, 4/2, 249-283.
- van, Dijk, T. (1995). “Power and The News Media”, **Political Communication in Action**, 9-36.
<http://www.discourses.org/OldArticles/Power%20and%20the%20news%20media.pdf>
- van Dijk, T. (1999). “Söylemin Yapıları, İktidarın Yapıları”, (Çev: Mehmet Küçük), **Medya İktidar İdeoloji**, Mehmet Küçük (Ed.), 77-126, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

- van Dijk, T. (2015). “Söylem ve İdeoloji Çokalanlı Bir Yaklaşım” (Çev: Nurcan Ateş), **Söylem ve İdeoloji**, Barış Çoban ve Zeynep Özarıslan (Haz.), 15-100, Su Yayınevi, İstanbul.
- Yağcıoğlu, S. (2002), “Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Disiplinler Arası Bir Yaklaşım”, **1990 Sonrası Laik Antilaik Çatışmasında Farklı Söylemler**, S. Yağcıoğlu (Ed.), Dokuz Eylül Yayınları, s. 3-34, İzmir.
- Yağlı, S. (2009). “Direnemeyen Aktörlerin Galibiyetsiz Savaşımı: Gerçeklik ve Medyadaki İnşası”, **Medyada Gerçekliğin İnşası: Türk Medya Söylemine Eleştirel Bir Bakış**, İsmet Parlak (Ed.), 1-76, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Yardımcı, S. (2009). “Kuşatma Altında Gündelik Hayat: Özel Güvenlik, Kent Yaşamı ve Yönetimsellik”, **Toplum ve Bilim**, S: 115, 226-260, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Yaşlı, F. (2015). “Komünizm: İçimizdeki Şeytan”, **Öteki'nin Varolma Sancısı: Türk Politik Kültüründe Şeytanlaştırma Eğilimleri**, İsmet Parlak (Der.), 151-214, Dora Yayınları, Bursa.
- Yazıcı, B. (2013). “Güncel Sosyal Bilim Analizinin Sihirli Anahtarı: ‘Neoliberalizm’?”, **Toplum ve Bilim**, S:128, 7-31, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Yazmacı, Ü. (2013). “Basitleştirmek, İfşa Etmek, Gizemini Çözmek: Pierre-André Taguieff ve Seküler Zamanlarda Antisemit Komplocu Tahayyül”, **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi**, C: 1, S: 1, 153-180, İstanbul.
- Yeşilyurt, A. (2014). *The Role of Reporters in Corporate Media: An Inquiry Into The Labour Process of Reporters in Turkey*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldırım, S. (2014). “Nefretin ve Korkunun Rengi: ‘Kızıl’”, **Türk Sağı: Mitler, Fetişler, Düşman İmgeleri**, Filiz Kerestecioğlu ve G.G. Öztan, 47-73, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yıldırım, B. (2015). “Anarşistten Teröriste Marjinalden Çapulcuya: Toplumsal Hareketlerin Şeytanlaştırılması”, **Öteki'nin Varolma Sancısı: Türk Politik Kültüründe Şeytanlaştırma Eğilimleri**, İsmet Parlak (Der.), 483- 507, Dora Yayınları, Bursa.
- Yıldırım, K. (2016). “Milli Eskatoloji: Komplo, Kavga ve Ölüm Gölgesinde Siyaset”, <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/1172/milli-eskatoloji-komplo-kavga-ve-olum-golgesinde-siyaset#.WwQliu6FPIU>
- Yılmaz, İ. (2014). **Serseri, Anarşist ve Fesadın Peşinde**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Yücesan-Özdemir, G. (2014). “AKP’li Yıllarda Sosyal Politika Rejimi: Kralın Yeni Elbisesi”, (Çev: B. Doğan, Ö. Çelik, E. Koçak), **İktidarın Şiddeti**, Simten Coşar ve G.Y. Özdemir (Haz.), 117-138, Metis Yayınları, İstanbul.

İNCELENEN KÖŞE YAZILARI

- Alçı. N. (2 Haziran 2013). “Gezi Parkı Meydan Muharebesi”, *Milliyet*.
- Alçı. N. (16 Haziran 2013). “Kanal İstanbul ve 3. Havaalanı’na Dikkat!”, *Milliyet*.
- Alçı. N. (21 Aralık 2013). “17 Aralık Süreci ve Liberaller”, *Milliyet*.
- Alçı. N. (28 Aralık 2013). “” 28 Şubat’tan Ne Farkı Var?””, *Milliyet*.
- Alçı. N. (11 Ocak 2014). “Cemaat Türkiye’ye İhanet Mi Ediyor?””, *Milliyet*.
- Alçı. N. (1 Şubat 2014). “Cemaatin Benzediği 3 Düşman”, *Milliyet*.
- Alçı. N. (6 Ağustos 2016). “Pencereden Bakınca Olaylardan Haberim Oldu”, *Milliyet*.
- Alçı. N. (21 Haziran 2017). “27 Mayıs Öncesi Sokaklarını Hatırlamak”, *Habertürk*.
- Alçı. N. (1 Temmuz 2017). “Yürüyüş Konvoyunda Neler Gördüm?””, *Habertürk*.
- Çakır, E. (5 Haziran 2013). “Gün Birbirimizi Dinleme Günüdür”, *Star*.
- Çakır, E. (9 Haziran 2013). “Erdoğanfobikler!””, *Star*.
- Çakır, E. (16 Haziran 2013). “Genç Anne Z.D.’ye Yapılan Şiddetin Delili Nerde?””, *Star*.
- Çakır, E. (5 Ocak 2014). “Cemaat Değil, Paralel Yapı Temizlenecek”, *Star*.
- Çakır, E. (26 Ocak 2014). “Senaryo Aynı Aktörler Aynı İmam Farklı”, *Star*.
- Çakır, E. (2 Şubat 2014). “Tahir’ul Kadri Olmadıysa Hasan Sabbah Vereyim!””, *Star*.
- Çakır, E. (9 Şubat 2014). ““Oğlum Ne Yaptı Size?””, *Star*.
- Çakır, E. (2 Ağustos 2016). “TSK’yı FETÖ’den Temizlenmek Mümkün Mü?””, *Karar*.
- Çakır, E. (5 Ağustos 2016). “Bir Vatandaşı olarak Cumhurbaşkanına Mektubumdur”, *Karar*.
- Dilipak, A. (1 Haziran 2013). “Topyekun Savaş”, *Yeni Akit*.
- Dilipak, A. (2 Haziran 2013). “Erdoğan’ın Ayağında Üç Pranga”, *Yeni Akit*.
- Dilipak, A. (3 Haziran 2013). “Kaldığımız Yerden Devam”, *Yeni Akit*.
- Dilipak, A. (8 Haziran 2013). “Ah Erdoğan”, *Yeni Akit*.
- Dilipak, A. (11 Haziran 2013). “Olay!””, *Yeni Akit*.
- Dilipak, A. (18 Haziran 2013). “Made In USA!””, *Yeni Akit*.
- Dilipak, A. (24 Haziran 2013). “Rüzgâr Ekiyorsunuz, Fırtına Biçeceksiniz!””, *Yeni Akit*.
- Dilipak, A. (19 Aralık 2013). “Tetikçileri de Vururlar!””, *Yeni Akit*.
- Dilipak, A. (21 Aralık 2013). “Allah Belanızı Versin”, *Yeni Akit*.
- Dilipak, A. (31 Aralık 2013). “Şimdi Ne Yapmalı?””, *Yeni Akit*.

- Dilipak, A. (31 Ocak 2014). “Birileri Seçimleri Engellemek İstiyor!”, *Yeni Akit*.
- Dilipak, A. (18 Temmuz 2016). “Dikkat: Süreç devam ediyor”, *Yeni Akit*.
- Dilipak, A. (21 Temmuz 2016). “Orduda ve Kamuda Bu Kadar FETÖ’cü Var Mı?”, *Yeni Akit*.
- Dilipak, A. (22 Temmuz 2016). “Olağanüstü Durum, Olağanüstü Hal”, *Yeni Akit*.
- Dilipak, A. (25 Temmuz 2016). “ABD, Gülen, vs...”, *Yeni Akit*.
- Dilipak, A. (19 Haziran 2017). “Teşekkürler Kılıçdaroğlu!”, *Yeni Akit*.
- Dilipak, A. (1 Temmuz 2017). “‘Onur’=‘Adalet’”, *Yeni Akit*.
- Dilipak, A. (11 Temmuz 2017). “Halep Oradaysa Arşın Burada!”, *Yeni Akit*.
- Kaplan, Y. (2 Haziran 2013). “İplerin Bu Ülkenin Çocuklarının Elinde Olduğunu Mu Sanıyorsunuz Hâlâ?”, *Yeni Şafak*.
- Kaplan, Y. (17 Haziran 2013). “Ok Yaydan Çıkmadan, Türkiye, Derhal Erken Seçimlere Gitmeli”, *Yeni Şafak*.
- Kaplan, Y. (10 Ocak 2014). “Selefiler, Mısır’ı Nasıl Batırdıysa Cemaat de Türkiye’yi Öyle Batırıyor!”, *Yeni Şafak*.
- Kaplan, Y. (24 Ocak 2014). “On Emir”, *Yeni Şafak*.
- Kaplan, Y. (18 Temmuz 2016). “Âleme Nizam Verecek Bir Millet, Ne İletlerle Boğuşturuluyor, Görüyorsunuz!”, *Yeni Şafak*.
- Kaplan, Y. (5 Ağustos 2016). “Geliyorum Diyen Tehlike: Laiklik Pompalanıyor, Cemaatler”, *Yeni Şafak*.
- Kaplan, Y. (14 Ağustos 2016). “Uyarıyorum: 15 Temmuz Saldırısının 2. Dalgası Geliyor...”, *Yeni Şafak*.
- Kaplan, Y. (3 Temmuz 2017). “Laiklik Pompalanacak, 15 Temmuz Ruhunu Bombalanacak, Alevi Meselesi Kaşınacak”, *Yeni Şafak*.
- Kütahyalı, R.O. (2 Haziran 2013). “Taksim Parkı Derhal Yıkılmalı!”, *Sabah*.
- Kütahyalı, R.O. (9 Haziran 2013). “Lufthansa’nın ve British Airways’in Emrindeki Türk Holdingleri ve Solcuları”, *Sabah*.
- Kütahyalı, R.O. (19 Haziran 2013). “Büyük Umut: Rahmi Koç”, *Sabah*.
- Kütahyalı, R.O. (19 Aralık 2013). “17 Aralık Vesayet Zihniyetinin Anatomisi”, *Sabah*.
- Kütahyalı, R.O. (21 Aralık 2013). “Emniyet-Yargı Cuntası ve Doğan Medya”, *Sabah*.
- Kütahyalı, R.O. (28 Aralık 2013). “Demokrasi İçin Büyük İttifak Yapmak Zorundayız”, *Sabah*.
- Kütahyalı, R.O. (4 Ocak 2014). “Deniz Baykal’a Yapılan Kaset komplosunun Anlam ve Önemi”, *Sabah*.
- Kütahyalı, R.O. (28 Ocak 2014). “Bahriye’ye Kumpas ve Atatürkçülere Çağrı”, *Sabah*.

- Kütahyalı, R.O. (15 Şubat 2014). “Sabah’ın Sahibi Kim?”, *Sabah*.
- Kütahyalı, R.O. (17 Temmuz 2016). “15 Temmuz Bir Destandır, Bir Destan”, *Sabah*.
- Kütahyalı, R.O. (18 Temmuz 2016). “Her Fethullahçı Robot Teröristtir İstisnası Yoktur...”, *Sabah*.
- Kütahyalı, R.O. (25 Temmuz 2016). “Haysiyetsizlere İnat Bu Toplum Bir Bütün...”, *Sabah*.
- Kütahyalı, R.O. (15 Ağustos 2016). “15 Yılın Hikâyesi”, *Sabah*.
- Kütahyalı, R.O. (28 Haziran 2017). “TSK, Kamuoyu ve CHP Yürüyüşü”, *Sabah*.
- Metiner, M. (4 Haziran 2013). “Sizi Gidi Yezidler Sizi!”, *Yenişafak*.
- Metiner, M. (6 Haziran 2013). “Başbakanı Yedirmeyiz”, *Yenişafak*.
- Metiner, M. (11 Haziran 2013). “Kutuplaştıran kim, Otoriter Olan Kim?”, *Yenişafak*.
- Metiner, M. (19 Aralık 2013). “İkinci Gezi Operasyonu”, *Yenişafak*.
- Metiner, M. (6 Şubat 2014). “İhanetçilere Yer Yok”, *Yenişafak*.
- Metiner, M. (18 Şubat 2014). “Kumpas ve Karartma”, *Yenişafak*.
- Metiner, M. (25 Temmuz 2016). “Darbenin Her Türüsüne Karşısız Öyle Mi?”, *Star*.
- Metiner, M. (1 Ağustos 2016). “Yüzyılımızın Ebabil Kuşlarına Bin Selam!”, *Star*.
- Metiner, M. (8 Ağustos 2016). “Sen Bizi Bırakıp Kaçmadın! Ölümüne Anrkandayız!”, *Star*.
- Metiner, M. (11 Ağustos 2016). “Pensilvanya-Kandil Kardeşliği/Kalleşliği”, *Star*.
- Metiner, M. (23 Temmuz 2016). “Milletimiz Koyun Değil Aslandır Aslan!”, *Star*.
- Metiner, M. (17 Haziran 2017). “Berberoğlu Bahane”, *Star*.
- Metiner, M. (19 Haziran 2017). “Keşke Aklınla Yürüsen”, *Star*.
- Metiner, M. (22 Haziran 2017). “FETÖ Hilesi: Mızrakların ucundaki Adalet!”, *Star*.
- Metiner, M. (29 Haziran 2017). “İhanet Kol Geziyor ülkemde; Kimi Gazeteci, Kimi Siyasetçi Sözde...”, *Star*.
- Metiner, M. (1 Temmuz 2017). “Bir Bu Eksikti”, *Star*.
- Yaşar, B. (21 Temmuz 2016). “O 7 F-16 ve Kripto İşler”, *Türkiye*.
- Yaşar, B. (8 Ağustos 2016). “Türkiye Yenikapı’da... Üst Akıl Nerede?”, *Türkiye*.
- Yaşar, B. (13 Ağustos 2016). “Bak Sen Şu Birleşik Arap Emirlikleri’ne”, *Türkiye*.
- Yaşar, B. (22 Haziran 2017). “BAE, O Gazeteciye Kaç Bin Dolar Ödedi?”, *Türkiye*.

ÖZ GEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı : Yağız Alp Tangün
Doğum Yeri : İZMİT
Doğum Tarihi : 05.07.1991
E-posta : yagizalptangun@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise : Gölcük Atatürk Anadolu Lisesi
Lisans : Dokuz Eylül Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü
Yüksek Lisans : Pamukkale Üniversitesi SBKY Bölümü
Yabancı Dil ve Düzeyi: İngilizce (Advance)

İŞ DENEYİMİ : Editoryal Çalışmalar (İletişim Yayınevi, Scala Yayıncılık, SPOT Art Production), Yazar/Muhabir (Duvar Gazetesi, K24)

ÇALIŞMA ALANLARI : Siyaset Sosyolojisi, Siyaset Felsefesi, Bilim/Bilgi Sosyolojisi, Epistemoloji, Multidisipliner Çalışmalar (Kaos Teorisi ve Karmaşıklık Çalışmaları)